

4479

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

జనవరి 1956

సంపుటము 33 :

: సంచిక 1

విడివత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

జనవరి 1956

స్వవిషయముము	...	1
మఖానుమానము	శ్రీకొమాంమారు కృష్ణమాచార్యులు...	3
అంతర్వత్ని	ఉపశ్రీ	6
నాగార్జునుడు	శ్రీ చీమకుర్తి శేషగిరిరావు	20
శిథిలాలయం	శ్రీ అంగర సూర్యారావు	23
వస్తాదువీరన్న	శ్రీ బామ్మిరెడ్డిశిల్పి సూర్యారావు	33
కణ్ణాటకసంగీతము	శ్రీ కె. సుబ్బరామప్ప	37
ఎదురువచ్చిన మృత్యువు	జీవనప్రభాత	44
అవతారిక	“శిఖిముఖి”	60
నాట్యశాస్త్ర వార్తకములు	శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	65
స్వార్థం—త్యాగం	శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు	70
“ఋశ్యశృంగర్షి”	శ్రీ కేతవరపు వేంకట	
నన్నయ : విశ్వనాథ	రామకోటిశాస్త్రి	83
కలగూరగంప	...	92
గ్రంథ విమర్శనము	...	98

ఆ చా.ర్య నా గార్జు ను లు

ఇది నాగారు సాగరంవద్ద ప్రతిష్ఠింపబడిన స్తంభముపై చెక్కబడిన శిల్పమునకు ప్రతిమూర్తి. ఈ శిల్పచూత్పకము క్రీ. శ. 2, కి శతాబ్దము ప్రాంతంలో భారతదేశమునకు యాత్రార్థము వచ్చిన నైనా బౌద్ధ చిత్రకారు డొకరు రచించి తన దేశమునకు తేకొనిపోయినారు. తనవద్దనున్న యీ ప్రాచీన చిత్రమును నేనా పండితు డొకడు నేలమూ బావమరది క్రీ. శ. ఆర్. ఎస్. పండిట్ కు బహూకరింపగా తిరిగి ఇది భారతదేశమునకు వచ్చినది.

స్వవిషయము

భారతి ముప్పయిరెండు స్వర్ణసంక్రాంతులను అధిగమించి ముప్పయి మూడవయేట అడుగుబెట్టింది. గత జన్మదినసంచిక తదాదీ స్వతంత్రతాంధ్ర ప్రజల పురోగమనావసరాల దృష్ట్యా భారతిలో ఒక నూతన ఓరిజిమాన్ని తీసుకురావటానికి ప్రయత్నించుతూ వచ్చాం. ఆశించిన అవధికి ఫలితాలను సాధించ లేకపోయినా యీ ఉద్యమాంకురాన్ని అభినందించుతూ పలువురు లేఖలు వ్రాశారు. వా రందరికీ ప్రత్యేక ప్రత్యేకంగా కృతజ్ఞత తెలుపలేక పోయాం. ఇందుకు కుంతవ్యుం.

ఈ శుభసమయంలో ఈ ఉద్యమలక్ష్యాన్ని ఇంచుక విస్తృతంగా వ్యాకరించటం ఉచిత మని తోస్తుంది. ప్రాచీన భారతీయ విజ్ఞానరంగంలో సమాలోచన వృత్తికి ఎన్నడూ అవరోధ ముండేది కాదు. అలాంటి అవరోధమే వుంటే భారతీయ విజ్ఞాన జయస్థంభములైన దర్శనశాస్త్రముల అవతరణకే అవకాశ ముండేది కాదు. కాని భారతజాతికి బానిసత్వం తటస్థించిన అనంతరదశలో మహమ్మదీయాది వైదేహిక ఓరిపాలకులు దౌర్జన్యసంఘాలో మన విజ్ఞానసంస్కృతుల నణచివేసి వారి మత సాంస్కృతిక సంప్రదాయాలను బలవంతంగా భారతప్రజల నెత్తినవేసి దుద్దలానికి ప్రయత్నించిన కారణంగా భారతీయ విజ్ఞానం ఆశ్చర్యకణ్ఠం తనచుట్టూ తానే ప్రమాణశాసనముల కంచుకోట నొకదాన్ని నిర్మించుకుని సమాలోచన వృత్తికి స్వస్తి చెప్పి తన పురోగమనాన్ని తానే అరికట్టుకుంది.

ఇప్పుడు మనం సర్వస్వతంత్రులుగా వున్నా, బానిసదశలో యేర్పడిన ఈ మనఃస్థితి ఇంకా మన్ని వదలటం లేదు. ఇది మన పురోగమనాన్ని యెడనెడ అరికట్టివేస్తున్నది. ఏ నూతనోద్యమాని కుశక్రమించాలన్నా మనం భయభ్రాంతుల మవుతున్నాం.

మనకు భవిష్యత్తునుండాలంటే ఈ సమాలోచనవృత్తిని విస్తృతావధిని పెంపొందించుకోవలసి వుంది. అధునాతనశాస్త్రీయవిజ్ఞానవ్యాప్తి ఇందుకు ప్రథమసోపానం.

సాహిత్యసంస్కృతులకూ శాస్త్రీయవిజ్ఞానానికి సంబంధమేమిటనేవారు కొందరున్నారు. శాస్త్రీయవిజ్ఞానప్రాతిఃదికలపై నిర్మింపబడని సాహిత్యసంస్కృతులు పేకమేడలవలె యే చిన్నగాలివేసినా ఛిన్నాభిన్నమైపోతాయి.

ఈ సత్యాన్ని దృష్టిలోపంచుకుని, దేశోద్ధారకుడు చూపిన వెలుగుబాటను పరిక్రమించుతూ, సాహిత్యసంస్కృతులకు దోహదంగా శాస్త్రీయవిజ్ఞానాన్ని కూడా ప్రజాబాహుళ్యంలోకి వ్యాపింపచేయటానికీ, నిర్దుష్టమైనసమాలోచనవృత్తిని పెంపొందజేయటానికీ ప్రయత్నించుతున్నాం. ఈ ఉద్యమానికి వివిధ విజ్ఞాన శాఖలలో సంఘన్నులయిన మహదాండ్రరచయితల సహకారం విస్తృతావధిని లభించగలదని ఆశించుతున్నాము.

తమ అమూల్యరచనలతోనూ చిత్రాలతోనూ భారతిని అలంకరించుతూ భారతిని ఇట్టి సమున్నతస్థాయిలో నిర్వహించటానికి కారణభూతులౌతున్న సర్వాండ్ర రచయితలకూ, కళాకారులకూ, సారస్వతాభిమానులైన పాఠకులకూ మా కృతజ్ఞత.

మ ఖా ను యా న ము

శ్రీ కొ మా ం డూ రు కృష్ణ మా చా ర్యు లు

ఉద గయసంబు వీడి తన యుజ్జ్వలతం దిగనాడి శాంతుడై
యదనున దక్షిణాయనమునందు వెలుంగు దినేశు కైవడిన్
బాదలె యదూర్వహుండు తన మూపులు రెండును బొంగ నాహలా
యుధుడును దృఢుడయ్యె హరియున్ సమకట్టె మఖానుయానమున్.

ఆ యాధిష్ఠిరరాజసూయ మఖరతాపేక్ష వైత్యారి సు
శ్రీయుక్తిం జనునేళ భోజ యదావృష్టిశాంధకా నీక యో
ధాయత్తంబయి జైత్రయాత్ర నడచెన్ హస్త్యశ్వపాదాత భా
రాయాసానత భోగిభోగ చలి తాహార్యావసీ చక్రమై.

రాకా శశాంక నిర్మల సితచ్ఛత్ర సం
ఛాదితంబయ్యె దిక్పక్వవాళ
మురుహేమదండ చామర యుగ్మకోద్యేల
చంద్రిక లుభయ పార్శ్వముల బాదలె
పటురత్నజాల దీప్త ప్రభావలల కి
ర్మరితంబయ్యె కిరీట దీప్తి
బాలార్కబింబ ప్రభా భాసమానమై
కొస్తుభ మొప్పె వక్షస్థమున
హేమకోణాభిహత సముద్దామ కాంస్య
భేరికాభాంకృతులతోడ విజయపటహ
శంఖకాహళ జయశబ్ద సాంద్ర ఘోష
ఘూర్ణితంబయ్యె రోదనీ కుహర మపుడు.

వలయోదంచిత పద్మరాగఘృణులన్ వ్యాలోల రక్తాంగుళీ
కలితంబై హరిపాణిజ్ఞపకరముల్ కంఠీరవాకారమున్
దలపించెన్ సురవైరిహృత్కమలమున్ దంభోళి ధారాశితో
జ్వల చంచన్నఖర ప్రఘాతముల నాస్ఫాలించు తద్రూపమున్.

భారతి

మందరకూటకోటి పరిమర్దన దీప్త మణిప్రభావళీ
సుందరమై వెలింగె మధుసూదను దీర్ఘభాజ్ఞాగనీమలన్
మందితసూర్యరశ్మి మణిమండితముల్ భజకీర్త్యుష్టు సం
క్రందను దివ్యధామ మనఁగ్రాలె నుపేంద్రుని భూమికారుచుల్.

హరిమేని కాంతి పీతాంబరచ్ఛవిగూడి
బర్హి కంఠచ్ఛాయ పరిధనిలై
కాంచీకలాప ముక్తా జాలకంబులు
పదజాతసురధునీ ప్రతిభఁ దాలె
పంచాయుధములు భాస్వద్రూపములతోడ
నిలిచె తత్తత్స్థాన నియతి బూని
మకరకుండల దివ్యమణిఘృణి స్ఫురణంబు
భాసిలై హరి గండఫలకయుగళి
కటక కేయూర మకుట ముక్తాకలాప
చటుల మణిఘృణి వేష్టితోజ్వల విశేష
వేషుడై యొప్పె హరిఁగివేష వలయు
మధ్యగతుడైన తపనుని మాడ్కియపుడు.

కనకచిరత్నరత్నపరికర్మితమై కనకాద్రి కై వడిన్
దనరు మహారథంబు, సముదంచిత కాంచనమాలికోల్లసద్
ఘనజవనాశ్వయు క్తముగ తార్వ్యమహోన్నత దీప్తమూర్తికే
తసమునగ్రాలఁ దెచ్చెను ముదంబున దారుకు డగ్రచారిమై.

హరిజలరాశి పొంత సముదంచిత కాంచనపక్షయుగ్మ సుం
దరమగు రాజహంసమన దైత్యకులాంతకు పాంచజన్య వి
స్ఫురణము దర్శనీయమయి భూరిరవంబున మ్రోసె సర్వది
క్కరివరకర్ణరంధ్ర పరికల్పిత భీషణచారు ఘోషమై.

కమలాపద లాఘోరస
రమణీయంబైన యీ మురారి విశాల్
త్రమ వక్షః ఫలకంబున
సమధికమగు నూత్నశోభ సంకామించెన్.

మఖానుయానము

రమణీయాకృతితోడ పుష్యరథమాత్రతారంభ సంరంభిమై
సమదానేకప వాఙ్ముఖ్య బుసంఘాతంబుతో సాక్ష్యకి
ప్రముఖుల్ పుత్రకళత్ర భృత్యజనముల్ పణ్యాంగనల్ రా మహా
ద్యమ మొప్పుంజనె రాజనూయమఖ్యంత్రాలోక నోత్సాహిమై.

స్థావర జంగమాత్మకము సర్వజగంబు నిజోదరంబునన్
గావగదాల్పియున్న మురిఘస్మగు దివ్యరథంబు ప్రేగుసన్
భూనలయంబుగ్రుంగ నిజమూర్ధములన్ నిలుపంగ నోపమిన్
మోవగ జేతులూది ధరి మోచె ననంతదు సప్రయత్నజై.

ఉదధిఃరీతనప్రమయి యుజ్జ్వలతోరణ మాలికావళిన్
త్రిదివముబోలె నొప్పు హరిదివ్యచివాసము ద్వారకాపురం
బిది యమరావతీపురికి సంచుకయేనియు కీసిపోనదం
చుదధి తరంగఘోషముల నుప్పరవీధుల జాటి చెప్పెడున్.

అంబరచుంబి హేమవరణాభిహతిన్ బురి జేరలేక కా
దంబిని రిక్తఘోషముల తర్జనభర్జనము ప్లిటించి వ
ర్షాంబువులన్ దదీయ పరిఖాయితవారిధి గ్రుమ్మరించు న
య్యంబుజనాభు వీటి నముదగ్రతనేవిధి జెప్పనొప్పుగున్.

ఆపురి శోభలం గనుచుహాటక హర్మ్య తలాధిపాధులై
శ్రీఘ్రితిపైని కామినులు నేనలు చల్లగ నిర్గమించి యా
గోపనితంబిసవిభు డకుంతిత యానముతోడ నేగ వే
లాపవనోపలాలిత చలత్పట లోలపతాక లాప్యగున్.

* మాఘామోదము సుండి *

అంతర్వత్తి

ఉపశ్రీ

“మీ యిద్దరికీ ఎన్నాళ్ళనుంచి స్నేహం?” అని ఎంజిలో కాలు పెడుతూనే ప్రశ్నించిన లలిత వైపు తెల్లబోయి చూశాడు రామారావు.

ఒక్క క్షణం ఆలానే చూసి:

“ఇంత ఎంజిలో వచ్చి, వస్తానే యిలాంటి ప్రశ్న పెశాడేమిటి లలితా?” అని నాలుక కొడుక్కుని- ఏక వచన ప్రయోగానికి తుమా భిక్ష నర్థించే ముఖం పెట్టాడు.

“అదికాదు ఆయన్ని అసలు నువ్వు ఎంత కాలం నుంచి ఎగుగుచువు?”

అని ప్రశ్నను రెట్టించి అడిగి, రామారావు లానే లెనూ పొరపాటుగా సంబోధించినందుకు కొద్దిగా బాధ పడింది లలిత.

లలిత ఏకవచనంలో సంబోధిస్తోంటో, గౌరవార్థక బహువచన ప్రయోగం చేస్తూన్నవో అవగతం చేసుకు నేలంత తీరిక రామారావుకి ఆ క్షణంలో లేదు. ఒక వేళ ఆవగతం చేసుకోగలిగినా తన పొరపాటుకీ, ఆమె అనేసినదానికీ చెల్లు పెట్టుకుని శ్రిష్టపడేవాడు.

లలిత కూర్చున్నది.

లలితను కూర్చోమని చెప్పారనుకోలేదు రామారావు.

రామారావు చెప్పేవరకూ కూర్చోకూడదని లలిత అనుకోలేదు. అనుకోక పోయినా అతను ఆమాట కాస్తా అనేస్తే అదో అందం. అందమే కాని ఇంకా యెనిమిది సంవత్సరాల వయసు వచ్చినా వివాహాన్ని గురించి, జీవితాన్ని గురించి ఆలోచించుకోలేని రామారావుకి అలాంటి అందాలేం తెలుస్తాయా?

తెలీవని లలితకు తెలుసు.

తెలుసును కనుక నే లలిత కూర్చున్నది.

కూర్చున్న లలిత రెండు నిమిషాలకన్న నిశ్శబ్దాన్ని సహించలేక పోయింది. బైట ఎంజితీవ్రం

గదిలోకి రాకపోయినా, వాతావరణంలోని తాపం గది నిండా వ్యాపిస్తూనే ఉంది. లలిత మాట్లాడటానికి ఉపక్రమించబోయేసరికి ఆమె నుగుగుమీద పట్టిన చిగుచెరుబు బింగువు లిన్నీ ఏకమై కనుగొలకుల్లో పడి చుగుక్కు మనిపించాయి, కుర్చీ ప్రక్కగా ఉన్న మంచం మీది కునాల్ తో ముఖం ఒడ్డుకుని:

“అన్నట్టు మీ యింట్లో నుంపిస్తేట్లాంటా, మేస్తూరా?” అని ప్రశ్నించి చిత్రంగా నవ్వింది.

రామారావు నోటితో ఏ జనాబూ ఇవ్వకుండా ప్రక్క గదిలోకి వెళ్ళి కూడా గ్లాసు తెచ్చి ఆమె దగ్గరి పెట్టాడు.

లలిత మగోసారి ముఖం మెడ కునాల్ తో ఒడ్డుకుని, మోచేకుల దగ్గర్నుంచి మధంగా కుజించి, కొస్త ముందుకు వాలి గ్లాసులోకి నీళ్లు పోసుకుంటూ:

“మీరు కూడా తాగుతారా?” అని ఓరగా చూసింది.

“ముందు నువ్వు కానియ్యి. చాలా దూరం ఎంజిలో నడిచి వచ్చావు” అన్నాడు, సానుభూతిని ప్రకటిస్తూ రామారావు.

“అంత శ్రమ పడలేదులే. కాకుమీనే తచ్చా. చూశావా, మగి నాకికీ, ఆడవాళ్ళకూ ఉండే భేడా. ఈ రావణం నేను కొక రంగారా పేవచ్చి, ఆయనే మంచినీ శ్మశిగితే కూడా, గ్లాసు యిలా పెట్టేసే నాడి వేనా? తమిందండి; ఏమిటో ఈ వేళంతో నాలుక నేను చెప్పిందే వింటున్నాను.”

అని వరసగా రెండు గ్లాసులు తాగి, కూడా మీద గ్లాసు ఉంచేసింది. రామారావు దిద్దుతూన్న పెపర్లకట్ట బొత్తెట్టి, దానిమీద పైల్ పాలెసి, సిగరెట్ వలిగించి :

“ఈ సిగరెట్ ఆలవాటుదగ్గర మా స్నేహం ఆరంభమయింది” అని ఆగాడు.

అంతర్వత్తి

“కొందరికి అరవయ్యో యేట గురభ్యాసాలు ఆరంభం కావచ్చు.....” అని ముఖం ఒత్తుకునే నెపంతో కన్నులు మూసుకుంది.

“కావచ్చు కానీ, మాయిద్దరి వయస్సు కలిసినా అరవై కాదుగా.”

“కాదుగా అంటే నాకేం తెలుసు, ఈ ప్రపంచంలో ఉన్న వాళ్ళందరి వయస్సునీ తెలిపే పట్టిలు నా దగ్గర లేవు”

“అయితే పోనీతే, గూటిదొడ్డు లాడుటం దగ్గర్నుంచి మీ కిద్దరికీ స్నేహం”

“ఇది మరి బావుంది. నేను చనివేళ్ళకు భీషు వగం కాలేజీలో డిగ్రీ కుర్రాళ్ళుకూడా గూటిదొడ్డు లాడేవారు”

అని పక్కాల్ని నవ్వించి.

రామారావు కూడా నవ్వుతా నుకుంది.

అనుకుంది కానీ, అనుకున్నట్టు రామారావు నవ్వనంతలో పరాధురాలి మాత్రం కాలేదు.

“మేమిద్దరం ఒక డిజిటల్ వాళ్ళం. మా యిద్దరి చదువు ఒకేచోట ప్రారంభమై, ఒకేచోట ముగిసింది. ఈ విషయం లన్నీ ఇదివరకే వాడు చెప్పిఉండా లే”

“చెప్పారేమో, అంత గుర్తు లేదు. అయితే ఆయన చదువుకు నే రోజుల్లో ఆయన్ను గురించి ఏమనుకునేవాడు?”

“ఓన్, ఈ ప్రశ్నకోసం ఇంత ఎంతో వస్తా వనుకోలేదు లలితా. మూడు, నాలుగేళ్ళనుంచీ కాపురం చేస్తున్న నువ్వు నీ భర్త గతజీవితాన్ని గురించి తెలుసుకోవాలని కుతూహల పడుకున్నావంటే నాకు ఆశ్చర్యంగా ఉంది”

“ఔను, నాకూ ఆశ్చర్యంగానే ఉంది, వర్తమానంలో రంగారావు వ్యవహారం”

అని ఒక్కసారిగా ముఖంలోని చిరునవ్వునీ, ప్రసన్నతినీ మాయం చేసేసింది”

“అంటే”

అని ముందుకు వంగి కూడా అందుకున్నాడు.

“మంచిదీళ్ళు నేనిస్తాగానీ, కరెంటు వచ్చిందేమో చూసి కాస్తంత ఆ ఫాన్ ఈ ప్రక్కగా యిద్దరికీ తగిల్చు పెద్దారా?”

“ఓన్, ముగ్గురు మంచిస్తోంది సుమీ. చేపర్లు దిద్దుకొంటాగా ఎగిరి పోతున్నాయని ఇందాక నేనే కట్టేశాను”

అని ప్లాట్ యిద్దరికీ మధ్యగా ఉంచి ఫాన్ దానిమీద ఉంచి ‘ఆన్’ చేశాడు.

లలిత సంతోషం కాస్త ప్రక్కకు నెట్టి గ్లాసు దాని ప్రక్కనే ఉంచింది. రామారావు గ్లాసు భారీచేసి :

“ఏమిటంటున్నావూ, రంగారావు తెలివి లేటల్ని గురించి కాదు.....వాడు బ్రహ్మాండ మయిన తెలివయిన వాడనీ, వాడివల్ల కాలేజీకే చేకూర్చుందనీ వాడు ఎన్ని ఆటలాడినా, పాటలు పాడినా ఎప్పుడూ వాడి పిలిచి - కనీసం-ప్రిన్సిపాలు కూడా మంజూరిచే వాడు కాదు. బహుశా వాడు ఇంగ్లీషులోనూ, తెలుగులోనూ యూనివర్సిటీ రికార్డు బ్రేక్ చేసిన్నట్టు నీకు తెలిసి ఉంటుంది”

“అన్నీ నాకు తెలిసినవే చెప్తున్నాడు”

“కాలేజీ లెక్చరర్ అంతకు మించి ఏం చెప్పగలడు లలితా! ఈ చతుర్మూర్తి చూశానా, ఇదే రంగారాయితే నీకు తెలిసిన దాన్నికూడా, నువ్వు ఎరగ నట్టు చెప్పగలడు. ఇంతకూ నారాంతం ఏమిటంటే వాడు చాలా తెలివయిన వాడనే అభిప్రాయానికి భిన్న వాక్యం రోజుల్లోనే కాదు, ఈ రోజున కూడా నేను అవనూ లేను, విననూ లేదు”

అని చేతిలోంచి బారిపడ్డ సిగరెట్, కాలిక్లో నలిపేస్తూ, టిస్సులోంచి ఇంకొకటి తీసినిగించాడు.

“నే నకిగేది తెలివిలేనిల విషయం కాదు. రంగారావు ఆ మాత్రం తెలివయినవాడు కాకపోతే నే నతనికి భార్య నయేదానీ కాదు; అయినా పోస్టు గ్రాడ్యుయేట్ కంప్లీట్ కాకుండా కాపరానికి వచ్చేదానీ కాదు”

అని ఆగి, కూర్చున్న కుర్చీలోంచి లేచి పడక కుర్చీలో నడుంనాల్చి, తిలప్రక్కకు తిప్పి, తిలగడా అపరా చేసుకుని, దానిమీద ఒక పార్శ్వం ఆన్చి :

“చెప్పుకుంటూ పుస్తకాల్ని తిశేస్తూ, ప్రాఫెసర్ల అడుగులకి మడుగు లాత్తుతూ, ఏ విషయమైనా చేత న్యయూ లేని వాళ్ళంటే నాకు పరమ అసహ్యం. మనం చదివే బుక్కును అలాంటివాళ్లు ఏ అరడజను

మందో ఉండేవాళ్లు గుర్తులేదూ... నువ్వెరగ వేమోలే. వాళ్లు నాతోనే జేరారు. అప్పటికి మిరిద్దరూ రిసెర్చి చేస్తున్నారు. వెంకటేశ్వరరావు, విశ్వనాథం, సోమేశ్వరరావు, సరోజిని, జేనియల్, మెహరున్నీసా వీళ్ళంతా చెప్పరుగులకంటే అభ్యాసం గా ప్రేమించే వారు పుస్తకాల్ని. ఆపాతగొడవంతా నేనికేలే. ఇప్పుడు నేనొక విషయం చెప్తే నువ్వు ఆశ్చర్య పడవుకాదూ”

అని ఆగి, యిరువురి నైపు పరిభ్రమిస్తున్న పంకా తన నైపు తిరగ్గానే మీట నొక్కేసింది.

రామారావు రెండు, మూడు నిమిషాలు విజవాబూ ఇవ్వలేదు. నిశ్శబ్దంగా కూర్చుని తను పీల్చి వదులుతూన్న పొగనైపు, దాని వివిధాకృతుల నైపు విచిత్రంగా చూస్తున్నాడు. అతని కన్నుల ఎదురు గుండా యూనివర్సిటీ వాతావరణం - నవనవాదు తూన్న యవ్వనంతో ప్రవేశించి, తారాజువ్వలా ఎగిరి, ఎగిరి మెడటికి సంవత్సరం తిరిగే సరికి కాలి పోయిన జువ్వ తాలూకు కొబ్బరి చువ్వలా అయి పోయిన యూనివర్సిటీ స్టూడెంటునూ, తెలివి లేటలున్నా - ప్రాఫెసర్ అనుమతిలేకుండా - ప్రదర్శించి నంగుకు శిక్షగా మూడో క్లాసుతో జీవితాన్ని అనుభవించటానికి పోయే వాళ్లూ... ఆలోచనా లహరిలో ఆనందవాకాయానం చేసే రామారావునైపు జేంజరుటైట్లా చూసి :

“నువ్వేదో ఆలోచిస్తున్నట్లున్నావు?”

అని లేవబోయింది.

లేదు, లేదు..... సరోజినీ, మెహరున్నీసా అంటే వింటున్నా”

అప్రయత్నంగా అనేకాడు.

“మనస్సు అటు పోయిందా?”

అని కింది పెదవి ప్రైపంటితో నొక్కి,

“నువ్వు ఇంటిదగ్గర ఉండవేమో అనుకున్నాను. కాకలో ప్లాస్కు వదిలేశాను. తెస్తానుండు”

అని చకచక నడిచింది.

లలిత మాట్లాడదలచుకున్న నేమిటో రామారావుకి స్పష్టంగా అర్థం కాలేదు. కాకపోయినా లలితకు తనమీద ఎటువంటి అభిప్రాయం ఉందో? అభిప్రాయంకంటే అభిమానం ఎంతో తొకరెలా ఉందో

ఎంతో కాలంనుంచి తెలుసుకోవాలని భూతాచలంగా ఉంది. ఇటువంటి ఆవకాశం ఇదివరలో దొరక్కపోలేదు కాని ఏమిటో ఆవకాశం దొరికినప్పుడు అది సరమయి ఆలోచన కలగడం అప్పుడై లక్షణంకాదూ... అని తనలో తానే పొంగిపోయాడు.

లలిత ప్లాస్కుతో లోపలకు వస్తూనే మూతతీసి “మీ యింట్లో గ్లాసు లుండా లనుకుంటాను”

అంది.

“ఇరుగు మంచితీర్థం పుచ్చుకున్నది గ్లాసుతోనే అని మంచి చెప్తున్నాను” అని నవ్వాడు.

లలిత నవ్వలేదు, నవ్వివట్లు భ్రమింపజేయమనేది. లేదు కానీ గ్లాసులిండా పోసి కాఫీ అతని కిచ్చి ప్లాస్కు మూతలో తను పోసుకు తాగసాగింది.

“రంగారావు మళ్ళీ పెళ్ళిచేసుకున్నాడు తెలుసా?”

అని పేముకుర్చీలో కూర్చుని ప్లాస్కు కింద పెట్టింది

“W-H-A-T-!!” (హ్-ట్!!)

అన్నాడు గ్లాసు రెండు చేతుల మధ్యలో నొక్కి పట్టి, లలిత కన్నులలోకి తన అచంచల దృష్టిని ప్రసరిస్తూ.

“బౌను... ఒక అమ్మాయిని జేరదీసి ఆమెకోసం యిల్లు అద్దెకుతీసుకుని, ఆమెకు కావలసిన సదుపాయాలన్నీ చూస్తూ, రాత్రి పన్నెండింటి వరకూ పికాప్లు కొడుతూ, పాగ్కుల్లో, బీచీలో విహారాలుచేస్తూ, బాల్కనీలో కిలకల నవ్వుతూంటే... ఇంతకంటే చేరే మంగళమాత్రం కట్టి, మంత్రాలు చదివితేగాని పెళ్ళియి నట్టు కాదా?”

అని చీరచెంగుతోనే ముఖం ఒత్తుకుంది.

“నమ్మలేను లలితా”

గుహద్వారంలో నిలబడి పరికినట్లు పలికాడు రామారావు.

లలిత పిచ్చిగా నవ్వింది.

నవ్వి ఊగుకోలేదు; ఊగుకోక పెదవి విరిచింది. రామారావు చకిగుహయాడు.

లలిత, పంకా వేగాన్ని తగ్గించింది.

లలితా; గంజిడి నీవీద ఎంత అనురాగమో నీకు తెలిదు. బహుశా చదువుకున్న అమ్మాయిలందరి

అంతర్వత్తి

లానే నీకూ అతనిమీద మోజు తగ్గుతూన్నట్లుంది. నే నొక్క ప్రశ్న అడుగుతాను, చెప్తావా... కోపగించు కోనంటే అడుగుతా?"

అని కుర్చీలోంచి లేచి, కిటికీవైపు నడిచివచ్చి కుర్చీమీద కూలినాడు.

“అగునాతన సంప్రదాయాల ననుసరించి ప్రేమించి ఒకరి మనస్తత్వాలను మరొకరు అర్థం చేసుకుని మాయిద్దరి మధ్యా కేవలం భౌతికమయిన మోహమే కాక ఆత్మీయమయిన అనురాగం కూడా ఉన్నదని నిశ్చయించుకున్నాక నే, సనాతన సిద్ధాంతాన్ని ను సరించి మంత్ర-తంత్ర యుక్తంగా మాయిద్దరికీ వివాహం అయిందని నీకు తెలుసు.”

అని కుర్చీలో ముంగురు వంగి కుశి మోకాలు మీద ఉంచిన ఎంకాలుపై మోచెయ్యాన్ని పైకెత్తి క్రితం పెదనిని తగ్గనీ-బొటన ప్రేళ్ళ మధ్య ఓగించింది. ఆమె కన్నులు అర్ధనిరాలితాలై ఉన్నాయి. ఎవరు కాలి పాదం కొద్దిగా ఊపతోంది.

“అంతా ఏవో కొత్త కథలు చెప్తున్నావ్ లలితా; నేనూ-రంగడూ ఫైవల్ లూర్తిచేసి రిపెర్చి కోచ్చే వరకూ నువ్వు యూనివర్సిటీకి రాలేను. రిపెర్చి కోజుల్లో నువ్వు వాడి జీవితంలో ప్రవేశిస్తున్నప్పుడు నేను కొద్దిగా భయపడ్డాను. అయితే నాకు రంగణ్ణి ఎప్పుడు చూసినా “డాల్ఫిన్స్ ఫోన్” ప్రతిష్ఠామయేది. ఎన్ని వందల సంవత్సరాలనుంచో సముద్ర తీరంగాల తాకిడిని నిర్లక్ష్యం చేస్తూ, ఎన్ని తుపానులూర్చినా నిర్లక్ష్యంగా ఉన్న ఆ కొంపలాంటి జీవితం వాడిది.”

అని ఆగి భారంగా నిట్టూర్చాడు, రామారావు.

“అది సరే, ఆ విషయం కూడా నాకు తెలుసు. రిపెర్చి కోజుల్లోనే ఆయనంతి నిర్లిప్తంగా ఉండే వారు. అది కాదు, ఇప్పుడాయన వ్యవహారం చెప్పాను కాదు. ఇది సుమారు సంవత్సరం నుంచీ నానటోంది. అయినా నేనేం పట్టించుకోలేదు.”

“సంవత్సరం నుంచీ...!”

అని తెరచిన నోరు తెరచిన్నట్లే ఉంచాడు.

“ఔను, అదేం పెద్దకాలం కాదు... మానవ జీవితంలో నవగ్రహాల దశలూ తిరగాలంటే నూట ఇరవై సంవత్సరాలు పడుతుంది. అందులో ఒక సంవ

త్సరం అంటే కతాంశం కూడా కాదు. అయితే ఈ విషయాన్ని ఇంత కాలం ఎవరికీ ఎందుకు తెలిసివ్వలేదని మీ అనుమానం... కానీ, పెళ్ళయిన కొత్తలో మాయింటికి మీరు వారానికి రెండు రోజులయినా వచ్చేవారు. అది రాను రాను నెలకు రెండు సార్లు గానూ, అయినానికి రెండు మాడు సార్లుగానూ మరి పోయింది. ఈ మధ్య రెండు నెలలనుంచీ నెలవలయినా మీ రటు రావటమే లేదు.”

“ఔనాను! నాకసలు బైబి ప్రపంచం ఎలా పోతుందో తెలియలేదు లలితా, కాలేజీ పేపర్లు ఇప్పటికీ దిద్దలేదు. యూనివర్సిటీ ఎగ్జామినర్ షిప్ తో కొంతకాలం వ్యర్థమయింది. డిశంబ్ రెండు, మాడు నవలల పోటీలూ, నాలుగైదు కథానికల పోటీలూ నడుస్తున్నాయి. మొత్తం అన్నింటిలోనూ పాల్గొందామని ఉంది. ఏ రెండు బహుమతులిచ్చినా మా చెల్లి పెళ్లికి ఓ వెయ్యి రూపాయలు మా నాన్న కివ్వగలుగుతాను. అందు చేతి...”

“అయితే నుంచి పనే చేస్తున్నారు. ఇందాక నాకు కోపం రాకపోలే ఏవో ప్రశ్న అడుగుతా నన్నారు. అది కానీండి.”

“ఔనాను... ఒక్క తుణుం ఆగు. యూనివర్సిటీ చదువు మొదలు పెట్టిన దిగ్గజ్నుంచీ కొంచెం మరు పెక్కువయింది... ఆరే అదీ... అయితే ఇంతకూ నీకు రంగారావు మీద ప్రేమ యథాపూర్వం ఉందా? నీ మనస్సుకు బాక కలిగితే జనాభివ్యకు.”

అని ఒక విషమయిన ఆతురతతో కూడిన కుతూహలాన్ని వ్యక్తీకరించే దృష్టి సారించాడు.

లలిత చిన్ననవ్వు నవ్వింది.

నవ్విం లలిత బుగ్గల్లో చిన్న సొట్టలు పడ్డవి.

సొట్టలుపడ్డ లలిత బుగ్గలు రామారావు కన్నుల్లో ఒక కాంతినీ, మరొక కోరికనూ ప్రతిఫలింపజేశాయి. చేసినా రామారావు అమాయకంగా అలా మాస్తానే కూర్చున్నాడు.

“రంగారావు మీద నా ప్రేమ యథాపూర్వం ఉన్నదా? అనే ప్రశ్న కర్థంలేదు. మిష్టర్ రామం, ప్రేమ అనేది యిరువురి మధ్యా ఉంపవలసింది. అది అయస్కాంతం వంటిది, ఉత్తిర - దక్షిణ ధ్రువాలు రెండూ ఉండాలి. ఇప్పుడు బహుశా నీ సందేహం నివృత్తి అయి ఉంటుంది”

అని సాంపుగా తలవంచి అతని వైపు ఓరగా కోరచూపు చూసింది.

“అర్థమయింది. అయితే అసలు రంగడు అలా అవటానికి కారణమేమై ఉంటుందని నువ్వు “ఊహిస్తున్నావా?”

“అనే అర్థం కాలేదు ఆదిలో...కాని రాను రాను తెలుసుకున్నా...విశేష మేమిటంటే పెళ్ళయిన మొదటి రెండు, మూడేళ్ళూ ఆయనా, నేనూ కూడా పిల్లల్ని గురించి ఎప్పుడూ ఆలోచించ లేదు....”

అని లలిత యింకా చెప్పబోతుండగానే, రామారావు అడ్డుకుని :

“ఇంత బుద్ధితేని మూర్ఖుడై పోతాడనుకో లేదు. నేను మాట్లాడతానుండు వాణ్ణి పిలిపించి....”

అని కుర్చీలోంచి లేచాడు.

“మిస్టర్, అలా కూర్చోండి. ఆయన మీ కాలేజీలో చదివే స్టూడెంట్ కాదు, పిలిచేసి, కేక వేసి, ప్రిన్సిపాల్ చేత ఫైన్ వేయించి, సస్పెండు చెయ్యబటానికి...”

అని కిలకిల నవ్వి, అంతలో గంభీరమయిన కంఠంతో :

“జీవితంలో ఒక స్థిరమయిన స్థితి ఏర్పడి, సాలీనా పది పన్నెండువేల రాబడివచ్చే స్థాయికి వచ్చాక కాస్తంత యింట్లో పిల్లలుండాలనిపిస్తుంది. ఆయనకే కాదు, ఆ కోరిక నాకూ అప్పుడే మొలకెత్తింది కానీ.....”

అని సిగ్గుతో తలవార్చి, మళ్ళీ రెండు ఊహాల్లో కోలుకుని :

“అమ్మను కావాలనే కోరిక ఆడదాని కన్నంతగా తలండ్రిని కావాలనే కోరిక పురుషుడి కుండను. ఈ రహస్యం ఆయనదిగ్గర చెప్పే సాహసం నాకు లేక పోయింది. నా హృదయంలో ఆయన మూర్తి ఎంత గాఢంగా చిత్రింపబడి ఉందో, అంత గాఢంగానూ మా అనురాగ ఫలదయ్యి కావాలనే వాంఛకూడా ఉన్నది...”

...లలిత కంఠం గద్గదమయింది. ఆమె కనులు రెండు తేడిగన్నీటి కణాలను ప్రసరించినవి.

రామారావు ప్రబుడయి కోయాడు.

లలితవంటి మన ప్రత్యంగల స్త్రీకుకూడా మాతృత్వం మీది అంత బలమయిన వాంఛ ఉంటుందనీ, ఆ వాంఛ యంతగా హృదయాన్ని వేధిస్తుందనీ అతని జీవిత చరిత్రలోని ఏ పుటలోనూ వ్రాయలేదు.

“ఈ విషయాన్ని ఆయన గెండు, మూగుసాగు కదిపితే నేను వేళాకోళంగా తీసి పారేశాను. నన్ను తృప్తిపరచటంకోసం ఆయన తాపత్రయ పడుతున్నారనే భ్రమించాను. భ్రమించిన విషయాన్నే ఇంత వరకూ భ్రమ అని తెలుసుకోలేక పోయాను.”

“అప్పట్లో నేను తెలుసుకున్నా చేనేడేమీ లేదుగా”

అని చెనక్కు వారింది.

“ఏమీ లేకపోవటమేమిటి? వాడి ఎగుగుండా నువ్వు ఇంకొహడితో పికాగ్లు మొదలెడితే సరి...”

అని పళ్లు పటపట టాడించాడు.

అపరిమితమయిన వేదనను అణచుకుంటూన్న గంభీరముఖం అంతలో మారిపోయి, పక్కాల్న నవ్వింది లలిత.

“సాంసారిక విషయాలలో బ్రహ్మచారి సలహా ఇంతకన్నా యోగ్యంగా ఉండదులే. అయినా ఆ పాటి మాట సాహసం చూపించావు. అంతే చాలు. నీతో కలిసి తిరగమన్నావు కాదు”.

అని గంభీరంగా కూర్చుని నిశితంగా అతని కన్నులలోకి చూసింది.

చూసిన లలిత చూపులు సరాసరి రామారావు హృదయంలో గిలిగింతలు పెట్టినట్లూ, అతని మనస్సును పలకరిస్తున్నట్లూ, అతని శరీర సర్వస్వాన్ని కాంతీస్తున్నట్లూ అనుకున్నాడు. ఒక్క సారిగా ఇన్నిటిని లాంగదీసుకోవటం కష్టమే అయింది. అయినా నిగ్రహించుకున్నాడు.

“నీ కనసరమనిపిస్తే నా అభ్యంతరంలేదు.”

అని తలదించుకున్నాడు.

ఈ వాక్యాన్ని లలిత విన్నది. విన్నదికాని విననట్లే:

“అయితే త్వరలోనే ఆయన సిటి జారిపోతున్నది. అవతల పుస్తకాలు దిగుమతీ కావటంలేదు. అయినా విడుదల కావటంలేదు. అయినా ఆయన

అంతర్వత్తి

ఖర్చు మామూలుగానే ఉంది. ఈమధ్యనే యింకో కారుకొన్నారు. అది కూడా నా తృప్తికోసం. ఆయనకూ, ఆవిడకూ ఓ కారవసరం. నాకోసం పాత కారు ఉంచేశారు. సంతెన్సరంలోగానే బహుశా బాంక్ బాలెన్సు ఏమీ ఉండకపోవచ్చు. అప్పుడు మాస్థితి..”

అని జేబురుమాల్ ఉండచుట్ట సాగింది.

“నీకేం భయంలేదు. నువ్వు ఏ తుణుంలో వచ్చినా ఈ ఇంటి సింహద్వారంలో నీకు స్వాగత వాక్యాలు లభిస్తాయి.”

అన్నాడు రామారావు ఉత్సాహంతో.

“చాలు. ఆపాటి మాటంటే అదే పదివేలు. వస్తాను.”

అని లలిత లేచి అడుగులు వేసింది.

ఆమె అడుగుల్లో అడుగులు వేస్తూ రామారావు గుమ్మంవరకూ సాగనంపి, కారు నందు మళ్ళుపు తిరిగే వరకూ అటే మాస్తూ నిలబడిపోయాడు.

2

లలిత రాత్రి తొమ్మిదింటికేరకూ తిరిగి, తిరిగి ఇంటి కొచ్చేసరికి పూర్తిగా అలసిపోయింది. కారు కాంపౌండులోనే ఉంచేసి, తాళాలుకూడా తీసుకోకుండా చక్, చక్ నాలుగడుగుల్లో తన గదిలోకి నడిచేసి, చీరీ, జాకెట్ తీసేసి, టవల్ వల్లెనాటుగా వేసుకుని, స్నానాల గదివైపు నడిచింది. నీళ్ళగదిలో అడుగు పెద్దూ:

“ఒరేయ్ నంకా, ఆన్నం వక్కిం చెయ్యమనా”.

అనేసి లోపలకుపోయి తెలుపు వేసుకుంది. వెంకడిచ్చిన జనాబు తెలుపువేసే చప్పుడులో లలిత వినిపించుకోలేదు. ఆమె స్నానం అయి ఇవతల కొచ్చేసరికి వంటింట్లో ఏమీ శబ్దం వినిపించకపోయేసరికి కొద్దిగా ఆశ్చర్యపడింది. డాబా మెట్లమీద, ఆరిపోతూన్న లంకామచ్చతో కుస్తీపడుతూన్న వెంకడు లలితకు నవ్వును కలిగించాడు. లలిత నవ్వుతూనే:

“వంకన్నబాబూ!...వక్కించమని చెప్పలేదా?”

అని ఒక్క తుణుం ఆగింది.

వెంకడు చికాకుతో చుట్ట విసిరేసి వచ్చి:

“ఈ గోజునుంచి వంటమనిషిని మాన్పించేసి, ఆవిడ కివాల్సిన లెక్క యిచ్చేశారండి అయ్యగారు సాయంకాలంవచ్చి”

అన్నాడు.

ఒక్క తుణుం లలిత స్తబ్ధురాలయింది. రంగారావు తనతో చెప్పకుండా ఇంటి వ్యవహారాల్లో జోక్యం కలిగించుకోడాని కిదే ప్రథమం. అయినా దిగజారు తూన్న స్థితిని గుర్తిస్తున్నందుకు కొంత సంతోష పడింది.

“నిన్నుకూడా మాన్పిస్తా నన్నారా?”

“ఏమోనండి, నన్ను బాబుగారు మానిపించినా మీ పాదాలుమాత్రం వదిలను. అమ్మగారూ, డ్రైవర్ని కూడా ఇంక రావద్దన్నారుండి”

“ఓహూ, ఆయనకాదు ఆయనే నడుపుకుంటారు. మామూలుకారు అవసరమయినప్పుడు నేనే తీసికెడతాను. పోనీలే, బాబుగారు పాడుపు నేర్చుకుంటున్నాడు. పైగా ఏ సనీ లేకపోలే నాకూ ఏమీ తోచటంలేదు. రేపట్నుంచి వంటపని కాస్త కాలక్షేపంగా ఉంటుంది”

అని నిట్టూర్చి లోపలకు నడిచింది.

3

లలిత రామారావుని కలుసుకున్న పదిహేను గోజుల అనంతరం యూనివర్సిటీ లైబ్రరీలో చూశాడు. చూసినా నమ్మలేకపోయాడు. ఈ లైబ్రరీలో లలితకు పనేమిటో రామారావుకు అందలేదు. అందుకనే ఆమెను చూసి కూడా ఆమె లలిత కాదనుకున్నాడు. అనుకుని ముందుకు నడిచేశాడు.

“మిష్టర్ రామం!”

అని పిలుస్తూనే నిలబడింది లలిత.

రామారావు, నెగ్గబోతూన్న నూచనలు కనపడి, చివరకు రిజైన్ చేయల్సిన పరిస్థితిలోఉన్న చదరంగపు ఆటగాడిలా వసుదారిగి నిలబడ్డాడు.

“మీరు గోజూ వస్తాంటారా?”

“అప్పుడప్పుడు”

“నేను కృష్ణారావుగారి పెర్మిషన్ తీసుకున్నాను. కానీ, యూనివర్సిటీ అబ్బాయిల తంతు మీకు తెలుసుగా—ప్రశాంతంగా దురువుకు నే ఆడ

కాశం ఇవ్వటంలేదు. ఆ ఉపకారం కాస్త చేయించ గలరా?"

"అంటే స్పెషల్ యామ్ కావాలా?"

"అక్కలేదు. స్టూడెంటుహాల్ కాకుండా..."

"సరే, రా"

అని ముంగుకు నడిచాడు.

లలిత అనుసరించింది.

రామారావు లలితను నేరుగా తన డిపార్టుమెంటు యామ్కి తీసుకెళ్లాడు.

లలిత లైబ్రరీ ఆవరణ దాటుతూండగా కొద్దిగా శంకించి, ఒక్క నిమిషం నిలబడింది కానీ, ఏవో ఆత్మవిశ్వాసం అతిని జనకాలే నడిపించింది.

"అలా కూర్చో"

అన్నాడు రామారావు తన కుర్చీలో తాను కూర్చుంటూ.

టేబుల్ కి అవతలపైపు నున్న కుర్చీలో లలిత కూర్చున్నది.

"కొంచెం కాఫీ తేప్పించనా?"

అని నెమ్మదిగా అడిగాడు.

లలిత తల ఊపింది.

అది తేప్పించటానికి అంగీకరిస్తున్నట్టో, అనంగీకారాన్ని నూచిస్తున్నట్టో మాత్రం రామారావుకి అర్థం కాలేదు. అయినా ఫ్లాస్క్ పంపించి తేప్పించటానికి నిశ్చయించుకుని ఫోన్ తీసి "కాంటీన్" పిలిచాడు.

"అయితే ఇప్పుడు నీకు లైబ్రరీ అవసరమేమిటి?"

ప్రశ్నించాడు.

"ఇప్పుడు కాకపోతే ఇక ముందు తీరిక ఉండొద్దా"

"అంటే?"

"అంత అర్థం కాకుండా ఉందా నా తెలుగు?"

"భాష కాదు, నాకర్థం కానిది భావం"

"భావార్థం కానిదే భావ మాత్రం ఎలా అర్థమయినట్టా?"

అని నవ్వింది.

రామారావు నవ్వులేదు. నవ్వుడానికి ప్రయత్నించనూ లేదు.

"బహుశా మీకు కోపం వస్తుండేమో, నేను కూడా నవలా, కథానికల పోటీకి వద్దామనుకుంటున్నాను"

"వరీ గుడ్, నా చేతనయిన సహాయం చేస్తాను. ప్రారంభిస్తూనే పోటీలో పాల్గొనాలనే కోరిక కలగటం మంచిదే"

"దానికేమిందిలెంజీ, మీ యింటి కొచ్చే బొద్దుగా, పొట్టిగా, కురిమట్టంగా ఉండే ఆయన ఇప్పటికి రెండుమూడు వేగన్ల కొగితాలు ఖరీదు చేసినా-కనీసం-ఆయన అక్షరాలు కూడా గుండ్రపద లేదని మీరే అన్నాడుగా. అంచేత దీనికి అభ్యాసం కంటే అభినివేశం ఎక్కువవసరం కాదా"

"ఔను. నేనూ అదే అంటున్నాను. నువ్వు పోటీకి వ్రాస్తూనే, ఈలోగా రెండు, మూడు పత్రికలకు కూడా కథలూ, నాటికలూ వ్రాస్తాంపెవచ్చు. పైగా నువ్వు లిటరేచర్ దానివి కనక ఇంగ్లీషులో రాస్తే ఎక్కాగా లాభిస్తుంది"

"ఏది లాభిస్తే దానికే వ్రాస్తాను. నాలుగైదు నెలల్లో నేను నా రచనలతో పోషించుకోగలగాలి.."

"ఏమిటి!"

"అంత ఆశ్చర్యం చేసికీ. పైగా నేనూ, ఆయనా కూడా నా కలం మీదనే కొంత కాలం బ్రతగ్గలగాలి. ఇది సాధ్యమవుతుండొందారా?"

"సాధ్యమో, అసాధ్యమో చెప్పలేను కాని నెలకు రెండు, మూడు వందలూస్తాయి. బహుశా అప్పుడు నువ్వు క్రెడిట్ సిల్కా అవీ. కట్టలేవేమో"

ఆ ప్రమాదం లేదులే. పదేళ్ళకు సరిపోయే చీరలూ, జాకెటూ ఇంట్లో ఉన్నాయి. అయితే కనీసం రెండువందలు తెచ్చుకోగల నంటావు."

"రాజులా...ఈ పోటీల్లో ఏ ఒకదాన్లో ఫస్ట్ వచ్చినా అయిదు వందలూస్తుంది"

"మీ ఆశీర్వాదం. నేనింక వెళ్లొచ్చా. మీరొక్క ఉపకారం చెయ్యండి. అవసరమయినప్పుడు ఈ 'యామ్' కొన్ని గంటలు నా కోసం వదిలేస్తాంపండి. ఆత్మీయతనరం అయినప్పుడు ఫోను చేస్తే పనికి, కావలసిన లైబ్రరీ పుస్తకాలు మాత్రం యిస్తాంపండి."

అని లేచింది లలిత.

"నువ్వుకారు మీద రాలేదా?"

అంతర్వర్తి

“కారు లేకుండా రావడం అసంభవం”

“అయితే ఒక్క పావు గంట ఉండే రాదూ, నేనూ వచ్చేస్తా”

“ఉండును కానీ, మెకికల్ కాలేజీ అమ్మాయి లిద్దరున్నారు. వాళ్లు ఫీలవుతారేమో తమించండి”

“ఫర్వాలేదులే. ఒక్క నిమిషం ఆగు. కాఫీకి పంపాం కదూ”

అని కూలబడ్డాడు డర్బీలో. లలిత కాఫీ పూర్తి చేసి కదిలింది.

4

ఒక ప్రఖ్యాత తెలుగు మాసపత్రికలో లలిత మొదటి కథ ప్రచురింపబడింది. ఆ రోజున సాయం కాలం లలిత కామ్రో బయలుదేరి రామారావు ఇంటి దగ్గర ఆగింది. కేటుదాటి లోపల అడుగు పెడతూ ఉన్నా సే తోటమాలి వీరన్న అయ్యగారు ఊల్లో లేరనీ, ఈ మేలులో దిగాలనీ చెప్పాడు. రామారావు ఊల్లో లేడనగానే కొంత నీరసపడి లలిత మేలులో దిగు తాడనే సరికి అపారమైన సంతోషాన్ని పొందింది. మళ్ళీ కారులో కూర్చుంటుండగా వీరన్న వచ్చి:

“ఎవరో ఫోనుపిలుస్తున్నారు. కొంచెం కలుగు చెప్పేసి వెళ్ళండి”

అని వంగి నిలబడ్డాడు.

లలితకు చికాకు కలిగింది. సరిగ్గా మేలు రావటానికి అయ్యదు నిమిషాల త్రైం ఉంది తనవాచీ ప్రకారం. తక్షణం బయల్దేరిన అతన్ని స్టేషన్లో కలిసికో వచ్చు. మ్యూలో ఈ ఫోన్ కాలి. బహుశా రామారావుని ఫోనులో పిల్చే వారవ రుంటారు? ఎవర నేమిటి? అతని కొకగొడవా? ఒక లోకమా? ఒక వెళ్ళ రంగారావు పిలుస్తాంటే... ఈ ఆలోచన రాగానే కారుదిగి వీరన్న దగ్గర తాళాలు తీసుకుని లోపలకు నడిచి, ఫోను ఎత్తి:

“హలో!”

“ఎవరది? లలితా!”

“బౌస్ డీ, మిరెనో తెలిటం లేదు”

“ఇప్పుడు నువ్వు మాట్లాడుతున్నది రామారావు ఇంటి దగ్గర్నంచేనా?”

“అసలు మిరెనో చెప్పకుండా ఏమిటి అనవ సర ప్రసంగం”

“అంతకోసం దేనికమ్మ లలితమ్మా..... నేను కనుక్కోలే ననుకున్నావా, నువ్వెక్కడినుంచి మాట్లాడేదీనా? ముందు మీయింటికే ‘రింగు’ చేశా. ఎవరూ పలకలేదు. అప్పుడే అనుకున్నా; నువ్వు పత్రికలో రామారావు గారింటి కడతావని. అదికానీ, నువ్వు కథలూ, నాటకాలూ వ్రాస్తాన్నట్టు కొనసాగేవుకూడ దుటే. ఇంతకీ నేనెవరో అర్థమయిందా? ఎక్స్ ఛేంజ్, టెలిఫోన్ ఎక్స్ ఛేంజ్... తెలిసిందా!”

అంతవరకూ మాటలూ, ఆ తరువాయి నవ్వు వినిపించాయి. లలితకు చికా కెక్కువయింది. అయినా ఎంతో పరిచితంగా, పైగా ఆరోజుపత్రికలో స్థల తన కథకురించి, తను ఆ కథలో రామారావు ఇంటికీ...

“మిరెనో తెలిటం లేదు.”

“రంగారావు, రామారావులచేత ‘సాందర్యం’ అని...”

“ఓన్ ! చంపేశావే... నువ్వుటే.... ఈ మగ్గు రాజమండ్రీ వెళ్ళినట్టు విన్నానూ?”

“నువ్వు అంటే విన్నావు. రాజమండ్రీనుంచి బెజవాడ అక్కడనుంచి మరోవాడ యిలాతిప్పి, తిప్పి చివరకు ఇక్కడాఫీసులో క్లౌగ్గుగా వేశారు. సరే కానీ... మరి డిన్నరెప్పుడే?”

“క్లౌగ్గుగా ప్రమాట్ అయినందుకు నువ్వి వ్వాలా...”

“ఇంక చాల్లే... కొత్తగా రదయిత్రి వయినందుకు నువ్వే యివ్వాలి. లేకపోతే నీకు సజైషన్ ఇస్తూ, పుస్తకాలు సప్లయి చేస్తూన్న రామారావు గారివ్వాలి. ఆయన్నే యిమ్మను శిష్యుడవ్వీ.”

“బాగా జ్ఞాపకం చేశావు కానీ, రామారావు గారు ఊరునుంచి ఈ మేలులో వస్తున్నారట. కొద్దిగా శ్రమ పడి స్టేషన్ కి మేలు ఎంతలో వస్తోందో కనుక్కుంటావ్?”

“అయితే ఆగు.....”

మేల్ ఇప్పుడే ప్లాటుఫారం మీద ఆగుతోందిట్టు నువ్వు కారులో బయల్దేరి మా ఆఫీసుకి వస్తే మనీద్దరం కలిసి ఆయనకోసం దారి కాయవచ్చు”

“రైట్! వస్తున్నా”

అంటూనే ఫోన్ అక్కడ ఉంచేసి తలుపులు కూడా వెయ్యకుండా చకచక వచ్చేసి కారులో కూర్చుంది.

* * * *

తనదగ్గర ప్రైవేటుగా ఉదివి హిందీ విశారద, ఇంటను తెలుగు ప్యాషన్లునుగుసు సౌందర్యానికి, తన నూచనలతో నడిచి తొలిరచనను ప్రముఖప్రతికలో ప్రకటించిన లలితకూ రామారావు తన యింటిదగ్గర డిన్నర్చాడు. ఆ రాత్రి సౌందర్యం బియ్యే. పూర్తి చేయటానికి, లలిత పొట్టిలన్నిటిలోను పాల్గొనడానికి నిశ్చయాలు జరిగిపోయాయి. రాత్రి పదికొంపింటికి లలిత, సౌందర్యం కలిసి వెళ్ళిపోయాక రామారావు దాబామీద పడుకుని అసంతాకాశంలో అసంఖ్యాక తారాతోరణాలను అవలోకిస్తూ ఆలోచించసాగాడు. మునుపును జీవించినంతకాలంలో ఏదో ఒక పగమార్తాన్ని సాధించలేకపోతే వాడిజీవితం పరమవ్యర్థం. ఈనాడు తను ఇద్దరమ్మాయిల భవిష్యత్తును స్వయమయం చేయగలుగుతున్నందుకు తనను తాను అభిమంజించు కున్నాడు. లెక్కరే ఉద్యోగంలో ఎందరినీ వృద్ధి లోనికి తెచ్చినా అది జీతానికి చేసే పని. ఇప్పుడు చేసేది నిస్వార్థకృపి! రామారావు తృప్తిగా నిట్టూర్చి గుండెలమీద చేతులు వేసుకు నిశ్చింతగా నిద్ర పోయాడు.

5

ఆగోజు కాగోజు రంగారావు ఇంటిదగ్గరనుంచి టమే అగుదయిపోతుంది; వచ్చినా ఏనో రెండు, మూడునిమిషా లంపటం, ఇంతలో 'ఫోన్ కారా' రావటం వెళ్ళిపోతూంపటం మాత్రమే జరుగుతున్నది. కొంతకాలంవరకూ లలిత—కొపగాని కొచ్చిన తొలి రోజులలో వలెనే—స్మిత శ్రీ గోచిఃపరిలార్జనద సంతో ఆహ్వానించటం సాగించింది, కానీ రంగారావు ఆ స్వాగతాలకు విశేషతను ప్రసాదించకపోయే సరికి నిర్లిప్తంగా ఊరుకో సాగింది. అది రంగారావులో వివిధమయిన పరిణామాన్ని తేలేగు సరికదా; లలిత నిర్లిప్తంగా ఉండటమే తనకు కొంత బెడదను తగ్గించినట్లు తృప్తిపడసాగాడు. ఒకటి, రెండుమాసాల నుంచి యిద్దరూ ఒకరిముఖం ఒకరు చూచుకోవటం కూడా ఏ రెండు, మూడుసారులో జరిగిందేమో! అంతే.

ఇందులో చమత్కారం ఏమిటంటే—లలితను పిలిచి: "నీకూ నాకూ ఈ రోజునుంచీ వివిధమయిన సంబంధమూ లేదు. నీ దారి నువ్వు చూచుకోవొచ్చు" అని రంగారావు అనలేదు. రంగారావుని గుర్తులో నిలబెట్టి, సామానంతా కారులో ఎక్కించి "ఇంక మనిద్దరికీ కాపరం పొసాగు. నేను వెళుతున్నా" అని లలితా చెప్పలేదు. రంగారావు—లలితా భార్య భర్తలని ఎరిగిన వారు మాత్రం వారిద్దరూ సంసార సుఖాలను అనుభవిస్తున్నారనే భావిస్తున్నారు. ఒక్క రామారావుకి తప్ప మిగిలిన ఎవరికీ జరుగు తూన్న కథ ఏమిటో తెలియదు. కొత్తగా బ్రాన్స్ ఫర యిన 'సౌందర్యం' కొద్దిగా తెలుసుకుండేమో; అంతే! కాలం గడుస్తున్న కొద్దీ లలితకు ఉత్తిరాల సంఖ్య పెగురుతున్నది; ఇతః పూర్వం రంగారావు తాలూకు టపా యేజీజూ ఓ సంచీతో వచ్చేది; ఇప్పుడది సన్నబడింది; ఎప్పుడో సగోజినీ, శారదా, హైమవతీ ఓ కవగ్రనాసేనాగు లలితకు, అంతకు మించిన ఉత్తిరాలు లలితకు లేవు. ఈ గోజున ఆమె కనీసం నాలుగైదుకాళ్ళులూ, ఒకటి రెండు కవగ్రూ, అయిదారు బుక్ పోస్టులూ, వారానికి ఒకటి రెండు మనియూర్లగూ అందుకుంటూన్నది. లలితకు తెలుసుకో వ్రాయటంకంటే ఇంగ్లీషులో వ్రాయటం మరి తేలికయింది; తేలిక కాదు ఇంగ్లీషు ప్రతికాధి పతుల ప్రాత్యాహ, సహకారాలు తెలుగువారికన్న ఎన్నో రెట్లు ఎక్కువగా కనిపించాయి; అయినా మొత్తంమీద తెలుగులోనే ఎక్కువగా వ్రాసేది. అయిదారు మాసాలు తిరిగేసరికి 'లలిత' ఉన్నత శ్రేణి కథకులలో పరిగణనకు వచ్చింది.

'ఒక ప్రసిద్ధ మాసప్రతిక నడివ నవల పోటీలో లలిత వ్రాసిన ఒక కథ ప్రథమ బహుమానాన్ని పొందింది. అనే నవలను సర్వహక్కులతో పన్నెండు వందలకు కొన్నాడు ఉదాత్త ప్రదురణ సంస్థనాగు. లలిత అనుమతితోనే ఈ కాంట్రాక్టు 'ఆ ప్రతికా సంపాదకవర్గం చేసి—పన్నెండు వందలకూ బహు మతి మొత్తం అయిదువందలూ కలిపి, మగో మూడు వందలు ఇంకో నవలకు ఎడ్వాన్సుగా యిస్తూ మొత్తం రెండు వేలకు 'చెక్' పంపాడు. పదిహేను రోజుల తిరగకుండానే మరొక వాణిప్రతిక కథానికల పోటీలో ద్వితీయ బహుమతి మూడు వందలూ, దాని ఇంగ్లీషు అనువాదపు సర్వహక్కులకు రెండు వందలూ కలిపి

అంతర్వత్తి

అయిదువందలకు చెక్కువచ్చింది. ఇవికొక మామూలుగా వచ్చే పదిహేనులూ, పాతికలూ వస్తూనే ఉన్నాయి. ఖర్చయినది చాలా లభింప 'బాంక్-బుక్' లో సంవత్సరం తిరిగివెళ్ళి మూడువేల రెండువందలు కేలింది. ఆమె పుస్తకాన్ని టేబిల్ చూసుకుంటే పడేసి ఒక వేడినిట్టూర్పు విడిచి, విడిచిపెట్టి నిట్టూర్పుతో ఎంతో భారాన్ని వదిలేసి, సంతృప్తిగా సోఫాలో వాలింది.

* * * *

ఆ రోజునే పోస్టులో వచ్చిన, లభింప బహుమతి పొందిన నవల చదివి, భారంగా నిట్టూర్పు, సోఫాలోంచి లేస్తూండగా లభింప ప్రవేశించింది. ప్రవేశిస్తూనే చేతిలో ఉన్న 'బాంక్'లోంచి ఓ కాపీ అతని కందించి:

"మీరు అడిగినా మాపించకుండా పంపేశాను. మీ అభిలాషలు తిన్నగిస్తేమిటా ఇది నాకు రెండు వేలు చేసి పెట్టింది. చదివి దీనిమీద మీ అభిప్రాయం చెప్తే కాని నాకు తృప్తిగా ఉండదు."

అని పేము కుర్చీలో కూర్చుంది.

"ఇప్పుడే పూర్తి చేశాను. కాని ... నువ్వు నీ జీవితాన్నే ప్రప్రథమంగా నవలకు ఇతివృత్తం చేసి యింత కాశలంతో నిర్వహించగలవనుకోలేదు. పూర్తిగా చదివాక రంగుకు జిల్లేకుపాదలానూ, నువ్వు జాబియల్లానూ..."

తలవంచుకుని, కిటికీలోకి చూస్తూ ఉపన్యాస ధోరణిలో సాగిపోతున్నాడు. లభింప అంతవరకూ ఆగింది, కాని, తను ఉద్దేశించిన భావమే అయినా - తనభర్తనూ తననూ మూడోవ్యక్తి ఆ విధంగా పోల్చటం ఆమెకు నచ్చక:

"నా ఊహ అదికాదు"

అని కొంచెం తీవ్రంగానే అంది.

"విమర్శకుడికి అలా అనిపించింది, పాతకుడికి అజ్ఞోతుని, ఇందర్ని నువ్వు బ్రతికూలి వాళ్ళ అభిప్రాయాలు మార్చలేవుగా... అయినా ఇది ఒక్క సారి రంగడిచేత చదివించాలి: అప్పుడు కానీ..."

అని యింకా చెప్పజోతున్నాడు.

గ: "అజ్ఞాతరంగు... నిన్న సాయంత్రం యింటికి వచ్చినప్పుడు అడిగారు, 'నువ్వో రాస్తున్నావుట'

అని. అయితే ఆ ప్రశ్న నానైపు చూసికానీ, నన్ను సంబోధించికానీ అడగలేదు. గదిలో ఆరునూ, నేనూ తప్ప ఇంకెవరూ లేనినూట నాప్రథమే అయినా, కట్టుకోవ్వ పెళ్లాంతో మూడో విధానం అనేనా అని పించి నేను జవాబివ్వలేదు. "ఫరనాలేగులే—ఈ దేశంలో ఆడ రచయితలకు సామూఖ్య బాగానే ముడుగుంది. ఎప్పుడయినా అవసరమయితే మన బంగుత్వ రీత్యా కాకాజాతే పూర్వస్నేహాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకున్నానా కాస్త సాయంచేస్తున్నాను" అని నవ్వుతూ వెళ్ళిపోయాడు. అలా మూడోవేలకున్నప్పుడు ఆయన సోఫాలో కూర్చుని మేజోట్ల ఎక్కించుకుంటూండటంవల్ల ఆయన ముఖంలో ఏ భావం ద్యోతకమవుతున్నదీ గుర్తించలేక ఉడుగున్నాను. లేక పోతే రెండు బుజాలూ పట్టుకు నిలబెట్టి, ఆయన కన్నుల్లో కన్నులుంచి "మీరూ—నాకూ ఉన్న బాంధవ్యమేమిటి? మనిద్దరం భార్యాభర్తలం. భార్యాభర్తలమధ్య ఉండేది స్నేహమేకాని బంగుత్వం కాదు" అంటామనుకున్నాను. అనుకున్నా నంతే."

అని దిగులుగా తలవంచించింది.

"అంతటి మూఢుడిమింగు స్నేహానికి మాత్రం విలువేమిటి?"

అని ఫీత్కరించాడు రామారావు.

"మిష్టన్ రామం, ఏ విషయంలోనయినా మీ గురుజీతానికి గౌరవం యివ్వగలను కానీ, నా భర్తను నా ముంగుమాత్రం మీ యిష్టంవచ్చినట్టూ అంటే సహించలేను."

అని కాస్త తీవ్రంగానే అంది.

"అది నీ తప్పుకాదులే. ఈ దేశపు స్త్రీల రక్తనాళాలలో పట్టేసి వ్యాధి అది" అని నిట్టూర్చాడు.

"ఆ వ్యాధికూడా లేకపోతే ఈ దేశంలో ఆడ దానిమన్న ప్రత్యేక లేమిటి మేహూరూ" అని చిత్రంగా నవ్వింది.

లభింప నవ్వు రామారావు మనస్సుని మాఘమాసపు పొగమంచులా ఆవరించేసి, అతని హృదయంమీద సమృద్ధిపెట్టు పెట్టింది. లభింప నాకథ్యం సిద్ధాంతాన్ని పింతి తీవ్రంగా బలపరుస్తూన్నదో, ఆమె నవ్వునవ్వు అంత తీవ్రంగా వ్యతిరేకిస్తున్నట్టు వినిపించింది. అయితే లభింప నవ్వుతో ఏకీభవించాలో, ఆమె వాక్యాన్ని ప్రతిఘటించాలో మాత్రం రామారావు

కర్ణంకాలేను. కొద్దిక్షణాలు అప్రతిభుడయిపోయాడు. శ్రీ బుద్ధి ప్రత్యగ్రమయినప్పుడు పుగళుకి తర్క కర్మశత్యం ఏమీ సాధించలేదని నిశ్చయించు కున్నాడు. రామారావు సందిగ్ధంలో పడ్డట్లు గమనించింది లలిత. ప్రసంగాన్ని మార్చకపోతే మరి బాగా ఉంటుందనుకుంది.

“ఇంతకూ గటప్, ప్రింటింగ్ వగయిరా లెలా ఉన్నాయో...”

అని ఆగింది ఆరురతతో అతనివైపు చూస్తూ.

“ఈ పబ్లిషర్ ని నువ్వెరగవనుకుంటాను. జౌను, అసలు వాళ్ళు నీతో మాట్లాడలేదుగా. వాడు వాక్లాస్ మేట్ లే ఇంటర్ వరకూ, యూనివర్సిటీలో మాత్రం నేను లీటరేచర్ తీసుకుంటే, వాడు కామర్స్ పూర్తిచేశాడు. అప్పుడే వాడికి పెన్సు పెట్టాలని ఉండేది.”

“అయితే యివంతా మీ చలవేన్నమాట. నాలి చెప్పకుండా కూడా మీరు ఎన్నో ఉపకారాలు చేస్తున్నారు.”

“ఇప్పటికీ ఇది చెప్పకపోగును. ఈ విషయం నీకు ముందుగా తెలిసిపోతే నీ ప్రతిభమిడికంటే నా సహకారం మిడినే నీకు విశ్వాసం ఏర్పడుతుంది. అప్పుడు నువ్వుంత వృద్ధిగాకాలేవు. నువ్వు ఈనాడింతగా రాణిస్తున్నావంటే ఈ రహస్యం తెలిస్తే బాకటంకల్ల నే. అలా కానీ పక్షంలో నువ్వేది ప్రాస్తే అనే అచ్చపుకుండుని నమ్మి కృషిలో లోపం చేస్తావు.”

“కావచ్చు...కానీ...నేనెంత ప్రతిభావంతురాలైనా మీ సహకారం లేకపోతే నేనింత త్వరలో అభివృద్ధిలోకి వచ్చేవాన్ని కాదు. నాకన్న ప్రతిభాసంపత్తి కలవా రెందరు లేరు; అవకాశ, సహకారాలు లేక...”

అని ఆగింది లలిత.

“నువ్వు చెప్పింది పూర్తిగా అసత్య మనలేను”

అని, సిగరెట్ ముట్టించాడు.

“సరేలేండి...దీనికేం గాని మీలో ఒక ముఖ్య విషయం మాట్లాడుదామని వచ్చాను.”

“ఏం...రంగజేవన్నా మితిమీరు కున్నాడా?”

“అదేమిట పెద్ద విషయం కాదు”

అని ఎడను కన్నరమాసి చూసింది.

“అంటే?”

కొంచెం తీవ్రంగా పలికింది రామారావు కంఠం.

“అబ్బే, అలాంటిదేమీ లేదు. పైగా మీరు ఊహించేటంత మనిషి కాదాయన. మనుషుల్ని అర్థం చేసుకోవటంలో మీ రింకా అనుభవం సంపాదించాలి. అసలు మేస్తూ, మీరు పెళ్ళిచేసుకుంటే కానీ ఇలాటి విషయాలూహించ లేరండీ”

అని చురుక్కారంగా నవ్వింది. లలిత పెదవుల కదలికతోనే నవ్వు నాపితే రామారావుకి అండది కాదు, చిత్ర స్వరంతో ఆమె నవ్వుటంతో రామారావు ఆమె వైపు చూశాడు.

నవ్వునే దేమిటో నవ్వుయినా అర్థం చేసుకుంటున్నావా?”

“నా నవల చదివినట్లు ఇప్పుడు నమ్మాను. సరిగ్గా అదే వాక్యం నా ఆఖరు అధ్యాయంలో వాడాను”

అంటూనే నవ్వింది.

“నవలూ...నాటకాలూ కావు లలితా జీవితాలు.”

“నమ్మలేను, ఇప్పుడే అన్నారు-ఆ నవల. నా జీవితమే నవి”

“ఎక్కడో కలుస్తాయి అలాంటివి”

“అలా నే మీ జీవితమూనూ”

“అంటే?”

“నేని సామానం చేస్తే మీరేమీ అనుకోరు గదా”

అని సోఫాలో నించి లేచి నిలబడింది.

ఒక్క క్షణం రామారావు కనులముందు, మనసు ముందు అంధకారం తాంపించింది. లలిత వాక్యాన్ని పూర్తి చేసి, లేచి నిలబడేలోగా రామారావు మనస్సు మహోర్ముంంలో ఊగిసిలాడి, శరీర మంతా చమటలు పట్టించేసింది.

“మీరు. సొందర్యాన్ని పెళ్ళి చేసుకోవాలి”

అంటూ వీధిలోకి నడిచేసింది.

8

“ఈ మధ్య రంగారావు ఇంటిదగ్గరే ఎక్కువగా ఉంటున్నట్లున్నారు”

అంతర్వత్తి

గది గవస దాటుతూనే అన్నది, సౌందర్యం.

“బ్రాహ్మ...వస్తూనే ఈ ప్రశ్న వెయ్యాలనిపించిందే?”

అంది, లలిత సౌందర్యం ప్రశ్నకు కొద్దిగా నొచ్చుకున్నా, ఆ భావం వ్యక్తంకాకుండా చేస్తూ.

“అ! నాలుగయిదు రోజుల్నుంచీ నేను బోలె కొన్నాండగా ఆయన కేటు దాటుతూండటమో, నేను సరిగ్గా మీ రోడ్డుమలుపు తిరిగేసరికి ఆయన కారులో ఎదురయి ‘విమ్’ చేస్తూండటమో జరుగుతోందిలే”

అని నవ్వుతూ లలిత ప్రక్కగా కూర్చుంది, సౌందర్యం.

“బహుశా మీ పెళ్ళి వచ్చే నెలలోనే జరుగుతుందనుకుంటా”

అని ప్రసంగాన్ని మార్చేసింది లలిత.

“ఏమోనమ్మా, అంతా నువ్వు చేశావు అసలు నాకు...”

“నిమిషోయ్ అసలు నీకూ...”

“ఏమీ లేదూ. ఇప్పుడే దెంగుకుగానీ, కొత్తగా మొదలు పెట్టిన నవల ఎంతోమీకూ వచ్చింది?”

“నువ్వు అశిశేవరకూ నాకు గుర్రేలేగు సుమీ; నాలుగయిదు ప్రకరణాలు కంబోలు పూర్తిచేశా... అంతలో—సరిగ్గా ఈవేళకి వారం పూర్తయింది—మీ చెల్లెల్ని పట్టుకు చక్కోబోయింది. (వాస్తావ్వుది పట్టుకుపోతే ఎలా ఉంటుందో చిన్నపిల్లకేం తెలుసా?”

“ఈ కోతలకేంలే, నీకంత వ్రాసుకుంటే ఉంటే కొత్త ప్రకరణం ప్రారంభించనూ గలవు, లేదా... ఒక్క ట్రైప్ కొట్టేసి తెచ్చుకురాగలవు. అసలు సంగతి దాస్తావేం? బావగాని ఇంటిపట్టున ఎక్కువగా ఉంటున్నట్టున్నారు. అంచేత తీరిక చిక్కటంలేదు. పోనీలేదూ, అవస్థానా పూర్తి చేసుకోవచ్చు; ఆయన మనసు మారింది. అదే పదివేలు...”

అంటూండగానే రామారావు ప్రవేశించాడు.

రామారావు ప్రవేశంతో ఒక్కసారిగా లేచి నిలబడి వైలకెంగు భుజంమించి లాగి కప్పుకుంటూ, సిగ్గగా తలనాల్చింది, సౌందర్యం. లలిత నవ్వునాపు కోలేక, అక్కడికి చెంగు ముఖానికి చాటుచేసుకుని, తల ప్రక్కకుతిప్పింది. రామారావు ఎంత దూకుడుగా

ప్రవేశించాడో, అంత ఆకస్మికంగానూ నిలబడి పోయాడు. ఒక్క తుణం అతని ఆలోచన పనిచెయ్యలేదు.

లలిత ఓపిక పట్టలేక;

“రండి మేస్తూరూ కూర్చోండి, కొత్త పెళ్ళి కూతుర్ని అంతసేపు నిలబెట్టి చూస్తే బెదిరిపోతుంది”

“ఏమిటో నీ పిచ్చికానీ లలితక్కా, ఆయనకు నాకన్న అందంలో, చగువులో, అన్నిటిలో ఎక్కువయినా వాళ్ళే దొరుకుతారు; పది, పదిహేనువేలు కట్టుంకూడా యిస్తారు”

“చాలా దుర్భగంగా ఉంది ప్రసంగం”

అంటూ నవ్వుతూ కూర్చున్నాడు రామారావు.

“కంతనూ? విషయమూ? దుర్భగంగా ఉన్న దేమిటి గురూత్తనూ!”

అని పకొల్పి నవ్వింది లలిత.

లలితతో కలిపి యిద్దరూ నవ్వాడు.

“ఈ విషయాన్ని ప్రస్తావించ బోయే ముందు నువ్వు ఒక్క విషయాన్ని మరిచి పోయావేమో అని పిస్తోంది”

అని ఆగాడు రామారావు.

“అసలు నునం ఏ విషయాలూ చూట్టాడుకో కుండానే ఇది పెళ్ళి కూసుకుంటా సిగ్గునీ, మీరు పెళ్ళి కొడుకులా హిరణ్యాక్ష వరాలనూ.....”

“కొన్నేపు శ్రద్ధగా వింటావా?”

“సీరియస్ గా వింటాం చెప్పండి”

అని ఒక చేత్తో తన నోరూ, రెండో చేత్తో సౌందర్యం నోరూ మూసేసింది.

గామారావు నవ్వాడు; నవ్వువచ్చి కాదు, కోపం వచ్చి నవ్వాడు.

లలిత నవ్వింది, నవ్వుకూడవనుకుంటూ సౌందర్యం నవ్వింది.

ఒక్క తుణంలో వాతావరణంలో ప్రకాంతత ఏర్పడింది. కిటికీలోంచి మలయమారుతం వీచే సావకాశం లేక చల్లగాలి మాత్రమే సముద్రపు హోరుతో వస్తూన్నది. కొద్దిగా కనుచీకటి పడుతున్నా గదిలో మనుషుల పోలికలు తెలీనంత స్థితి రాలేదు. అయినా సౌందర్యం లేచి ‘స్విప్’ వేసింది. పసుపురంగు దీపం వెలిగింది.

“మాశారా మాస్థారా, అప్పుడే గదిలో వెళ్లి కళించింది పసుపు దీపంతో”

అంది లలిత.

సౌందర్యం, బలుగుతున్న దీపాన్ని అలానే ఉంచి యింకో స్వీప్ నొక్కింది. మెక్కువరీ దీపం వెలిగింది.

“మాశారా మాస్థారా, బుద్ధి పాదరసంలా పని చెయ్యాలి.”

అంది లలిత నవ్వుతూ, పైట చెంచుచివర నలిపి చెవిలో తిప్పకుంటూ.

“ఇంతకూ నా సందేహం వినలేదు”

అన్నాడు రామారావు.

“అంతకంటే చెప్ప లేదంటే బావుంటుంది... ఏమే సుందరీ... బొనుకాని మా-స్థా - రూ - డక్క గా సుందరీ! అని పిలవక సౌందర్యం ఏమిటండీ?”

“అది రంగశి పిచ్చిలే. వాడికి ఏపనిం దొరికినా దాన్ని తిద్దితం చేసికొని పుకను. అంగులో నామ వాచకాని దొరికితే... మొట్టా నిన్ను ‘చాలిత్యం’ అని పిల్చేవాడు సర్దు లేదూ! అంగే...”

“మీరీ నివరణంతా చేస్తున్నాను కానీ...”

“చెప్తున్నా... బహుశా మా పెళ్ళి జరిగటం నిశ్చయమయినా...”

“అయితే అనకంపి. అదెన్నో నిశ్చయం అయి పోయింది... పెళ్ళి జరిగాక అనంపి”

“ఆ మాటే నేనూ అంటుంటు...”

“అది అనేశారూ. తగునాయి కానీండి”

అంటూనే సుందరీచేతని తన వికిరిలోకి తీసుకుంది.

“పెద్ద విశేషం కాదు కానీ, అప్పుడు మాయిద్దరిలో ఒకరిం ఉద్యోగం మానాల్సి వస్తుంది”.

“ఒవ్... నివరు మా నేసినా మా నెయ్యెచ్చు. ఏం—మీకు సర్వీసుమీద విసుగు పుట్టిందా?”

అని సుందరీనపు మాస్తూ కన్ను మీటింది. అయినా సుందరీ ఆగక:

“అంగుకు నాకేమీ అభ్యంతరంలేదు. ఇరవై యేళ్లు పైబడ్డా పెళ్ళికాక, ఇంటరు ప్యాసయి యింటికి భారంగా, నాన్న యెగురుగా ఓ ధూతింలా ఉంపపం ఇవ్వంలేక సర్వీసులో చేరాను”

అంది.

“సస్పెన్సు పూర్తిగా చంపేశావే. పెంపో తెగిపోయింది మేహారూ?”

అంది లలిత లేచి నిలబడి.

రామారావు ముఖంలో ప్రసన్నత ప్రవహించింది.

సుందరీ హృదయవచనీయంలో మల్లెలు విరిసి మోముపై గుబాళించినవి.

ఆ ముహూర్తంలో లలిత ఇరువురి చేతులూ కలిపి తన గదిలోకి తీసికెళ్ళి, ద్వారబంపం మీదాన్న పార్వతీ—పరమేశ్వరాల పాలశిలా విగ్రహాలకు నమస్కరింప జేసింది.

“ఇంక ముహూర్తాలూ, మంగళనాత్రాలూ, పెద్దలూ, వేరంటాలూ తగునాయి ఏమ గూలు. మీకు గుర్తుందా మేహారూ, ఆ గోజు సాయంకాలం మా యిద్దరినీ యింకానే ఇక్కడే కలిపాను మీరు”

అని సిగ్గుతో తలనాల్చి, క్రిగంటితో పక్క గోడమీదనున్న తన పెల్లిఫాలో వైపు చూసింది. అదే శుభంకో సుందరీ—గ మార వులు ఒకరినైపోకరు చిరుసిగ్గుతో చూచుకున్నాడు.

“ఈ రాత్రికి కక్కడే ఆగిపోండి ఆయన ఒక్క గంటలో వచ్చేస్తానని చెప్పాడు. ఏకంగా భోం చేస్తేద్దాం... అదగో కాని హాన్... నానకే... వచ్చేస్తున్నాడు. కూడా మా చెలీ మనోయిద్దరిమూయిలూ వస్తున్నట్టే న్నారే” అని చకచక వంపడాలోక నడిచి న్నాగతి మిచ్చింది లలిత.

9

“అంగుకన్నమాట రంగుడు ఈ ఆరమాసాల నుంచీ ఇంటిదగ్గరుంటాంట” అన్నాడు రామారావు ప్రసంగ మధ్యంలో.

“అంటే?”

అంది లలిత, నోట్లు లెక్క పెట్టి ‘బాగ్’ లో పెడుతూ.

“అంత అజ్ఞానినికాదు లలితా! ఒక్కసారిగా బాంక్లోఉన్న సొమ్ముంతా తీసికోవలసిన ఆవసరం ఇంతలో నీకేమిటొచ్చింది?”

“ఏపయినా ఉంటుంది. అంతాచేస్తే మొత్తం అయినవేలులేదు, నా సంపాదన”

“కావచ్చు, కానీ... రంగశివగర్ల డబ్బు పూర్తిగా అయిపోయి ఉంటుంది. వ్యాపారంలో పెద్ద డెబ్బ తిన్నాడు. అంగులో వరదలికి రాజమండ్రిలో పేపరు గోడను పూర్తిగా లాగేసిందిని విన్నాను. ఇప్పుడు మళ్ళీ వాడికి పెట్టుబడికావాలి. వ్యాపారంలో మురిగి

అంతర్వత్తి

పోయినవాణ్ణి ఉద్ధరించటానికి ఎవరూ ముందుకు రారు. అందుకనీ...అయినా డాబా తణఖా పెడతే..."

"ఉచితంగా యిచ్చే సలహాలలో జౌచిత్యం ఉంటే ఎంత బావుంటుంది రామం...పోనీలే, భార్య దగ్గర అయిదు పేలు బాంకింగ్ మూలగు తూంపగా భర్తకి ఇల్లు తణఖా పెట్టవలసిన అవసరం?"

"వాడి కీనాటివరకూ భార్య-భర్త సంబంధ జ్ఞానం నశించింది కనుక"

"అంతలో అనుబంధం చెబుతుందా?"

అని నవ్వింది లలిత.

"అయితే నీ సంపాదన కూడా వాడి తిగుతున్న పొరపోస్తున్నావన్నమాట"

"మీరింత నీనంగా పోషిస్తారనుకోలేదు, తుమించండి - కొంచెం కట్టుపుగా మార్చిపెట్టున్నాను. మీరే నాస్థితిలో ఉంటే మీరు కూడా నేను చేస్తున్నట్లే చెయ్యవలసివచ్చింది సంపాదన చట్ట బంధాలవల్లనే"

అని తల ప్రక్కకు తిప్పింది. అంతలో చేతిలో జేబురుమాల్ పోపుకుంటూ వస్తున్న సుందరి కనిపించింది. లలిత తనూయించుకుని :

"మిమ్మల్ని ఒక ప్రశ్న అడగమన్నాడు. మొత్తం పది పేలతో ఆయన ప్లాస్టిక్ హవుస్ ప్రారంభిస్తున్నాడు. మార్గదర్శి అయిదు పేలున్నాయి. మీరూ అయిదు పేలీస్తే....."

"నేనంత చవటని కాదు లలిత"

అని రామారావు కోపంగా అంటుండగా ప్రవేశించినసుందరి ఇరువురినీ చూచి ఒక్కతడం ప్రభించి నిలబడి :

"ఏదో చాలా తీవ్రంగా నడుస్తున్నట్టుంది" అంటూ లలిత దగ్గరకువచ్చింది.

"వ్యాపారానికి నీరయన్ నెస్ అవసరంలే, అయితే మిడ్లర్ రామం, మీరు షేర్ తీసికోవటం సుతిరామూ ఇష్టంలేనట్లేనా? ఈ అయిదు పేలూ మీరిచ్చేస్తే బాగాలేదు. లేకపోజే..."

అని లలిత చెప్తుండగా నే :

లేకపోతే డాబా అమ్మేసుకుంటాడా? వీడ్లేదని చెప్పి; నీవు గుర్తులేదేమో, డాబా నీ కేరఉంది..."

అని తీవ్రంగా పలికాడు.

"అబ్బబ్బ! మీరంత మోరాను పడిపోలే ఎలా?"

అంది లలిత నవ్వుతూ, సుందరినైపు చూసి.

"అసలేమిటో నాతో చెప్పవే; ఆయనకింటి పేం తెలుసూ, వండిపెట్టి పులుసులో పులుపు సరి పోయిందా అంటే 'బాగానే ఉంది' అంటారేకాని, ఏం కావాలో తెలిదాయనకు"

అంది సుందరి లలితమీదికి జరిగి, ఆమె తల తన నైపుకు తిప్పిపట్టుకుని.

"చెప్ప...ఆవిడ తీరుస్తుంది నీ కోరిక"

అని గట్టిగా అగ్గి పుల్ల కొట్టి, సిగరెట్ ముట్టించాడు.

"మరేం లేక, ఈ అయిదు పేలతో స్టాక్కు తీసుకుని హైదరాబాద్ లో వ్యాపారంచేస్తే సంపత్తి రంగాలో రెట్టింపు తియ్యవచ్చు. కాని ఈ సంపత్తి రంగాలో పడవెలా పెడతే సుమారు పాతిక పేలు రావొచ్చు"

అంది లలిత.

నేను వాణ్ణి నమ్మను లలిత; పెళ్ళయిన నాలుకళ్ళు తిక్కుండా కట్టకున్న పెళ్ళాం సంతానవతి కావాలని సంపత్తినిందర నానాహింసలూ పెట్టి, అన్ని తిగుతున్నా తరిగి, వ్యాపారంలో సర్వనాశనం ఆయి..."

ఉపవ్యాసభోరణిలో పోతూన్న రామారావుని ఆపటానికి ఏం తోచక : "చాలాద్దురూ...మీకన్నీ అలాగే కనిపిస్తాయి. లలిత కిప్పుడు అయినా నెల... తెలుసా?"

అని లలితతో వంటింట్లోకి నడిచేసింది, సుందరి.

'W - H - A - T!!' (హ్వ...ట్!!)

అని రామారావు సోఫాలో నవక్కు వాణాడు. రెండుకాట్లూ మేజామీద ఉంచుతూ. వంటింట్లోంచి కిలకిలలు వినిపిస్తున్నాయి. వేళ్లలో రంగారావు కారు హారన్ ఆగకుండా మ్రాగుతోంది. "ఒరేయ్, రావుదూ!" అన్న రంగడి చిన్నవాటికేక రామారావుని అమాంతం కారు దగ్గరికి నడిపింది.

నాగార్జునుడు : నాగార్జునకొండ

శ్రీ చీమకుర్తి శేషగిరిరావు

విశ్వ సంస్కృతి ఒక మహాప్రవాహము. వివిధ భూములనుండి వచ్చు వివిధోపనగులే మహా ప్రవాహమున జేరి నానాట దానిని బలీకు మొనర్చినవి. ఒనగ్గుచున్నవి. ఒక్కొక్క కాలమున నొక్కొక్క జాతియు ప్రముఖత వహించి తన చిహ్నాన ప్రవంతి నీ మహాప్రవాహమున సంగమింపజేసినది. పేదకాలమున సత్తసింఘ ప్రాంతము, బుద్ధజేవుని కాలమున కోసల, కాశీ, మగధ ప్రాంతములు, గ్రీకు తత్త్వవేత్తల కాలమున యవన భూమి, టోలమీల కాలమున అలెగ్జాండ్రీయా యిట్టి పుణ్యమునకు నోచుకొన్నవి; చివ్వసంస్కృతీ చరిత్ర యందు గణనీయస్థానముల నాక్రమించినవి.

అట్టి భాగ్యమే కృష్ణాతీరస్థ ఆంధ్రభూమికి, క్రైస్తవ శికాంధ కాలమున సిద్ధించినది. ఇటు నానాడు బయలుజేరిన మహా మానవాభివృద్ధికి వాదము, తత్త్వశాస్త్రమున నొక నూతన యుగమునకు ప్రాతిపదిక వేసినది. దీని మూలస్థానము శ్రీపర్వతము; ఆ వాదప్రవక్త శ్రీ నాగార్జునుడు. ఆ శ్రీ పర్వతమే నేటి నాగార్జున కొండ.

ఆ నాగార్జునుడు వాద్యమత పీఠాధిపతులలో పదునాలుగవ వాడు.

ఈ నాడు నాగార్జునకొండ ప్రాంతము చైతన్యరహితము. కాని ఆనాడే ఒక పుణ్యభూమి. ఒక మహావిహారము, ఒక సుప్రసిద్ధ విద్యాపీఠము.

నాగార్జునుని చరణ సన్నిధిని తత్త్వ రహస్యముల గ్రహించుటకు నేల నాలుగుచేరగులనుండి జిజ్ఞాసువులా నాగిచ్చటికి వచ్చెడివారు. వివిధ నేతముల ప్రభువులు, తమనోయిలగు విద్యార్థుల వనరినిమిత్తము విహారముల గట్టించిరి. అట్టి వానిలో సింహళ నేతయుల విహారమొకటి యున్నదను విషయము నేటి త్రవ్వకములవలన తెలియనగుచున్నది.

దరిద్రాపున నే, ఇచ్చోకుల గాజధాని విజయపురి యుండెడిది. దాని శిథిలావ శేషములు నేటి త్రవ్వకములలో కానవచ్చుచున్నవి.

ఆనాటి ఇచ్చోకులు ఆంధ్ర శాతవాహన సామ్రాట్టుల సామంతులు. సాతవాహనప్రభువు నాగార్జునుని పరమ మిత్రుడు.

ఈవిగముగ, ఆంధ్రప్రభువుల, వారి సామంతులగు ఇచ్చోకుల ఆవర సహకారముల దలవను మహా మానవాభివృద్ధికి వానిని పెరిగి పెరిగి వైనా, సుఖ్యతనిగా తొరిగగా, జపాను, టిబెట్ నేతయులకు క్రమశః వ్యాపించినది.

నాగార్జున కొండనుగురించి నాగార్జునుని గురించి స్థూలముగ మనకు తెలియవచ్చు విషయము లివి:

కాలగర్భమున పోలీస మైపోయిన నాగార్జునుని చరిత్రనుగురించి ముక్తి స్థూలవిశేషములు వైనీయ, తిబెతీయ వాద్యమత గ్రంథముల సాయమున మాత్రమే నేడు లభ్యమగుచున్నవి. వైనీయ గ్రంథస్థ విషయముల గ్రహించుటకు వాని ఆంగ్లానువాదములే శిరణ్యము. తిబెతీయ గ్రంథములకు హంగేరియను రచయిత రచించిన జర్మను అనువాదములును, వాని ననుసరించిన ఆంగ్ల గ్రంథములును దక్క. వైనీయ తిబెతీయ భాషలలోగల గ్రంథములను యీ వనపోతలతో నిమిత్తము లేకుండా భారతీయ భాషలలోని కనువడించుటకు భారతిప్రభుత్వము పూనుకొనున్నది. నాగార్జుని సమగ్ర చరిత్రను రచించుటయం దాసక్తి వహింపదగు ఆంధ్ర ప్రభుత్వమయినను యిందులకు పూనుకొనుట సమంజసము.

ఇక, భూగర్భమున నణగియున్న ఐతిహాసికాధారముల విషయమున నాగార్జున కొండ ప్రాంతమే మనకు దిక్కు. పుంపస్తు పరిశోధనశాఖవారిప్పటి వరకు జేసిన త్రవ్వకములవలన లభ్యమయిన యాధారములు కొంత విలువగలవియే యైనను, నాగార్జున చరిత్రను రచించుటకు సాయపడనవి మాత్రము అందు మృగ్యము.

ఈనాడీ త్రవ్వకములవలన మనకు లభ్యమైన దానశాసనము లన్నియు మాధారీపుత్ర శ్రీ వీరపురుష

నాగార్జునుడు : నాగార్జునకొండ

దత్తుడను ఇహ్వకు రాజు పరిపాలనకాలపు దరిదాపులలోనివే. ఇవియున్నియు శ్రీ. త. మాఘవశతాబ్దములోనివి. ఆనాటికి శాతవాహన సామ్రాజ్య మంతరించి నది. ఇహ్వయు స్యతంత్రులైరి.

ఇంకొక విషయముకూడ గమనార్హము. ఈశాసనముల కాలమునాటికి బౌద్ధమతమునకు రాజాపరణ లేదు. రాజు లంపిగును వైదికమతాచక్రము. రాణులుమాత్రమే బుద్ధదేవు సుపాసించుచుండిరి. అందువలన ఆనాటికే బౌద్ధబ్రాహ్మణ మతములమధ్య సమన్వయ మారంభమయ్యెనని నిర్ణయింపవచ్చును. రాణుల ఆదర్శమాత్రమునే ఈ మహావిహారములు, స్తూపము నెలకొన్నవనియు మనము చెప్పవలయు.

ఇట్టి మహా విహారముల నిర్మాణమున కౌవశ్యకమును బౌద్ధమతానై ఆనాటి ప్రభువులలో లేదని తెలియుటచే, వీని నిర్మాణమునకు మనమింకను నెనుకకు పోకతప్పదు. వైసీయ గాథల ననుసరించి యీ విహారములను ఆంధ్ర సాతవాహనరాజు నాగార్జునుని కొరకై కట్టించె నని తెలియుచున్నది. కాని ఆ సాతవాహన రాజెవ్వరు?

నాగార్జునుని కాలము

నాగార్జునకొండ త్రవ్వకములలో యికముందు వేరుగ నాధారములు లభించునగునను, మనకున్న సామగ్రితోనే, నాగార్జునుని కాలమును అతని నాడిరించిన సాతవాహనరాజు కాలమును నిర్ణయింపవలసి యున్నది. మిగులు కొండ రీ సాతవాహన ప్రభువు యజ్ఞశ్రీ యని యనిరి. యజ్ఞశ్రీ కాలమున శ్రీ. త. రెండవశతాబ్ది నే నాగార్జునుని కాలముగ వారు గ్రహించిరి.

కాని నేడు నాగార్జునకొండవద్ద నెలవడుచున్న శాసనములును, వైసీయ బౌద్ధమత చరిత్రయును, ఈ వాదమునకు విరుద్ధముగ నున్నవి.

వైసీయ బౌద్ధమత చరిత్ర ననుసరించిమాడ, హిందూదేశమున బౌద్ధమతపీఠాధిపతులు 23 గురు క్రమముగ అధికారము వహించిరినియు, అందులో పదు నాలుగవవాడు నాగార్జును డనియు, కడపటి వాడు బోధిగయ్య డనియు తెలియవచ్చుచున్నది. బోధిధర్మకు తనకాలమున భారతదేశమందు బౌద్ధమత హిసాబితియం దుండుటచే వైనాకు పోయెను. అంతటితో

భారతదేశమున నీపీఠ మంతరించెను. బోధిగయ్యకు వైనాకు పోయినది శ్రీ. త. 26లోననుకూడ ఈ గ్రంథములవలన తెలియుచున్నది. నాగార్జునుడు బుద్ధుని తరువాత నాలుగువందల సంవత్సరములకు జన్మించెనని ఈ గ్రంథముచే చెప్పచున్నది.

బుద్ధునినుండి బోధిగయ్యుని కాలమునకు దాదాపుగ వేయిసంవత్సరములగును. ఈ మధ్యకాలమున యిగువదియుగగు పీఠాధిపతు లుండుటచే, యావిధముగ లెక్కించినను, పదునాల్గవ పీఠాధిపతియగు నాగార్జునుడు బుద్ధునితరువాత 4—5 శతాబ్దములలో అనగా శ్రీ. పూర్వము 1-వ శతాబ్దిలో నుండుననియే తేలుచున్నది.

ఇక యిప్పటికి దొరికిన శాసనముల విషయమిదివరకే ప్రస్తావించబడినది. శ్రీ. త. మాఘవశతాబ్దిలోని వరు యీ శాసనములవలన నా కాలము బౌద్ధమతమున కశ్రద్ధాచ్యుతకాలమని చెప్పటకు వలయు పడకున్నది. యజ్ఞశ్రీకాలమునకును ఈశాసన కాలమునకును గడచిన అంతరము నూరు సంవత్సరములలోపల నేయుండును. నాగార్జునుడు యజ్ఞశ్రీకి సమకాలికుడే యగునెడల అతని కాలమున బౌద్ధమతము ఆంధ్ర ప్రాంతమున నత్యుచ్ఛస్థితి యందుండెనని అంగీకరింపక తప్పదు. అట్టి సందర్భమున యిహ్వకుల కాలమునాటికి అనగా వందసంవత్సరముల లోపలనే అది బ్రాహ్మణమతమున నంతర్లీనమై పోవుస్థితికి వచ్చిందని విశ్వసింపవలయు.

ఇదియునుగాక యజ్ఞశ్రీకాలమున బ్రాహ్మణమతము పునరుజ్జీవితమైనదనియు, మత్స్యపురాణ మకాలముననే సంగ్రాధితమైనదనియు, తెలియుచున్నది. అట్టివాడు బౌద్ధులుగను నాదరించి పోషించెననుటయు గుర్తధము. యజ్ఞశ్రీ యను పేరే వైదికమత పునరుజ్జృంభణమును చెప్పక చెప్పచున్నది.

నాగార్జునుని, పాశ్చాత్యపండితులు రెండవ శతాబ్దివాడని చెప్పటచే, అతనిని యజ్ఞశ్రీతో సమకాలికునిగ మన ఐతిహాసికులు నిర్ణయించిరనుట స్పష్టము. పాశ్చాత్యు లిటుల నాగార్జునుని కాలమును నిర్ణయించుటలో కొంత పొరపడిరిని అభిమతమున్నది. అశ్వఘోషుని నాగార్జునుడు తన గ్రంథములలో పేర్కొన్నాడు. అశ్వఘోషుడు తనగ్రంథములలో పేర్కొన్న శకసంవత్సర కనిష్కపుడుగ పాశ్చాత్యుల విశ్వ

సింఛిరి. కనిష్ఠుడు క్రీ. త. 78 లో నున్నాడని విశ్వసించి పాశ్చాత్య పండితులు నాగార్జునుని క్రీ. త. రెండవ శతాబ్దిలోనికి తెచ్చిరి.

అశ్వఘోషుడు పేర్కొన్నవాడు కనిష్ఠుడే యని భావించుటచే కలిగిన యీ పొరపాటు నిపుడు సరిదిద్దకొనవలసియున్నది. పుష్కలవతిని పరిపాలించుచు మోహుడును పేరుగల శకరాజు క్రీ. పూ. రెండవశతాబ్దిలో నున్నాడు: యవన, ఖగోష్ఠిలిపులలో నితని నాణెములు మును నేడు కనుబడుచున్నవి. ఇతని కుమారుడు ఆజియే పంజాబునందు యవనుల ఆధికారమును నిర్మూలించెను. కావున ఈ మోహుని (Moa, Moues) అశ్వఘోషుని సమకాలికుడుగ మనము గ్రహించుచో నాగార్జునుడు క్రీ. పూ. రెండవ శతాబ్ది చివరనుండెనని కేలగలదు. అప్పటి సాతివాహనరాజు ఆంధ్ర రాజులపట్టిలో ఆరవవాడగు శాతవర్తి కాగలడు. ఈ శాతవర్తి క్రీ. పూ. 172 లో రాజ్యాధిపత్యము వహించెనని చరిత్రకారు లంగీకరించుచున్నారు.

నాగార్జునుని గురించి వైదికు తిజ్ఞతయ నాథులలో గల ఇంకొక విషయముతో కూడ యీకాల నిర్ణయము సరిపొవుచున్నది. నాగార్జును నాదించిన సాతివాహన ప్రభువత్త్వికాలము సరిపాలించుటచే విసుగైతిని రాజపుత్రుడు నాగార్జునుని మృతికి కారణభూతుడయ్యెనని నాథులు చెప్పుచున్నవి. ఈ శాతవర్తి సరిపాలనకాలము గిరి సంవత్సరములు. ఆంధ్రరాజులలో ఇంతకాలము పరిపాలన నిర్వహించిన రాజువఱకు పేరొకడు లేడు. యజ్ఞశ్రీ పరిపాలనా కాలము 23 సంవత్సరములు మాత్రమే.

వైవిషయముల పరిశీలించి చూడ నాగార్జునుడు క్రీ. పూ. రెండవ శతాబ్ది కడపల నుండెనని విశ్వసించుటయే సమంజసమని తోచుచున్నది.

తత్త్వికుడగు నాగార్జునుడు

నాగార్జునునిచే ప్రవచితమగు మాగ్యమిక వాదియు మానవుని విజ్ఞాన భూమికి కడపెట్టు అని చెప్పవచ్చును. శూన్య భావన ఆనాటి జానులకు ప్రాతికాదు కాని నాగార్జునుడు శూన్యతాకౌ నూతనత్వమును సమకూర్చెను. అస్తిత్వ నాస్తిత్వములకు మగ్యగామియగు భావమే నాగార్జునుని శూన్యత. ఈనాటి విజ్ఞానులు సైతము తమ నిత్యపరిశోధనల మూలమున నీ వాదియు చెప్పునకే వచ్చుచున్నాడు.

నేటి గణితశాస్త్రమున మనకు పరిచితమగు శూన్యము దరిదాపుగ నిట్టిదే. గణితశాస్త్ర వేత్త

దృష్టిలో శూన్యము రెండు విధములు. సర్వశూన్యము గణిత పరికర్మలలో పనికిరాదు. పరికర్మలలో నుపయోగించునది గణితశాస్త్రము శూన్యము. ఒకటిని సున్నచే (శూన్యముచే) భాగించితి మనుకొనుడు. అపుడు మనకు లభించు లబ్ధము అనంతసంఖ్యయని గణితవేత్తల నిర్ధారణ. ఒకటిని భాగించిన సున్న, సర్వశూన్యమే అగునెడల భాగహార పరికర్మయే యుండదు. అందువలన సున్ననుగురించి ఒక గణితశాస్త్రవేత్తను నిర్వచించుచుని కోరినచో అతడు మన మూహించగల్గనెట్టి చిన్న సంఖ్యా భిన్నములకన్నను చిన్నిదియే శూన్యము అని మాత్రము అనును. అయినయెడల దాని కస్తిత్వము గాదా? అని యడిగిన అతడు లేదును, సర్వశూన్యమాయన్న కొనును. దాదాపుగ యిట్టిదియే మాగ్యమిక వాది భావన. ఇట్టి శాస్త్రము భావనను కనిపెట్టిన ప్రథమగౌరవము నాగార్జునునికే దక్కవలయుననుట నిగ్వివాదము.

ఇక సాపేక్షత సిద్ధాంతపు మూలసత్యములు నాగార్జునుని ద్వీవిగ సత్యములలో కనుపగుచున్నవి.

ప్రేమైకటీవి నాగార్జునుడు

బుద్ధిమతలతిచే ప్రతిపాదించిన తన తత్త్వ సిద్ధాంతముల నాతిడు ప్రజల నెత్తిపై రుద్దలేడు. సంకృతి సత్యమున నునికిగల యీ ప్రపంచమునందలి ప్రజల సన్మార్గముగ జేయుటకై భక్తి మూలకమగు బుద్ధి, బోధనత్వగోచరల సత్యము ప్రాప్తసింఛెను ఆ ప్రాప్త్యాహ ఫలీతిముగ వ్యాపించిన బుద్ధిభక్తికి చిహ్నములే నేటి త్రివ్యకములలో లభించు దానశాసములు.

కాలగతి

నాగార్జునుని భావముల సతని యనంతరము ప్రజలలో బోధింపగలుగు ప్రతిభాశాలుడు కలవరి. మహాయానము క్రమముగ విజృంభానముగ అటనుండి నామాచారమతిముగ మారుటతో, బౌద్ధమతము నీతి హీనుల చేతులలోనికి పోయి ఉదాత్తతను గోల్పోయి అస్తమించినది.

ఆ మతముతో పాటు శ్రీ సర్వతపు శోభయు నంతరించినది. మిగిలినవి నేడు మనకు కనుబడుచున్న కనుబడిక భూమిలో దాగియున్న శిలాఖండములు. ఈ శిలాఖండములే నాగార్జున ప్రతిరూపములై, ఆంధ్రులలో నిద్రాణమై యున్న, లేజశ్చక్రల నుజ్జ్వలంప జేయగల వని ఆశీతిము.

శి థి లా ల యం

శ్రీ అంగర సూర్యరావు

పాత్రలు : విరాగి, చిరజీవి, రాముడు, రత్నాకరం,
పార్వతీశం, చంద్రయ్య, యామిని

- * * స్థలం : కొండ శిఖరం మీది దేవాలయం. సమయం : మునిమాపు—
దేవాలయ ముఖద్వారం కనిపిస్తూ
వుంది. తలుపులు మూసివున్నై.
ఆలయ ద్వారానికి యిరు వైపులా
చెట్లు జీబురుగా అల్లుకొని వున్నై.
ముందు ఒక వేదికవుంది. కుడివైపు
చెట్ల వెనుకనుంచి నల్లని ముసుగుతో
ఒక స్త్రీ ప్రవేశిస్తుంది. బెదురుగా
ముందుకూ వెనుకకూ చూస్తూ నడు
స్తోంది. చీకటిలో ఆమె రూ పం
స్పష్టంగా కనిపించడంలేదు. ఎడమ
వైపు చెట్ల దగ్గరకు వెళ్లి ముందుకు
చూస్తూ ఆగిపోయింది. ఆలయం
తలుపులు నిశ్శబ్దంగా తెరుచుకున్నై.
లోపలనుంచి దీపపు కాంతి బయట
పడుతోంది. విరాగి ద్వారం దగ్గర
నిలుచొని స్త్రీ కేసి దీక్షగా చూస్తు
న్నాడు. స్త్రీ మోకాళ్ళ మీద
నిలబడి అవనత వదనంతో రెండు
చేతులు జోడించి దేవుణ్ణి ప్రార్థి
స్తోంది. తుణం గడచిన తరువాత
లేచి నిలుచుంది. ముందుకు ఒక
అడుగు వేసింది.
- విరాగి : (గంభీర స్వరంతో) ఆగు! మరొక అడుగు
ముందుకు వేళావా— నీ జీవితం ముగిసి
పోతుంది.
- స్త్రీ : (భయ విహ్వలమై వెనుకకు తిరిగి చూస్తూ)
ఎవరది? ఈ నిర్జీవ ప్రదేశంలో కూడా నా
సంకల్పానికి అడ్డంకనా?
- విరాగి : (ఆమెను సమీపించి) నీముందు ఏమున్నదో
చూశావా?
- స్త్రీ : చూశాను. సముద్రము భీకరాకారంతో
కొంపను ఢిక్కొంటున్నాడు.
- విరాగి : మరొక అడుగు ముందుకు వేస్తే ఏం జరుగు
తుందో తెలుసా?
- స్త్రీ : తెలుసు. ఈ కొండశిఖరం మీదినుంచి నొర్లి
అవంతినాగరిలో కలుస్తాను. నాగరుడు
సహస్రహస్తాలతో నన్ను తన కాగిలిలోకి
తీసుకుంటాడు. (నిష్క్రమించి అతిని ముఖం
లోకి చూస్తుంది).
- విరాగి : నిన్ను చూడగానే నీ సంకల్పాన్ని తెలుసు
కున్నానమ్మా! యిలారా! యీ వేదికపై
ఒక తుణం కూర్చో! మరొకసారి ఆలో
చించి చూడు.
- స్త్రీ : (రెండు చేతులలోను ముఖాన్ని దాచుకొని
వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తూ) లాభంలేను న్వామీ!
నా ఆశలన్నీ అశియాసలై పోయినై. దారు
లన్నీ మానుకుపోయినై ఎటు ప్రయాణం
చెయడానికి నాకు దారిలేను. ఎటుచాచినా
గాఢాంధకారం. మృత్యువును ఆహ్వానించ
డంకంటే నాకు మార్గాంతరం లేను. మీకు
చెయ్యెత్తి సమస్కరిస్తాను. నన్ను విడిచి
పెట్టండి.
- విరాగి : లేదమ్మా! నువ్వు పొరబాటు పడుతున్నావ్.
తొందరపాటుతో సుగమమైన మార్గాన్ని
చూడలేక పోతున్నావ్. నామాట విని కొద్ది
క్షణాలపాటు యిక్కడ కూర్చుంటే నీకు
దివ్యమైన మార్గాన్ని చూపిస్తాను.
- స్త్రీ : యీ పాపపు జీవితాన్ని మరొకక్షణం
కూడా నేను కొనసాగించలేను. నన్ను నా

చారిని పోనివ్వండి. మీకు పుణ్యం వుంటుంది.

విరాగి : నా మాట నమ్ము. యిక్కడ కొద్ది తూణాలు కూర్చో. తరువాత ఆత్మహత్యకంటే గత్యం తరం లేనిది తోస్తే నువ్వు నిరభ్యంతరంగా నీ నిండు ప్రాణాల్ని నిలుపునా తీసుకో! నేను అడ్డురాను.

స్త్రీ : (అరిని ముఖంలోకి శరీరపారచూస్తూ) మీ గెవగు? మీ మాటలలో ఏదో విచిత్రమైన ప్రభావం వుంది. మనుషులు మనలని యీ ప్రదేశంలో మీ రెండుకు వున్నారా?

విరాగి : నేనా? నేనుకూడా ఒకప్పుడు నీలాగే యిక్కడకు వచ్చాను. కానీ నీలా తొందర పడకుండా యీ వేదికపై ఒక తూణం కూర్చుని ఆలోచించాను. నాకు ఉద్యమార్గం ఒకటి కనిపించింది. నాటినుంచీ యిక్కడ నే వుండిపోయాను.

[విరాగి వేదికమీద కూర్చుంటాడు. అతని ననుక స్త్రీకూడా వచ్చి వేదికమీద కూర్చుంటుంది. ఆలయం నుంచి వస్తున్న కాంతి యిద్దరి మీద పడుతుంది. విరాగి వయస్సు 80 సం॥ రాలకు ఎక్కువ వుండదు. అతని ముఖం ప్రశాంతంగా వుంది. సంస్కారంతోని జాతు. అతనిని చూడగానే ఎవరికైనా గౌరవభావం కలుగుతుంది. స్త్రీ గూఢముసుగులాంచి కనిపించదు. చెయ్యలుమాత్రం కోవలంగా తెల్లగా కనిపిస్తాయి.)

స్త్రీ : స్వామీ! నాలో ఏదో విచిత్రమైన భావాలు కలుగుతున్నాయి. ఈ వేదికలో ఏమైనా మాహాత్మ్యం వుందా?

విరాగి : మన మనసులలోనే మాహాత్మ్యం వుందమ్మా! (దేవాలయంలోకి చూస్తూ) చిరంజీవీ! చిరంజీవీ!

[దేవాలయంలోనుంచి ఒక 16 సం॥రాల కుర్రవాడు బయటకు వస్తాడు. విరాగి ప్రక్కను కూర్చున్న స్త్రీకేసి ఆశ్చర్యంగా చూస్తాడు.]

చిరంజీవీ: (విరాగిలో) పిలిచాగా?

విరాగి : కొంచెం పట్ల, పాలు తీసుకురా నాయనా! [చిరంజీవీనికి నెత్తిపొతాడు]

స్త్రీ : (తనకు తలవ్రేలి) (ప్రాణం హాయిగా వుంది. ఆపాడు ప్రపంచంలోకి పోయి సంకుచిత చిత్తులైన ఆ మనుషుల మధ్య నివసించేకంటే కాశ్యపిణిగా యిక్కడే వుండి పోతే బాగుంటుందనిపిస్తోంది.

[చిరంజీవీ తిరిగివస్తాడు. పట్ల పాలు స్త్రీ ముందు వుంచి విరాగికి పిలిచాడు]

విరాగి : తీసుకో అమ్మా! సంకేపించకు!

స్త్రీ : ఇంతవరకూ నాలోలేని ఆకలి, దాహం, అనే భావాలు యిప్పుడే పెల్లుబుకుతున్నాయి. ఉదయంనుంచి మంచి నీశ్లేపనా తాగలేదు. తాగాలని కూడా నాకు అనిపించ లేదు.

[ఒక పండుతనిని కొంచెం పాలు తాగుతుంది] కొంచెం దిగువను దీపాలకొంతిలో మనోహరంగా కనిపిస్తున్నది చూశారూ అగ్నే మా పూజు. నా చేతులు యామిని.

చిరం : పూజు వలె పెట్టి యిక్కడకు ఎందుకు వచ్చాడు? మీకు ఆ పూరిలో బంగువు లేవరూ లేరా?

యామిని: కావలసినంత మంది బంగువులున్నాను. నాకు లేక పోయినా బాగుండేదనిపిస్తోంది పప్పుడు.

విరాగి : నీకు పెట్టి అయ్యిందా?

యామి : (నీట్టూర్చి) అయ్యింది స్వామీ! పెళ్ళయిన కొద్ది గోజులలోనే నాభిర్ని ఎక్కడికో పారి పోయేను. యీ నాటకే తిరిగి రాలేను. ఆయన జీవించి వున్నాడో లేదో కూడా తెలీదు.

[మరొక పండు తీసుకొని తినబోతూ వుంటుంది. సింహగర్జనవలె మనిషి కేక వినిపిస్తుంది]

ఒక గొంతు: (నేరభ్యంతరంగాంచి కొంచెం ప్రతిఘటించేలా) ఎవరిక్కడ? అక్కడే ఆగండి! కాలు కదిపితే కైలాసానికి పంపిస్తాను.

యామి : (భయంతో వణకుతూ) హన్మయ్యో! మా నాళ్లు నా కోసం ఎవరికో పంపిస్తారున్నాను. నన్నీ ఆపవనుంకి తప్పించండి స్వామీ (విరాగికి పిలిచి నీసంగం చూస్తుంది)

విరాగి : భయం లేదుమ్మా! రానీ! అతి దేవకో చూద్దాం.

[రాముడు కుడివైపు నుండి ప్రవేశిస్తాడు. పెద్ద చింపిరితల బొద్దమీసం మానిన గెడ్డం వంకలు తిరిగిన బలమైన శరీరం. చిగులు చొక్కా మానిన పంచె. మనిషిని చూడగానే తాగుబోతో, దొంగో అయి వుంటాడనిపిస్తుంది]

రాము : (ముగ్గురిని తేరి పారచూస్తూ గట్టిగా నవ్వుతూ) హ హా హా! యిక్కడ యీ మహానుభావు దేవకో కుటుంబ సభితులగా విచారిస్తున్నట్లున్నాడు. (ముగ్గురి ముఖాలలోకి తీక్షణంగా చూస్తూ) అరే! ఎవరి

ముఖంగాను భయం కనిపించడం లేదే!
(చిరంగిత్తో) ఏయ్! నిన్నే! రాముడు
నాతోత్కరించినా కళ్లు అప్పగించి చూస్తూ
పూరుకున్నా వేం?

విరాగి : (ప్రశంసంగా) రాముడేనాడు వేరే
లేడు! కళ్లు తెరిచి చూస్తే ప్రతి జీవునిలోను
దేవుడు కనిపిస్తాడు నాయనా!

రాము : (మరింత గట్టిగా నిశ్చయించి) రాముడంటే
దేవుడు కాదా? ఎవరిని అనిపిస్తాను! అది మన
సాంత వేరు. సరే, ఆధిక ప్రసంగం కట్టిపెట్టి
తినడానికిమైనా ముందు పారెయ్య.

యామి : (రెండు పళ్లు తీసి అతినికిస్తూ) పాపం
చాలా దూరాన్నుంచి వస్తున్నట్లున్నావు!
అనిపిస్తోన్నావు. ముందీ పళ్లు తిను.

రాము : (రెండు చేతులతోను రెండు పళ్లు తీసికొని
క్షణంగా తినేస్తాడు.) కానా! యింకా
ఏమైనా కావాలి తినడానికి. ఏముందో అది
తీసుకు వచ్చి యిక్కడ పారెయ్యండి. అలా
నిర్లక్ష్యంగా చూస్తారే? రాముడి సంగతి
వీడు తెలియడం లేదు. ఆకలి వేసినప్పుడు
పెద్దపులి అయిపోతాడు.

యామి : నీది నిజంగా పెద్ద పులి స్వభావం అయితే
నన్ను చీల్చి చంపు. నా కష్టాలు యీ
రోజుతో గట్టెక్కుతాయి.

రాము : (హేళనగా) పులివరించి నీకు కొంచెం
కూడా తెలియదన్న మాట! కడుపు నింపి
తినునాతి పులి ఎవరి జోలికె పోదు. సుఖంగా
వి గుహలోనో పనుకొని నిద్రపోతుంది.

(కోపంతో పళ్లు బిగించి) కాని మనిషి
మాత్రం అలాంటి వాడు కాడు. ఎందరిని
హింసించినా, ఎన్ని ప్రాణాలు తీసినా
వాడికి తృప్తి వుండదు. అందుకే నా గురు
దేవుడు చెప్పాడు. “ఒరేయ్ రాముడా! చితి
గొట్టు, పళ్లు హూనం చెయ్యి, కనికరం చూపకు.
దుర్మార్గుడైన మనిషిని హతమార్చు.” అని.

విరాగి : ఉద్రేకపడకు నాయనా! జీవితంలో ఏదో
పెద్ద చెట్టు తిని యీ విధంగా తగ్గారైసట్లు
కనిపిస్తున్నావు. ఒక క్షణం యీ వేదిక మీద
కూర్చు! (చిరంజీవితో) నాయనా! యిత
నికి తినడానికి యేమైనా తీసుకురా.

[చిరంజీవి ఆలయం లోనికి వెళతాడు]

రాము : (పరిసరాలను పరిశీలించి చూస్తూ) పాడు
పడ్డ గుడి, అన్నీ విడిచి పెట్టిన బైరాగి, లేడి

పిల్లలాంటి కుర్రాడు, చుక్కలలో చంద
మామిడి ఓచక్కని చుక్క-చహ్వా! ఎంత
బాగా కుదిరినై!

విరాగి : ఇలా ఎక్కడినుంచి వస్తున్నావ్ నాయనా!

రాము : భలే ప్రశ్న వేశావ్ క్యూ బైరాగి! మనం
ఎక్కడినుంచో వస్తున్నాం, ఉన్న నాలుగు
రోజులు కుమ్ములాడుకుంటున్నాం, తిరిగి
ఎక్కడికో వల్లిపోతున్నాం. అందుకే
‘మాగూ మేయజగం’ అన్నాడు వేదాంతి.
ఇక అసలు విషయానికి వద్దాం ప్రస్తుతం
ఎక్కడినుంచి వస్తున్నావని కదూ నీ ప్రశ్న?
(సగర్వంగా) నేను మా అత్తివారింటినుంచి
వస్తున్నాను లేండి.

యామి : అత్తివారింటి నుంచి వచ్చే వాళ్లు నువ్వుగా
ముస్తా బై వస్తారు. కాని యీలా చింకి కుడల
తోను, మాసిగడ్డంతోను వస్తారా ఎక్కడైతా?

రాము : (చిరంజీవిని) ఏం చెయ్యను మా
అత్తవాడు కడు నీదవాడు. దేశాన్ని కొల్ల
గొడుతున్నా వారికి కడుపు నిండడం లేదు.
అలా తెల్లబోయి చూస్తారే! మా అత్తనారి
యిల్లు ఏదో మీకింకా బోధపడలేనా?
(ఉత్సాహంతో గట్టిగా) నెంట్రిల్ జైల్!
తెలిసిందా! ప్రస్తుతం నేను జైలు నుంచి
విడుదలై వస్తున్నాను.

యామి : (భయంతో) అయ్యయ్యో! నువ్వవొంగవా?

రాము : (సగర్వంగా) నేను దుర్మార్గుడికి, దొంగని
అని చెప్పకోడానికి చాలా గర్విస్తున్నాను.
[చిరంజీవి ఒక పెద్ద గిన్నెతో రొట్టెలు
చెంబుతో మంచి నీళ్లు తీసుకువచ్చి రాముడి
ముందు పెడతాడు. రాముడు రొట్టెలన్నీ
తొందరగా తింటూ వుంటాడు]

విరాగి : (ప్రసంగాన్ని కొనసాగించే భోరణిగా
యామినితో) పాపం! నీ భర్త చిన్నప్పడే
లేచి పోయాడా? లోకంలో భర్తలేని స్త్రీ
పడే పాల్లు ఎటువంటివో నాకు తెలుసు.
కాని కష్టాలను సహించ గల గాలి.

యామి : నా కష్టాలు అందరి కష్టాలవంటివి కావు
స్వామీ! నేను చందలచిత్తను! దుర్మార్గు
రాలిని! నేను చేసిన పాపాలకు ప్రాయశ్చిత్తం
లేదు స్వామీ!

విరాగి : నీ తప్పును నువ్వేనాడైతే తెనుసుకోగలిగావో
ఆనాడే నీలో జ్ఞానోదయం కలిగింది
యామి! విచారించు! పొంబాల్లు చెయ్య
డం, ఆ ఫలితాలను అనుభవిస్తూ బాధ పడ
డం మావదిలైపో.

యామి : నేను చేసిన అపరాధం చిన్నది కాదు ప్రభూ! అది మీకు తెలిస్తే మీరు కూడా నన్ను తీమిస్తారన్న ఆశ నాకు లేదు. అయినా చేసిన పాపం చెబితే పోతుందంటారు.

రాము : (గట్టిగా నవ్వుతూ) చేసిన పాపం చెప్పి నంత మాత్రాన్ని పోతే పెండ్లిలో జైల్లాంగు కన్నా సరే! చేసిన నేరం చెప్పకుంటే జైలు తప్పదు. చెప్పకపోతే లాశివాల్లు తిప్పవు. ఏం లోకం! ఏం న్యాయం!

యామి : నిజమే! లోకంలో న్యాయానికి తావు లేదు. నిజాన్ని ఒప్పుకుంటే భయంకరమైన దుష్ఫలితాలకు తలవంచవలసి వుంటుంది. నేనాయవకుణ్ణి పేమించిన విషయం రత్నా కరానికి చెప్పకపోతే నా బ్రతుకు యంత హీనమై ఉండేది కాదు.

విరాగి : పరపుణ్యమిహిదికి నీ మనసు మల్లించా యామి!

యామి : (నక్కెక్కెక్క యేడుస్తూ) నన్ను తీమిం చండి ప్రభూ! నాపాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం లేదు.

రాము : ప్రతి పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం వుంది. అదే పెండ్లిలో జైలు. పాపాలను గోజుగోజుకూ ఆధిపత్యం చేసే మహామంత్రి అనే (ముగ్గు రిని వేరేపారచూస్తూ) ఆయితే మీ ముగ్గురు ఒక కుటుంబం కాదన్నమాట! (సిడివైపు వెలుతో చూపిస్తూ) ఆ లోకంలోంచి బ్రతుకు గెంటివేసిన తీసివేత సగుకా? విరెనా! ఆయితే నేనుకూడా సరైనచోటుకే వచ్చానే! (గిన్నె ఖాళీచేసి ముంగురు తోస్తాడు. చిరంజీవి ఖాళీ గిన్నె తీసికొని నిష్క్రమిస్తాడు.)

విరాగి : (రామునితో) కొంతసేపు విశ్రాంతి తీసుకో నామనా! (యామినితో) విచారించకు యామి! మనం లోకంలో అడుగు పెట్టి నప్పుడెప్పుడో రకరకాల కష్టాలు సుఖాలను చవిచూస్తూ కొత్త అనుభవాలతో పురోగ మిస్తూ ఉంటాం. సుఖాలకు ఉప్పొంగి పోయి కష్టాలకు నిరుత్సాహపడడం పనికి వాళ్ల లక్షణం.

యామి : నేటి లోకంలో స్త్రీకి ఉన్న స్థానం దుస్సహ మైనది. అందుకు నా జీవితమే తార్కాణం. నా భర్త చిన్నప్పుడే పారిపోయాడని చెప్పాడు. అప్పటితో నా తనువులోను మనస్సులోను పరిణామం ఆగిపోలే ఎంత బాగుండేది. కాని అగలేదు. విసంతిబుతు

వులో చెట్లు చిగురించినట్లు కోమలమయిన యావనం నాలో ప్రవేశించింది. మనసు వింత వింత కోరికలను కోరింది.

[గాలికి ఆమె తలమీది ముసుగు తొలగి పోతుంది. తెల్లని గుండ్రని ముఖం. మెరిసే కళ్ళు. సులాబీరేకులవంటి పెదవులు. వయసు 20, 25 సంవత్సరాల మధ్య ఎంతైనా ఉండవచ్చు]

మంచి చెడ్డలను తెలుసుకోలేని ఆ సమ యంలో నేను వలపులో చిక్కుకున్నాను. మా పొగురునవున్న ఒకయువకుణ్ణి నామనసు కాంక్షించింది. అతడు నన్ను వమ్మించి మోసగించాడు.

రాము : (కోపంతో) మోసం చేశాడట! మోసం! ప్రతి ఆపదానికి యామాట బాగా అలవాటై పోయింది. (గామినితో) అప్పుడు నీ నెలవి ఎక్కడికి పోయింది పిల్లా? నాదూ మోస పోయాడు. నవ్వా మోసపోయావు. నీ మాటలు విని యీ రాముడుమాత్రం మోస పోడు!

విరాగి : రాముడు చెప్పింది నిజం. తుణికోనే కానికి లోనైన మీ రిద్దరూ మోసపోయాడు. అయినా అతిడు పుగుషుకు గనక అతనికి సమాజంలో స్థానం వుంది. నీవు స్త్రీని కనక నీకు లేదు.

యామి : ఇంకా పాపాన్ని కోసనాగించడానికి పూను కుంటే నాకుకూడా సమాజంలో స్థానం వుండేది ప్రభూ! కాని అంగుకు నేను వ్యతిరేకించాను. సమాజం నన్ను బహిష్క రించకముందే నా అంతిల నేనే సమాజాన్ని విడిచిపెట్టాను.

రాము : అసలు కథను చాటేస్తున్నావ్ పిల్లా! అది కూడా చెప్ప! విని సంతోషిస్తాం!

యామి : నే నిప్పును మృత్యుశిఖరంమీద నిలుచు న్నాను. దేనికి నేను భయపడను. సర్వం మీకు తెలియజేసి నా ఆత్మను షోళం చేసుకుంటాను. తర్వాతి నిర్విచారంగా మృత్యుసన్నిధిని చేరుకుంటాను. నేనొక యువకుణ్ణిలలచిన విషయం మాబావ రత్నాకరానికి తెలిసింది. అతను గోజూ నన్ను భయపెట్టేవాడు. అతని కళ్ళిలో క్రూర్యం వుండేది. అతనిని చూస్తే నాకు భయం వేసేది. చివరకు అతను ఒకనాడు నామందు తిన హృదయాన్ని విప్పాడు. అతనుకూడా నా అందానికి ముగ్ధుడై నన్ను కాంక్షిస్తున్నాడని తెలుసుకున్నాను. ఇక యీపాపపరంపరను నా హృదయం భరించ

లేక పోయింది. ఏడ్చింది. ఎదుగు తిరిగింది. ఎటు పోకడానికి దారి కనిపించలేదు. ఆత్మ హస్తే శరణ్యం అనుకున్నాను. యిక్కడికి వచ్చాను. యిది స్వామీ నా కథ

రాము : (శీలకగా) ఇది శుద్ధ పాతకథ. ఇంగులో రవంత కూడా కొత్తదనం లేదు. ఎవరినో యీమె ప్రేమించిందట! ఈమెను మరొకడు ప్రేమించాడట! వహ్వ! ఏం మాట చెప్పేవు పిల్లా! అంతంగా వున్నవాళ్లను చూస్తే ఎవరికైనా మనసు మారుతుంది. ఎవరీమాటో ఎందుకు నిన్ను చూస్తే నాకే మనసు మారుతోంది (బిగ్గరగా నవ్వుతాడు).

విరాగి : పారబాటు నాయనా! విశాల దృష్టి వున్న నారికి యిటువంటి చిన్న విషయాలకు మన పెన్నుడూ మారదు కోసులంగా పెరిగిన శరీరాలతో నవనవజాడే సుందరంగాను విజ్ఞానిని ఎన్నడూ ఆకర్షించలేదు. చివరికి శరీరాలతో చింకి వస్త్రాలతో అలమటించే అభాగినులే అతని దృష్టి నాకర్పిస్తారు.

రాము : అది ఎవరో మీవంటి బ్రాహ్మణులకు సాధ్యం కాని మాటాంటి వాళ్ళకు సాధ్యమట మాయ మహానుభావా?

విరాగి : మానవ మస్తిష్కం పూర్తి పరిణామాన్ని యింకా పొందిలేదు నాయనా! అదృశ్యమ భావితో మానవుని మనసు వికసిస్తుంది: మిని పిని మనిషి ప్రేమించగలిగే మదిలం ఆసన్న మాగుంది. ఆనాడు ప్రపంచంలో పీకించే వాళ్లు పీకించబడేవాళ్లు అనే వర్గాలం పు. ఆ పుభోదయం కొరకు మనం ఆశతో ఎదుగు చూడాలి: తాత్కాలికమైన కష్టాలను తట్టు కోలేక గుర్కార్కాలకు ఆత్మహత్యలకు ఒకిగట్ట గూడదు. యామిని! యిక నీ సంకల్పాన్నీ విరమించు!

యామిని: స్వామీ! మీ మాటలు వింటూవుంటే నాకు ప్రపంచం మీద అనురాగం కలుగుతోంది. కాని నంటనే గుస్సున్నంలా మాయంటి పరిస్థితులు జ్ఞప్తికివచ్చి నన్ను మృత్యు సుహాలోకి తగుముతున్నై. ఏం చెయ్యడానికి తోచక గెండు విగుప్తశక్తుల మధ్యనడి కొట్టు కుంటున్నాను స్వామీ! ఏ పరిస్థితులలోను నేను యింటికి తిరిగి వళ్ళలేను. ఆ పాప పంకిలంలో చూస్తూ అడుగు పెట్టలేను. ఆ ప్రపంచంలో రత్నాకరం మాటకు తిరుగు లేదు.

రాము : (కోపంతో) ఎవడా రత్నాకరం? నాజేమి చెయ్యగలడు?

యామి : ఏమైనా చెయ్యగలడు. అతని మాటకు అగు చెప్పేవాళ్ళుకూడా లేనక్కడ. అందరికీ న్యాయం చెప్పే వూరి పెద్ద, ఇర్మకర్త అయిన పార్వతీశం రత్నాకరానికి దిగ్గర చుట్టం. ఆయన రత్నాకరానికి వ్యతిరేకంగా తీర్పు చెప్పడు. ఆయనకు కులాభిమానం హెచ్చు.

రాము : (మరింత కోపంతో) కులాభిమానం వున్న నాణ్ణి ఖూనీ చేస్తాను. నా సుగుణేవు జేమన్నాడో తెలుసా? “ఒకయ్ గాముడూ? కులాభిమానాన్ని కూటి పెళ్ళితో పెళ్ళి గిందు! అందుకు అగ్గవచ్చిన వాణ్ణి ఆలోచించకుండా హతీమాగు!” అన్నాడు.

యామి : అంతటి ముచ్చటైన సలహా యిచ్చిన ఆ సుగుణేవు డెవరయ్యా?

రాము : (గట్టిగా నవ్వి) నా సుగుణేవుణ్ణి నావ్వు ఎగుగనా? ఆతివంటే చరాచర జీవకోటికి సింహస్వస్థం అతని స్పృష్టి పథంలో నిమిల్చున్నతలు లేవు. రాజాధిరాజు కానీ, నిగుడెదకానీ, అతని కందరూ సమానమే! అతనిని తప్పించుకొనడానికి ప్రతి ప్రాణి పెనుసూడుతుంది, కాని ఫలితం శూన్యం. ఇప్పుట్లో నా అర్థమయిందా నా సుగుణేవు డెవడో? అలా తెల్లబోయి చూస్తూ నేం చెరిపిల్లా? రాముడి సుగుణు యముడు!!!

యామి : అయితే నీ సుగుణు గారికి నాసరించి కొంచెం చెప్పకూడదా?

రాము : నా సుగుణు ఒకకిమాట వినే బాపడు కాదు. తిలకు ఎంత తోస్తే అంతే! అతని నిశ్చయానికి తిరుగు లేదు.

విరాగి : నాయనా! రాముడూ! నీ గూఢంలో కర్కశత్వం. మాటలలో విజ్ఞానం తొణికిసలాడు తున్నై. అటు నావ్వు ఎవరవు? ఎందుకు యిలా మారవు?

రాము : ఆ విషయం చెప్పడానికి సుగువాజ్ఞలేదు. గతాన్ని మరిచిపోయాన్నాడు నా సుగుణు. వర్తమానాన్ని ఆవసరమైతే భుజ బలంతో నైనా సరిదగ్గరే మన్నాడు. సుగువాజ్ఞకు తిరుగులేదు. నేనే నా సుగుణు. నాసగువే నేను. రాముడే యముడు. యముడే రాముడు! ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే రాముడు యముని అపరావతారం.

విరాగి : (నిశ్చలస్వరంతో) రాముడా! నీకుగాని, నీగురువు యముడికిగాని జపిసేవాళ్లు ఎవరూ లేరక్కడ! నీ సిద్ధాంతాలు యిక్కడ ఎందుకూ కొరగావు! అవసరమైతే వ్యూహ్యువు కైనా ఆనందింతో స్వాగతి ఇవ్వగలం.

రాము : (ఆలోచిస్తూ) నిజం! నాకు యిప్పుడే ఏదో నూతన సత్యం బోధపడుతున్నట్లుంది. ఇక్కడ యీ వాతావరణం ఎంత ప్రశాంతంగా వుంది! ఇక్కడి పరిసరాలు నాలోని శ్రోధాన్ని, అసహనాన్ని లాలించి జోల పాట పాడుతున్నాయి. ఇక్కడ మరికొన్ని తూణాలు వుంటే నేను సమూలంగా మారిపోగలనేమోనని భయం కలుగుతోంది. (లేచి) సెలవు స్వామీ! ఇక నేను పోయివస్తాను (చెల్లబోతోడు)

విరాగి : ఆహ! యింతటి రాత్రివేళ నీవు వెళ్లడానికి వీలులేదు. ఈ రాత్రికి ఇక్కడే వుండిపో! నీకు వావానివుంటే తెల్లవారిన తరువాత నీ దారిని నీవు పోవచ్చు!

రాము : (ఆగి ఆశ్చర్యంతో) రాముణ్ణి ఆజ్ఞాపించగలిగే వాళ్లు కూడా యీ ప్రపంచంలోవున్నారా? నాకు రవంతికూడా కోపం కలగడంలేదే!

విరాగి : అజ్ఞానంతో దారి తప్పుకున్న కుర్రవాణి ఆజ్ఞాపించడం తొందరపడి! కూర్చోనాయనా! ప్రశాంతంగా ఒకతూణం కూర్చో! ఇక్కడి మలయపవనానికి నీలోని శ్రోధాన్ని చల్లార్చగలశక్తి వుంది.

[రాముడు వేదకమిద కూర్చొని దీర్ఘాలోచనలో మునిగివుంటాడు]

యామి : పాపం! యిల్లని మానే జాలి కలుగుతుంది. విద్యావంతుడిలా కనిపిస్తున్నాడు. భార్య బిడ్డలను విడిచిపెట్టి యిలా తిప్పుదారిని ఎందుకు నడుస్తున్నాడో? ఇతని యిల్లాలు పాపం! ఎంత గుణిపడుతోందో!

రాము : ఆహనాశ్చ కెప్పుడూ పెళ్ళాం, పిల్లలు, ఇల్లు, సంసారం యిదే గొడవ! నువ్వు అవసరంగా నాకు సానుభూతి చూపించ నక్కరలేదు. నిజానికి నాకసలు పెళ్ళి కాలేదు.

విరాగి : పోనీ! తల్లినిండు లున్నారా?

రాము : నా తల్లిని నేను ఎదుగును! నేను ఉద్యోగ దిగముందే ఆమె ప్రపంచాన్ని విడిచి పెట్టింది. కాని నా తండ్రివిమాత్రం (గద్గద స్వరంతో) నా కళ్లముందే యీ పాడు

[ప్రపంచం హతమార్చింది. జరిగిపోయిన ఆ సంఘటనలు జ్ఞప్తికివస్తే నాకళ్ళ నెమక రక్తపు పారలు కమ్మకుంటాయి. ఇక నాకు చూపు కనిపించదు. ఏం చేస్తానో నాకే తెలియదు.

విరాగి : భయపడకు నాయనా! ఈ వేదకమిద కూర్చున్నంతకాలం శ్రావ్యం నిన్ను సమీపించలేదు. నీ గతిచరిత్రను నిర్భయంగా చెప్పి నీ హృదయ భారాన్ని దించుకో!

రాము : నేను గతాన్ని స్మృతిపథంలోకి రానివ్వకుండా జాగ్రత్తి పడుతున్నాను. నాలో మిగిలినభావం ఒకటే ఒకటి—అదే ప్రతిహింస! (కోపంతో) అందగు మానవులు అనుభవించే ఆనందానికి నన్ను దూరంచేసిన గుఱళిక్తులను రూపుమాపాలి. నా జీవిత సౌఖ్యాలను కొల్లగొన్న నివళిక్తులను హత మార్చాలి! హింసను ప్రతిహింసతో అణచాలి! అదే నా జీవితలక్ష్యం.

విరాగి : నువ్వు తిప్పుతోవను నడుస్తున్నావు నాయనా! హింస ప్రతిహింసద్వారా ఎన్నటికీ అణచబడదు. వైగా మరింత ఉద్బులిమాతుంది.

రాము : (కోపంతో) ఇటువంటి చచ్చు సిద్ధాంతాలతో మీవంటి బ్రాహ్మణులు యీ ప్రపంచాన్ని ఇంతివరకూ మోసం చేస్తూ వచ్చారు. కాని నేడు గ ముఖిలాంటి పీడిత ప్రజలు కోటానకొట్లు కట్టి తెరిచారు. ఇక యీ ఆటలు సాగవు—పాపం, పుణ్యం, పరలోకం, నేవుడు, స్వర్గం, నరకం, యామాటలను ఆయుధాలుగా తీసుకుని కొన్ని వర్గాలు మానవుల్ని పీల్చి పిప్పి చేసినై. జాతిని నిర్వీర్యం చేసినై ఇక యీ పరిస్థితులు మరొక అడుగుకూడా ముందుకు జరగడానికి వీలేదు.

విరాగి : (ప్రశాంతంగా) లోకంలో జరుగుతున్న దౌర్జన్యాను, అన్యాయాలను, నేను యేనాడో గుర్తించాను నాయనా! చేపుడి మీద, పరలోకంమీద నాకూ నమ్మకంలేదు. అంతే కర్మ అనుకొని కిమ్మరు మనసుండా అడ్డకషా, అనుభవినే పరలోక సౌఖ్యం కలుగుతుందిన్న సిద్ధాంతానికి నేను శుద్ధ వ్యతిరేకిని! మనయిద్దరి సిద్ధాంతాలు ఒకటే. పరిస్థితులు మారడానికి ప్రతిహింస అవసరమని నువ్వంటావు. కాదని నేనంటాను! అదొకటే భేదం.

యామి : (ఆశ్చర్యంతో) మీరు కూడా నాస్తికులా స్వామీ!

విరాగి : దేవుణ్ణి నిత్యం పూజిస్తూ పాపపు పనులు ఆవలంబించే కంటే, యేప్రాణికి బాధకలిగించకుండా సత్ప్రవర్తనతో జీవితాలను సాగించగలగాలి! ఆనాడే యీ ప్రపంచానికి మహోదయం కలుగుతుంది యామినీ! ఒక వేళ దేవుడువుంటే ఆయన కూడా యీ సత్ప్రవర్తనకి ఆనందిస్తాడు ఈ సత్యాన్ని బుద్ధి భగవానుడు ఏనాడో తెలియజేశాడు. ఆ మహత్తర జ్ఞానజ్యోతిని మానవుడింకా సమీపించలేక పోతున్నాడు.

రాము : మీ మీద తులనానికే గౌరవం ఎక్కువైపోయింది. అయినా ప్రతిహింస కూడవన్న సిద్ధాంతాన్ని నేను అంగీకరించలేను. స్వామీ! నాగతిచరిత్ర చింతి. ఆ తరువాతి ప్రతిహింస అవసరం లేదు అని మీరు చెప్పగలిగితే నేను కూడా నా అభిప్రాయాన్ని మార్చుకుంటాను. నేను గతాన్ని జ్ఞాపకం చేసుకుంటే నాలో మానవత్వం నశించిపోతుంది. చెడ్డగా ప్రవర్తిస్తానేమోనని నాకే భయం గావుంది.

విరాగి : నీ కాభయం అవసరంలేదు నాయనా! నా సమక్షంలో నీ ప్రవర్తన దారి తప్పుదనే నమ్మకం నాకువుంది. నావైపు నింపు యంగా చెప్పగచ్చు.

రాము : (గర్హి నిత్యాసం విడిచి) నాతండ్రి ముసలివాడై ఉన్యాయంమంచి విమంచేసరికి అప్పుమాత్రం మిగిలింది. వెంటనే నేను దిగువునున్న దిగువును ఆక్కడకు ఆపుచేసి గురుస్తూ ఉన్యాయంలో చేరాను. కష్టపడి సంసారాన్ని సాగిస్తున్నాం. ఆ సమయంలో ఆకస్మికంగా మా నాన్నకు జబ్బు చేసింది. నాకు లోకజ్ఞానం బొత్తిగాలేని గోజులవి. చాలా విచారించాను. మేం దిగ్గులమై నందువల్ల మా బంధువులు కూడా మా కేవలమైన సహాయం చెయ్యలేదు (కోపంతో) పుర్యార్థికి అనే ముద్రతో మాకు ఆస్తివుంటే బంధువులు మా మట్టూ పడిగావులు పడివుండే వారు. కాని మేం దిగ్గులమై నందువల్ల ఒక్కడు, నీసం ఒక్కడూ కూడా మా కష్టానికి సానుభూతి మాపలేదు.

యామి : అందుకేనా కూడా భిక్షానం వున్నవాళ్ళను దంపుతా నంటున్నావు?

రాము : కులం అనే ముసుగులో స్వార్థం తాండవం చేస్తోంది. అంతా మోసం! కపటం! (రోద్రంతో) కులాభిమానాన్ని కూకటి

నెళ్ళతో పెల్లెగించే వరకూ యీ రాముడు విశాంతి తీసుకోడు!

విరాగి : ఆవేశపడుకు నాయనా! ఆతరువాత యేంజరిగింది? మీ నాన్నకు చికిత్స చేయించావా?

రాము : వెంటనే మా నాన్నను హాస్పిటల్ కు తీసుకు వెళ్ళాను. ఖాళీలేదు హామ్యున్నాడు డాక్టర్! ఈ పరిస్థితిని గమనిస్తున్న ఒక పెద్ద మనిషి నాకో సలహా యిచ్చాడు. ఆ సలహా చిని ఆశ్చర్యపోయేను. ఎన్నోకడు పీడిస్తున్నప్పుడు నేను మరొకడిని పీడించాలి. అంతకంటే గత్యంతరం లేదు. ఏమైనా నా తండ్రిని గక్షించుకోవాలి. అవసరమైతే ఎంతటి నైచ్యార్థి కైనా ఒకడతను ఆ సమయంలో నాలో ఉన్న తల ప్రవేశించింది. లంచం తీసుకొని మా ఆఫీసులో ఒక పని పూర్తిచెయ్యడానికి పూనుకున్నాను. వెంటనే నోచికిపోయాను. నేను సెంట్రల్ జైలుకు, మా నాన్న యువసనానికి ఒకేనారి ప్రమాణమయ్యాయి. (కోపంతో) ఈసారి చెప్పండి స్వామీ! సమాజానికి పెద్ద పులి ప్రమాదకరమైనదా? డాక్టరు ప్రమాదకరమైన నాడా?

విరాగి : ఉవాత్తమైన ఒక కృత్రిక కళంకం తీసుకు వచ్చే గుర్కార్లు కొందరు వుంటారు. నాయనా! అంతి మాత్రం నీ మనం అందరినీ నిందింప కూడదు.

రాము : (కోపంతో గట్టిగా) ఒక డాక్టరు గుర్రాశకు నా తండ్రి బలై పోయాడన్న విషయం మీరు మరిచి పోతున్నావని స్వామీ! ఈ దుర్బలకు నా హృదయం కండు గట్టి పోయింది. నాలోని అణగారినపు “ప్రతిహింస”! “ప్రతిహింస” అని అరచింది. జైలు నుంచి విడుదలై వచ్చాను! వెంటనే డాక్టరు బుర్ర రొమ్మకీ రస పాడించాను. తిరిగి జైలుకు వెళ్ళాను. రెండవసారి జైలు నుంచి విడుదలైయప్పుడే వస్తున్నాను. మూడు రోజులలో తిరిగి మూడవసారి జైలుకు వెళతాను. తెలిసిందా స్వామీ! ఇదీమనకథ!

విరాగి : నీవు ఒకవిధమైన ఉన్యాయస్థితిలో ఉన్నావు రాముడా! అచి కాలంలోనే యథాస్థితికి రాగలవు. గతాన్ని స్మృతిపథం లోకి రానివ్వకుండా యీ రాత్రి హాయిగా విశ్రమించు.

చిరం : (ఆలయ ద్వారం దగ్గర నిలుచుని) స్వామీ! అన్నీ సిద్ధంగా వున్నాయి.

[చిరగి ఆలయంలోకి వెళ్లి పోతాడు. చిరం జీవి వేదికను సమీపిస్తాడు]

చిరం : మీరు కూడా ఆలయంలోనికి వచ్చి పడుకోవచ్చు.

రాము : ఒరేయ్ తిమ్మదూ! మనకు అర్థగాత్రాడిచే వాకూ నిద్రపోయే అలవాటు లేదు. మరి కొంతసేపు యిక్కడే కూర్చుంటాను (యామినితో) పాపం! చాలా అలసిపోయి నట్లున్నావు. సుత్వనా లోనికి వెళ్లి సుఖంగా నిద్రపో!

యామి : (నిట్టూర్చి) నా బ్రతుకుకు నిద్ర కూడానా? సుఖంగా నిద్రపోయి ఎంత కాలమయ్యిందో? (చుట్టూ చూస్తూ) ఈ ఆలయం పూల మొక్కలు యివన్నీ చూస్తూ వుంటే నాలో తెగింపు, ప్రరాగిం కలుగుతున్నై. పోయి నిద్ర పడుతుంటేమా (ప్రశ్న తీసిస్తాను ఆలయంలోనికి నిష్క్రమిస్తుంది.)

రాము : (ఆమె వెళ్తున్న చుట్టూ చూస్తూ) వెరిపిల్! పోకానికి ఒడిసి పారిపోయి వచ్చింది! (చిరంజీవితో) ఒరేయ్ తిమ్మదూ! లోకం ఎలాంటిదో తెలుసా! వెరికుక్కలాంటిది. మనం జరిసి ఒక అడుగు వెనక్కి వేశామా! అది అనాంకింగా మీది పడి కాలు వేసింపన్న మాటే!

చిరం : (చింతగా) అలాగా! అయితే నేను కూడా పారిపోయే యిక్కడకు వచ్చాను.

రాము : (హేళనగా) పిరికినాళ్ళంతా యిక్కడకు చేరారన్న మాట! — రోజు రోజుకు లోకంలో పిరికివాళ్ళ సంఖ్య పెరిగి పోతోంది. పరిస్థితులు మారాలి! పీడితుల హృదయాలలో ధైర్యాన్ని ప్రకౌపింప చేయాలి. యుద్ధానికి సిద్ధం కావాలి. స్వార్థపరుల చేతులలోంచి అధికారాన్ని చేజిక్కించుకోవాలి. అప్పుడే హాయిగా విశ్రాంతి తీసుకోవడానికి అర్హత మనకు వుంటుంది. అంతివరకూ విశ్రాంతి మనకు లేదురా వెరినాయనా!

చిరం : మరి స్వామి చెప్పేమాటలకు నువ్వు చెప్పే మాటలకు చాలా తేడావుండే!

రాము : అక్కడేవుంది విశేషం. ఎవడైనావచ్చి బుర్ర పగలగొడుతూవుంటే చూస్తూ పూలు కోసుంటాడు స్వామి. మనల్ని అణగ దొక్కడానికి పైకిలేచిన ప్రతి పాదాన్ని విరిచి అవతల పడవేయాలంటాను నేను. మరి నువ్వేసుంటావా?

చిరం : (ఉత్సాహంతో) నువ్వు చెప్పిందే బాగుండుంటాను!

రాము : (సంతోషంతో) థేవ్! నువ్వు తప్పకుండా పనికొస్తావు ఈ నోసానుంచి నిన్ను నా ప్రధాన శత్రువుగా స్వీకరిస్తున్నాను.

చిరం : (సంతోషిస్తూ) కానీ నా కోసం సంగేహం వుంది?

రాము : (బిగ్గరగా) వీలులేదు నీకు సంగేహం కలగడానికి ఎంతమాత్రం వీలులేదు. ఒక వేళ కలిగినా దానిని దాచుకోడానికి అంతకంటే వీలులేదు. అదేమిటో తెక్షణం చెప్ప.

చిరం : స్వామిచెప్పే అసంసానిద్ధాంతం అంత పనికిరానిదా? దానివల్ల ప్రయోజనంలేదా?

రాము : కేటి వోపిడి వ్యవస్థలో అసంసానిద్ధాంతం ఎందుకూకొని గాదు. ప్రపంచంలో అసంసానిద్ధాంతాలను ప్రచారం చేసిన మహాశూలం ఏదూ హిందూకు చిల్లె పోయాదు. ఇది నిన్ను సత్యం. సాఖాగ్యాలతో విసిరిస్తే ప్రపంచం లోనే అసంసానిద్ధాంతానికి విలువ వున్నది. కానీ చర్తమాన ప్రపంచంలో దాని విలువ ప్రాజ్యం.

చిరం : నీ మాటే నిజమనిపిస్తోంది.

రాము : నిజాన్ని మాయమాలలతో ఎంతకాలం దాచాలరా! అది ఎప్పటికైనా బయటకు వచ్చి తీగుతుంది. దానానలంవలె యీ పృథివి అంతా వ్యాపిస్తుంది. పతితజీవులు కళ్ళు తెరుస్తాయి. పగ నాధిస్తాయి.

చిరం : (ఆలోచిస్తూ) అవును! నాకిప్పుడు జ్ఞాపకం వస్తోంది. పగ తీర్చుకోవాలని నా మనసు గాఢంగా కాంక్షించేది. (చేతితో మాపిస్తూ) దూరాన్ని కనిపిస్తున్న ఆ పరిణాంలో ప్రతి వాడు నన్ను నీచంగా చూచేవాడు. నాతోటి పిల్లలవలె నేనుకూడా అందమైన బట్టలు వేసుకోవాలని, ఆబవస్తువులు కొనుక్కోవాలని, కారుమీది విలాసంగా తిరగాలని ఉచ్చిష్టపడేవాణ్ణి. ఇంటిలో చూస్తే తినడానికి తిండికూడా లేదు. ఆలోచనలు మాత్రం ఆకాశాన్ని తాకుతున్నై. వూళ్ళో ప్రతిమనిషి నన్ను చూచి కంటగించుకోనే వారు.

రాము : (చిరంజీవిని నఖశిఖరస్యంతం పరికించి చూచి) నీకేం? చూడ్డానికి చక్కగా ఉన్నావు. నిన్ను చూచి అసహ్యించుకోనే దౌర్భాగ్య లెవరు?

చిరం : (విచారస్వరంతో) అందరు అసహ్యించుకొనేవారు. చిట్టచివరకు నాల్గి పెంపుకు కుక్కను చూచినట్లు చూచినా ఆనందించేవాణ్ణి. కాని అలా కూడా జరగలేదు. అందుకు కారణం నా తల్లిదండ్రులు....

రాము : ఏం? నీ తల్లిదండ్రులు హంతకులా?

చిరం : హంతకులయితే వాళ్ళు నేరానికి తగినశిక్ష వాళ్లే అనుభవించి వుండేవారు. కాని వాళ్ళు అంతకుంటే గొప్ప నేరం చేశారు. ఆ నేరం యేమిటో తెలుసా? కడబాతిగో పుట్టిన మా అమ్మను ఉన్న తిజాతిగో పుట్టిన ఒక మహానుభావుడు పెళ్లి చేసుకున్నాడు.

రాము : (సంతోషంతో) దివ్యంగా ఉంది. నుంచి పని చేశాడు. వాళ్ళిద్దరి సంతానం నీవేనని మాట! చాలా బాగుంది.

చిరం : ఏం బాం? నా తల్లిదండ్రులకు కనీసం ఐబ్బు ఉన్నా ముఖపడి ఉండేవారేం. అష్టకపాలు అనుభవించి ఐబ్బుచేసి మా నాన్న, ఆత్మహత్య చేసుకొని నా అమ్మ చనిపోయారు. కొంతకాలం నేను ఒంటరిగా గోష్ఠమీద తిరిగి తిరిగి ప్రాణం విసిగి యాకొంప శిఖరం మీదకి వచ్చాను. కళ్ళు మూసుకొని సముద్రం లోకి దూకబోయే సమయంలో స్వామివచ్చి నా ప్రయత్నాన్ని విగమింపజేశారు. నాలో ఉత్సాహాన్ని కలిగించారు. దిగువునేర్పారు. నన్ను తనకోడుకువలె గారాబంతో చూస్తున్నారు. వారంటే నాకు అమితమైన గౌరవం.

రాము : నిజంగా ఆయన మహాత్ముడు. అందుకు సంకేతం లేదు. ఆ అహింసా సిద్ధాంతాన్ని వరకుంటే నా తల్లిదండ్రులు పెట్టుకుపూజిస్తాను. [అలయంలోంచి యామిని వస్తుంది.]

యామి : (వేదికమీద కూర్చుంటూ) ఎంత ప్రయత్నించినా నిద్రపట్టలేదు. ఇక్కడ అడుగు పెట్టినప్పుడెప్పుడో నాలో అనిర్వచనీయమైన ఉత్సాహం కలుగుతోంది.

రాము : నీకుకూడా అర్చనాత్రి వరకూ నిద్రపోయే అలవాటు లేదన్నమాట!

యామి : (అరమోహుకళ్ళతో) నాకు విచిత్రమైన అనుభూతి కలుగుతోంది. నా మనసులో యిప్పుడు భయసంకోచాలు లేవు. నా హృదయము దివ్యానందములో మునిగి లేలుతోంది.

రాము : అందుకు ఆశ్చర్యంలేదు. ఆ పాడు ప్రపంచంతో నీకుగల సంబంధాన్ని యే తుణుగు

త్రేందుకున్నావో ఆ తుణుగునంచీ నీ హృదయం లేలికయ్యింది.

యామి : అది నిజంకాదు. ఈ శిథిలాలయంలో ఏదో మహాస్తు వుంది. ఆ ప్రపంచంలో జరుగుతున్న ఘోరాలను చూడలేక దేవుడు యీ పాడు దేవాలయంలో స్థిరనివాసం ఏర్పరచుకొని వుండాలి. అదే నిజం! ఎక్కడ ప్రశాంతిత వుందో అక్కడే దేవుడు వుంటాడు. న్యాయం, ధర్మం, ఆనందం ఎక్కడ వుంటాయో అక్కడే దేవుడు వుంటాడు. అవన్నీ యిక్కడ వున్నాయి. అందుకే యిక్కడ దేవుడు వున్నాడు.

రాము : (హేళన గానవిగ్గి గా) చూడగాచూడగా నీకు మతిపోతున్నట్లు కనిపిస్తోంది.

ఒకగొంతు : (చూరాన్నుంచి కర్కశంగా) ఏయ్! ఎవరక్కడ?

రాము : (మాట వినిపించిన వైపుతిరిగి గట్టిగా) యిక్కడ ఆండీ? యిక్కడ చాలామంది వున్నారండీ! తమరేంపనిమీద వచ్చావో యిదిచూచేయవచ్చు!

యామి : (భయంతో) నా కోసం ఎవరైనా వస్తున్నారేమో! నాకు భయం వేస్తోంది.

రాము : (హేళన గా) దేవుణ్ణి ప్రార్థించుకో! వచ్చి రక్షిస్తాడు! [కుక్కిళ్ళు చెట్లలోంచి రత్నాకరం వసుకుక్కుంటూవస్తాడు. చేతిలో లాంతిగువుంది. మనోచేతిలో కర్రవుంది. మనిషిగావుగా బలంగావుంటాడు. వయస్సు 35 సంవత్సరాలు. ముఖంలో నిర్దోషాగ్రం, కపటం కనిపిస్తూ వుంటాయి అతివిని చూడగానే యామిని భయంతో వణకిపోతూ నల్లని ముసుగులో శరీరాన్ని చాచుకుంటుంది. చేతులు మాత్రం కనిపిస్తూ వుంటాయి.]

రత్నా : (కుక్కిశస్వరంతో రాముడితో) ఏయ్! యీ ఒక పిల్ల వచ్చిందా?

రాము : (వివరంగా) పిల్లిపిల్లా, మేకపిల్లా, బాబూ?

[చిరంజీవి నవ్వుతాడు]

రత్నా : ఏం? నవ్వులాటగా వుందా? నే నెవరినో తెలుసా?

రాము : (వివరంగా) అది తెలిస్తే యీ సరికే మిమ్మల్ని మర్యాదచేసి వుండేవారేం. తెలియకే యిప్పుటికి కూడా మిమ్మల్ని నిలుచో పెట్టే మాట్లాడుతున్నాం.

రత్న : మీ గత రోజు దూరదేశం నుంచి వచ్చిన వాళ్ళయి వుండాలి. ఈ చుట్టుపట్ల రత్న కరాన్ని తెలియని వాళ్ళెవరూ లేరు.

రాము : (పరిహాస భోరణిలో) పాపం! అతగా డెవ రంజి?

[ఈసారి చిరంజీవి యింకా గట్టిగా నవ్వుతాడు]

రత్న : (కోప పరవశుడై) రత్నాకరంకో పరి హాసనా? ఎవరు నవ్వు? తలచుకున్నానంటే నిలువునా చీరయ్య గలనా. తెలిసిందా?

రాము : (అనే భోరణిలో) ఏవో బీద వాళ్ళం! తమ పాదాల దగ్గర గంజి తాగేవాళ్ళం. తమకు కనికరించాలి.

రత్న : ఇక అధిఃప్రసంగం కట్టిపెట్టి యిలా ఒక ఆడమనిషి ఎవరైనా వచ్చింకేమో చెప్పి?

[ఈసారి చిరంజీవి భయంతో గూమినికేసి చూస్తాడు. గూమిని ముసుగులో యిమికి బోయి వుంటుంది.]

రాము : ఎవరైనా వస్తే యీ సరికే తమరికి కనిపించి త్రొంజేవారు.

రత్న : (గూమిని చూపిస్తూ) ఎవరి ముసుగులో ముడిపి?

రాము : మా ఆశ్రమంలోని ఒక బైరాగిని.

రత్న : సన్యాసినికి భగోపా కూడానా? ఆమె ముసు గుండుకు వేసుకుంది?

రాము : పాపాత్ముల ముఖాలు చూడడం యిష్టం లేక.

రత్న : (కోపంతో బిగ్గరగా) ఒరేయ్ నువ్వేం మాట్లాడు తున్నావో నీకు తెలుస్తున్నదా?

రాము : చిత్తం! తెలుస్తున్నది నే అనుకుంటున్నాను.

రత్న : ఇక నోరు మూసుకుని యీ స్త్రీ ఎవరో ముసుగు తొలగించి వాకు చూపించు!

రాము : స్వామీ! మేము అహింసా సిద్ధాంతాలను వలించే బైరాగులం. మీరేం చేసినా మేం సహించాలి. యేం చేస్తాం! అంతా పూర్వ జన్మ కర్మఫలం! మా కర్మానికి ముఠిర్ని వదిలి పెట్టి తమ దారిని తాము దను చేయండి!

రత్న : ఇక నీకపటవాటకాన్ని కట్టిపెట్టి ఆమె ముసుగు తొలగించి మిగ్గరగా చూపించు! లేదా నీ ప్రాణాలు నీవికావు.

రాము : నాయనా! చిరంజీవి! అహింసా సూత్రాలు ఎటువంటి ఫలితాల నిస్తాయో చూశావా? మనం “అహింస” “అహింస” అని అరిచే కొద్దీ (రత్నాకరాన్ని చూపుతూ) ఎదుటి మనిషి యీ విధంగా చలించుతాడు.

రత్న : (కోప పరవశుడై) నేను సహించి పూరు కొనే కొద్దీ నీకొడు కూతలకు మితిలేకుండా వుంది (గూమిని చూపిస్తూ) యీమె ముసుగు తొలగించి చూపిస్తావా లేదా నన్నే యీమె ముసుగు తొలగించమంటావా?

[రత్నాకరం గూమిని సమీపిస్తాడు రాముడు నంట నేటిచి అతినికే అడ్డువస్తాడు]

రాము : (కోపంతో కత్తెరచేసి) మృశ్యుడేవతిను చూడా లని ముచ్చటగావుంటే ముసుగు తొలగించవచ్చు.

రత్న : (కోపంతో) ఓహో! బెదిరింపులకు కూడా దిగావే! ఇప్పుడే ముసుగు తొలగిస్తాను, యేం చేస్తావో చూస్తాను. (కోపంతో ముండుకు అడుగువేసి ఆమె ముసుగు లాకేస్తాడు. గూమిని భయంతో కెప్పువ కేక వేస్తుంది. నంట నే రాముడు అతినిని మెడ పట్టుకొని బలంగా ముండుకు తోస్తాడు. రత్నాకరం నేలమీద పడిపోతాడు.)

రాము : (గండు చేతులతో కర్ర పైకెత్తి) ఒరేయ్! రత్నాకరుడూ! కాసుకో! యీ రోజుతో నీ జీవితం సమాప్తమౌతోంది!

విరాగి : (ఆలయద్వారంలో నిల్చుని బిగ్గరగా) రాముడూ!

[రాముడు మంత్రముగ్ధునివలె కర్రక్రిందకు దించి విరాగి కేసి చూస్తాడు. విరాగి ఆలయం మెట్లుదిగి అతిని సమీపిస్తూ వుంటాడు. గూమిని, చిరంజీవి ఆశ్చర్యంతో చూస్తూ వుంటారు.]

[తెర]

వస్త్రాదువీరన్న

శ్రీ బొమ్మిరెడ్డిపల్లి సూర్యారావు

వీరన్న మహాబలశాలి. మంచి వస్త్రాడు. అలాంటి వాడిగా అవుతాడని ఎవరూ కలలో కూడా అనుకోలేదు.

ఆరోజు ఎప్పటిలాగే తెల్లవారు జామున కోడి కూసేవేళ తేలి చెరువుకు పోయి, మొహం కడుక్కుని తలంభానాకు పోయాడు. కనరత్తు చేయడానికి, కుస్తీలు పట్టడం అభ్యాసం చేయడానికి ఓ పదిమంది చేరుతారక్కడ సంతోకోటా. వారింపటికి, చిన్నవాడైనప్పటికీ వృద్ధిగానికి వచ్చినవాడు కాబట్టి వీరయ్య అంటే గౌరవం. అసీయూ కల్లా పోరు పేరూ వున్నవాడు కదా మరి. ఆ చుట్టూపట్ల వున్న వాలుగైదు పట్టణాలకూ పోయి ఎవడైనా సరే కుస్తీకి రమ్మని, నూట పంచాదు పండ్లం పెసి, బస్తీమే సవాల్ చేశాడు వీరయ్య. ఆయా వూళ్లలోని వస్త్రాడు లంపరినీ చిత్తుచేసి, మెడలో పూలదండలతో ఘేమనేనుడిగా తిరిగి వచ్చాడు. చాలమంది పంజాబీ ఘయాల్లనులను కూడా చిత్తుచేసి, తన పేరు నారికి కలకాలం జ్ఞాపక ముండేట్లు చేశాడు.

వీరన్న ఒడ్డు పొడవూ వున్న మనిషి. కనరత్తు వల్ల కంఠలు తిరిగిన తరీరం. తివాసీరుండు. చిన్నప్పుడు జబ్బుచేస్తే, కుడికంటికి చెవికి మగ్గి, నిలువునా, తిరిగిన దొంపకాయ ముక్కుంత, వాత పెట్టి మచ్చు. మెడలో అంజనేయుడి బిల్లి, జబ్బుకు బంగారు తావేలు ఎండ్లో నిగనిగ మెరిసేవి. లంగోటి బిగించిట్టి, ఒంటికి రెగడి మన్ను రాసుకుని, గురువు పాదాలకు దండం పెట్టి, నోట్లో పళ్లమగ్గ నిమ్మకాయకొడుకుతూ, తొడదరిచి కుస్తీకి తలబడితే ఎగుటివాడి గుండెలు భయంతో గప గప వణికింది. మానేవారిలో ఉన్రేకం ఉప్పొంగేది.

అలాంటి వీరయ్య ఇలా అవుతాడని ఎవరూ కలలోకూడా అనుకోలేదు.

చెరువులో స్నానంచేసి, మల్లుపంచ కట్టి, మల్లు చొక్కా వేసుకుని, పావంచాల మీదికి వచ్చి బీడీ సరిగించాడు. బట్టలు తుట్టోక్కడానికి, స్నానాలుచేయ

డానికి చెరువుగట్టుకు వచ్చిన ఆశంకులు వీరన్నను చూసి, ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుకున్నారు. “ఏటి ఈరన్నా ఎక్కడికి కటి యీ ముస్తాబు, ఏటి ఇసేసం” అన్నాడు పల్లెపకుమారు.

“నెల్లిమరలలో అమ్మోరిసంబరం మాగాం రమ్మంటున్నాడు ఎంకయ్యబావ. కరుసు ఆడిచేతే” అన్నాడు వీరన్న బీడీపాగ వదులుతూ.

“నేకపాళే నువ్వెడతావేటి, పిల్లికి బిచ్చం పెట్టవు నువ్వు” అంది గొల్లపిల్ల నరిసి.

“ఓసి, ఊరుకోయే పిన్నమ్మా నా సంగతి నీకే తెరిక” అని పక్క నున్న బిందెను కాలతో తోశాడు. బిందె దప్పుకు చేసుకుంటూ రెండు పావంచాలు దొడ్లెండి. వీరన్న “హి, హి, హి” అని నవ్వేడు.

“ఏటికోరయ్య ఆ పోగాలం, బాదంపప్పుతిని కసరత్తుచేస్తే ఒళ్లు కొవ్వొక్కినట్టుంది.” అంది నరిసి.

“అడ్డోలు నీళ్లుసుకుంటారు, నువ్వేటిక్కడ, పో అవతిలికి” అంది ఇంకో పిల్ల.

వీరన్న నవ్వుకుంటూ, వెల్లిపోయాడు. వెంకయ్యతో కలిసి నెల్లిమర్లసంబరానికి వెళ్లేడు. వెంకయ్య, వీరన్న స్నేహితుడు. వెంకయ్యకూ, వీరన్నకూ నేస్తం ఎలా కుసిరిందో అందరికీ అచ్చెర్రయి మే ఏ విధంగానూ యిద్దరికీ పోలికలేదు. వీరన్న వస్త్రాడు. వెంకన్న సన్నగా పాడుగ్గా ములంకొడలా వుంటాడు. వీరన్న మొద్దువాడిలా కనిపిస్తాడు. వెంకయ్య తెలివైన వాడిలా మాట్లాడుతాడు. అసలు రాంమందిరంలో భజనకు వెల్లివచ్చాడు కలిసింది వీరిద్దరికీ నేస్తం. వీరన్న పాడితే, వెంకయ్య డోలకు వాయిం చెవాడు.

సంబరం మాసుకుని యింటికి తిరిగి బయలుదేరే సరికి చీకటిపడింది. ఊరు పోలిమేరల కొచ్చిసరికి రాత్రి పదిగంటలవుతుంది. వెంకయ్య అలసిపోయాడు. ఊరుబయట పాడుపడిన దేవాలయం మెట్టమీద దిలిల బడ్డాడు.

“ఏం వెంకయ్య, రెండు కోసులమారం నశిస్తే సరికే అలిసిపోనావేటా. ఇలాగైతే ఎలా బతుకుతావో” అన్నాడు వీరన్న.

“ఒంట్లో బలంలేదు ఏటి చెయ్యమంటావు. అయినా బతికడానికి ఒలమే ఉండాలేటి, ఎర్రగాని” అంటూ వెంకయ్య మెల్లలిూపి నవ్వగా లేచాడు. ఇద్దరూ బీడీలు సలిగించారు.

ఆ కాగితాల్లో వాళ్ళ బీడీలిస్సులు తప్పు మరేం కనబడడం లేదు. అనూవాస్య రక్తితిష్ట. వసుకును పాడుపడిన కోసులమట్టా అపరిచి బలిసింది. ఆ నిశ్చలబ్రహ్మకీడుగాళ్ళ శిబ్రంనాత్రం విసిపిస్తోంది. దూరాన ఊరిలో ఒకటి రెండు దీపాలు మాత్రం మినుకు, మినుకు మంటున్నాయి.

వీరన్న ఆలోచిస్తున్నాడు. ఒక్క బలం ఉన్నంత మాత్రాన అంత సిద్ధంచేస్తేనా? మనిషికి బలం ఒక్కటే కాదు కావలసింది. మానసికవాడికి ఏం బలమందలి ఏనుగును లొంగ దీసుకున్నాడు. పిన్ పండుగ నాడు నాయిబు అగ్గిలోంచి నశిస్తాడు. వాడికేం బలమందలి?

అవును వెంకయ్య చెప్పింది నిజమే. వెంకయ్య తెలిస్తేనేనాడు. “వెంకయ్య” అని పిలిచేడు. వెంకయ్య నిద్రపోతున్నాడు. అలసివున్నాడేమో కుసుకు పట్టింది.

“ఏం ఈరన్నా, పోదామా” అన్నాడు వెంకయ్య కొంచెం ఒత్తిలి.

“దప్పికగా వుంది. ఇక్కడెక్కడేనా నీరుండరా” అన్నాడు వీరన్న.

“వసుక నిద్రోక్క నేనుయ్యివుందిరా. అక్కడే బాల్మీకూడా వుంటుంది నూడు”

వీరన్న నూతిదగ్గర కెళ్ళేడు. ఎగుడుగుండా దూరాన మైదానం కనిపిస్తోంది. నల్లటి కంబళికి కన్నాలపడిన ముక్కలు మినుకు మినుకు మంటున్నాయి. గాలిదలనం లేదు. చీకట్లు జియ్యమంటూ చెల్లమీద ముసుగుతున్నాయి. దూరాన ఈత చెల్లు తల విర బోసుకున్న దెయ్యాలూవున్నాయి. కీమరాళ్ళ శిబ్రం శరీరమంతటికీ తాకుతున్నట్లునిపించింది. దూరాన మైదానంలో విగ్గోమంట, మంటవలలలో తెల్ల చీర కట్టుకున్న ఒక స్త్రీ నడిచివెళ్ళివెళ్ళి అనిపించింది.

వీరన్న జాగ్రత్తగా తేరిపారజూశాడు. అబ్బే, అది స్త్రీ కాదు ఏదో ఆవుఅయివుంటుంది, అనుకున్నాడు. తన కాళ్ళలోంచి ఏదో పగుగట్టినట్లయింది. తృల్లి పడ్డాడు. ఏదో కిచకిచుని అరిచింది, “ఛేయ్! ఎవరక్కడ!” అని కేక పేశాడు. అగ్గిపుల్లతీసి సలిగించి చూశాడు. నూతికొనుంచి శవశి అటు పగుగట్టింది. వీరన్నకు దాహం పోయింది. తిరిగి వచ్చేశాడు.

“ఎవరుగా అది ఈరన్నా, ఏటి కేకస్తున్నావ్” అన్నాడు వెంకయ్య లేచి కూర్చోని.

“ఎవరూ నేదేనో, ఉపతి పిల్ల కాల్లలో పడింది”.

“ఈరన్నా, ఎంత పిగికోడివిరా నువ్వు”

“ఛ! నాకు భయమేటిరా!”

ఇద్దరూ లేచి. బీడీలు సలిగించి ఊగువేపుకు నడక ప్రారంభించారు. ఆ నిశ్శబ్దం వీరన్నకు నచ్చలేదు.

“ఎంకయ్య, మంచుకుసుకు తీసేశావ్”

“నేనుగా, కొద్దిగా కష్టమూనా. ఇప్పుడెంత తేలిక అవుతుందో గాని మహాచీకటిగా వుంది. దారే సమంగా ఆనకుండా వుండేనో”

దూరాన్న మైదానంలో ఇందాకటి మంట యింకా మంతుతానేవుంది. “ఏటిరా ఆ మంట, ఎంకయ్య” అన్నాడు వీరన్న. “ఏదీ, అదో శ్మశానం గదరా అది. ఎవరో తెగతెడుతున్నారా గావోలు.”

“దీని తిన్నాదీయ్య, ఎంతసేపు మంతుతూందిరా” వీరన్నకు భయం పోయింది వెంకయ్య గ్రహించాడు తాను బలశాలిని గర్వంతో విగ్రహిస్తే ఘోరమైన ఇంత నిరికివాడని తా నింతకాలం ఊహించలేదు. చిగుతిపులిగా మనుషులరూడికి ఉరికే వీరన్న అకారణంగా చెబునూ, పుచ్చునూ మాసి జడుస్తున్నాడు. వీరన్నను ఇంకా భయపెట్టాలనిపించింది వెంకయ్యకు.

“ఈరన్నా రాత్రేళ చీకట్లో నువ్వులేపు రానే దేటి? ఇక్కడేట్టే భయం నేను గాని ఆ తోట దాటి ఎల్లడం మంచిది కాదు. శ్మశానంగదరా. దెయ్యాలు తెగ తిగుతున్నాయి. మనిషి ఒంటరిగా దొరికినాడంటే పీక్కు తినేస్తాయి. కోమటోల్ల పిల్ల సచ్చిపోయింది గదా. అది దెయ్యమయింది. ఆ దారం పెడదేనా ఎల్లినే ఎంకమంచి పంచకొంకు పట్టకు లాగుతాది” అని వెంకయ్య, వీరన్న ముహూం చూశాడు.

వస్త్రాదువీరన్న

వీరన్న మొహంలో భయం కనిపించింది. ఆ మానవాతీతిమయిన శక్తి స్వరూపం ఎలా వుంటుందో ఊహించుకోడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాడు వీరన్న.

“ఎలాంటిదిగా దేవుణ్ణి?” అని అడిగేశాడు.

“నువ్వు నూతనజేటి ఎన్నడూ? అది నల్లగా మొహం, పెద్దపళ్లు; మహా వికారంగా వుంటుంది. తెల్లచీర కట్టుకుంటాది. రుక వీడుకోకు. మనం నూస్తుండగానే శరీరం ఎదిగిపోతాడారే. కాళ్లు తాటి చెట్టులాగ, చేతులు మురి ఊహాగ ఎదిగిపోతాయి. మనిషి నవకాతలే చేసుకొంటున్నాడు. భయంకరంగా నవ్వుతాడీ, ఏడుస్తాడీ.” సంకయ్యకు ముగియంతి కంటే భయంకరంగా వర్ణించడం చాలినయింది కాదు.

“అయితే అది మనుషు ష్టేనే నెయ్యనా?” అని వీరన్న అడిగేశాడు. సంకయ్యకు నవ్వుచిచ్చింది. అది విజయగర్వంతో కూడిన నవ్వు. ఆ ప్రశ్నతోనే వీరన్న మనస్సులో వున్న భయకాన్నీ అర్థం చేసుకున్నాడు సంకయ్య. నవ్వు ఆడదునునీ, “మనం దంపం పేటి అంజనేయంకంటే పదుపుసంటే ఏం చెయ్యకు. మాయమైపోతాడీ. ఏమాత్రమైనా జరిగినామా అంటే మీ పట్టుకుని నూతనజేటి, తీసేస్తావ. దేవుణ్ణి అంటే మరేటి?” అన్నాడు ఆనాడే నానాస్యమైన బడలుంటాడు. వీరన్నను బాగా భయపెట్టాలిగానందుకు తనలో తాను సంతోషించాడు.

చీరలో కుక్కలు మొగులున్నాయి కాబట్టి ఊళ్ళోకి వచ్చినట్లు జ్ఞాపకం మొచ్చింది వీరన్నకు. ఊళ్ళో అంతా నిద్రిపోతున్నాడు. వీరన్న సంకయ్య ఎవరిమానాన వారు పోయి పడుకున్నాడు.

తెల్లనారక ఊళ్ళో నూగునూ యీ మాటే అనుకుంటున్నాడు. వీరన్నకు నిద్రాగ్రతి పాడుపడై కోవిలదగ్గర దేవుణ్ణి కనిపించిందనీ, వాడి బట్టపట్టుకు లాగిందనీ, శ్మశానంగాంచి దేవుణ్ణి రాళ్ళు గువ్వేయనీ, నానితో వీరన్న జడుసుకున్నాడనీ, యీ చిలకలు పలకలు కన్పించి చిత్ర చిత్రంగా చెప్పడం మొదలెట్టేడు. కనబడిన ప్రతీనాడూ “నిం జరిగింది ఈరన్నా” అని అడగడమే బాగా పడుకున్నాడు మున్నెముకలు “ఓవ్ ఇంజేమిలా వీరన్నా నీ శ్రేణిం! ఒంట్లో ఊపిరి నేకపోయినా నీకంటే ఎంకయ్యే నయం” అని వేళాళాళం చేశారు. చెరువుగట్టున పల్లెపడుచులు

వీరన్నను చూసి వేళాళాళం మొదలుపెట్టేరు. “ఏటి ఈరన్నా, శరీరం పెంచగానే సరా చెప్ప” అని ఒక అమ్మి అంటే “అడోళ్ళకాడ పెద్దబుద్ధు సెప్పడ పేటి, నుండెయ్యి ముండాల” అని ఇంకో అమ్మి హాస్యనాడింది. వీరన్న స్వతహాగా గర్విష్టి ఇది తన కంతో ఆమనాకరంగా వుంది. సంకయ్య తెల్లనారక సరికి ఊరంతా యీ పుకారు లేవకీసివుంటాడు. ఆనం గురు దృష్టిలో కూడా తను అపహాస్యంపాలయాడు. ఎంత తలనంపు! తన ప్రతిష్ఠకు ఎంత దబ్బ! దీనిని నంబనే ఎదుర్కొనితీరాలి, అనుకుని వీరన్న ఛాతీ విరుచుకుని పోయి నడక ప్రారంభించాడు.

ఊరు నకి బొడ్డులోవున్న పేనెట్టు కిందికి వచ్చాడు. అక్కడున్న బంపరాయిరూద సంకయ్య, ముఖంపై ముత్యం పేనెట్టులతో సభ్యుతోము కుంటూ, లోకాభిరామానుజం డర్చిస్తున్నాడు. వారంతా వీరన్నను పలకరించారు.

“రారా ఈరయ్యా, కూగునో?”

“నేనేదో పిరికివాడిననీ, రాత్రి జరిగిపోనానని యీ ఎంకయ్య ఇకూల ఊరంతా నాటినాడు. దాని సంకతోనో ఇప్పుడే నేలిపోనాల” అన్నాడు వీరన్న.

“నేనేం నాలుగేడు. ఒకరిద్దరు మనోళ్ళలో మాబువొరనకి అన్నాను.” అన్నాడు సంకయ్య.

“అదే అబద్ధం చెప్పినావు. నేను జరిగినానా? మా! మహా ధైర్యునింతుమిలాగ వచ్చి చెప్పేసినా పెంబు.”

“అబద్ధం కాదురా నాయనా, నిజంగా నీకు భయమేమిందా నేనా చెప్ప? అమాటకొస్తే నీకంటే నేను ధైర్యునింతుమి” అన్నాడు సంకయ్య.

“ఓరి, నాలు చీగుకోగా — బయలుదేరినారు మొదగాళ్ళు. ఎల్ల రాకూరన్నా అడితో నేటి” — అక్కడున్నా రంతా దీనిని సర్దుబాటు చేయడానికి చూశారు. ఇదిగాని వితిమీరికే తీవ్రంగా పరిణమిస్తుందిని వారి భయం. ఎందుచేతనంటే వీరన్న మోలవాడు. సంకయ్య మొండివాడు.

వీరన్నకు ఒప్పుకుంటింది! “నొప్పు ధైర్యునింతుమి వంటున్నావే — ఏది చూపించగా నీ ధైర్యం, అదే మాత్రమే నేను మోలైను,” అన్నాడు.

“ఒక, చీగుకో నున్న కోవిలకో లుగో సక్కుని మనిసుండగా జరిగినోడివి నీకు నాతో పంతిమేటిం?”

నీ ఎరిగాని. జబ్బబలం వేరు, గుండె బలం వేరురా నాయనా!”

“అదే నూత్రాను. ఇదిగో ఒంపరూపాయలు. పందెమేదాం.”

“సరే అయితే, మాట తప్పకూడదు సుమా” అన్నాడు వెంకయ్య. చీకట్లో అర్ధరాత్రిపప్పుడు శృశానంలో కెళ్ళి అక్కడ కూర్చోని ఒక మేకు భూమిలోకి కొట్టి రావాలి, అది పందెం ఎవకు అయి వెళ్ళి రాలేకపోతే వాడు ఓడిపోయినట్టు. ఆవేళ రాత్రే పందెం. ఈ వార్త పోయిందా తెలిసిపోయి గొప్ప ఆసక్తి రేకెత్తించింది. అంతా పందెం గురించే మాట్లాడుతూ వుండేవారు. వీరన్న గెలుస్తాడని ఒక డంట్లే, వెంకయ్య గెలుగులని ఒకడు. ఎవడికి తోచినట్టు వాడు ఊహాగానం చేశాడు.

ఆ గోజంతా వీరన్న దీనినిగురించి ఆలోచించాడు. తను ఇంతకు మునుపు అనేకమందితో పెద్ద పెద్దకు స్త్రీలు పట్టేడు.

ఎప్పుడూ యింత ఆలోచించలేదు. దీనిని గూర్చి యింత ఆలోచించడాని కేసుందో తనకర్థం కాలేదు. పగటివేళ అనేకసార్లు తనా శృశానంబండా నడిచి వెళ్ళేడు. అక్కడ భయపడడానికి ఏమీ లేదు. ఆ మాత్రానికి రాత్రి వేళ మాత్రం భయమేమిటి? ముక్కు చివర ఊపిరితో బతికే వెంకయ్య వెళ్ళగా లేనిది తన నేమిటి వెళ్ళలేడు. అనేదా మాదాం అనుకున్నాడు వీరన్న. అయితే వెంకయ్య యీ విషయం గురించి ఆలోచించనేలేదు. రాత్రి నిలుగురూ వచ్చి పందెనికి రమ్మని పిలిచేవరకూ ఆ సంగతి జ్ఞాపకం లేదు.

అంతా కలిసి పాడుపడిన కోవెలతోటలోకి వెళ్ళి కూర్చున్నారు. అక్కడనుండి కొంచెం దూరం వున్న శృశానంలోకి ముందు వెంకయ్య, తరువాత వీరన్న వెళ్ళి రావడానికి ఏర్పాటయింది.

అమావాస్య రాత్రి. అంతటా చీకటి చీకటి దట్టంగా కమ్మకుని వుంది. ఆకాశంలో మేఘాలు కమ్మకుని వుండడంవల్ల నక్షత్రాలు కూడా లేవు. గాలి కదలడం లేదు. వీరన్న మాటాడకుండా నిశ్శబ్దంగా కూర్చున్నాడు.

వెంకయ్య మేకు, సుత్తి పట్టకుని మైదానంలోకి నడిచి వెళ్ళేడు. ఒకరిద్దరు కొంత దూరం వరకూ వాడి నెంటు వెళ్ళి ఆగిపోయారు. ఓ పది నిమిషాలయేక, నిర్దిత స్థలంలో నేలను మేకు కొట్టి వెంకయ్య తిరిగి వచ్చాడు. తరువాత వీరన్న బయలుదేరేడు.

వీరన్న ఆవేళ ములుపంచ కట్టేడు. ములు పూక్తా వేసుకున్నాడు. ఒక చేతిలో మేకూ, ఒక చేతిలో సుత్తి పట్టకుని బయలుదేరేడు.

మైదానంలో నల్లటి చీకటి తప్ప మరెంకన పడడంలేదు. ఆ మైదానం ఊపిరి తీయని శవంలా నిశ్శబ్దంగా పడకుని వున్నట్లంది. అక్కడక్కడ ఈత తుప్పులు శవం ప్రక్క తల విరబోసుకుని కూర్చున్న ఆడవాళ్ళూ, ఏడుస్తున్నట్టున్నాయి. గాలి చలనంలేక ఒక ఆకైనా కదిలక, జీవితం కదలని ఒక పెద్ద కొండలా స్తబ్దంగా పడి వున్నట్లంది. అతినికి తన శరీరం చాలా బరువుగా వున్నట్లనిపించింది. ఆ నిశ్శబ్దంలో దూరాన గుమ్మలగొండి సకిలించింది. అది చేసిన శబ్దం చీకట్లను చీల్చుకుని తన శరీరమంతా తేకినట్లయింది. “పాడు జంతువు; మహా భయపెడుతుంది” అనుకున్నాడు వీరన్న.

దూరాన తాటి చెట్లమధ్య నిప్పులు రాలుతున్నట్టు కనిపించింది. జేబులోంచి కాగితపు పొట్లంతిస్తే, అందులోని అంజనేయస్వామి సిందూరం బొట్టు పెట్టుకున్నాడు. తన చేతిపేస్టు వణుతున్నట్టు గ్రహించాడు వీరన్న.

అనుకున్నచోటికి వెళ్ళి, మేకు నేలను పెట్టి సుత్తితో కొట్టేడు. తనగుండెలు దడదడ కొట్టుకుంటున్నట్టు తెలుసుకున్నాడు. మొత్తంమీద అనుకున్న పని అయిపోయింది. వీరన్న పెద్ద నిట్టార్పు తీసి, చటుక్కున వెనక్కుతిరిగి ఒక అడుగువేశాడు. వెనక నుంచి ఎవరో తన పంచెకొంగు పట్టుకు లాశారు. ఎవరో నవ్వివట్టయింది. మరొకడును ముందుకు వేయబోయాడు వీరన్న. వెనుక పంచ చిరిగిన శబ్దమయింది. అంతే, వీరన్న నిలువునా పడిపోయాడు.

చాలాసేపు చూసి ఎప్పటికీ రాకపోతే కాగడా వెలిగించుకుని చూడడానికి వెళ్ళేరు అంతా. ఫయి ల్యాను వీరన్న చచ్చిపోయాడు. అతని పంచ కొంగు మీద మేకు కొట్టివుంది. కేసు పోలీసుల పరమైంది.

కర్ణాటక సంగీతము

శ్రీ కె. సుబ్బరామప్ప

విజయనగర సామ్రాజ్యస్థాపనాచార్యులైన శ్రీ విద్యా రణ్యుల అనుగ్రహమువలన పునరుజ్జీవితమైన కర్ణాటక సంగీతకళ విజయనగర సామ్రాజ్యము నేలిన చక్రవర్తులమూలమున అవిచ్ఛిన్నముగా పోషింపబడుచు వచ్చెను.

దాక్షిణాత్య సంగీతమునకు కర్ణాటక సంగీత మను పేరు పదిమూపవ శతాబ్దమునాటి గ్రంథములందే కనబడుచున్నది. శ్రీ. శి. 9వ శతాబ్దమున ఆంధ్ర కర్ణాటక భాషలకూ పల్లినకళమైన హంపివద్ది నలసిన మతంగ పర్వసముచేతి మతంగముని “బృహద్దేశ”ని రచించినట్లు ఆధారము లున్నవి.

భారతీయ సంగీతశాస్త్ర గ్రంథములు చాల మట్లును కర్ణాటక శబ్దమున రచియింపబడి యుండుట వలన కర్ణాటక సంగీతమును పేరు గూడియైనదిని వార్షిక్ నిదర్శనములనాంకి తెలియుచున్నది. లక్ష్మీకాగాలు ఏ భాష నుండైనను, ఏ కాలముండైనను, ఏ శబ్దముండైనను ఉండుపట్టికిని భారతీయ సంగీతచరిత్ర రచనకు లక్ష్యగ్రంథములే ముఖ్యమైన ఆధారములను విషయము నిర్వినాదంశము.

11 వ, శతాబ్దమున భారతీయ శాస్త్రమునకు వాఖ్యానము వ్రాసిన నాన్యకేశవుడు విధిల (గీతాంగ) రాజ్యము నేలుచుండిన కర్ణాటక క్షత్రియుడు. కల్యాణి చాళుక్యులు, ముమ్మకి సోమేశ్వరుడు, జగదేశ మల్లుడు (జయసింహుడు) హఠాయ్యక ఇమ్మకి వీరబల్లూరు మొదలైన కర్ణాటక చక్రవర్తుల గ్రంథములు శాస్త్రకేవురి కంటేను పూర్వమే ప్రమాణగ్రంథములుగ నుండినవి.

విజయనగర కాలమున పోషింపబడుచు వచ్చిన సంగీతకళను గుఱించిన పరిశోధనా ఫలితములను మెనూరు విశ్వవిద్యాలయ చరిత్రప్రాఫెసర్ డా. యస్. శ్రీ కంఠాశ్రమి గారు “బసుకార రామ పృథ్వీ” అను పీఠికతో రచించిన కన్నడవ్యాసము ననుసరించి వ్రాసిన దీవ్యాసము.

కల్యాణి చాళుక్యులకు సామంతులుగ నుండిన కాకతీయులు మొదట కన్నడదేశీయులుగ నుండిరి. గుద్దదేవ గణపతిశేవుల కాలమున జాయసేనాపతి ‘సృష్టి రత్నావళి’ని రచించెను. దేవగిరిలోని గూడవరాజున సింహానుని ఆశ్రయమున శాస్త్రకేవుడు “సంగీత రత్నాకరము”ను రచించి భారతీయ సంగీత శాస్త్రమునకే ఆచార్యపుగుఱు డిద్దరించుకొనెను. ‘సంగీతాకరము’ లేక ‘సంగీత సమయసారము’ను రచియించిన పార్శ్వ శేవుడు కర్ణాటక దేశీయులగుటతో నెట్టి సందేహమును లేకు. సుప్రసిద్ధి వీరశైవకవియైన పాల్కురికి సోమ నాథుని సంగీతశాస్త్ర వైగుప్యము ఆతిథు రచించిన ‘బసవ పురాణము’, ‘పండితరాగ్య చరిత్ర’లలో కనిపించుచున్నది. ఈతడు కాకతీయ రాజ్యమున నుండినవాడై హెచ్చుగా తెలుగు గ్రంథములను రచియించిననూ కన్నడభాషలో గూడా నుద్దామ పండితు డిద్దరించుకొని తన యువనాన కాలమును మైసూరు శకమున గడిపెను.

కర్ణాటక శబ్దమునైన గోపాలనాయకుడు మహమ్మద్ బిక్ తుల్లక్ బాషలమున మేళక ర్తగాగనులను నిర్ధరించి ఉత్తర హిందూస్థానమున ప్రచారముగావించె ననియు అమీర్ ఖుస్రా ఇతినినాండినేగ్యుకొని కొన్ని మార్పులను గావించెననియు నిర్ధరింపబడియున్నది.

14 వ శతాబ్దమునకును తెలుగుగారి తిమిళమున గాని లేదా ఉత్తర హిందూస్థాన భాషలలో గాని సంగీత లక్షణ గ్రంథము లేవియు రచియింప బడలేదు. “సంగీత రత్నాకరము” యొక్క ప్రభావముచేత ప్రాంతీయ సంగీతపద్ధతులలో లక్షణగ్రంథములు సంస్కృత భాషలో రచియింపబడుచు వచ్చెను. శుద్ధకన్నడ పారిభాషికశబ్దములు కన్నడిగులనుండియే యితర భాషలలో గూడ ప్రచారమయ్యెను.

(ధాతు) - మాతు, ఒయ్యార, జోడణ, భవణ, పెంపు, సాంపు, నవణ, కంపరణ మొదలైన అచ్చ

కన్నడ శబ్దములు సంస్కృత, తెలుగు, తమిళ భాష లలో రచితములైన సంగీత శాస్త్రములలో నధికముగ నుపయోగించబడినందున భారతీయుల శాస్త్రీయ సంగీతముకు కర్ణాటక సంగీతమును పేరు సార్థక మయ్యెను.

2

శ్రీ విద్యాగణ్యుని రచియింపబడిన 'సంగీత సారము' గుర్తుపైవెఱువ సంపూర్ణముగ లభించక పోయినను శాస్త్రజ్ఞుని సంగీత రత్నాకరమున కాప వచ్చు కర్ణాటక సంగీత, ద్వితీయ విద్యాగణ్యుని కొంత భాగము సంస్కరించిరిని చెప్పునచ్చు విద్యాగణ్యులు 15 వ శతకర్తలను. 264 గానలక్షణములను నిరూపించిరిని రఘునాథ గోవిందాచార్యులు చేర్చెనున్నను అది కాలమున అపభ్రాంతి కవీశ్వరుడైన అష్టావధాని నానన సోముడు తెలుగునందు గ్రంథరచన చేసినను బుక్క, వారిచాగులపొడుగ్రింద 'నాట్యరూపానుజీవిరచించి తోలుగుచున్న కొన్ని గ్రామములను దానముగా పొందెను

15 వ శతాబ్దమున ఇమ్మడి శేవరామని పరి పాలన మొక స్వర్ణయుగ మనిపించుకొనెను శేవణ్ణ భట్టు 'సంగీత ముక్తావళి'ని రచించెను ఈయన కంటెను ప్రసిద్ధికి వచ్చినవాడు చతురకలీనాథుడు సంగీత రత్నాకరమునకు న్యాఖ్యానము చేయుటయొకదా అను కరించునొక పరివాటిక దక్షిణశేఖరిమఠమున న్యాపించెను ఇమ్మడి శేవరామనికి నొప్ప పనుకాలినుడైన స్వామిస్వామి యొపాసాడు శ్రీ నాథునికి పాపముడై సంగీత రత్నాకరమున కొక నాఖ్యానము రచియింప జెను. శ్రీ నాథుని శిష్యులను మెచ్చికొని ఇమ్మడి శేవరామలు కనకాభిషేకమును చేయించెను. చతుర కలీనాథుడు ఇమ్మడి శేవరాయని అంశ్యకాలము నందు అతని పిమ్మట గజస్వము చేరిన మల్లికార్జునుని కాలమునను సుప్రసిద్ధ నాగేశుకాగాడై సంగీత రత్నాకరమునకు న్యాఖ్యానమును గ్రాయు నెపమున కొన్ని వాగ్గులను గావించెను మల్లికార్జునుని ఆశ్రయమున "జనవశ్య" "రతిహాస్య" అను గ్రంథములను రచియించిన కర్లగను అనంతము కలీనాథుడే గావచ్చును. పిమ్మట నాథున, తుళువ చక్రవర్తుల కాలమున నాశ్వ గోపతిప్ప, లక్ష్మీవారాయణ, లక్ష్మీధరులు లక్షణ

గ్రంథములను గ్రాసెరి. కృష్ణశేఖరాయల కూతురకు లక్ష్మీనాగారాయణ పంజెనుడు సంగీత శిక్షకుడుగానుండి సంగీతరత్నాకరము ననుసరించి 'సంగీత మార్కోదయ ము'ను గ్రాసెను.

గోదావరి - కృష్ణా నదులనుండి కన్యాకుమారి వఱకును విస్తరించిన విశాలమైన విజయనగర సామ్రాజ్యమున తెలుగు, కన్నడము, తమిళము, మళయాళము, శూరు, సంస్కృతము మొదలైన భాషలును; శైవ, వైష్ణవ జైన, క్రైస్తవ. ముస్లిముతుములును, అద్వైత, ద్వైత, విశిష్టాద్వైత, శుద్ధాద్వైత, ద్వైతాద్వైత, శక్తి విశిష్టాద్వైత మొదలైన విగ్ధములును ప్రచారముననుండి అపారమైన సాహిత్యము పుటెను. సాహిత్యముతో పాటు సంగీతమునూ పెనునాగ్యానునాండి యుండుట చేతి దక్షిణ భాషాశిష్యుని ప్రసిద్ధములైన రిశులను అప్పటికప్పుడు లక్షణములను నిర్ణయింపవలసి వచ్చెను. ఇది భారతీయ చరిత్రలో నాగ్వికాసమైన గూఢశిష్య కళయైనను : జనునగర సామ్రాజ్య కాలమున యొక్క వికాసానికిక లక్షణగ్రంథము లగుచుండి యంత వఱకు నిలిచి యుండుటవలన కర్ణాటక సంగీతచరిత్రయందీని ముఖ్యమైన ఘట్ట మైనది.

గ్రామ, గాన, మూర్ఖుని, గురుక, స్వగ, శృతి, తెల్ల, ప్రబంధించ, నాట్యించ, మొదలైన నాని యందు ఒక్కొక్క యంశము యే చేరీతి వికాస నాన మైనదియు శాస్త్రీయము నిర్ధారించబడియున్నది. విహార మృగము ప్రచారముననుండి వికాస, శుకారామ, పంచరిధిపురుము మహానాట్యవియులైన అధిగమున, కర్ణాటకనుండి హరిదాసుల కీర్తన ములు తెలుగున తాత్పర్యముగారి కీర్తనము శిష్యమునాని ఆగుంగినినాథుని తిరుప్పావో మొదలైనవియు మఱియు నానూభాషలలో పనుకాలినుడు రచితమైన జాన పద్యములు, నాటకములు మొదలైనవానిని లక్ష్యము లగు సంగీకరించి క్రొత్తని గానుములను చేయుటకై లక్షణగ్రంథము శరీతి యొక్కించినవో అట్టి వానిని పాశ్చాత్యులచే నిర్ధారణచే నుపయోగించిన ఆనవ్యక్తి గలగు.

జీవవంశమైనకల యెట్టిదిగాని అభివృద్ధిజేందక యొకటే గూఢమున నుంప నేరగు అంగులను ఆ బాల గోపాలధూపాల ప్రియమైన సంగీతశాస్త్రము శాఖోప శాఖలుగ ప్రచారమున అనినార్యము. లక్షణకారులు తమతమ అనుభవపాండిత్యములచేతి గ్రంథములను

కర్ణాటక సంగీతము

రచించి తమవే అంతిమ నిర్దారణములని చెప్పి కోవవచ్చును. శార్దూలపుకు సంగీతి సంబంధములైన సమస్తశిలకలను పరిహరించి నానావిని “నిస్సంగిక” అను బిరుదును పొందెను. కాని చితురు కల్పనాధుడు అనేక చోటలందు శార్దూలపునికి వ్యతిరేకముగ పరోక్షముం దభిప్రాయముల నిచ్చి ననుకటి లక్షణకారులను తెగడి తిన ప్రతిష్ఠను చెప్పికోనెను

“ఇక నీం ఆధునా ప్రసిద్ధిగానాం గానీనాం లక్ష్య ప్రతితనాం లక్షణా పరోధానాం పరిహార్య ముద్యమిక్రియాశే” (రాగాధ్యాయాశ్వాస్య)

కల్పనాధునికాలమున మగ్యము గ్రామమున జనించిన మగ్యనూద, తోడే ముగ్ధులై రాగాములు మగ్యమగ్య మారంభిను విడిచి మగ్య పట్టమస్థానమునండి ప్రారంభ ముచుండెను మగ్యముగ్రామము అదృశ్యమై పశ్చిమ గ్రామ మొక్కటే ప్రచారమునకు వచ్చుచుండెను. క్రియాంగ రాగామైన రామకీయానుగు మగ్యము, సంచుమ శైవులను గెంటిని గైకొనుచుండెను. నాట, కేవలము మొదలైన రాగాములు పంచ శైవ యుపభ్రాంతముల నుపయోగించుచుండెను. 15-16 శతాబ్దములలో తాళ్ళిపాకవారి కీర్తనలనును, పురందరదాస, కనకదాస, న్యాయకాయ కీర్తనములకును రాగాములను జంటించినప్పుడు ఆకాలమునాటి రాగాలక్షణములనే చాలనుట్టును అనుసరించుచు సూక్తిముగనున్నది. ఇప్పు డిప్పుడు ప్రచారమునకు వచ్చిన ప్రయోగములను నాం ప్రదాయకమైనవని భావించినచో ఆ వాగ్గేయకాగులకు ద్రాహము చేసినట్లునని ఆధునిక విద్వాంసులు గమనించవలెను. ఉదాహరణమునకు తాళ్ళిపాక అన్న మాచార్య తిగుమలాచార్య ముదలైనవారి కీర్తనములను రాగిక్షేకులమీద చెక్కింపినప్పుడు రాగాములు మాత్రము నూచించబడెను. ఆ సమకాలీన లక్షణ గ్రంథములందు ప్రోక్తములైన రాగాలక్షణములను నానికి సమన్వయించి వలెనేగాని వేంకటాచారి అనంత రము నిర్దరించబడిన రాగాలక్షణములను గాను. యూరోపి యాక్ సంగీతి పద్ధతిలో ఆంబ్రోషియన్ గ్రీసోరియాక్ గీతిములను భిక్షోవీన్, మోసార్ట్ కాలమునాటి సంగీత లక్షణముల నన్వయించి నట్లును.

*బయకార రామప్పయ్య

కృష్ణదేవరాయల కాలమునకును ఆభివృద్ధిజేసిన కర్ణాటక సంగీతపద్ధతి అద్యుతిరాయల కాలమున బయ

కార రామప్పయ్య (రామామాత్య తోడరమ్మ) యొక్క “స్వరమేళ కరానిధి”లో మహాకొంత మార్పు జేసెను. న్యాయకాయలు, పురందరదాస, కనకదాస, తాళ్ళిపాక చిన్నన్న, తిగులయ్య మొదలైన వారు అప్పటికి సజీవులై యుండినట్లు ముగచుగాను. (2. శే. 1532) లో అద్యుతిరాయని పోలవసుండు “వేదనార్ద్ర ప్రతిష్ఠాపనాచార్యులైన ఆశ్వీనాయని నూత్రి భార ధ్వజ గోత్ర ఋక్ శాఖా”లైన తాళ్ళిపాక తిగు మలయ్య అద్యుతిరాయలనుండి పొందిన మామ గ్రామములను హంపి పితలకేవునికి దానముచేసెను.

రామామాత్యునికి సంబంధించిన గెండు శాసన ములనుండి నితడు అద్యుతిరాయ సదాశివరాయల కాలమున ప్రసిద్ధి వృత్తి నుండెనని తెలియుచున్నది. బహ్మశిల్పి కుట్టిగి తాలూకా చిక్క కెరియాగి హళ్ళిలోనున్న శాసనము శాసనావధానక 1451 ఏకాదశి, భాద్రపద, ద్వి 12 (ఆగష్టు 29) సంవత్సరము (క్రీ. శా. 1533) లో బయకార రామప్పయ్యనే ప్రతిష్ఠింప బడెను. కొంపవీడులోని పరాశర గోత్రమునైన శిం గయ్య కుమారుడు బావయ్య మంత్రి; ఆతని కొడుకు శ్రీరామ మంత్రి. శ్రీరామకును తెలుగున్నట్లైన పెద్దతిన్ను, తిన్ను, సురింద్ర, భాస్కర, చమూపతి, భావయ—పీరిలో భాస్కర లే; బావయ ప్రభు అద్యుతిరాయలనుండి కొంపవీడును పొందెనాడై అక్కడ గోపీనాథ నారాయణ నిర్మించి గోపీనాథుని ప్రతిష్ఠించెను. ఆతని పెద్ద అన్నయైన పెద్దతిన్ను, అక్కయ్య—పీరి రామామాత్యుని జనకులు.

బయకార రామప్పయ్య కొన్ని గ్రామములను నిర్మించెననియు అనేక చెగులనుకూడా త్రొవ్వించె ననియు తానే చెప్పిపోయి యున్నాడు. బహ్మశిల్పి హంపి తాలూకాలోని నందిపల్లి శాసనమున బయ కార రామప్పయ్య సదాశివరాయల పోలవసున తిన్నుకాపుర మనేటి అగ్రహారమును నిర్మించి బంస శ్వర, గోపీనాథ దేవాలయములను నిర్మించి కొట్టాడు

*“బయకార” శిబ్దమున అల్లనాని పెద్దని ఆశువుగ చెప్పిన ఉత్పలనాటిలో “బయకారపుర గన్నడ గౌళపంతుకా” అని ప్రయోగించినాడు. అనగ సంగీతపు అని అర్థమునవలెను.

సీమలోని వాళ్లగొండి—బైరాపుర గ్రామమునకు గోటీనాథ పురమని పేరిడి దానము చేసెను. (S. I. I. IX. 2. 68).

స్వరమేళ కళానిధిలో రామామాత్యుడు తన తండ్రి పేరు తొంపబడు తిమ్మ (పెద్ద తిమ్మ) అనీ మాతామహుడు కల్లప్ప అనీ చెప్పకొన్నాడు. ఈ కల్లప్ప కల్లినాథుడననా అని వినారించవలసియున్నది. రామామాత్యుడు కల్లినాథుని “సంగీత కళానిధి” అను గ్రంథము యొక్క పేరును “స్వరమేళ కళానిధి” అని మార్చియుండుటను గమనించదగినది. కల్లినాథుడు “మేళకర్త” మాత్రము చెప్పియున్నాడు. విద్యారణ్యులలో లేక గోపాల నాయుడు డో “మేళకర్త” ప్రయోగమును చేసియుండునట్లును. సంకటముఖి ముందే రామామాత్యుడే మేళకర్త నియునును మాధికి తెచ్చెనని నిశ్చయించవచ్చును. విద్యారణ్యులు నాట్య, గూర్జరి, వగళి, శ్రీ, ధైరవి, సామంతి, కామోది, ముఖారి, శుద్ధగామక్రియ, కేదారిగౌళ, హెజ్జాజి, దేశాక్షి అను పదునైదు మేళములను చెప్పియున్నారు. రామామాత్యుడు ముఖారిని శుద్ధమేళమని అంగీకరించినట్లున్నాడు. ముఖారి, మాళవగౌళి, శ్రీ, సాంగనాట హిందోళ, సుధారామక్రియ (శుద్ధికి) దేశాక్షి, కన్నకగౌళ, శుద్ధనాట, ఆహిరి, నాదినామక్రియ, శుద్ధ వగళి, రితిగౌళ, వసంతి ధైరవి, కేదారిగౌళ, హెజ్జాజి, సామవంతి, రేవతుస్త్రీ, సామంతి, కాంబోది—మేళములను బహుశః విద్యారణ్యులవలెనే చెప్పియుండుటచేత రామామాత్యుని పంచశ్రుతి ‘రి’, ‘గ’ మృతిపంచమము విద్యారణ్యుని పద్ధతిలోనే యుండునట్లును. విద్యారణ్యులు “సంగీత రత్నాకర” పద్ధతిని సంపూర్ణముగ అంగీకరించలేదు. సర్వజ్ఞసింగమ, కల్లినాథులు శార్దూపవుని అనుసరించుటకు ప్రయత్నించిరి.

ఆంధ్రకవితా పితామహుడైన అల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్రలో దేశాక్షి రాగము ప్రాతఃకాలమున పాడతగినదిని వీణను దానికనుగుణముగ మేళవించవలెనని చెప్పియున్నాడు. “ప్రభాతాయాత వాతాహతాలోల త్రింతుల మేళవింపగదవే లోలాక్షి! దేశాక్షికిణ” (తృ. ఆశ్వా. 17 పద్యం). దీనినుండి వీణకు మెట్టులుండెనని యూహించవచ్చును. నాయకియొక్క

మృదువైన గోదన స్వనిని కోకిల యొక్క కుహూ, కాకలి స్వనికిని, “కాంభోజీ మేళవింపచికారవసుధా పూరంబు” (ననుచరిత్ర) నకు పోల్చుటచే దేశాక్షి మేళము, కాంభోజీ మేళములు విద్యారణ్య రామామాత్యులు వైన చెప్పినట్టి మేళకర్తలే యొయుండవలెను. రామామాత్యుని కాంభోజీ మేళములో పంచశ్రుతి ఋషభ, అంతరగాంధార, పంచశ్రుతి ధైరవ, కాకలినిపాదప్రయోగమున్నది

రామామాత్యుడు తనకంటెను ముందు చెప్పబడిన అనేక శృంగులు తన కాలమునకు అదృశ్యమైనవని చెప్పియున్నాడు. అదృతి పక్ష మన్యుములు శుద్ధిపక్ష మన్యుములైనవి. అన విషముగ వికృతి ఋషభ, దైవములు, శుద్ధమునులైనవి. స్వముల పేర్లు మారినయందెను. పూర్వపు త్రిశ్రుతి మృతిపక్షమము నకు రామామాత్యుడు మృతిపక్ష నిపాదననియు, మృతి మన్యుమునకు మృతిమన్యును గాంధారమనియు మృతిపంచమమునకు మృతిపంచమ మన్యుమనియు పేరీడెను. పంచశ్రుతి ఋషభమును శుద్ధ గాంధార, పటోశ్రుతి ఋషభ సాధారణ గాంధారమునలె పంచశ్రుతి పటోశ్రుతి ధైరవములను కూడ చెప్పియుండుటచేత రామామాత్యుడు నెంకటముఖి (ప్రతి మన్యు) మేళకర్త పద్ధతికి మార్గమును చూపించెను. కాలక్రమమున స్వగములు తీగ్రమునచుండుట స్పష్టముగ కనుపించుచున్నది. సోమనాథుడు “రాగవిభోగ” యందు రామామాత్యుని యేడు వికృతిముల సంగీకరించి మరి యొనిమిదింటిని చేర్చి మృగుతీగ్రములని సంకేతములను చేర్చియున్నాడు. రామామాత్యుని కాలమునకు వికృతి పంచమము అదృశ్యమై మృతిపంచమ మన్యుమువచ్చి, మన్యుగ్రామము గాంధారగ్రామము వలెనే రూఢిలో లేకుండాపోయెను.

వీణారచనయందు శార్దూప, కల్లినాథ, రామామాత్య, సోమనాథ, గోవిందగిత్తితులు మార్పును గావించిరి. శార్దూపపుడు ‘నిశ్చింక’ వీణను సృష్టించితినిని చెప్పకొనియున్నాడు. శార్దూపపుని కాలమున 21 తింతులు గల మత్రికోకిల వీణ ప్రధానముగ నుండి గుర్ర వీణయని ప్రవర్తింపబడియుండెను. దానిని రామామాత్యుడు శుద్ధ, మన్యుములనియు అదృతి రాజేంద్ర మేళ వీణయనియు మార్పుగావించెను. అతని మన్యుము మేళ వీణకు 4 తింతుల ప్రక్కలో 3 శ్రుతి తింతులు

కర్ణాటక సంగీతము

6 మేట్టులూ ఉండెనని తెలియుచున్నది. స్వయంభు స్వరస్థానములను నిర్ధరించి వానికి రామామాత్యుడే పరియైన మేట్టులను వేసియుండుటవలన శ్రుతింతరములను చాలముటకు లెక్కచార ప్రకారముగ నిశ్చయించుటకు సాధ్యమయ్యెను. సంవాదులను కనిపెట్టి వానినుండి యితర స్వరస్థానములను శ్రుతింతరములను నిర్ణయించు శార్దూలేవుని పరిపాటికంపెను రామామాత్యుని పరిపాటియే అధిక సమర్పకమైయున్నది. రామామాత్యుని వీణయందలి యేడుతంతులలో ప్రక్కనగల మూడు శ్రుతితంతులు మంద్ర 'ప'; మంద్ర 'స'; అనుమంద్ర 'స' లను ఇచ్చును. మైనగల నాల్గుతంతులు సంపూర్ణ స్పందనముతో ఆనుమంద్ర 'ప', అనుమంద్ర 'స', మంద్ర 'ప' మంద్ర 'స' లను ఇచ్చును. పిమ్మట రామామాత్యుని అను మేట్టులలో యథాక్రమముగ యీ క్రింద తెలిపిన స్వరములు వచ్చును :—

వెంకటమఖి రామామాత్యుని తీవ్రముగ టండించినను ఆతని మధ్యమ మేళ వీణనే అనుకరించెను. ఇది గాక శ్రీరాగ(ముఖారి) శుద్ధిమనిచెప్పి రామామాత్యుని శ్రుతి నామధేయములను అంగీకరించిరి. రామామాత్యుడు మాళవగౌళ, శుద్ధనాట, శుద్ధవగాళి, లలిత, సారావళి, మధ్యమాది, భూపాల, జాళి, గుడ్డరి, గుండక్రియ, దిశాక్షి, నాదనామక్రియ రాగములను నిర్ధరించెను. రామామాత్యుని సమకాలికుడైన పుండరీక విఠలుడు బెంగుళూరు దగ్గరనుండు సావనగుర్రినివాసిగా నుండి అక్కగ్గి ఆస్థానమున "అక్కరీయ కాలిదాస" అను బిరుదుమును వహిసి తానీసేనునకు గురువుగా నుండెను. హిందూస్థాని సంగీతి పద్ధతికి మూలపుగుఱులలో నొక డని చెప్పవచ్చును. ఈతడు 'రాగమంజరి', 'షడ్జాగ చంద్రోదయము', 'నాట్య నిర్ణయము' మొదలైనవి వ్రాసెను. ఈ పుండరీకవిఠలుడు రామామాత్యునే అనుకరించి యుండుటచేత బయకూర రామప్పయ్య యొక్క కర్ణాటక సంగీతసేవ ఎంతటి అమోఘమైనదో వినితి మరుచున్నది.

1 వ తంతి	1 శుభ	2 శుని	3 కాని	4 చ్యుతేషడ్జని	5 శుస	6 శురి
2 వ ,,	శురి	శుగ	సాగ	చ్యుత మధ్యమగ	శుమ	చ్యుత పంచ 'మ'
3 వ ,,	శుభ	శుని	కాని	చ్యుత షడ్జని	శుస	శురి
4 వ ,,	శురి	శుగ	సాగ	చ్యుత మధ్యమ 'గ'	శుమ	చ్యుత పంచ 'మ'

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

జీవన ప్రభాత

ముందుగా చెప్పిరాదు. తన దాక తనకే తెలియ నట్లు నటిస్తుంది. ఏదో వేళాపాళా తెలియని సమయాన, యధాలాభంగా షికారు తిరుగుతూ తిరుగుతూ వుంటే. చటుక్కున ఏదో స్ఫురణకు రాగా, రవంతిసేపు వేచివుండి... ఏదో అనుకుని ఏమో చేయబోయినట్లు..... ఎక్కడో మరి యే యింటిమీదనో చక్కగా నిక్కచ్చిగా వారి కూర్చుంటుంది!—

ఆపె చల్లని బరువైన శరీరం ఆ యిల్లంతో తుణులు వ్యాపిస్తుంది. ఆపె ఉనికిని అనేక కంఠాలు ఏకస్థాయిలో పడేపడే ఘోషిస్తాయి.

మనకు అతి సన్నిహితమైనదీ... అతి దూరమైనదీ—

మనిషికి అత్యవసరమైనదీ, కోరుకున్నప్పుడు లభ్యంకానిదీ...

ఆమె....మృత్యువు!

* * * *

ఆరోజు ప్రభలవారి కొంపలోంచి ఒకే ఒక్క కంఠం గొల్లుమంది. వచ్చిన నలుగురికీ వార్తల నందిస్తూ ఇతోధికంగా సహాయపడుతోంది—పనిమనిషి అప్పలమ్మ, కళ్ళనీళ్ళతో పమిలచెంగు తిడుపుకుంటూ.

ప్రభలవిశ్వనాథశాస్త్రి బ్రతికివుండిగా ఏమిటో దనిపోయిన తిర్వాత కూడా అంతే అనిపిస్తున్నాడు ఆ వూరి కంతా.

అతన్ని అంతా ఎరుగుదురు — కొంచెమా గొప్ప. అయితే, అతని అంకెస్సు మాత్రం యెవరూ యెరగరు ... తనొక్కతే మాత్రమే యెరుగుదునని గట్టిగా చాటిరాగాలమ్మగనే చెబుతోంది—నూరమ్మ అని పిలవబడే నూర్యకొంతమ్మ.

“రోజూమాదికే నిన్నా మామూలుపన్నీ, చేసుకున్నాడు...రాత్రి యధాప్రకారంభోంచేసి గొడ్లనీ

గోదనీ మాసుకోడాని కళ్ళేడు...తిర్వాత ఊరంతా తిరిగి కాస్తేపు చగువుకుని పడుకున్నాడు...”

“అవును—యెంతసేపు గుక్కడు ప్రాణం...” శవం ప్రక్కనే దిడిలిపడుతూ అంది ప్రక్కయింటి ముసలమ్మ.

శాస్త్రి మృతివిధానం కొంత ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించింది—

రోజూకంటే ఒకగంట ముందుగానే, అంటే మూడుగంటలకే, తెల్లవారగల్ల లేచి గోదావరీస్నానం పూర్తిచేసుకునివచ్చాడు. నూరమ్మ లేచేసరికి వారింజ చెబుకింద సవ్యాసనం వేసుకుని జపం చేసుకుంటూ కనపడ్డాడు.

మళ్ళీ కొంతసేపటికి ఆమె అటువేపు వెళ్ళే సరికి దర్బాసనంమీద వెల్లకిలా పడుకుని నిద్రపోతున్నాడు—

“లేనిపోని యాతిబాగలన్నీ యామగ్య పెట్టుకుని వొళ్ళు నాకేనం చేసుకున్నాడు—నిస్తాఁణోచ్చిందో యేమో—” అనుకుని నూరమ్మ తనపనులు గబగబా ముగించుకోసాగింది.

అప్పటికి అప్పలమ్మ వీధిపాచి చేసి పెరట్లోకి వచ్చింది. నూరమ్మ కుంపటి రాజేస్తోంది—ఆయన లేచే సరికి ఇంత కాఫీ కాచి యివ్వడానికి....

నూరమ్మ ఏడుపుల మగ్గనే బయలుపడుతున్న కథకి అప్పలమ్మ మగ్గి మగ్గి కొంత గ్రంథం అతికిస్తూ వస్తోంది.

అప్పలమ్మ పెరడు వూడుస్తోంది — ఆమూల నుంచి ఈమూలకి. అప్పటికప్పుడే చప్పగా తెల్లవారి పోయింది. ఒకటి రెండుసార్లు యధాలాభంగా శాస్త్రి గారికేసి చూసింది. జపం చేసుకునే ఆయన వేపు పాచి చీపురుతో వెళ్ళడం ఆమెకు అనుమాయితీ కాదు. ఆయన తిడతాడని కాదు, పల్లెత్తుమాట అని యెరుగడు. ఇప్పుడే కాదు. ఎప్పుడూ!

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

నూరమ్మపిన్నిగారు యింకా యింకా ఏవో చాదస్తంపనులు చేసుకుని, నూర్య నసుస్కారాలు చేస్తోంది.

నీరంజ నారింజచ్చేమిద పడుకోంది. యెంతకీ కదలకుండా ఆకాశంకేసి చూస్తూ పడుకున్న శాస్త్రిని చూసి, అప్పలమ్మ మనసు పట్టలేక, చీపుగు పొర వేసి - మెల్లగా అటు వెళ్ళింది. తనకు తెలియకుండానే యేదో పిచ్చుకేక వేసి చదికిలపడింది.

“అప్పటికే గంటనేపయి మారాజు పానాలు పోయింటాయి!” అంది.

అయినా అనుమానం దిగాలుగా ఆయనకేసి చూస్తూనే వుంటేపోయింది. కేక విని కంకారుగా తొట్టపడుతూ వచ్చిన నూరమ్మ ఆ దృశ్యం చూస్తూనే గొల్లుమంది.

ఒక మునీశ్వరుణిలాగ జపం చేసుకుంటూ యోగ సమాధిలోనే వుండి పరమేశ్వరుడిని చేరేంటున్నాడు, ప్రేక్షకులు.

ఏమైతేనేమి, అర్థం బద్దం లేకుండా అధార్తుగా చనిపోయిన శాస్త్రిగారి వాకిలి దగ్గర గ్రామం అంతా నిలబడిపోయినా, ఇద్దరు ముగ్గురు పెద్దలు గ్రామ చావడి దగ్గర కూర్చుని పరిస్థితులు సమీక్షిస్తున్నారు. సిపలైన వార్తలు అక్కడికే చేరుతాయి. మళ్ళీ అక్కడనుంచే నలుదిక్కులకీ బయలుదేరుతాయి.

ఆక్రితం రాత్రి గ్రామం అన్ని పీనులూ శాస్త్రి తిరగ సాగేడు. యధాలాభం గానే అనిపించినా ఏవో ప్రత్యేకమైన ఆహ్వానంతో మాత్రం తిరిగేడు. ఎరిగినవాళ్ళనీ యెరగనివాళ్ళనీ, చివరకీ కంటికి కనపడిన కుర్రకుంకలను కూడా పలకరించాడు. కుళలప్రశ్నలు వేశాడు. “మరి సెలవు తీసుకుంటా” అంటూ వచ్చాడు!

ఇన్ని సంవత్సరాలలోనూ యెప్పుడూ యెవరినీ తానై పలకరించి యెరగడు. ఎవరేనా మాట్లాడించినా ముక్త సరిగా మాట తుంచినట్లు మాట్లాడేవాడు. అందుచేత ఆ యెదురయినవాళ్లు కాస్త విస్తుపోయా రుట కూడా —

“పాపం! ఆవిధంగా అందరిదగ్గిరా సెలవు తీసేసుకున్నాడు...” అన్నాడు ముక్కు పొడుం పీనుస్తూ

... ఆరోజు ఇంటింటికీ తిరగడం మానివేసిన యాయవారపు బ్రాహ్మణుడు.

అంతేకాదుట —

ఆక్రితం రాత్రి గ్రామచావడిదగ్గర కూర్చుని ప్రపంచరాజకీయాలను తారుమారుచేస్తూ నలుగురి చేతా బలవంతాన నెమరు వేయింపిస్తున్న మునసబు కరణాల మధ్య శాస్త్రి పదినిమిషాలు గడిపేడు. ... అలవాటు లేని లోకాభిరామాధ్యక్షం మాట్లాడేడు. ఎవ్వరూ ఎన్నడూ యెరగని అతని నవ్వు నాలుగై గుసార్లు విన్నాడు గ్రామప్రముఖులు!

“యెట్లజత... మా కోడెమా...నీ మార్గైతు పోలయ్య కిచ్చేకాను. కేదెని నూ దానీది అప్పి — పిల్లలు గలది — దాన్ని తీసుకోమన్నాను ... ఇందా కనే వాళ్ళని పసుపుల్ని తోలుకెళ్ళుచున్నాను...”

కరణం వెటకారంగానో కొంటెగానో అతని వేపు చూశాడు — తగలవేస్తున్న లంకాకుమట్టను నోట్లోంచి తియ్యకండా:

“యేం...యింత దాతృత్వం ... ?” అన్నాడు పైకి నీరసం గా... ‘యెప్పుడూ లేనిది’ అని మనస్సులో గట్టిగానే అనుకున్నాడు, సమాధానం గా పళ్లు పట పట లాడించుకున్నాడు.

“ఊరి పెద్దలు కొబ్బరి మనని చేసుకుంటున్నాను, ...అమాయకులమీద...అనుకోకుండా ఒక్కొక్కప్పుడు దొంగతనాలు మోపబడొచ్చు —”

“అటవంటిని బరక్కుండా చూడ్డానికి మీరు బతికేవున్నారుగా —” అన్నాడు మునసబు, వెటకారానికి మరింత కారం కలుపుతూ.

దూరంగా కూర్చుని మాట లన్నీ వింటున్న నారప రెడ్డి కత్తితో తాటికొమ్మని నరికినట్లు, “యింకో ఆవుండా లీ కావోలు?” అన్నాడు — అదిమాత్రం నీకెందుకోయ్ అన్నట్లు!

శాస్త్రి యధాలాభం గానే సమాధానం యిచ్చాడు: “దాని అవసరం వేరవుంది!”

“కరణం గారి మాటకీ సమాధానమే చెప్పినారు గాను —” అని మందలించాడు ఆయుర్వేద మార్తాంఢ అయ్యనార్లం అయ్యగారు.

“వ్యవసాయం మరి కూడుసంవత్సరాల వరకూ మా పోలడే మక్తాకు చేస్తాడు,” అంటూ శాస్త్రి లేచి నిలుచున్నాడు ఇతర విషయాలు తనకు కావట్లు.

ఊరుకోలేక పోయాడు మనసబు. తనూ నిలబడ్డాడు : “యావండి కాస్త్రీగారూ సన్యసిం చేస్తున్నారా?...కాశీకి ప్రయాణం కట్టేరా?...యేమిటి ఈ వాదాపుడంతా?!”

“మనవూరుమీద కోపం వచ్చిందేమో!” అని గొణుగుతున్నాడు కరణం, తనప్రశ్నని మళ్ళీ మళ్ళీ చాపులతోనే పుచ్చిస్తూ—

కాస్త్రీ రెండవగులు వేశాడు. నారపరెడ్డికూడా లేచి అయ్యవార్లంగారితో అన్నాడు : కాస్త్రీ తరపున : “తంబసాలన్నీ వొదిలించుకుంటున్నాడు లేండి”—

పేరుపేరునా నెలవుతీసుకుని కాస్త్రీ వెళ్ళి పోయిన దిక్కుచూస్తూ అయ్యవార్లంగారు మిగిలిన వారితో అన్నారు :

“నా అనేవారెవరూ లేరు...యెవరికోసమనో సుఖం అనేది లేకుండా ఈమనిషి నాలుగు చేతులా ఆర్పించాడు...సుఖపడేయోగ్యుడందోదూ?”

ఈ ఉదయం, ఇదే అయ్యవార్లంగారు ఇదే చావడిదిగ్గర నలుగురితోటి అంటున్నారు : “ఆవు అవసరం వేరే వుంది—అని ఆ మనిషి అన్నప్పుడే నాకు అనుమానం వేసింది. తన చితి తనే పెట్టుకుంటున్నాడేమిరా అని!”

ఇటు ప్రభలనారి కొంపలో గుండెలు పగల కొట్టకుంటూ యేడుస్తున్న వితింతువు, కాస్త్రీ కంటే రెండు మూడేళ్లు చిన్నదీ అయిన ఈ నూరమ్మ ఎవరు?

అతనికి తోబుట్టువా? వంటలక్కా? కాదు... కాదు...

అతని సన్యాసి సంసారానికి లోగడ అప్రయత్నంగా దొరికిన ఒక ఆడ దిక్కు!

రెండేళ్ళక్రితంవరకూ ఈమెని ఆచూరినా రరగరు. ఎక్కడనుంచో ఆకాశంమీదనుంచన్నట్లు ఉడిపడి ఒక రోజు కాస్త్రీ వాకిట్లో కూలబడింది. ఆనాడునుంచీ ఆ యింటికి ఆమె ఒక కావలి కుక్క అయి కూర్చుంది.

బంగుత్వం విషయం కాస్త్రీని ఎవరూ అడగలేదు. అడగలేదు, అడగరు. సంభాషణ పెంచే మనిషిని చూస్తే అతను తప్పించుకుని వెళ్లిపోయేవాడు; రకరకాల

ప్రస్తావనలమీదట నూరమ్మే ఆ విషయం చెప్పకునేది ఇరుగు పొరుగుల ఆడవాళ్ళ మధ్య.

కాస్త్రీకి ఈ నూరమ్మ అనే నూరపు బంగువు మనహాగా ఇంకెవరూ లేరా?

“ఆయన కవరూ లే ర్నా య నా ... అన్ని దిక్కులూ పోయి గొల్లుమంటున్నా నన్ను చేరదీశాడు. ఈ దిక్కు కూడా నాకు లేకుండా చేశాడు గేవుడు. ఒక్కమాటేనా చెప్పకుండా దిచ్చిపోయాడు మా చినబాబు...”

* * *

రెండు నెలలక్రితమే కాస్త్రీగారి ఒక విపరీతమైన మార్పు కనిపెట్టింది నూరమ్మ. మనిషి కొంచెం నీరసపడిపోతున్నట్లు కనిపించసాగేడు. అంతేకాదు—పూర్వం యెప్పుడూ కనిపించని విసుగూ, చిరాకూ అతనిలో ముఖ్యంగా కనిపించసాగేయి.

అప్పుడే నే అనుకుంటాను. కాస్త్రీ ఏదో వూరు వెళ్ళి నాయంబ్రానికే తిరిగిరాక మూడు నాలుగు రోజులకు వచ్చాడు. మనిషి ఎందుచేతనో డీలాపడి పోయాడు. ఒక రోజున అనవసరంగా రైతు పోలయ్య మీద మండిపడ్డాడు. తిర్వాత తన దురుసుతనానికి తనే చాలా బాధపడ్డాడని నూరమ్మ అంటుంది.

అప్పటినుంచే కాబోలు ఎప్పుడూ లేని చదువులు ప్రారంభించాడు రాత్రిళ్లు. గంటల తరబడి కళ్లు చిల్లులు చేసుకుంటూ లాంతిరుదగ్గర కూర్చునేవాడు. ఏవేవో వ్రాసుకునేవాడు.

నెలరోజుల క్రితం మళ్ళీ ఊరెళ్ళి నాలుగు రోజులలో తిరిగి వచ్చాడు. ఈమాట మనిషి రవంత స్థిమితపడ్డాడు. కాని అలవాటులేని రాత్రిళ్లు చదువులు మరీ యెక్కువయ్యాయి.

అటువంటి సమయాలలో-నడవలో నేల మీద చెంకుపరుచుకొని పడుకుని వున్న నూరమ్మనునన్ను ఉన్నారుమనేది. నాలుగైదు సార్లు నోరు కూడా చేసుకుంది.

“ఒళ్లు పాడుజేసుకుంటూ యెందుకు బాబూ ఈ తాపత్రయం?” అని.

అతను వినిపించుకునేవాడు కాదు.

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

కాని-ఆ మాటలు అన్న తర్వాత అతను ఏవో పరధ్యానంలోకి చూస్తూ ఉండుకొనడం ఆమె గమనించింది. ఒక వేళ అతని మనస్సుకి కష్టం కలుగుతోందేమోనని మరి అనడం మానివేసింది.

ఈమధ్య గెండు వారాలనుంచీ గోజూ ఎక్కడికో వెళ్ళి వస్తూ వే ఉన్నాడు. పొలం కూడా నాలుగైదు గోజులు వెళ్ళనే లేకుంటుంది. కాని, మనిషి బాగా లేకున్నట్లే కనపడసాగింది. హుళుగుగా, ఏవో పెద్ద బరువు గుండె మీదనుంచి పోయినట్లుగా కనపడడమే కాకుండా జీవితంలో మొదటిసారి అన్నట్లు అతని ముఖాన చిరునవ్వు కూడా చూడసాగింది మారమ్మ.

మామ గోజుల క్రితం కొబ్బోలు మళ్ళీ రాజమండ్రి వెళ్ళి వచ్చాడు.

ఇదీ మారమ్మ చెప్పగలిగిన యావత్తుకథా. ఎన్ని రకాలుగా దొంగతనాలుగా ప్రశ్నలు వేసేది, ఇంతకు మించి రవంతి కూడా కథను పెంచలేకపోయింది మారమ్మ. అది కొంత కారణమయ్యింది, కరణం గారి నిస్పృహకు.

వీధిలో అడుగుమీస మనికొళ్ళ మీద కూర్చున్న కరణం గారికొచ్చింది తలనొప్పి. చుట్టూ కొలుస్తూ జనాన్ని తిడకీడుగా పరికిస్తున్న మునసబుకేసి ఈర్ష్యతో చూడసాగేడు కరణం. ఆలోచనా సలహా ఎప్పుడూ మునసబు ఇవ్వలేడు. ఇప్పుడు మాత్రం ఎక్కడనుంచి తెస్తాడు? ఆ లేని వస్తువును!

ఆ మునసబుకు ఈ గొడవమీ పట్టివట్టే లేదు. తను పట్టసగలు శివబాగరణం చేస్తున్నానని విషయమే మరిచిపోయాడు.

ఈ మధ్య వ్యవసాయపు పనులేమీ లేనందువల్లా నాలుగు నెలలకు పూర్వమే పంచాయతీబోర్డు ఎలక్షనులు పూర్తికావడంవలనా ప్రజల కంఠానికి గెండు చేతులా తీరుబడి ఉండిపోయింది.

వాళ్లందరినీ పలకరిస్తూ, ఈ సందర్భాన్ని కాస్తా వినియోగించుకుంటున్నాడు మునసబు. అటువంటి వీలు సౌలులు దొరకబుచ్చుకొనడం చేతికొనినాడు కరణం. వరుసగా ముదిరిపోవడం వలనా, ఇట్టే కలత బారే మనస్సు కావడం వలనా, మరి అయోమయంలో పడిపోతున్నాడు కరణం.

ఒక వేళ యెవరైనా యేకారణంచేతనా శాస్త్రీని చంపివేయలేదు కదా అని అతిని అనుమానం.

నలుగురి వాళ్లుబల వలనా ఈ నూరమ్మ మంచిదే అనీ ఎంతో నమ్మకస్తురాలనీ—అతి నెరున్న విషయమే అయినా యాభిప్రాయించింది.

శాస్త్రీ గుంగలాటి మనిషి. ఎప్పుడూ తలనెప్పి కూడా యెరుగని ప్రతీతి. నిన్నరాత్రే పదిమంది ఎదలా నవ్వుతూ మాట్లాడేడు; ఉరంతా ఉరేగి వచ్చాడు.

అటువంటివాడు అధార్తుగా చచ్చిపోతేనే గ్రామ పెద్దలకు వస్తుంది చిక్కు.

రేపు ఏనుక్కూ మొరూ యెరుగినాడో వారసుడుగా వచ్చి అడ్డదిడ్డమైన ప్రశ్నలూ వేసి తల మొత్తాలను—ఏమాత్రం పొరబాటు అశ్రద్ధా జరిగినా.

అయితే ఇప్పుడు శనసంచాయితీ శనసరీక్షా జరిగించాలా? శనాన్ని కొవ్వూగు గవర్నమెంటు డాక్టరుగికి పంపించాలా - లేక గోవావరి గట్టుకు పంపాలా?

“మనిషిగుండెకాదు వుంది చూడండి. అది జీవుడు లాటిది. ఉన్నట్లే మనకి తెలియకు ఒక మంచినోజు చూసుకుని ‘నేనున్నాన’గోయే కానీ జాగ్రత్తగా మనులుకోండి’ అని గోల ప్రారంభిస్తుంది. మన్నికాడమకుంటాం. అది యెంతైనా ఆడుతుందినాటకం. అసలు ఆగిపోయేనాటివరకూ అసలటువంటి వస్తువే వున్నట్లు అంతవరకూ చాలామంది గ్రహించలేరు... అప్పుడిక లాభం లేదు!”

“యెంతటి బలంగల మనిషినీ ఇట్టే పీక నులి మేసి చంపేస్తుందిలెండి.... ఆ మాట నిజం. యేమంటారా మా పెత్తంకి కొడుక్కి—”

అయ్యవార్లం గారు మునసబుతో నడిపిన సంభాషణలోని గుండెకాయని పట్టుకుని కొంత ధైర్యంతో లేచి నిలుచున్నాడు కరణం.

సరి అతని చావునిగురించి ఏవో ఒక నిర్ణయానికి రాగలిగేడు. అతని ఇతరవ్యవహారాలెలాగ లేమల్చులీ అని—

ఒక యిల్లు, పది పన్నెండేకరాల సుశ్శేత్రమైన మాగాణి, మామిడితోట, వారింజతోట, ఇంట్లో నిలవ వున్న బస్తాల ధాన్యం, మిరప బుట్టలు, అపరాలు... ఇవి కాక ఎక్కడో యే బ్యాంకులోనో వుండితీరాలని పుకారుగా వున్న చచ్చినంత రొక్కం నిలవ.

ఇదంతా ఏవిధంగా యెవరికి దఖలు పరచాలి ఇతని ఆస్తిపాస్తులన్నీ ఎంతకాలం కోర్టు లిటిగేషన్లలో వుండాలి? అని తేమిలేలోగా తనకాళ్ళు ఎంతవరకూ అరిగిపోవాలి?

ఎండుకు వచ్చిందిరా ఈ దిక్కుమాలిన పంచాయితీ అని కరణంబోబాటు బోర్డు అగ్యక్షుడు నారప రెడ్డి కూడా బాధపడుతున్నాడు.

“ఏనా నూటికి కోటికి మన హా నూంలో ఇలాంటివి జరక్కపోతే యోలాగయ్యా” అంటాడు మన నటు. అతని దంతా పిడివాదం. ఇటువంటి సంఘటనల వలన గాని ఊరి పేరు పేపర్లో పడను.

శాస్త్రీకి ఆ వూళ్ళో విగోధు లండడానికి వీలు లేదు. ఎవరేనా చిల్లర మల్లర అడిగిందే తనవుగా ఇచ్చి వేసేవాడు. అతని దగ్గరికి, వ్యాపారానికయ్యేది ఇబ్బు సర్దుబాటుకయ్యేది, రాజమండ్రీనుంచి ఇద్దరు ముగ్గురు వర్తకులు వచ్చిపోయేవాడు. వాళ్లు మంచి పరపతు లన్నవారే. ఎంత పిసినిగొట్టు మరచిన శాస్త్రీ పేరు పొందినా, అతని పిసివారితనంవల్లా - పట్టుదల వలన బాధపడి ఇబ్బందులు పడిన వాడుగాని, అతనిపట్టుదల వలన కష్టాలపాలయినవాడుగాని, ఆ గ్రామంలో లేదు. ఆ మట్టుపట్లా లేదు. ఎవరేనా దూరంగా వున్నారేమో యెవరూ యెరుగరు.

పట్టుదలా పిసినిగొట్టు తనం అతను సేవ్యంలో చూపించేవాడు ముఖ్యంగా. తను రెక్కలు విరుచుకుని పని చేసేవాడు. ఎదుటివాడిచేత చేయించేవాడు. చెట్టుని వున్న ఒక్క కాయా ఎవరినీ ముట్టుకోనిచ్చే వాడు కాదు.

గ్రామానికి సంబంధించిన వ్యవహారాలలో మాత్రం మొదటినుంచీ ఆతనిది ఒకటే పద్ధతి. పది మందీ కలిసి చేసి నిర్ణయాన్ని తానూ ఒప్పుకునే వాడు; శిష్యులలో మాత్రం కలుగజేసుకునేవాడు కాదు.

సుమారు పుష్కరంక్రితం శాస్త్రీ తల్లిదండ్రులు ఎక్కడనుంచో ఈ వూరు తల్లివచ్చాడు. దరిమిలని ఒకటి రెండు సంవత్సరాలకి శాస్త్రీ దిగి వ్యవసాయం ప్రారంభించాడు. రెండేకరాల మాగాణి పొలంతో. అతని తండ్రి యెప్పుడూ వీధి వాకిలి చూడనేలేదు. ఆయన చివరి జీవితం అంతా ఒకే మంచంమీద గడచి

పోయింది. శాస్త్రీ తల్లిని మాత్రం ఆవూరివారు తరచు చూస్తూనే ఉండేవాడు-గోదావరికి ఇంటికి మగ్గుని-నీళ్ళు ఓండెలో. ఒక పండు ముతైగువ ఒక పార్వతీదేవి వలె-మెల్లగా అడుగులలో అడుగులు వేసు కుంటూ వెళ్లేది!

అతను వచ్చిన మరి గండు సంవత్సరాలలోపునే తల్లిదండ్రుల నిధిన్నీ ఒకే మాసంలో అతను దహనం చేశాడు. యథావిధిగా కర్మ జరిపించాడు. అనివరకు తలనిద వుండే క్రాఫీంరు తల్లి చనిపోయినాడే మాయమయి మరి రాలేదు. అతని వేషం కూడా ఆనాటినుంచీ మారిపోయింది. ఒక తుండుపంచ, బనీయ-సుంకుగుడ్డలలోకి.

ఒక విరాగివలె కనపడేవాడు. కాని, అతి పానుపరి. నిత్య సంద్యాసంవనాదకాలతో కర్మిష్టి అనే పేరు సంపాదించాడు. నూరమ్మరు పూర్వం స్వయం పాకం మీద నే బ్రతికేవాడు.

మంచిబలిష్ఠుడూ, అజానుబాహువు అయిన అతనికి గ్రామం వరుసు నిర్ణయించలేకపోయింది. నూరమ్మ అందనాప్రకారం యేభయి దగ్గర. కాని అతని శివం పది సంవత్సరాలు తిక్కువే చెపుతుంది. అతనికంటే చిన్నకే అయిన నూరమ్మ పష్టి పూర్తి అయిన జీవితాగ కనపడుతుంది.

తెల్లవారగల్ల ఏనాలగింటికో లేచిన శాస్త్రీ పొలంలో కాయకష్టం చేసుకుంటూ, అపరాహ్మం తిరిగిననక భోజనం చేసుకుని, ఆతర్వాత ఎన్నడూ విశ్రాంతిని ఎరుగక, రాత్రి ఏ పదింటికో పడక చేరి వాడు.

ఒక విధంగా ఎన్నడూ నీతీ నిరుసుం తప్పని ఈ మనిషి పదిమందికీ ఒక ప్రశ్నగానే, అర్థంకాని సమస్యగానే దనిపోయాడు. తన స్వంత దహన సంస్కారాలకు ఏమి యేగ్వాటులు చేసుకున్నాడో గోచరం కావడంలేదు చెద్దలకు.

“ఆయనకి నేనూ నాకు ఆయనా మనహాయిస్తే వేరుదిక్కు లేదండీ. యావత్తు కర్మ యథావిధిగా ముందు జరిపించండి స్వామి—” అని కళ్ళనీళ్లు తుడుచుకుని అన్నది నూరమ్మ.

గతించినదానికి విచారించి తల మొత్తుకునీ లాభించేదని ఆమె గ్రహించేసరికి ఉదయం పడిగంటలు ధాటింది.

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

ఆ బిధి స్త్రీలంతా పొయ్యిలలో నిప్పువెయ్యక
తమ యెప్పుడు కడులుతుందా, యెప్పుడు రెండు
మెతుకులు ఉడక వేసి పిల్లలకి పెట్టుకోడమా అని
ఎదురుచూస్తున్నారు.

ఏది ఏమయినా అది తప్పకుండా!

“ఆ మహానుభావుడి ధర్మమా అంటూ ఇంటో
ఊరందరికీ సరిపడే సరుకుంది. ఏదో రొక్కం నిలవ
వుంటుంది...కానియ్యోకి బాబూ...”

అనిపించి మరొక్కసారి ధైర్యం చెప్పిన తర్వాత
కరణంగారి కాలుకడిచింది. రెండు మూడువందల
లోగిళ్ళ బ్రాహ్మణ్యంగల ఆ గ్రామం, విశ్వనాథశాస్త్రి
భౌతిక దేహ దహనసంస్కారానికి గోదావరీ ఒడ్డుకు
ప్రయాణం చేసింది.

ఇరుగు పొరుగుల స్త్రీలంతా ప్రభల వారింటికి
మిగిలివున్న ఆకళ్ళ నూరమ్మనే మరిమరీ పరామర్శించి
వెళ్ళిపోతున్నారు. ఏదో అన్నీ తనకు తెలుసునని
చెబుతోందిగాని, నిజానికి విశ్వనాథశాస్త్రి హృద
యంలో గుప్తంగా నిలచిపోయి దహనమై పోయిన
సంగతులు ఆమెకేమి తెలుసు?

అతని భార్యబిడ్డలు అసలుండేవారా? అతని
అత్తవా రెవరు? ఎక్కడ? అతని పూర్వచరిత్ర
యేమిటి?

ఈ మధ్య ఎక్కడెక్కడికో తిగుగుతూ రకరకా
లు గాపడిన తపత్రయా లేమిటి? ఎందుకు పడ్డాడుట?

ఈ ప్రశ్నలకి ఆమె ఏమి సమాధానాలు చెప్ప
గలదు—?

ఒక్క నమస్కారం తప్ప!

* * *

దహన సంస్కారం పూర్తయిన మరుక్షణంలో,
మందుమందు ఎందుకైనా మంచిదనే వుద్దే
శ్చింతో, దినప్రతికలకు కరణంగారి సంతకాలతో ఒక
ప్రకటన పంపబడింది.

మృతి వివరాలు ఇస్తూ - ఎవరైనా అతి సన్ని
హితులు గాని ఆత్మీయులుగాని శాస్త్రిగారి ఆస్తి
పాస్తులకి వారసులు కాతిగ్గనారంటే చూర్తి వివరా
లతో వెంటనే తెలియచేస్తూ (యథాసాధిక కర్య
చేయడానికి) బయలుదేరి రాలివలసింది - అని ఆ
ప్రకటన.

అనవసరమైన లిటిగేషను ముండుగానే పెరగ
కుండా వుండడానికి గాను ఇంగులో ఆస్తి వివరాలు
మాత్రం ఇవ్వబడలేదు. ఇది పంచాయతీ పెద్దలంతా
ఏకగ్రీవంగా ఆమోదించి చేసిన పని.

“ఒక్కసారి మాటవరసకు కూడా చెప్పలేదు
ఎక్కడ యెవరెవరున్నారో యేమిటో...ఇక్కడ
తలదాచుకున్నందుకు మోయలేని బరువులన్నీ నా
నెత్తినే వొదిలివెళ్ళేడు కదా...అహోరాత్రులు కష్టించి
సంపాదించిన ఆస్తికాస్తా మక్కలైపోతూంటే చూడ
వలసిన కర్యకూడా నాకు రాసివుంది కాబోలు...”

అని నూరమ్మ మనిషి మనిషిదగ్గరా వాపోవ
సాగింది.

నిజమే మరి. దిక్కులేనిపడది. అంతా పరాయి
వాళ్ళు. తానూ పరాయిదే. ఏమిచేస్తే ఏమంటారో
ముందు ముందు.

ఆమెని హఠాత్తుగా నిండు సముద్రంలోనే
ముంచి పార వేశాడు—అదికూడా వాస్తవమే!

వ్యవహారం వ్యవహారమే మరి. పథలిప్రకారం
నడమకోవలసిందే - ఎవరైనా. ఆ యింటగల సరకుల
జాపితా, కంటికి కనపడే ఆస్తినివరం పంచాయతీ
పెద్దలు తయారుచేశారు. ఇంట్లో కొంచెం తిక్కువగా
రెండువందల రూపాయల రొక్కం వుంది. బ్యాంకు
పాసుబుక్కులు - చెక్కుబుక్కులు అన్నీవున్నాయి.
అతని పెట్టెలు అన్నీ తత్కాలికంగా స్టిల్లవేశారు.
ఇంటెడు సరుకులూ సామానుతో సహా నూరమ్మకు
తత్కాలికంగా వప్పించారు...

ఆ రోజుకూడా తెల్లవారేసరికి శాస్త్రి గుణ
గణాలు ఆనోటానోటా రకకాలుగా ప్రతిస్పందిం
సాగేయి. అతని మృత్యువు ఎంత వింతగా వుందో,
ఆఖరివారపు అతని చరిత్రకంటే ఆఖరి రోజు అతని
దినచర్య అందరినీ విభ్రాంతుల్ని చేయసాగింది...

ఈ ఆఖరి వారం యావత్తూ వ్యవహారాలన్నీ
చక్క పెట్టుకొనిపోయింది అతిసుగమంగా. తను ఇవ్వ
వలసినవారందరికీ అణాపైసలతో లెక్కకట్టి ఇచ్చి
వేశాడు. తనకు రావలసిన బాకీలు చాలావగకూ
రాబట్టా కున్నాడు. రానివాటికీ రాలేనివాటికీ
విచిత్రంగా లెగలెంపులు చేసుకున్నాడు.

ఇద్దరు బాకీదార్లను తను ముక్కు మొగం యేర గని ఇద్దరు రాజమండ్రీలోని సామాన్య గృహస్తులకు అవాల్తే వేశాడు. మిగిలిపోయిన నోట్లమీద ఈవిధంగా చెల్లు వ్రాసియిచ్చాడు :

“కారణాంతరాలవలన ఈనాడు మీ పరిస్థితులు బాగుగా లేకపోవడం వలన, ఈనోటు బాపతు అసలు ఫాయీదారు యావత్తు నాకు సుప్రాగా మట్టినట్లే భావించుకుని చెల్లు వ్రాస్తున్నాను. ఈ నోటుమీద ఇక నాకుగాని, నా అనంతరం నా వారసులకు గాని యేటువంటి చర్యకూ యేర్పిడైన హక్కు లేదు ”

ఒక్క కొవ్వూరులోని రంగయ్య శ్రేష్ఠిమాత్రం ఈ విధంగా చెల్లు వ్రాయించుకోడానికి వప్పకో లేదుట. ఒక్కవారం గోజులలో సామ్య సద్దుబాటు చేస్తానని బతిమాలుకున్నాడు. శాస్త్రి భీష్మకి అన్న గారు. వప్పలేదు. చెల్లువ్రాసి : “నిజంగా సద్దుబాటు చెయ్యాలని నీకుంటే—నీ యిష్టం వచ్చినప్పుడు, నే నున్నా లేకపోయినా, ఏ పరిస్థితిలో నున్నా—సామ్య చావురి కరణం గారి చేతికియ్యి. దాన్ని ఏ విధంగా వినియోగించాలో వారికే తెలుస్తుంది—” అని అంటూ రెండోమాట వినిపించుకోకుండా వెళ్ళి పోయాడుట.

ఆ రంగయ్య వెయ్యిరూపాయల చిల్లరా పుచ్చుకుని ఇప్పుడు కరణం గారి యెగుట నిలచున్నాడు :

“ఇంకో సమయంలో అయిదే యిది కాజేసే వాడినే - నేపెద్ద నీతిమంసుణ్ణిని కాదు...కాని, ఇంకాగా ఒక్క పైనా కక్కుర్తిపడితేనే దుంప నాశనమై పోతానేమోనని భయం వేసింది” అని అతను నిజం వొప్పుకున్నాడు.

నలుగురి సలహామీద అన్నిటితోనీ యిదే కేలు కుందనే ధమాతో కరణం ఆ వెబ్బంగుకున్నాడు - భగవంతుడిమీద భాంపేస్తూ.

మిగిలిన చెల్లుబడి వ్రాసుబడిన నోట్లబాపకు మనుష్యులూ వారి కుటుంబాల సహితంగా గొల్లు మన్నాగు శాస్త్రికోసం. అతని దరిత్రను శిథిలంగా మిగిలివున్న సూక్ష్మ పాదాలు తిడిపేరు కళ్లనీళ్లతో!

ఇంకేకాదు—

ఇటు రాజమండ్రీలోనూ అటు కొవ్వూరు లోనూ—అతనికి స్నేహితులూ ముఖపరిచయాలూ

చాలామంది వున్నాడుట. ఇంటింటికీ వెళ్లి వారిని పలక రించి, వారివారి పిల్లలచేతుల్లో పాతికా పరకాపెట్టి వెళ్లిపోయాడుట - ఈమధ్య.

సూరమ్మలూ పేరమ్మలూ విస్త్రుటావడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. ఇప్పుడు విస్త్రుటాతున్నది కరణం గారూ—ఆయన పరివారమూను.

శాస్త్రి నిజంగానే మహానుభావుడయి వుండాలి—సమీపిస్తున్న మృత్యువు సంగతి యెరిగినవా డయితే...లేదా, ఏనాడో అతని భవిష్యత్తు చెప్పిన ఏ జ్యోతిష్కుడి లేక్క ప్రకారమో మృత్యువు వేంచేసి వుండాలి.

అయినా—ఆధారం?

దిగులు తిరిగి పదినుంది స్నేహితులనూ చూసి రావచ్చును...ఏనో విధాన అయినా పయినా తన వ్యవహారాలన్నీ ఇల్లలికి ముగ్గుపెట్టినట్లు చక్క పెట్టుకోవచ్చును...తనకు ప్రియమైనా లేదు కాబట్టి రావలసిన బాకీలు వచ్చినట్లే భావించుకుని వుండవచ్చును—

అతనికి నిజంగానే దక్షిణాగ్నవంశుంచి ఆహ్వానం ఒక నెలగోజులు ముందు కాకపోయినా వారంగోజులు ముందుగానే వచ్చివుండవచ్చును...యెదురు వచ్చిన మృత్యువు మరి పదిగంటలు టైమిచ్చివుండవచ్చును...

“తను ఛస్తానని యెరిగిన మనిషి చెయ్యకలసిన పనులన్నీ పూర్తిచెయ్యలేదే ఈమనిషి?” అని కరణం తనమీదనే నోరుచించుకున్నాడూ అంటే కారణం లేకపోలేదు—

గ్రామ త్రిమూర్తుల మెడకు చుట్టుకున్న ఉరి త్రాడే అది!

రెండోనాడు తెల్లవారేసరికి గ్రామచావడి దగ్గర నలభైరెండో సంవత్సరపు ఆగష్టు ఉద్యమన్ని గురించి చర్చించేవాడిరి జనం సమకూడివున్నారు. అందరినోటా శాస్త్రి పేరే పరిశీలించి చూస్తే ఈజన సమూహంలో పరాయి గ్రామస్థులు కూడా చాలా మంది కనపడతారు తాత్కాలికంగా అంతా కులమత కక్షలు విడిచినట్లున్నారు.

ఏమంటే అందులో దావీగు అనే క్రైస్తవ ఉపాధ్యాయుడు ఇద్దరు ముగ్గురు హరిజన శిష్యులతో ఒక సర్వరాతిమీద చరికిలపడి వున్నాడు. అతని

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

ఉద్బిస ముఖం, ఎర్రపడి లోతుకు దించుకుపోయిన కళ్ళు, జిడ్డు వోకుతున్న బుగ్గనూసల నోరు.... అయినా రుగ్మి హత్య చేసిన చివరవాడి హృదయంతో శుద్ధి వాస్తవికవాది తత్వంతో ఉన్నట్లున్నాడు—ఆరి పోయిన బీడీని ఇంకా పట్టుకుని జేవుళ్ళాడుతూ.

గ్రామ మనసలు గారి ముందు చేతులు కట్టుకుని వంచుకున్న తల మగ్గిసుగ్గి యెగుతూ “అవునూ కాదూ అనేమాటలతోనే సాత్వియిస్తోంది... పూర్వం నలుగురయిదుగురి మార్చి, ఈ మగ్గి నే మనం పుచ్చుకొని దాచిదును తన కూతురుతో సహా కట్టుకుని కొపరం చేస్తున్న “సువార్త”

శాస్త్రి గారు తమ ఆఖరిరాత్రి ఇంకా చాలా చాలా వ్యవహారాలు చేశాడు... కొన్ని దారుణాలు కూడా చేశాడు...

తనకు బట్టలుతిక్కే చాకలి సత్తి కూతురికి ఒక వంప రూపాయలనోటు బహుమానంగా ఇచ్చాడు. ఆ డబ్బుతోటి ఉళ్ళోవాళ్ళ సుద్దలతోటి అది పరారయి పోయింది—తను ప్రేమించిన వారపరెడ్డిగారి మేనల్లుడుండే పట్టణానికి!—ఈవిషయం సత్తి రకరకాలుగా వర్ణించి చెబుతోంది ఒకవంక!

గ్రామ చావడిలో కబుర్లు పూర్తయిన తర్వాత శాస్త్రి పెద్దబీభీ చివర నేవున్న సందులోకి మళ్ళేడుట. అందులో ఒక సగం పాడుపడిపోయిన ఇంటి పెరడులో గొడ్డనాలలో రెండుతడికలు అడ్డుపెట్టుకుని సుబ్బా యమ్మ అనే వృద్ధవితంతువు నివసిస్తోంది. ఎముకలు చీకి చివికిపోయిన నడుము విరిగి వంగిపోయినా—తప్పక, దిక్కులేక—ఈ ముసలిది తెల్లవారగట్లనే లేచి ఒక దిండె భుజాన వేసుకుని పోతుంది. రెండు బ్రాహ్మణ కుటుంబాలకు మడినీళ్లు మోస్తుంది. మనకతో మూసుకు పోయిన ఆమె గాజుకళ్ళు, అలవాటూ పరిపాటీ అయిపోయిన గోదావరిదాకా నిరభ్యంతరంగా తీసుకు వెడతాయి. ఇదివరకు వారింటా వీరింటా చిల్లరపనులు కూడా చేసేది. ఇప్పుడా వోపిక చచ్చింది... ఇన్ని గంజినీళ్ళు కూడా కొనుగోనడం ఒక్కొక్కరోజు కుగతలో మరచిపోతూ వుంటుంది.

ఈ ముసలిది ఏ క్షణానో గుట్టుక్కుమనక తప్పదు. ఆమెకు రాజమండ్రోలో ఒక్క గ్రామ ఒక్క

మనమకున్నాడు. వారాలు చేసుకుంటూ చదువుకుంటున్నాడు మూలలపైవలలోకి వచ్చాడు.

శాస్త్రి ఆమెకు యెదురుగా నిలబడ్డాడు. పిలిచాడు. సుద్ది దీపపుబుద్ధి వెలుతురులో ఒక చింకిచాప మగ్గని పుండమట్టుకుని పడివున్న ఆమె కదిలింది... బెదుగుతూ ఆ మనిషి వేపు చూసింది. శాస్త్రిని యేమో చాలాసార్లు చూసింది. స్వంత మనమడినే సుద్దుపట్టగలిగేసరికి ఆమెకు చాలాసేపు పడుతుంది. అటువంటి స్థితిలోవున్న ప్రాణి అతన్ని సుద్దుపట్టగలదా?

ఆయన దగ్గరగా కూర్చుని ఆమెకు అర్థమయ్యేటట్లు చాలాసేపు మాట్లాడి, చివరికి :

“నీ మనవణ్ణి చదివించు. వాడేనా వృద్ధిలోకి వస్తాడు,” అంటూ ఆమె వంకరు తిరిగిన చేతులకు ఒక పెద్ద కవచిచ్చాడు.

“ఇందులో బ్యాంకుపు స్రకం రెండు బాండ్లు వున్నాయి. నీ మనవడు బియ్యేదాకా చదువుకోవచ్చు. వెళ్ళిబ్యాంకు వాళ్ళని కలుసుకోమను. నీ మనవడికి ఇది యిస్తే వాడికే తెలుస్తుంది... ఎల్లంకి ఆదివారం—వాడొస్తాడుకదా...” అన్నాడు.

అతను వెళ్ళిపోయాడు. ఆ మాటలు ఆమె కర్ణం కాలేదు. కాగితాలు మనవడికియ్యాలి—వాడు చదువుకుంటాడు... ఇంతవరకూమాత్రం ఆమెకు ఇంగితం; పక్షపక్షే నావుతోంది వెళ్ళిపోయిన మనిషి దిక్కు చూస్తూ, ఒక సుద్దలమాటలాగ, ఆకవర్సి చేతులలోనే పెట్టుకుని కూర్చుండిపోయింది—ఆరాత్రీ ఇంకో రాత్రీ తెల్లవారి, మనవడు రాజమండ్రేనుంచి వచ్చే వరకూ—

వాడు అర్థంకాని పరిస్థితులలో కవచవీధిపును చదువుకుని అమ్మమ్మని కాగలించుకొని గొల్లన యేడ్చాడు...

ఎంతో నేపటికి నీళ్ళురాని కళ్ళని వాడివేపులిప్పి వాడివీపు నిమురుతూ..... “యేవ ర్నాయనా పాపం?” అంది...

“శాస్త్రిగారు—ప్రభులిశ్వనాథ శాస్త్రిగారు” అన్నాడు.

ఆవిడ తల ఆడిస్తూ అంది: “పాపం! పోయాడా? యెప్పుడు? మంచివాడలా గుంది...”

* * * *

ఆ తర్వాత కాస్త్రీగారి విగ్రహం ఊగుకి బాగా ఉత్సాహం వున్న మాడిగూడెం వేపు వడిచివల్లిపట్లు స్థానిక చరిత్రకారుల సాక్ష్యం.

తాటి తోపుణించి నెడుకున్న ఈ పిలకకాస్త్రీగారిని చాకలిపీథిలో చాలామంది పరకాయించి చూశారు. ఇగురు గుడి నెల నీ కుళ్ళు కాలవలన తిప్పించుకుంటూ ఏడో నిమిషాల్లో వున్నట్లున్న అతన్ని చూసి అంతా ఆశ్చర్యపోయారు. అతను వాళ్ళని గమనించినట్లే లేడు.

అటు ప్రభుత్వంవారిని ఇటు మిషనరీవారిని అండగా చూసుకుని ఒక పాకజేసుకుని అంగులో ఒక పాకాల నడుపుకుంటున్నాడు దావీదు. ఆదివారాలు ఆ పాకాలే ఒక చిన్న చర్చిగా మారుతుంది. దావీదు క్రైస్తవమతంమీద ఉపన్యసిస్తాడు. ఎవరైనా మతం పుచ్చుకుంటారేమో నని తాపత్రయపడతాడు. బాప్టిజం, ఒకటికి అయిదురూపాయలూ పెళ్ళి ఒకటికి అయిదురూపాయలూ—మిషనరీ వారిచ్చే పారితోషికం ఆతనికి. అతని సంపాదన కొస్తా సువాత్త తిరుగుళ్ళకే ఖర్చయిపోతుంది.

పాక నెత్తినొక ఒక పెద్ద కర్రనిటువ వుంది. చుట్టూవున్న ముళ్ళకంకెల ఆవరణకి ఒక విరిగిపడి పోయిన చిన్న నెడుకుర్రల గేటు—దాని నెత్తినొక ఆదివారాలు చెరిగిపోయిన పాడుగాటి బోగ్గు.

కాస్త్రీ పాకబయట నిలబడ్డాడు. లోపలగదిలో యుద్ధం జరుగుతోంది. కాస్త్రీ పిలిచేడు. ఈకంస్యానికి లోపలియుద్ధం తాత్కాలికంగా నిలిచిపోయింది. మరి క్రొత్తసేపటికి మనివారిన లాంతరుతో రేగిపోయిన జాట్లతో దావీదు యెదురుగా ప్రత్యక్షమయ్యాడు—కాస్త్రీని చూసి ఎందుకో నివ్వెరపోయాడు.

అతని వెనకారే వచ్చి నిలుచున్న సోవార్త ముఖం రకరకాల చరిత్ర—ఆ చీకటిచాటునే చెపుతోంది. కడుగులో దావీదుకుంటే పెద్దది.

ఆ దంపతులిద్దరికీ బ్రాహ్మలూ, అంగులూ పిలక వున్న బ్రాహ్మలూ అంటే పరమ అసహ్యం—క్షయం...ఇతిరకుల వాళ్ళని క్షయిస్తే ఆ పూర్వో విలన నీపహదా దొరకదని వారెరుగుదు...

అర్ధాంతరంగా వచ్చిన ఈ పిలకబ్రాహ్మడిని చూసి విత్తంపోయారు. వాళ్ళని పరామర్శిస్తూ కూర్చో దానికి కాస్త్రీ తిరుగిపోయారు—

కాస్త్రీ మాట్లాడపాగేడు...

“ఏం దావీదు! నీకు చివరకి యెవరూసహాయం చెయ్యనేలేదుట—ఆ మిషనరీవాళ్లు కూడా?”

కడుపునొప్పి తోపంతో బాగవస్తున్నా అణిచి పెట్టుకునే ప్రయత్నం తో దావీదు మూలిగేడు; సునార్త చిరచిరలాడుతూ రెండడుగులు ముందుకు వచ్చి దావీదు ప్రక్కనే నిలబడింది...అవసరం వస్తే ఆయెదుటి పిలకని వేళ్ళతో లాగి పారెయ్యడానికి!

“సరే...దానికి మన మేం చేస్తాం...అయినదేదో అయిపోయింది. అవసరంగామతం చెప్పగొట్టుకున్నావు. అటు యిటు కూడా చెడిపోయావు...నీకు సహాయం కావాలి...డబ్బుంటే నేగాని నీకు పొట్టగడవదు. అది నాకు తెలిసింది.”

దావీదు యెందుచేతనోగాని “చిత్రంకి—” అన్నాడు. ఇంకోపాట అనడం అలవాటులేని నోరు వాడింది.

“ఈమధ్య నువ్వు పస్తలు పడుకుంటున్నావని కూడా తెలిసింది. నీక్కావలసిన సహాయం నేచేస్తా. ఈ స్థలం కొనుక్కోడానికి, పడిపోయిన నీ పాక శుభ్రంగా కట్టుకోడానికి...కొంతనీకు యిబ్బంది తీరే దానికి కావలసింది అంతా నేనిస్తా—”

దావీదు ప్రపంచాన్ని మరచిపోతున్నాడు— ఎదురుగా నిలచివున్నది యెవరో మేమిటో కూడా అతనికి అవగతం కావడంలేదు—

“నీ స్కూలు సరిగ్గాడిస్తే ముందు సంవత్సరాని కేనా నీకు గ్రాంటువస్తుంది...ఈలోగా కలో గంజో కామకుని బతుకుతూవుండు...”

సునార్త క్రిందిదివడ రెండుఅంగుళాలు జారిపడి పోయింది. దావీదు రెండుచేతులూ కలిసి దగ్గాం పెడు తున్నాయి. ఎదురుగా కాస్త్రీ స్వయాపంతలో వాడికి ఏసుప్రభువు కనపడుతున్నాడు.

చనువుకున్నవాడిని...ఒక్కటేమరతు...దిక్కులేని పదిమందిపిల్లలకి చనువుచెప్ప...వాళ్ళందరినీ నీ మతంలోకి ఎలాగైనా అయిదురూపాయల లాభం కోసం మార్చేయాలనే దుర్బుద్ధిమత్రం పోగొట్టుకో.... ఎప్పటికైనా అది నీకు మంచిది....

కాస్త్రీ వెళ్ళిపోతూ అగి సువార్తను చూస్తూ దావీదుతో అన్నాడు:

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

“ఇది యింకా వెనకటి పద్ధతిలోనే వున్నట్లు వింటున్నాను. బోగండి కూడా ఒక నీతికి కట్టుబడివుంటుంది. నీతి కలగంతో తాళతూ బతుకుతుందా... సరే... ఇవ్వంలేమా మెడపట్టుకుని గంటెయ్యి... నీకు పెళ్ళాం లేకపోయినా వచ్చిన ఇబ్బందిలేను. కూడూగుడ్డా వున్నవాడికి పెళ్ళాం. ఈ యోశుబోతు నీకెందుకు? ఒక్కసారిగా యెండిరికి పెళ్ళాం అవుతుంది ఇది?... దీని కృతవహారం ఈ తెల్లారలోపునే లేల్చుకో—”

ఆమాటలు వింటూ, అతిని మాపులు మాన్పవలసి వున్నారని పాతాళంలోకి దిగిపోతోంటే, దావీదు అన్నిటికీ చిత్తంకొడుతూ లెంపలు వేసుకుంటున్నాడు.

దావీదు దంపతులు ఆ రాత్రి ఏసుప్రభువుని మరచిపోయారు. అంగుకు కిక్కుగా తెల్లవారేసరికి వారికి వినబడింది—ఒక పిడుగులాగ—కాస్త్రో మరణఘోష.

“ఇంతకీ ఆ ప్రభువు కృప నాకులేదు. ఆ పంతుల్ని ఈ రాత్రే తీసుకుపోవాలా?” అని తన అసమ్మతిని తన ప్రభువుకు యధేచ్ఛగా తెలియజేసుకున్నాడు దావీదు.

అంతేకాదు—పంతుల్ని ఎలాగయినా సరే తన పరలోక సామ్రాజ్యంలోకి తీసుకోవలసినదని దావీదు దంపతులు ప్రభువును ప్రార్థనలు కావించారు!

* * * *

కాస్త్రో చనిపోయి ఐదురోజులయింది. గ్రామం అతన్ని మరచిపోతోంది. కాని—కరణం మన సబులకు మాత్రం మరవడానికి వీలు కుదరడంలేదు.

దినపత్రికలలోని ప్రకటనకు సమాధానంగా కూడా ఉత్తరాలు వచ్చేయి. ఉత్తరంకంటే పెద్దదైన టెలిగ్రాం ఒకటి వచ్చింది.

బంధువులు ముగ్గురూ ఎక్కడెక్కడో వుంటున్నారు. వారిసులయ్యే ఆస్కారంమాత్రం తమకు కనపడడం లేదని విచారించారు. ఈ ప్రపంచంలో ఏదైనా జరగవచ్చు. అంగుచేత వారివారి వాపివరసలుపూర్తిగా ఇచ్చుకున్నారు. నిలుచున్న పడంగా రావడానికి గవర్నమెంటు ఉద్యోగాలు—సెలవలు మంజూరు కావాలి. “ఇదికూడరి ఉత్తరాలు మాకు ఇంకా అనేకం వస్తాయికదా—బంధువర్గం పూర్తిరీపు మీ

దగ్గరే ఈసరికి తయారయి వుంటుంది. నాకు వారసున్నాయే యోగ్యత వుందని మీకు తెలిస్తే దయచేసి టెలిగ్రాం ఇప్పించండి... రెక్కలుకట్టుకుని కుటుంబంతో అక్కడే వాలాలను—”

అనే భరతివాక్యంతో మూడూ ఒకే ముసాయిదాకు తీసిన నకళ్లులాగ ఉన్నాయి ఉత్తరాలు! ఒకదాని కొకటి సంబంధంలేని మూడు పూర్వసూచి వచ్చేయి.

ఇక నాలుగవది—అది టెలిగ్రాఫు ఉత్తరం. దాని తల్పమేవేరు...టూకీగా :

“నేను బంధువునే అయినా వారసుణ్ణి కూడా అవగరిగే యోగ్యత వుంటే—నాలాంటి వారసుళ్లు విశ్వసాగ్రాస్త్రోగారికి ఒక వందమండేనా వుండాలి. ఇంతమందిమీ తాళుతున్నారోవారి. కోర్టులమట్టూ తిరగాలి. కాబట్టి, ఆస్తిపాస్తుల కృతవహారాలు నాకు సంబంధించి నంతవరకూ అతి దూరంగా ఉంచండి.

“ఎంతటి బలగం ఉన్నవాడికయినా సమయానికి ఒకరూ దగ్గరవుంక పోవచ్చును. ఆయనకి యథావిధి కర్మ చెయ్యడానికి ఆత్మీయులెవరూ లేకపోయిన పక్షంలో మీగు వెంటనే నాకు టెలిగ్రాం ఇవ్వండి. ఏవిగమయిన ఇతర మీమాంసలూ మీగు పెట్టుకోనవసరం లేదు... నేబయలుదేరి వస్తాను. నాకు సెలవు దొరికదూ, ఉద్యోగానికి రాజీనామా ఇస్తాను. యథావిధిగా కర్మచేస్తాను. తిర్వాత మాసికాలూ అవీ ఇక్కడ పెట్టుకుంటాను. ఈవిధంగానైనా వారికి నా కృతిజ్ఞత తెలియచేసుకుంటాను.

“అక్కడికి నేను తీరా వచ్చినతర్వాత ఆయన తాలూకువారు యెవరైనా వస్తే, సరేసరి వారేచేస్తారు నేనేమీ అనుకోను.

“నాది ఒక్కటే ధరతు. ఆస్తిపాస్తుల కృతవహారం నాకనవసరం. ఒకవేళ నాకు ఏమైనా హక్కులుండుకున్నట్లయితే నాటి నన్నిటిని ఈ ఉత్తరం ద్వారా వదిలుకుంటున్నాను. వెంటనే టెలిగ్రాం మాత్రం తప్పకుండా ఇవ్వండి...”

సమాధానానికి గాను కొవలసినంత డబ్బు కూడా అక్కడే చెల్లించాడు ఈ పెద్దయినిషి.... ఇంత పురాణమూ చెప్పి తన బంధుత్వమాత్రం ఏమిటో తెలియజేసుకోలేదు !

“కాస్త్రీకి తగ్గవాళ్ళల్లాగే కనపడుతున్నాడు ఈ నలుగురూ—” అన్నాడు నారపరెడ్డి. “ఒక్కడికి ఆకేలు లేవు—”

“లేకేం? ఆ ముగ్గురికీ వుంది. ఈ టెలిగ్రాం ఆయన ఎవడో సన్యాసిలాగున్నాడు. చేతమిటి? అని మునసబు.

“ఆర్. సి. చంద్రం” అంటున్న కరణం కళ్లు వీధిలో నిలుచున్న అనేకమంది సరికొత్త ముఖాల మీద పడ్డాయి.

వీరంతా ఇప్పుడు స్తీమగలోదిగిరి కాస్త్రీ బంధు వర్గం—

ఈ నాల్గోజులనుంచీ రవంత జ్వరం తగులు తున్న ట్లనిపించిన కరణానీ కీ టెలిగ్రాం చదువుతోం లేనే పూర్ణజ్వరం ముంచుకువచ్చింది. ఈ బంధువుల సైన్యాన్ని చూసేసరికి అతని కళ్ళకి మైకమూ శరీరా నికి కుదులూ ప్రారంభమయి, ఆ జ్వరానికి ఒక ‘మలే రియా’ పరవలని తీసుకువచ్చాయి

బంధువుల నందరినీ తరలించుకొనిపోయి నూర మృదు వప్పగించాడు మునసబు. ఎంత కృంగిపోయి వున్నా వారినందరినీ ఆమెగౌరవించింది, ఆరించింది, భోజనాలకి యేర్పాటులు చేయసాగింది. పాడుపడిన ట్లున్న ప్రధీల వారింటికి ఇప్పుడు ఒక పెళ్ళికళ్ళ వచ్చింది...

కరణం తీరుబడిగా కూర్చుని ఆ లోచించ న సాగడు. నలుగురు పెద్దమనుష్యులలోనూ యెవరిని పిల వడమా—లేక అందరినీ పిలవడమా? మళ్ళీ మనకెందుకీ జాగ్రత్త—రేపు గవర్న మెంటు స్టీవరే అన్నీ చూసు కుంటాడు...ఈ విధంగా పరిపరివిధాల పరుగులెడు తోంది అతని మనసు.

“మర్యాదకోసమేనా డబ్బుకట్టిన ఆ టెలిగ్రాం ఆయనకి ముందు వీదో వో సమాధానం పంపించు” అన్నాడు రెడ్డి.

“అన్నీ అయోమయంగా ఉన్నాయి. మీకుఇవ్వు మయిలే రావచ్చు—” అని టెలిగ్రాం ఇవ్వబడింది.

ఆ మర్నాటికి ఒక పాతిక ఉత్తరాలు వచ్చాయి. అవన్నీ కాస్త్రీగారి పరిచయాల దగ్గర్నుంచీ స్నేహి తుల దగ్గర్నుంచీ. కాస్త్రీ మరణానికి తమ విచారాన్ని

తెలుపుతూ అతని కుటుంబానికి (?) సానుభూతులు పంపుకున్నారు.

అందులో ఒకే ఒక ఉత్తరం కొన్ని పేజీలు వుంది. అది చదువుకోలేక పరాకు చిత్రగిస్తున్న కరణా నికి నిలుచున్న పళంగా రావలసిందని నూరమ్మ దగ్గ ర్నుంచి కబురు—

ఇంటికివచ్చిన బంధువర్గం అంతా మెల్లమెల్లగా ఇల్లంతా అల్లుకు పోతున్నారుట. నూరమ్మ మనస్సు అందుకు మాత్రం వప్పుడంలేదు.

“ఈకాస్త్రీకి అధికారి యెవరో లేలేవరూ అం దరూ పరాయివాళ్ళే—నేనూ పరాయిదాన్నే! ఈ నరుకు నాచేతికి వప్పగించేరు కాబట్టి పూచీపడవలసిన బాధ్యత కూడా నాది. రేపు ఆ అధికారి యెవరో వచ్చింది తిర్వాత నేనూ నెత్తిమీద చెంకువేసుకొని పోవలసిన దాన్నే కదా...ఈ పెద్దమనుష్యుల్ని కాస్త్ర అనుపాజ్ఞలతో వుండమనండి. నన్ను వీరెరుగరు—వీళ్ళని నేనెరుగను...లేంటారూ—మీరే వోమని పిని ఇక్కడ యాజమాన్యానికి పెట్టండి—” అని నిక్కచ్చిగా అన్నది.

ఆమె మాట చెల్లక తప్పలేదు. మొహమాటాలు లేని మునసబు బంధువు లందరితోటీ నిక్కచ్చిగా చెప్పివేశాడు.

“పూచికపుల్ల పోయిందని ఆవిడ ఫిర్యాదు చేసిందా అంటే మీ అందరినీ తలార్ల చేతికి చ్చి కొవ్వూరు తాలూకా ఆఫీసుకి తోలించేస్తాను—” అన్నాడు.

ఈ మాత్ర బాగా పనిచేసింది బంధువులకి.

* * * *

ఆ సాయంత్రం తీరుబడిగా కూర్చుని మిగిలి పోయిన పెద్ద ఉత్తరాన్ని చదువుకున్నాడు కరణం. రెడ్డి మునసబూ వింటున్నారు—

అది ఎవరో వక స్త్రీ దగ్గర్నుంచి—

మంచి విద్యావతీ సంస్థారం గలదీ లాగ కనపడు తుంది...అందులో కొన్ని ముఖ్యమయిన భాగా లీ దిగువను ఇస్తున్నాను :

“ఈ వుత్తరం ఎవరికి వ్రాస్తున్నానో యెందుకు వ్రాస్తున్నానో తెలియడంలేదు. కుటుంబంలేని కాస్త్రీ గారి కుటుంబానికా? లేక...నాకు నేనే వ్రాసుకుం టున్నానా?...లోనిబాస—ఆవేదన బయటికి కక్కు కోక తప్పదు...

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

“ఈ వుత్తరం చివరకి ఎవరు చదువుతారోగదా, వినుయితే నేమి ఒక కష్టజీవి చరిత్ర ముగిసిపోయింది. ఒక మహానుభావుడు అంతరించిపోయాడు.

మంచి చెడ్డాకూడా మూర్తీభవిస్తేనే గాని పూర్వ మానవుడు కాలేజేమా! శాస్త్రీగారు అటువంటివాడు... చివరికి తనకు మిగిలిన బంధువులనీ, బంధువుల కంటే యెక్కువ అయిన మిత్రులనీకూడా విడిచివేసి ఒక పుష్కరంనుంచీ తన జీవితాన్ని అజ్ఞాతంగా గడుపుకుంటున్నవాడు.

* * *

“ఈయన ఎవరు?”

“మద్రాసులో ‘—’ వీధిలో ‘—’ పెరుతో వున్న మహాసంస్థ సంస్థాపకుడు. లక్షలమీద వ్యాపారం చేసినవాడు. సర్వ నాశనం అయిపోయిన అభాగ్యుడు.

“సుమారు పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం వరద గోజులలో కొవ్వూరు పోలవరాల మధ్య ఒక లాంచీ మురిగిపోయింది. అంగులో అంతా పెళ్లివారున్నారు. ఆలాంచీలో నే తన సర్వస్వాన్నీ సమర్పించుకున్నాడు శాస్త్రీగారు.

“తమ్ముళ్లు, అప్పచెల్లెళ్లు, భార్య బిడ్డలు అంతా గోదావరి తల్లి కడుపులో పడిపోయారు-సుమారు నూరు గురకు పైగా వున్న ఆత్మీయులు. ఆ లాంచీలో ప్రమాణం చెయ్యని శాస్త్రీగారు తల్లిదండ్రులూ మిగిలిపోయారు!!

“ఆ ఊణంనుంచీ మనసు చితికిపోయిన శాస్త్రీగారు కొన్ని దినాలు మాత్రం మద్రాసులో వున్నారు. సంస్థను తన క్రింది ఉద్యోగస్థులందరికీ పంచి ఇచ్చేసి ఎక్కడికో వెళ్లిపోయారు. ఆ తర్వాత వారి విషయం విమయ్యిందీ ఎవరికీ తెలియలేదు. కావాలని మిత్రులందరినుంచీ, పరిచయం లందరినుంచీ, పరిచిత స్థలాల నుంచీ దూరమైపోయారు. తమ ఆస్తిపాస్తులంతా అందరికీ పంచి ఇచ్చివేసి, చేతిలో అణాకాసు కూడా మిగుల్చుకోకుండా ఎక్కడో వికాల ప్రపంచంలో మిగిలిపోయారు.

“ఇప్పుడు తెలిసింది. వారి ఆత్మీయుల నందరినీ పొట్టను పెట్టుకున్న అదే గోదావరి గట్టున ఈనాడు వారి శరీరం కూడా భస్మముయిపోయిందని...”

* * *

కరణం గోదావరిగట్టు వేపు అక్కసుతో కళ్లు చించుకుంటూ చూస్తున్నాడు. భార్య బిడ్డలనీ, అన్నదమ్ములనీ, వారి వారి సంపారాలనీ ఒకేసారి పోగొట్టుకుని గోవుపాదాల కెవులో తర్బణలు విడుస్తున్న నిర్భాగ్యుడు, ఏకాకి శాస్త్రీ అతని కళ్ళల్లో మెదులుతున్నాడు.

ఈ చావులతో చింపి పారవేసిన గుండె కలిగి, మంచానికి తాపశమయిపోయి నశించిపోయిన అతని తండ్రి; పర్వతాల బరువుతో అణగిపోతూ వున్నా బొట్టుపడుకున్న పాదాలను గోదావరికి ఇంటికి మధ్య నడుపుకు పోతున్న పండి రాలిపోయిన అతని తల్లి.

నిలువునా కుటుంబం కూలిపోయినా, ఆ సంగతి ఏమీ యెరగని ఈ కుగ్రామంలో జీవితాన్ని నడుపుకుంటూ, గంభీర యోగముద్రల ముఖ వర్చస్సుతో కొన్ని దినాల క్రితం వరకూ వీధులవెంబడి నడియాడిన శాస్త్రీ...ఒక ఏనుసు...అతని కళ్ళముందు చిరునవ్వులు చిగురుతున్నాడు. అతని ముంగుతామెంత? చీమ చిటుక్కుమంటే గుండె పగిలి ఉక్కిరి బిక్కిరయ్యే తమ బతుకు లెంత!

ఆఖరి రాత్రి అతని చిరునవ్వుల నెనకాల యెంతటి దారుణమైన రహస్యం...ఒక తరింపరాని తిమిరం...ఉన్నది. చివరికి, ఒకే చూరు క్రింద నిద్ర పోతున్నదే అయినా నూరమ్మకు వీసమెత్తు కూడా తెలియదే ఈ సరిత్ర.

ఉత్తరం వింటున్న నారపరెడ్డి చటుక్కున లేచి వెళ్లిపోయాడు. ఏవవవం ఎన్నడూ ఎరగని రెడ్డి ఆ రాత్రి తెల్లవాహూ నిద్రలో ఏడుపులూ పలవరింతు లూను. మురిగిపోతున్న లాంచీలలో అతను అన్ని నదీ నదాలలోనూ ఆ వొక్క రాత్రిలోనూ యాత్రలు ముగించుకుని వచ్చాడు.

* * *

సుమారు ఎనిమిది గంటలయ్యింది. ఎలాగో హితవు చేసుకుని గుక్కడు కాఫీ తాగిన కరణంగాడు, జ్వరం కుగుపుతో కొలువా కప్పుకుని కూర్చున్నాడు. దగ్గరే పరిస్థితులు నెమరు వేస్తూ మనసబూ, ఉబ్బి ఎర్రపడిన కళ్ళను నిమరుకుంటూ నారపరెడ్డి కూర్చుని వున్నాడు.

రాజమండ్రి స్త్రీమరు వచ్చింది కాబోలు. వీధి నే కొందరు ప్రయాణికులు వెడుతున్నారు. ఓరకంట

మునసబు వాళ్ళను లెక్క పెడుతున్నాడు. మామూలు వుండగానే ఎవరో దొరగారు కరణం ఇంటిముంగు నిలబడ్డారు. ఆయన వెనక్కారే నెత్తిమీద గోలు పెట్టి చూస్తూ ఉండటంతో కూలివాడు.

ఎవరు చెప్పా ఆ నే లెక్కలోనే ఇంకా మునసబు చూస్తున్నాడు. దొరగారు మెట్లెక్కుతున్నాడు. ఆయన బూట్లు చప్పుళ్ళు కరణం గుండెలలో నెట్లను పరుగెట్టిస్తున్నాయి. అతనికి ఈ ప్రపంచం యావత్తు జనాభామీదా విపరీతమైన కోపం ముందుకు రాసాగింది. అంతేకాదు, తన సంసారం మీద వైరాగ్యం కూడా వచ్చేసింది —

ఎవరో ... ఏ పెద్దాఫీసరో ... యేమిటో — మంచి సమయం వచ్చింది. విడుదల వచ్చాడు. నేనుదా అని చెందేలు పడ్డాడు. ఇదన్నీ పరీక్షలు... అగ్ని పరీక్షలు... పీటని నిలబెట్టుకుంటే వైతరిణి దాటివచ్చే. కాలువా ఒకమూలకు విసిరేసి, కవచ ఖడ్గాలు పారవేసి యోధుడి ముహూం పెట్టి, కరణం గబగబా నడిచాడో! నమస్కారాలతో పరులలు పెట్టేడు. అతని క్రాంతిగా పిలకా గోదావరీ స్నానం చేసినట్లున్నాయి. కుర్చీని ఆరుగు మీదకి లాగి చేతులు కట్టుకుని నిలబడ్డాడు మునసబు. ఒక లాంటిరు ప్రంధం వేషం వేశాడు వారిపగెడ్డి.

కుర్చీలో కూర్చోకుండా నే ఆ దొరగారు స్వచ్ఛమైన తెలుగులో అందుకున్నాడు.

“ఈ వూరి కరణం గానూ—?”

“చిత్తం... ఏం నెలవో—”

“క్షమించాలి మీరే నన్ను,” ఆయన దిక్కులు పరికించి సంగతి గ్రహించిపోయాడు. “నే మిమ్మల్ని మంగడానికి వచ్చి ఏ ఆఫీసర్నూ కాదు తెండి” అన్నాడు.

అర్థంకాని గ్రామ పెద్దలు ముగ్గురూ ముఖాలు చూసుకోసాగారు.

“సరే.. మీకు కలకత్తానించి తెలిగ్రాం ఇచ్చి పెద్దమనిషిని నే నే!” అనేశాడు.

ఆ మాటలు కరణం మేధస్సులోకి ప్రవేశించి, అతన్ని చూపు పిల్లి మంత్రాలను కొట్టింది.

“మీ తెలిగ్రాం సమాధానం చూసుకోకుండా నే నే వచ్చేసినందుకూ, ఇటువంటి స్వాకింత్ర్యం తీసు

కున్నందుకూ మీరంతా నన్ను క్షమించాలి—” అంటూ చంద్రం, వద్దంటున్నా, అగును మీదనే చది కిల పడ్డాడు. “అసలు సంగతిమంటే—విశ్వనాథ కాశ్మీరీగారికి నేనెంతో ఋణపడి వున్నాను. ఆయన వల్లనే చాలా సహాయం పొందాను. ఆ ఋణం తీర్చుకోవాలి. కర్మ నా చేతులతోనే చెయ్యాలని బుద్ధి పుట్టింది. పత్రికా ప్రకటన, నేమికిచ్చిన తెలిగ్రాం కాపీనూ డైరెక్టరు ముంగు పెట్టి-నెలపు ఇవ్వకపోతే రాజీనామా పెట్టేస్తాను-అన్నాను నవ్వు తూనే. ఆయన ఏమవుతున్నాడో— “ఆలస్యం యెందుకు? వెంటనే వెళ్లి” అన్నాడు. బయలుదేరి వచ్చాను...”

ఇప్పటికి ‘షాక్’ నుంచి రవంతి తెప్పరిల్లిన కరణం కాళ్ళు ఇంకా వణుకుతూనే వున్నాయి.

“ఏమిటో మీద విశాఖపట్టణం దాకా వచ్చి, అక్కణ్ణించి ప్యానెంజర్ వచ్చాను. కర్మ యెన్నో గోలుమంచి చేస్తారో నాకు తెలియదు. ఆయన కర్మ చెయ్యడానికి నాకూ అధికారిం వున్నా, అది యెటు వంటివో మీరహివద్దు—నే చెప్పను...”

అజాను బాహుదూ, స్వరధృటి, ముప్పై అయిదు సంవత్సరాల వయసులోనూ వున్న చంద్రాన్ని చూస్తూ చాలాసేపు కరణం ఏవేనో మంత్రాలు జపం చేసుకుంటూన్నట్లు కనపడ్డాడు. చివరికి ఒక నిర్ణయానికి వచ్చి:

“ఏది యేమైనా అన్ని వివరాలూ మీకు చెప్పేయ్యడానికి తీర్మానించుకున్నాను. ఏంకి— అంటూ చదికిల పడ్డాడు.

“క్షమించండి ఆ వ్యవహారాలు నాకు వద్దు. మీరు చెప్పవద్దు. ఈ మాత్రానికి మీరూ నేనూ కట్టు బడి వుండడం చాలా మంచిది—ఉత్తరగోత్రం; ఎవరైనా కర్మ చేస్తున్నారా?”

“లే—ను”

“అయితే ఈ వేళరించి చెయ్యేయ్యవా? నా సామాను ఎక్కడ పెట్టుకోను... అల్పే—అయింట్లో వొద్దు; ఏ గొప్పపాకేనా చాలు—అక్కడి జనానికి నాకూ ఏమిమైనా ప్రమేయమూ వుండడానికి వీలు లేదు.”

చంద్రం మాటలకు ఎదురు చెప్పాల స్తోమతు ఎవరికీ లేకపోయింది. కాశ్మీరీగారి ఆవరి పెరడులో వున్న

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

గొడ్డపాలలో చంద్రం మకాం పెట్టి నివచర్య ప్రారంభించాడు.

* * *

విశ్వవాగ్దాస్త్రాన్ని వైతిరిణి దాటించాడు. కాని, అతని లిటికేషను మాత్రం ఇంకా ఈలిగట్టు కూడా చేరలేదు. శుద్ధ శ్రోత్రీయుడి విహాంలా చంద్రం కర్మ చేశాడు. కూడా తెచ్చిన డబ్బు రెండు చేతులా ఖర్చు చేశాడు. గ్రామంలోగల చతుర్వర్ణాలవారికీ సమరాసనలు జరిపేడు. రెండుమాడు సార్లు ఆస్తి పాస్తుల వ్యవహారాలూ బంధువర్గపు గొడవలూ అతని దగ్గర మళ్లి యోత్తతోయేసరికి, ఆ విషయాల నన్నిటిని ఒక్క చిరునవ్వుతో త్రోసిరావన్నాడు చంద్రం.

“మీకు ఏ ఆశ లేక పోయినా మీ అనుభవంతో మాకు కొంత సలహా యివ్వవచ్చును కదా—” అని కరణం బాపపడ్డాడు.

“అవసరం లేని వ్యవహారాలలో ఎంత మాత్రం కలగజేసుకోనూ అని ప్రతిజ్ఞ పట్టినవాడిని.” అంటూ చంద్రం లేచి వెళ్లిపోయాడు.

ఆ రోజు కరణం గారికి టపాలో కలెక్టరు ఆఫీసు నుంచి ఒక పెద్ద దస్త్రం వచ్చింది. అందులో కాస్త్రీ గారిని గురించిన ఒక మెమో కాగితం కూడా వుండ— లోగడ కాస్త్రీ మరణాన్ని గురించి కరణం చెప్పిన మామూలు రిపోర్టుకు ఇది సమాధానం.

ఆ మెమో చదివిన కరణానికి ముందు కొంత ఉక్కిరి బిక్కిరి అయినా, తర్వాత కొంత త్రాణ చేరింది.

ఇంక వారం రోజులకు తాను నివంగకుంపుతా డనగా, కాస్త్రీ ఏలూరు రిజిస్ట్రారు ఆఫీసులో ఒక విల్లు రిజిస్టరు చేసి, దాన్ని కలెక్టరుగారి చేతికి స్వయంగా అందించుకున్నాడుట. సర్కారువారి ప్లీచరుద్వారాగాని తన గ్రామ పెదలద్వారాగాని తన అనంతరం సదగువిల్లును అమలు జరిపించకలసినదిగానూ, తన అనంతరం గాని విల్లును బహిరంగ పరచడానికి వీలు లేకుండా చేయవలసిందిని కోరినాడుట. ఈ అమలు జరిపేటందుకయ్యే ఖర్చులు కాస్త్రీ వారసులనుంచి ప్రభుత్వం రాబట్టుకోవచ్చును. కలెక్టరుగారు కాస్త్రీ గారికి ముఖ్య స్నేహితులు కాబట్టి ఈ బాధ్యత బద్ధిటికి వ్యక్తులైనా.

గుట్టు చప్పకు కాకుండా కరణం నెంటు నే యేలూరు నల్లి విల్లు నకలుతో ఆ రాత్రికి తిరిగి వచ్చేడు. గ్రామ పెద్దలు ముగ్గురూ నిల్లులోని వివరాలు చనువుకున్నారు.

“నాకు ఇతరత్రా బంధువులుగాని వారసులుగాని లేరు. నా ఆస్తిపాస్తులు షెడ్యూలు, దాఖలాగా, రాజమండ్రి ఆంగ్లబ్యాంకులో వున్న రొక్కం నిల్వతో కలిసి సుమారు అరవై యెనిమిది వేల రూపాయలు...”

“నేను చనిపోయే లోపున చెయ్యబోయే దాని ధర్మాలు ఇందులో ఉదాహరించడం లేదు. వాటికి సామ్య వేరే కేటాయించుకుని అట్టే పెట్టుకున్నాను. నేను యెవరికీ యేనిగమైన బాకీలు లేను. నాకు ఎవరి నుండి యే బాపతు సామ్యులూ రావలసిలేవు.

“నా యావత్తు స్థిరచరాస్తులూ, షెడ్యూలు దాఖలాగా, క్రింది మినహాయింపులు పోను, దాన విక్రయ స్వాధికారాలతోనూ, ప్రస్తుతం రాజమండ్రి పట్టణ—నీధి కాపురస్తులూ, — గారి కుమారిత అయిన చి|| సా|| సీతారావన్నుకు చెందవలెను. ఈ మె ప్రస్తుతిపు చిరునామా.....ఈ ఒక్కనే నాకు చట్ట రీత్యా వారసురాలై వున్నది. తన వారసత్వాన్ని ఋజువు చేసుకునే దామ్యమెట్లు ఆమె దగ్గర వున్నవి.

“మినహాయింపులు :— ఈ క్రింది దానిధర్మాలు నా ఆస్తి నుండి చేయవలెను: ఇది గ్రామంలో మాదిగ గూడెంలో నివసిస్తున్న క్రైస్తవ ఉపాధ్యాయుడు దావీదుకు రూ. 1500; మా పాలం ఈనాటివరకూ ము కు చేస్తున్న రైతు, పోలయ్యకు రూ 500; ఎడ్ల జతలు కూడా ఇతనికి ఇచ్చి వేయవలెను.”

ఆ తర్వాత సుమారు అయిదువేల రూపాయలకు సరిపడే దానిధర్మాల జాబితా ఇవ్వబడింది. ఇవి అనేక చిల్లరలైన సంస్థలకీ వ్యక్తులకీ చేయబడినవి. వ్యక్తులంతా ఆ వూరివారే. కాని, అందరినీ ఆశ్చర్యంలో ముంచినవి రెండు విషయాలున్నాయి. మూరయ్య పేరే క్కడా లేదు. ఆమెకు దమ్మిడికూడా ఇవ్వబడలేదు. మరి విచిత్రమయింది ఉపసంహార వాక్యం.

“నా అనంతరం నాకు జరగవలసిన కర్మకాం డను గురించి యెవరూ తిధారించ తగినది ఆశ్చర్యం

లేదు. అది యెవరోకదా నెత్తిమీద వేసుకుని చేసారు. చెయ్యకపోయినా ఇబ్బంది లేదు...''

విల్లులో తన పేరుగాని, తన భవిష్యత్తుకు మార్గం చూపడంగాని జరగలేదని వినిన నూరమ్మ విస్తుపోయింది. "నే నేంచేతును, నన్నింత అన్యాయం చేసేవాడే—" అని గోలుగోలుచుంది.

ఆమె గోల వినడానికి కరణం మనహాయించి ఎవరూ లేరు. వారసుల మనో బంధువులమనో వచ్చిన జనమంతా పదిమూడవరోజు కాబట్టి ఎవరిదారిని వారు వెళ్లిపోయారు. చంద్రం ఎక్కడికో వెళ్లి నల్లున్నాడు. అతని సామానింకా అక్కడే కనపడుతోంది...

ఈ కథను కంచికి పంపించెయ్యాలనే వుద్దేశ్యంతో గ్రామ పెద్దలు ముగ్గురూ విల్లులో వుదహరింపబడిన సీతారావమ్మ చిరునామా తీసుకుని రాజమండ్రి వెళ్ళారు.

సుమారు మూడు గంటలకల్లా ఒక చిన్న అద్దె కొంప ముందు ఆగి తిలపుతేలేరు. ఆ యింటి పరిసర ఫలాటా వాతావరణం కరణానికి మహోతా, తీరని అనుమానం కలిగించ సాగేయి. ఆ వీధిలో సంసారైవ్యరూ ధైర్యంచేసి నివసించడం నే విషయం జగత్పూసిద్ధం.

ఒక స్త్రీ తిలపు తెరిచింది. కళ్ళూ ముఖం వాచి జబ్బుపడిన మనిషిలాగ కనపడుతోంది. ఎవరో పెద్ద మనుష్యులను చూసేసరికి కలతపడి తిలపునాటుకు పోయి నిలుచుంది.

కరణంకంటే ముందు మనసబు మాట వినిపించుకోకుండానే గదిలో అడుగు పెట్టేడు. ఒకరి నెనక్కొల వొకరు అక్కడ పరచివున్న చాపమీద ఆసీనులయ్యారు. కరణం ఆమె వేపుతిరిగి, మనస్సు పరిపరివిధాల పోతూవున్నా, ప్రారంభించాడు:

"అమ్మా! ప్రభల విశ్వనాథశాస్త్రి గారిని మీరు యెరుగునారా?"

ఆమె కొంతసేపు సందేహించింది. ఆమె ముఖం ప్రేతి కళపడడం కరణంగ్రహించాడు. ఆమె 'చిత్తం' అని నసిగింది.

"వాడు మీకోమవుతాడు?"

ఆ ప్రశ్న వస్తుందని ఆమెయెరుగును. ఈవిధంగా ముగ్గురు పెద్ద మనుష్యులు వచ్చేరనే సరికే ఆమె ఒక వంక గజవిజ అవుతోంది. ఆమెను కళ్లనీళ్లు తిరిగేయికొని ధైర్యంతోనే అంది—

"బంధుత్వా లిప్పుడింకెందు కండి...వారు కీర్తి శేఖ లయ్యేగు కదా...ఆవిషయాలు తీసుకురావడం వలన యెవరికీ యేమీ లాభంలేదను కుంటాను.."

"అలా గనకంపమ్మ. ఆవిషయా లన్నీ ఇప్పుడెవసరాలయి వచ్చేయి. మీరే సీతారావమ్మగారనే వుద్దేశ్యంతో మాట్లాడుతున్నా—"

"చిత్తం—"

"మీ తండ్రిగారి పేరు?"

"నూర్యనారాయణ మూర్తిగారు"

"మీ స్వస్థలం—?"

ఆమెచెప్పింది. తాను వంటరిగానే వుంటున్నాననీ, ఒక నెల పదిహేనురోజుల క్రితం వరకూ తాను శాస్త్రిగారిని యెరుగననీ చెప్పింది.

"అంటే - స్వతహాగా వారు మీకు బంధువులు కారు—?"

"కారండి—"

"పరిచయాలూ స్నేహితులూ—"

"కారండి..."

"చాలా ఆశ్చర్యంగా వుంది." కరణం తన సహాధ్యాయు లిద్దరి ముఖాలు తీక్షణధ్యాసతో చూస్తూ కొన్ని నిమిషాలు గడిపి వేశాడు. "అయితే-ఆ నెల పదిహేనురోజుల క్రితం పరిచయం మీరేకాగయ్యిందో అవగతమవు ననుకుంటాను " అని అతివిషయంగానే అన్నాడు.

ఆ ప్రశ్నలవర్గానికి ఆమె గజగజలాడిపోతోంది. తలవంచుకునే ఆమె చెప్పసాగింది—

"ఆ రోజు యెండదెబ్బకి ఆయన శోషాచ్చి పడి పోయారు - ఈ అరుగుమీద స్మారకం లేకుండా... మా పిల్లాడు యెవరో తాత పడిపోయాడని చెప్పేసరికి, ఆయన్ని లోపలికి తీసుకొచ్చి ఇన్ని గంజనీళ్లు పోశాను. ఆ రాత్రి తెల్లవాడూ ఆయనికి జ్వరంకాసింది. జ్వరంతోనే మర్యాద వెల్లిపోయారు... దరిమిలాని నాదిక్కుచూలిన దరిత్రంతా విన్నాడు..."

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

ఇంకామె చెప్పలేక పోయింది.

—ఏమయితే నేమి. ఆ దిక్కుమాలిన వ్యక్తికి తన ఆస్థంతా ధారాదత్తం చేసేశాడుకాస్త్రీ. ఎవరికీది ప్రాప్తమో ఈవ్యక్తికి తెలియదు!

కరణం గారు మనసుండ బట్టలేక పోయారు. కాస్త్రీగారి ఆఖరి దాతృత్వాన్ని విపరీతంగా కొని యాడుతూ—

“ఇంతకీ—ఆయన నిస్సహాయ స్థితిలో వుండి నప్పుడు మీరుచూపిన ఉదారానికి ప్రతి ఫలంగా దాన విక్రయాది సర్వాధికారాలతో తమ యావ దాస్త్రీ మీకు సమర్పించారు. కుచేలు డిచ్చినవి కుప్పె డబుకులే” అంటూ ఆమె చేతికి విల్లువకలు అందిస్తూ, “మీరే సీతారావమ్మగారని ఋణువుచేసుకుని, కాస్త్రీగారి విల్లు అమలు జరిపించడానికి చూడు తగిన సగు పాయం కల్పించండి—”

ఆమె కాగితాలు అంగుళోనే లేదు. చాలానేపు దిగాలపకి అలాగ చూస్తూనే వుండిపోయింది. కొంత సేపటికి తెలిసి తెచ్చుకుని లోపలికివెళ్ళి, ఒక దస్తా వేజు కాగితం తెచ్చి కరణాని కందించింది—

“అది - వారు మరణించే దానికి పనిపేను రోజులకు ముంగు నన్ను వివాహం చేసుకున్న సంగ తిని ఋణువుచేసే దాకృమెంటు—”

కరణం చెవులూ కట్టూ పనిచెయ్యకం మని వేశాయి ఆత్మహత్రం రికరకాలాగా భగోవ పెట్ట పాగింది. అయ్యో మనిషినాడా! ‘ఆఖరి ఊణంలో దచ్చిపోతానని యెరిగివుండే యెంత పనిచేశావో’ అని వాపోతున్నాడు.

“నా దిక్కుమాలిన జీవితం అంతావిని....ఒక రోజుని ‘నే చెప్పినట్టు చేస్తానా’ అన్నారు. సరే అన్నాను....ఆ రోజూచ్చి తిని వివాహం చేసుకో మన్నారు—”

ఈ పెద్ద మనుష్యులూగే ఆమె కూడా నిర్ధారత పోయి చూటలేక నిలబడిపోయింది. కాస్త్రీ ఒకేఒక్క చూటతో ఆజ్ఞాపించాడు: “ఎవరు చెప్పకు—నీ తర వునీ వా తరవునీ అన్నీ ఆలోచించే ఈ పనిచేస్తు వ్వాను...”. ఆమె కిక్కురు నువలేదు. ఆ సాయం త్రమే బ్రహ్మసమాజ మతదిగ్గంలా ఇద్దరికీ వివాహం

జరిగింది. ఆ మర్నాడు ఆమెను తీసుకుని చెల్లి సివిల్ లా ప్రకారం వివాహాన్ని రిజిస్ట్రార్లు వారివద్ద రిజిస్ట్రీ చేయించాడు.

అసలు భర్తచనిపోయిన సీతారావమ్మ నానా అవస్థలూ పడుతూ జీవిస్తూవచ్చింది. ఒక్కొక్క గాలిపాటుకు ఒక్కొక్క వూరు వెల్లింది. దరిమిలాని పుట్టిన పిల్లవాడికి వంశగౌరవం ఇవ్వలేక, పతనమైన తన వ్యక్తిత్వాన్ని నిలుపుకోలేక, ఈ జీవితానికే అల వాటు పడి ఈ వీధిలోనే నిలబోకుంకుని నిత సిస్తోంది...ఈమెకి కులం గౌరవం గనం ఇవ్వడానికే ముఖ్యంగా వివాహం చేసుకున్నాడా కాస్త్రీ అని పిస్తోంది—

పాపం...మంచి పుట్టుకల మనిషిలాగే కనపడు తుంది ఆమె. రూపసి. కాని, ఆమె అంఠం మోడు వారిపోయినట్లు అనిపిస్తుంది.

“మొదట్లో - కేవలం ఆయన నాకు కులం గౌర వం ఇస్తున్నారను కున్నాను! ఏమైతే నేమి...ఆయన నాకు మాంగల్యం కట్టినవారు—నా భర్త!...కాని, ఆయన నాకు దిక్కునే లేదు....”

“మేం ప్రతికలోవేసిన ప్రకటన చూశారా?” కరణం బొంగుగుపోయిన కంఠం ప్రశ్నించింది.

“చూశానండి...”

“ఈ విషయం నాకు తెలియజెయ్య లేకేదండీ?”

“ఉదాత్తహృదయంతో ఆయన చేసిన పనిని నేను ఇంకో విధంగా ఎలా వుపయోగిస్తాను చెప్పండి. మీ వూరు వొచ్చి ఆయన ప్రతిష్ఠని కొస్తూ గంగలో కలిపెయ్యనా? నానుంచి ఏ ప్రతిఫలం ఆశించ కుండానే వివాహం చేసుకున్నారే నన్ను...ఆయనే రేపప్పుడు ఇతర విషయా లింకంనుకండి...”

“అర్థమయింది లేండి...” ఎంతో ఆశేదనతోపే అన్నాడు కరణం.

ఇంతలోకే ఒక ఆరేళ్ల కుర్రవాడొకడు పలుక వుచ్చుకొని గంతుకుంటూ వచ్చాడు. వీరిని చూసి కిక్కురు మనసుండా తల్లివగ్గరికివెల్లి నిలుచున్నాడు.

కరణం తటాలునలేస్తూ అన్నాడు: ఆ పిల్లవాడిని ఉన్నతిలోకి తీసుకురండి. చూడుతుంటు అదే వుడ్డ కట్టం అయ్యవుంటుంది కాస్త్రీగారికి...అల్లీ ఇంకో

సో నేనో - గవర్న మెంటు తరపున ఇంకవనో మిమ్మల్ని కలుసుకుంటాడు... సెలవు..." అంటూ విధిలోకి దారి తీశాడు.

వారందరి నెనక నే ఆమె అడుగుమీదికి వచ్చింది:

"ముంగు ఈ యిల్లు మా గృహ్యంకి. ఇంతకీ స్మారకముగారిని యేం చెయ్యి మంటాడు?"

"అయింటి నే కనిపెట్టుకుని వుండ మనంకి..."

"అనెయ్యి రూపాయలూ—"

"కర్మచేసిన వారికివ్వండి..."

"బాధించేను. ఆయన పుచ్చుగోడు..."

"అయితే ఆలోచించి చెప్పతా... అంత వరకూ మీదగ్గిరే వుండంకి."

* * *

తర్వాత గెండు గోజులు కరణం ఒక దీర్ఘ సమాధిలో గుడిచివేశాడు. శాస్త్రీని శాస్త్రీనిటి కేమనునీ పైకిగణి దాటించివేసినా, శాస్త్రీ మాత్రం కనడాన్ని వదిలిపెట్టేటట్లులేదు. కళ్లు తెరిచినా, మాసినా శాస్త్రీ అతనికి కనపడతాడు. దీనికి తోడు కరణం శరీరం ఈ పదిహేనుగోజుల్లోనూ పదిహేను సంవత్సరాల వార్ధక్యం సంపాదించింది.

కరణంగిరిలు వారసత్వపు హక్కులను వినాడో కోల్పోయాడు. అంటే రూల్ ప్రకారం కాక పోయినా, వాస్తవానికి జరుగుతున్న ఫలితాలు అలాగే వుంటున్నాయి. శరీరంలోని గుగ్మత అంతకంతకు ఎక్కువయిపోయి కరణాన్ని వీధి అడుగు మీదికేనా రానీయలేదు ఈ గెండుగోజులూ.

పండగలకి వచ్చిన అల్లుడుమీదా కూతురుమీదా అతనికి ప్రాగ్భవం వచ్చింది. వీనో చూట్టాడదా మని వచ్చిన భార్యని నాలుగు పిచ్చికేకలువేసి హాసల కోట్టేడు. అడుగుమీద కోరికలంతులేస్తున్న మనవల్లిని దగ్గరికి పిలిచికిసిదీరా వీపులు పగలకొట్టేడు.

ఈ రామరావణయుద్ధసంధికాలంలో త్రిమూర్తులూ ఒకరివచ్చాడు మునసబు, నారాధగడ్డి పుల్లెచాన్ని కూడా పెట్టుకుని. చంద్రం మళ్ళీ దొంగవేషంలో తయారయ్యాడు. స్రిగి రెట్టు వలిగించాడు. కరణం కళ్లు మూసి తాత్ప్రేమతో మర్యాదచేశాడు:

"మీకు చెప్పకుండా వెళ్లిపోయినందుకు తమిం చండి. రానుచంద్రపురింలో నేనే యింట్లో పుట్టానో ఆయింటిని ఒకసారి చూసిరావాలని బుద్ధిపుటి వెళ్ళి వచ్చాను. పనిలో పని కాకినాడవీధులూ రాజమండ్రి వీధులూ తిరిగి పూర్వస్మృతులు కాస్త నెమరు వేసు కున్నాను..." అన్నాడు చంద్రం.

"మీరు నాకోక్క ఉపకారం చెయ్యాలి," అన్నాడు కరణం చంద్రం చేతులపట్టుకుని దీనాతి దీనంగా చూస్తూ. "నాగుండెలలో బరువు తగ్గిం చండి. లేకపోతే నే అన్యాయంగా వచ్చిపోతా నేమో—"

"నన్నేం చెయ్యమంటారు చెప్పండి—"

"నినండి..."

కరణం జరిగిన సంగతు లన్నీ పూస గుచ్చినట్లు చెప్పకుపోయాడు.

చంద్రం కళ్లు చెమ్మగిలుతూనే వున్నాయి. అతిభారంగా శ్వాసవిడుస్తూ లేచి ఒక సమస్కారం పెట్టి అన్నాడు:

"ఇక నేను సెలవు తీసుకుంటా... మీరంతా చేసిన సహాయానికి చూపిన వాత్సల్యానికి కృతజ్ఞత వివిధంగా తెలియజేయాలో!... మా శాస్త్రీ గారు ఆఖరి సమయంలో ఒక మహత్కార్యం చేశాడు. ఏనామూలు మనిషీ చెయ్యలేని పనిచేశాడు... ఉదాహరణకి ఒక్క విషయం చెబుతాను..."

లేచి నిలబడిన ఆ ముగ్గురు వ్యక్తులూ తడేక దీక్షతో వింటున్నారు—

"ఒక స్త్రీని భర్త తమించ లేక పోయాడు. ఇంతకీ-ఆమె తమించ మని కూడా ఎప్పుడూ అడగ లేదు... తల్లిదండ్రులు, అన్నదమ్ములు కూడా తమించ లేక పోయారు. బంధువులు పరిధయులు ఆప్రాణిని దరిదాపు రానీక వంపివేశారు..."

"పతినిమయిపోయిన ఒక వ్యక్తిని బాగు చెయ్యి దానికి బెద్దరింపులూ, నైతిక ఉపన్యాసాలూ, కాశీస్థిం డిసిసిస్తూ, పత్రికలెక కథలూ పనిచెయ్యివు... శాస్త్రీ గారు పూర్వం మాకు అతిసమీపంలోనే వుండేవాడు. బాగా యెరుగుకును. నేపుటిన నాటినుంచీ ఆయన నన్నేరుకును. ఆస్త్రీనిచూడంలో ఆయన కూడా చాలా నాలుకలతోవున్నాడు..."

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

“ఎవరా వ్యక్తి?” అనకుండా వుండలేక పోయాడు కరణం.

“చెబుతా... ఆ పాపాడుత చూపించడం వలనా, ఆదిక్కుమాలిన మనిషి నే ప్రేమించడం వలనా మర్చి వచ్చిన నే వాడు... ఆ కర్మనూత్రాన్ని ఇన్నాళ్లకి ఈ స్త్రీ విషయంలో దృష్టాంతరంగా చూపించారు శాస్త్రీ గారు...”

“ఈ స్త్రీనీ మీ రెరుగుకుంటే?”

“బాగా యెరుగుకును. ఆ స్త్రీయే ఈవిడ!”

కరణం కోరికతో విస్తుపోయాడు. “తానినివరకు శాస్త్రీ గారి నే యెరుగండి!”

“పాతగోతులు తిప్పుకోవడం వలన కాభిం జేగు. ఆవిడచెప్పిన పరిచయం కథ నిజమే అయివుండొచ్చు. ఘటన అంటే అలాగే వుంటుంది మరి—”

“పాపం... దరిమిలాని ఆ ధర్మ చనిపోయాడు లాగుంది—”

“ఆమెను వదిలేశాడు. చాలాకాలం విడాకుల కాగితం మీద ఆమె సంతకం పెట్టలేదు. ఎటువంటి పరిస్థితులలోనూ భార్యగా వుండే హక్కులను పోగొట్టుకో నన్నది.. స్వతసిద్ధంగా ఆమె చాలా తెలివైనది; చదువుకున్నది—చివరికి బెదిరింపులకు కూడా పని జరగలేదు...”

“అగ్గా!... మీరు వెళ్లిపోకున్నారా—”

“ఇప్పుడే.. పోయిన పనేమో అయిపోయింది గదా—”

“శాస్త్రీ గారు మీ కేసువుతానో... ఆవిణ్ణి మీ రూపం యెరుగుకునో... చెప్పేరకాదు...”

నెల్లిపోడానికి రెండవకులు వేసిన చంద్రం చిరు నవ్వుతో ఆగిపోయాడు :

“ఈ రహస్యం దాపరికం యెరుకులెంకి. మీ గుండెబగువు గట్టింపవుతుందని భయపడి పూగు కున్నాను... ఆమె మొదటి ధర్మ నేనే! నిక్కడికో పారిపోయి, ఈ జనాన్ని బంధువులనీ చూడలేక, ఆమెకి వైధవ్యం ఇచ్చాను... నే చచ్చిపోయానట్లు వార్త పుట్టింది... పేగుమాక్కుకుని బతుకుకున్నాను... ప్రభల విశ్వనాథశాస్త్రీ గారు నా స్వంత అన్ని గారు... సరేనా?”

కరణంమీద పెద్ద పిడుగుపడినట్లయింది. అతనికి తెలివి వచ్చేసరికి సావిత్రి అంతా ఖాళీగావుంది. వణకు తున్న చేతులతో పెక్కు పెట్టే దగ్గరకువచ్చి తన ఉద్యోగానికి రాజీనామా పత్రం తయారుచేశాడు. అది - విశ్వనాథశాస్త్రీ వ్యవహారాల మీద తన రచించిన రిపోర్టుతో జతచేసి జిల్లా కలెక్టరుగారికి పంపుకున్నాడు.

అవతారిక

“ శి ఖి ము ఖి ”

సామగానంనుంచి సోమపానంవరకూ
ఊగేకుండలాలు చెప్పుట్టుకుని ఝాడించి
అడిగేస్తున్నాయి:

“చూశావా కడ కెంతటివా
డయాడో?”

ఎంతటివాడయాడో అంతుచిక్కలేదు
అర్కసోమయాజికి.

తరంగాని పున్నామ నరకం. తీరా
ఏరుదాటి తెప్పని తప్పిదాలు పట్టడానికి మన
సాప్సక, పల్లెత్తుమాటన లేకపోతూ వచ్చేడు.
కాని నేటికాలానికి గతించిన వైశ్యదేవ
సంప్రదాయపు కులీనతను కదలించే శ్రేష్ఠ
దూసుకువస్తే, చిత్తం చివుక్కుమంది.
తప్పనిసరిగా తల దించేసుకున్నాడు.

స్వీతింగా సద్దకుంటూన్న స్వర్ణ
కుండలాలకి ఆయన ఆందోళనకి తగని చిలి
పిగా నవ్వేసుకువచ్చింది. ఒక్కక్షణం అగి
మళ్ళీ ఊగిసలాడేయి, ఉదాత్తంగా. కలి
కాలం అండచూసుకుని గద్దించేయి: “నిన్నే
నయ్యా! ఈపాటికి ముద్దుమాని, మొహం
వాచేటట్లు చీవాట్లు పెట్టరాదూ?”

ఓహో అనిపించుకున్న సంప్రదా
యానికి కాలమహిమ నెంతటి కళంకం

వచ్చింది! అని కించపడ్డాడు. ఓకాడికి నిశ్చ
యానికి వచ్చేడు:

“అవును: చీవాట్లు పెట్టాలిందే!”

కొడుకు రాగానే కడిగెయ్యదలచుకున్న
మాటల్ని ఋక్కు ఋక్కుగా త్సుణ్ణం
చేసుకుని ఘనా, జఙ్గా పెనవేసి వల్లె
వేసుకున్నాడు.

అప్పటికే చీకటి ఆరుఘల్ల రాత్రిని వడి
కట్టుకుని జోకొడుతోంది. రాత్రి వల్లు
విరుపు కన్నగారిలా ఆపులింత వచ్చింది
సోమయాజికి.

“ఇహను రాడు!” అని కాస్త చాడ
స్తంగా పైకే అనుకుని, కూర్చున్న పాటునే
ఓ కునుకు తీసేడు.

ఇక్కడి కిదయిందా...

అక్కడ పుత్రరత్నం పైబేస్తుమీద
కుదేలయి, అఙ్గా పేకా చెల్లంగోరు చేసు
కున్నాడు. దారి పొడుగునా దీపాల రేఖల్ని
పరకాయస్తూ, కిటికీల సందులకు కళ్లు వప్ప
గించి ఇంటి మొహ మయ్యాడు.

ఏ కలవారికోడలో చూరుదాపున
సువ్వీ—సువ్వన్న—గా చుక్కల్ని కదలే
స్తోంది. యాదాలాభంగా కలయజూది,

“పిష్టపేషణమా, పిల్లా?” అన్నాడు.
శాస్త్రం చెప్పిన తరివాయిగా.

ఏదీ కానినేళ మగగొంతులో చిన్న దానికి పెద్ద చిన్నతనం వినిపించింది. ప్రోషిత భర్తృకత్వంలో ఇంటిల్లిపాదీ తనే అయి మసిలే ఇల్లాలు, మరి. కళవళపాలులో కాని మాటలు దొర్లికుండా మునిపంటిలో అధరా న్నదిమి పట్టుకుంది. సూటి తప్పిన సున్నిపోటులో రోకటిన్ను రోటి పెదవిని కాటేసి ఖాయిదాలో ఉంచింది.

మానం అర్థం అంగీకారం అని సంశృప్తి పడడాని కిచ్చగించని ఘటికుడు. ప్రత్యామ్నాయాలలో పరామర్శించి, కన్వింది కదలేయదలుచుకున్నాడు.

“మరయితే ఊకదంపుల్లా, ఊక కొట్ట డాలు దండుగన్నట్లు ఉలకకుండా ఉన్నావు?”

“మేకల్ని కాసి తెచ్చిన నూకలుంటే ఇలా ఇయ్యరాదా?” ఉభయమని ఉలికింపట ట్లంది.

ఒక్కగానొక్క అంగ ముందుకు వేసి, భుజమీద ఉత్తరీయూర్ని చేజేతులా పీక మీదకి తెచ్చుకున్నాడు.

“వయ్యాం! రోకలి చిగిర్చగలదు!”

“తలకి చుడతానని ఆశిస్తున్నావా? పెరిచాడ!” అని మందలించింది. అరక్షణం అగి: “యాదవ యమునాతీరాల తుంగ నంగతి జ్ఞాపకం లేదో!” అంది.

ఒక్కచిటి కడునేపు చిత్తయిపోయాడు.

“వాకిటి కావలి తిమ్మని వాకిట ఆకటి కవికోటి కిటికోటిగా పడివుంది, బేలా!” — మాటుపెట్టిన చాటువు చాటున చాయంగల విన్నపాలై తెరిపిన పడ్డాడు.

ప్రౌఢ బెట్టసరి ఓమెట్టు దిగింది. అను రుసురియ్యే, తాడెత్తుప్రమాణాన లేచిన రోకలి నలా అంతరిక్షంలోనే అట్టే పట్టు కుని, కుశిభుజంమీద కిలకిలలాడింది. చూపులమెంబడే సరిసను జేరి సరిసా లాపసం మొదలెట్టేడు కడ కెంతటివాడో అయిన అతగాడు.

“ఎగైగా లేదా? ఎవరేనా చూస్తాను!” చిరుకోపించి దామె.

“చూసేవాళ్ళకి సిగ్గుంపొద్దూ?”

“నీకేం, మగ రాయడివి. లోకులు కాకులు కదూ?”

“అయితే, వాళ్ళలో ‘కాపు, కాపు’ కొట్టేస్తే సరి! అయినా ఈవాటి బెంబేలు పడేదానివే ఇంత కన్వింశాపు దేనికి?”

“శ్రావణీల రాత్రులు. బొత్తిగా ఒంటరిదానై చిన్నబోయానుగదా అని ఉలికించేనే అనుకో. అయితే మాత్రం ఇంత ఆగడమా? లంకకు చేటుగా వ్యవహరించాలా?” — ఇంటి గుట్టుగా గుసగుసలాడింది.

సమాధానపడి ఛాయలోనికి సర్దుకున్నాడు. “మరయితే...” లోమాట కొణుగోయింది.

“రేపు రారాదా, రాజా!” జవరాలి కన్నోములు నిల్లొంగి హవభావాలయాయి.

పడతి చెక్కిలిమీద రేటి శేఖా చిత్రాన్ని ఊహలూ, చూపులూ గుచ్చెత్తి గీసుకొని, చిత్రం చుక్కా, చారా చామన చాయకి హత్తుకున్నాయని మనసుకు పట్టక ఇంటిదారి పట్టేడు.

* * * *

సోమినమ్మ గది తలుపు కిక్కురు మన కుండా ఓరవాకిలియిది. పరంజాగుట్లో పరంజ్యోతి కంట వత్తిపెట్టకొని చూసిందే గాలివాలున కదిలి కళనళపడింది.

కాసింక కాళి అలికిడికి కంభిన్నం చెద రంగా చితికిపోగా, కలనరింతలా లేచి కూర్చుంది సోమినమ్మ.

“సోకం ఇళ్ళకి పోబోకు, నాయనా. గోరంతంమీద కొండంతలు నిలబెట్టలేవు. తండ్రీ!”—తాహాను మూలిన గొంతులో తల్లి వానిగా సహా చెప్పింది.

“అపరాధమంతా అటకాయించిన అతివ దేనమ్మా!”

అడ్డభాన ముక్కున ముత్యం కట్టుకుని ముసిముసినవ్వు నవ్వింది. తప్పు తుడిచి తల నిమిరింది తల్లి. కన్నకడువెడు ప్రేమతో కడుపునిండా బువ్వపెట్టి కంటిపిండా నిద్ర బుచ్చింది.

కొడిగట్టిన దీపం కొరకొరా చూసి, కన్నార్పి గదినండే నీకటి కునుకుతీసింది.

* * * *

అహల్యల అందాలవైపుకు ఊహల్ని తిప్పతూ, “కొక్కురోకో” అంది కోడిపుంజు. కూతవేటుకి బ్రహ్మనాయడంతటి వాళ్ళు భయపడి లేచేరు. అలానాటి పలనాడంతా అదిరి నద్దరిల్లింది.

జెల్లగా జెల్లవార్చుకుని రేపు చక్కా వచ్చింది.

పానంచాల రేపు పెళ్ళివారి విడిదిలాగ క్రిక్కిరిసి ఉంది. కలికాపు చలిగాడుపు ఈదురోమంటూ వీచింది. గట్టుమీద ఘనా పాత్ర, శాలువాక్రింద అంగుస్తపు కవళి కలో గాయత్రి గజగజలాడింది.

మొంటి నీటిలో అగ న్నస్రభాత లాచమనం చేస్తున్నారు. అటు రేగిన నీటికి నాచు జెగు లాగింది.

చలికి జడిసి మబ్బు ముసుగు బిగించిన ఆదిత్యబ్రహ్మ మొహాన్న తలో ఇన్ని నీళ్ళూ చిలకరించి లేప తీరేరు బ్రహ్మణ్యలు.

భగవాన్లుకి ఒళ్ళు మండుకొచ్చి చురు మన్నాడు. ఎండపాడ తగిలేటప్పటికి యాజకి కోపం జ్ఞాపక మొచ్చింది. (“అవును. చీవాట్లు పెట్టాలిందే.”)

నిత్యం, వైమిత్తికం ముగించుకుని, చర చరా ఇల్లుజేరి, సోదెమ్మకి పిలుపెట్టేడు

“నమ్మీ!”

కళాపి కలంపంలో ఉన్న పేషి మాట వినిపించుకోలేదు.

“నిన్నే! మన భడవేడి?”

యాశి నడినెత్తిన అంగవస్త్రా పిశవ
ఎటు మొగ్గాలో తెలియక తికమకపడింది.
ఆయన తన చిత్తమూర్తి సూక్ష్మప్రాయంగా
చింతన చేసుకున్నాడు: “అవును. చీవాట్లు
పెట్టాలిసిందే!”

గంగాశంఖంలో గజలు గిరికిరించి, సోమ
దమ్మ కొడుకులు పలకరించింది.

“నీ పొత్తిళ్ళలోపెట్టి కాపాడనే. చచ్చి
నీ కడుపున పుకతానే!” - బాపుగుమన్నాడు
భడవ.

నాలుగంగలలో యాజులే అక్కడకు
వచ్చి ఖిన్నుమని నిలబడ్డారు.

“సంధ్యా, విద్యా? బుద్ధులు! ఆగమ
కాకిలా అగ్రహారాలేగడం మాత్రం చేత
నయింది. అప్రాచ్యుడ! కుంభాభిష్టుడనీ!”

చెట్టంత కొడుకును పట్టికొని రెమ్మ
రెమ్మగా... ఇలా దులిపిరించేశాడు.

“కాదండి...” మాట పెరిలి అడ్డుకడ
బోయింది.

“భీ! వాణీ...”

తల్లి చాటు పాపమ తప్పు తడవలా
జవజవలాడిపోయేడు.

“అగ్ని హోత్రం లాంటి వంశగౌరవాన్ని
మంటగలి పేపు గదరా, తుచ్చుడ!...నడు,
నా పంచనుంది...కదలనే?”

కుర్రవాడి గుండె గుబుక్కుమంది.

[అనగనగా వనకటికి ఇంతే అయి
దిలే, ఒకానొకణ్ణి ఇట్టొంది పొమ్మంటే,
జ్ఞాథాలాడి కుబేరుడయ్యాడు జన్మా
నికి శివరాత్రిగా ఒకటో అంకిత పత్తి
ముట్టింది—అని ఓదార్చింది శ్రుతపాండితి.]

తెగిది గడపదాటి కాశీఅంక అంగేరి
ప్రజల్లో పడ్డాడు. కన్నతల్లి కడుపు తరు
క్కుంటూ చరచరా చక్కాపోయేడు.

* * * *

అరమోడ్యుగా కనుచీకటి పడింది.
మాట తప్పని మగరాజు హాజరు.

“కాస్త చిరునవ్వు చిదిరి దీపం పెట్టు
కోరాదా?” అన్నాడు మనక-మనకగా
మాట కలుపుతూ.

“కన్నె దీకట్లు కొగలించుకుంటూ
వస్తావని కలగనలేను!”

“రెప్పపాటు కాలమయినా కునుకు
తీయలేని వాలుమూపు. వాసకనజ్జికివు
మరి! కల లెక్కిననుంది నన్నాయి?”

చురుకం పుణికి, చెంపను ముద్దాడేడు.

“సరసుశిని పో!” పట్టు విడలించుకుంది.

ఉభయులూ గృహప్రవేశమయి దీపా
రాధన చేసుకున్నారు. పడకటింటి మర్యాద
లెరిగిన ప్రౌఢ పాను పమిర్పింది.

“...కనికారమెరుగని ఉల్లో కటికరా
త్రులు గడుపుతూ వచ్చేను...” కంట తడి
పెట్టుకుంది (నది) నా అన్నవాళ్లు లేని
వయ్యారి.

ప్రౌఢదేమో మాట పెళుసు, వీర
మకు తిందామని వచ్చేడు. తీరా ఇలా
నాన్యుకయేనరికి ఛీత్కార మేసుకొచ్చింది.

“ఏడిస్తే నీకట్లు నీలాలు కామా!”
అనునయిం చేడు.

“నీలాలు కారణే నువ్వు చూడలేవా?”

“నీరెక్కి నీ కంటిపా పువ్వు పూస్తే
అర్థరాశ్యాలిచ్చే దాతయినా లేకుండా!”

“కాళిదాసుకన్న ఒక పూ వెక్కునే చదువుకున్నా నే?” అంది ఇంకా నరద్యముగ మెరిపిస్తూ భజాలు రాపాడేంచి అభినందించింది.

గూడెక్కిన గువ్వల కథలన్నీ చెప్పి కుంటూ, తల మునకల తొంగటాలుగా నవ్వుకున్నాడు ప్రియులు... గోట చిదిమిన గోరింటు రంగు ఎత్తని చెక్కి శృమిద చిమ్మిస్తూ నిద్రపోయిం దా యిల్లాలు.

* * * *

ఆ అయినంటి ఆడుడుచు లేచేటప్పటికి చుక్కలు దుల్లి సూరీడు పొడిచేడు. అతగాడు అఖరి శృంగార మర్యాదల నంది పుచ్చుకుని దొరికిన దారల్లా తొక్కుకుంటూ పోయాడు.

ఆ కాశంలో ఆ మేఘం ఈ మేఘం కూడబలుక్కుని వల్లు జల్లునువే ప్లూక జడి

చినుకుల్ని గుమ్మరించేయి. చినుకు చినుకు గాలివానయింది.

శ్రావణ భాగవతదానికి జడిసి ఆ ఇంటి మీద కాకి ఈ ఇంటిమీద వాలకపోవడం మూలాన్న తనేమైనదీ తల్లికి కాకమ్మ చేతైన కబురంలేదా రాజు.

తగువాని తగువాని,

“వల్లెటూళ్ళో తల్లి కేదో

పాడు కల్లో పేగు కదిలింది”

అని మాత్రం అనుకున్న పాపాన్న పోయిందట లోకం

[ఇంకనరకూ కథ మొదలందిచ్చేను. కడమ బోలెడు నరవాన్ని ఏ పేదరాసి పెద్దమ్మను కదలేనిగా కంచె కల్లేనరకూ చెప్పెయ్యగలడు. మరి నాకు సెలవు.]

“What is truth?” అని అడిగాడు Jestig Pilate అగ్గి, సమాధానంకోసం ఆయనండా వెళ్ళిపోగాడు. ఆ కాలంలో ఆ ప్రత్యేక సంస్థలలో అతని వెలుకారం అనిపిస్తున్న శేషణాన్ని సమర్థించేటంతి హాస్యం కలిగించి ఉండాలి. పంథొయ్యది శతాబ్దాల తరువాత Wilde కాకతాళీయంగా దాని కన్నీడ సమాధానం—“Truth is entirely and absolutely a matter of style”—యొక రకపు హాస్యాన్ని కలిగించింది. సమాధానంకోసం ఇన్నేళ్ళు ఆగాలని వస్తుంది తెలిసే, అంత patience తోపోవడం మూలం నిల్చి Pilate నక్కా పోయేదని ఆ రెండు అంబు వాక్యాలని సంపుటలన్నీ వేరొక రకపు ఆహ్లాదం కలుగుతుంది నుకుంటాను.

సరే—“What is delight?” ఇదెన్నోకూ అపానూలేను. జనాబు చెప్పినూలేను. కాని వ్యక్తుల భిన్నగుమల కౌగిలం గా ఆహ్లాదం అన్నిమాట ఎంత అనివ్యవహరించుగా తెలుసుకుంటాడు, Priestley వాక్యాలను మాస్త్రే తెలుస్తుంది. “Delight No. 74. From some of our windows, on a clear night, I can see the flashes of three light houses. So what? I don't know; and don't feel like arguing about it. Try some other page!”—

సాంస్కృతికంగా అంతే అనిపిస్తుంది. ఒకప్పుడు పుష్యయన కథాకస్తునో, అలంకార గూయిష్టమయితే నారీశ్వర పాకానుగో, ఉంటే తిప్ప రచన ఏకాగ్రముగా ఆహ్లాదం కలిగించేది కాదు. కాని ఈ కాలంలో ఆనాయాసానికి వచ్చే జాతీయమైన గాని, సాంకేతికమైన గాని, twist వెయ్యడంకో, రచనలో కొంతాకడల పోవడంకో, చివరికి కథలు గాని కథలు వ్రాయడంలో కూడా ఒక కొత్త రకపు ఆనందిం గాస్థితిక మవుతోంది:

Stephen Dedalus Shakespeare నా మాటల్లాడుతూ, “If Bill (William) had a will Anne bath a way (Anne Hathaway)—నాలుని స్నేహితుడని అనింకం. (Ulysses, Huxley, ‘How do you know that our Earth is not another planet's hell?’ అని అడిగింది during, shocking, suggestion యొక్క horror నా కూడా అనింకం వుంది.

నాట్యశాస్త్రవార్తకములు

శ్రీ పోతకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

నాట్యముపై కోహలుడు విజృంభించినట్లు మతం గుడు సంగీతముపైకి బోయెనని ఈ క్రింది కల్లి నాథోదాహృత పంక్తులు చెప్పుచున్నవి.

“మతంగోఽపి మగ్య సప్తకేఽమూర్ఖానా నిర్దేశః కాన్యో మండతార సిద్ధిర్భవమ్” (పే. 47)

“తిథానాహ మతంగః—‘సాధారణ స్వరౌ నిషాద గాంధారవంతౌ తిదాది వికృతాస్తత్రై’వాంత రూఢతాః’ ఇతి” (పే. 49)

“మతంగేనాపి—‘సోఽంశనాం స్త్రి’ పక్షి భేదభిన్నో బోధ్యః’ ఇతి” (పే. 80)

“యథోక్తం మతంగేన—‘అంశోఽథవాశ్చ్యేన పరంగ్రహస్తు వాద్యాదిభిన్న శ్చేతు ర్విధః’ ఇతి” (పే. 81)

“యవాహ మతంగః—‘పద్ధత్యే చక్షత్పాపన్యాసః’ ఇతి” (పే. 92)

“‘ఘృత నిషాదయో రంశస్త్యే పంచమోఽపి న్యాసః’ ఇతి మతంగోక్తత్వాత్” (పే. 120)

“తిథాహ మతంగః—‘శేషానాం గాగాణామసం త్యాదనిబద్ధత్వాచ్చ సంఖ్యా నాస్తేతి మంతివ్యమ్’ ఇతి” (పే. 156)

“ఏలేషాం శుద్ధాది రాగభేదానాం మతంగోక్తౌని లక్షణానిఃసంక్షిప్త ప్రసర్పయంతే...” (పే. 160)

“యద్యపి గ్రామద్విజాతితోఽసౌ రాగస్తథాపి షష్ఠోఽస్య గ్రహాన మగ్యమస్తథా దర్శనాదితి మతంగోక్తః...” (పే. 163)

ఈ పంక్తులద్వారా మతంగుని గ్రంథము నూత్రముల లోను, కారికలలోను గలదిని జెప్ప వీలగుచున్నది.

“ఇహ గ్రంథకారణోద్దష్టానామపి లక్ష్యే ప్రసిద్ధి వైశుర్యా ద్గునా ప్రసిద్ధ రాగ జనకత్వాచ్చా నుక్తలక్షణానాం భాషా రాగా దీనాన్ స్యయాప...”

పరిజ్ఞానాయ మతం గాదిమతానుసారేణ లక్షణాని సంక్షిప్త వత్స్యంతే” (పే. 227)

అని మరియొకచో కల్లినాథు డనినాడు. భరతానుల శాస్త్రములలోని, నూత్రముల వాధారముగా జేసికొని, తద్వివరణమునకు సిద్ధపడినవారిలో మతంగు డొకడుగా కన్పించుచున్నాడు. మతంగుడు ప్రాచీన భరత పాఠము నవలంబించి—

“అలంకారాస్త్రయస్త్రైంశ శేవమేతే మయోచితాః”

అని పఠించినాడు. కాని నన్యపాఠమున నీ యలంకారములలో మూడు పెరిగి ముత్తము ముప్పకాయాదు కన్పించుచున్నవి. శంకుకపాఠమున దీని ముప్పది నాలుగుగా గలవు. ఐదవ అధ్యాయమున కీర్తిధర కృతముగా కన్పించు చిత్ర పూర్వరంగములలో నొక విధానము నభివ్రుతు నిరాకరించెను; కాని “చిత్ర స్యాష్టాదశాంగస్యత్వంతే కైశిక మగ్యమః” అని చెప్పుచు మతంగుడు దీని సంగీకరించెను. ఇట్లనేక స్థలములయందు మతంగు డవలంబించిన భరతశాస్త్ర మభివ్రుతి గ్రంథముకంటె భిన్నముగా కన్పించు చున్నది.

సంగీత విషయములపై వివరణలను రచించిన వారిలో కశ్యపు డొకడు గలడు. 29 వ అధ్యాయమున అభివ భారతిలో 72 శ్లోకములు కశ్యపునివిగా ఉదహరించబడినవి. తాను కశ్యపుని గ్రంథము నిట్లు సంతేపించెనని ఈ కారికలలోని చివరి పంక్తివలన మన కతఃపత మగుచున్నది. ఇంతేగాక,

“కాశ్యపాదైః తావన్మూలవ కైశికానాం తిత్త చ్చిత్త విత్తైః శేవసాచిత్యం దృష్ట్యా వినియోగ ఉక్తః. తిహ్య భాగ్యత్వాదింగీకరణ్యమ్”

(నాట్యశాస్త్రి, అ. భా. IV. 2)

అని మరియొకచో కశ్యపుని ప్రస్తుతించుచు భరతుని శాస్త్రముతో విగోపము నేనంతవరకు గల విషయమును కశ్యపునినుండి గ్రహించవచ్చుననినాడు.

“తథాపి కాశ్యపమనేన నిషాద గాంధారిలోపా దాదోలిత ఇతి మతంగే నైవోక్తత్వాత్.. (పే. 163)

అని కల్పినానుచునాడు ఈతని వ్యాఖ్యలో నీ క్రింది పంక్తులు గూడ కన్పించుచున్నవి.

“నర్తనగాఽస్యతు—‘మగ్ధ్యనా పంచమీ జాతా నగ్తోశి గ్రహ పంచమః’ ఇతి కశ్యపాభిమతా ల్లక్షణా న్యగ్ధ్యమగ్రామ సంబంధివ” (పే. 164)

“తథాచాహ కశ్యపః—‘జ్ఞాత్వా జాత్యంశ బాహుల్యం నిర్దేశ్యా మార్గనా బుధైః’ ఇతి” (పే. 165)

“తథా చాహ కశ్యపః—

‘క్వచిదంశః క్వచిన్నాస్యసః పాపవాదవిలే క్వచిత్ అల్పత్వం ద బహుత్వంచ గ్రహపన్యాస సంయుతం మంద్రతారా తథా జ్ఞాత్వా యోజనీయా మనీషిభిః గ్రామరాగః ప్రయోక్తవ్యా విధివ ద్దశరూపకాః ప్రవేశాక్షేప నిష్కర్మిణు ప్రాసాదిక మథాంతరిమ్ గీతం పంచవిం యత్నాదాగై రభిః ప్రయోజ యేత్ ఇతి” (పే. 165)

భరత శాస్త్రమును పూరించుచు, వివరించిన వారిలో దత్తిలాచార్యుడొకడు కన్పించుచున్నాడు.

“దత్తిలాచార్యగతు సంక్షిప్తాక్రమేతిత్ —

‘ఆద్యద్వితీయ మధ్యంతా

త్పది భాగా ద్వ్యనుఃక్రమాత్

కనిష్ఠా నామికౌ యుక్త మగ్ధ్యనా దేశినీ కృతాత్ అయుగ్య మగ్ధ్యహీనః న్యా’ ఇతి”

(అ. భా. I 205).

అని అభివ్రుతు దత్తిలాచార్యుని వాగ్దాత అధ్యాయ మున గొంప పురస్సరిముగా స్మరించినాడు.

“తనుక్తం దత్తిలాచార్యణ—

‘పదిస్త స్వరసంఘాతీస్తానేన సుమితీ’ మితి”

(నాతి ప్రతి అ. భా. III 101).

అని మరియొకచో ప్రస్తుతించెను.

“తథాచ దత్తిలాచార్యణ—

‘ఏక్షితాన్యతీచిత్రేద రృత్తయః తాస్వయం విధిః ప్రధానం గీత ముధ్యయనా న్యచ్ఛ్రీతి యదాక్రమమ్’ ఇతి” (IV 88).

అని ఇంకొకచో సంగీత విషయమున వచించినాడు.

“దత్తిలాచార్యణ—తత్ర తాలశ్చ పాణిశ్చ ప్రభురేక మితి....” (IV 81).

అని తాల విషయమున స్మరించెను.

“దత్తిలాచార్యోఽపి—అనాదేశేతు సర్వత్ర కర్తవ్యం సచతుష్కలః ఇతి” (IV 87).

అని మరల తాలావసరమున నుచువారిం చెను.

“తనుక్తం దత్తిలాచార్యణ—

‘ఆద్యద్వితీయ మధ్యంతం పాదభాగాద్విగతుఃక్రమాత్ కనిష్ఠా నామికౌ యుక్తః మగ్ధ్య మాదేశినీకృతా’ ఇతి” (IV. 99)

అని ఒకచోట పలికినాడు.

“తథాచ దత్తిలాచార్యణ—

‘అసమానత్వనిత్యతేష్వ తస్యప్రాధాన్యకారణే’ ఇతి” (IV. 149)

అని ఇంకొకచోట గలగు.

“యథాహ దత్తిలః—

‘అథతానపదా పాదా తుల్యగీత్యాదిలక్షణా

పుథ గోలేణకన్యాదా వపరాంతిక వస్తువత్’ ఇతి” (IV. 163)

అని మరల సంగీతవిషయమున దత్తిలగు ప్రశంసించ బడినాడు.

“దత్తిలా వ్యసపారిణోవ్యాచక్షు తే.....” (IV. 179)

అని చెప్పచు దత్తిలానుమాయులు భరతుని గంభ మును వ్యాఖ్యానించి రని చెప్పచున్నాడు. ఈ వ్యాఖ్యలో దత్తిలాదులు గ్రహించినపాఠము కొంత భిన్నసంప్రదాయమునకు చెందినదిని చెప్ప వలగు చున్నది.

ఇట్లే లొల్లట, కంకుక, ఉద్భట, భట్టయంత్ర ప్రభృతులు పరిపరిచిముల నాట్యశాస్త్రమునకు వ్యాఖ్యల నిచ్చియున్నారు. వీరితోబాటు భట్టనాయ కుడు, తొలిభట్టుగూడ వ్యాఖ్యానించినట్లు తెలియు చున్నది. తొలిభట్టుగూడ శిష్యులకు చెప్పినపాఠము నే అభివ్రు డంగీకరించినట్లు చెప్పికొనినాడు.

ఈ నాట్యశాస్త్రమునకు కొందరు వార్తకము లను రచించి, ఇందిరి విషయపూరణను, వివరణమును

నాట్యశాస్త్ర వార్తకములు

ర్పించి యున్నారని చెప్పటకనేకములగు నాధారములు కలవు.

“సుబంధుర్నాటకస్యాపి లక్షణం ప్రామాణ్యం చాపూర్ణం చైవ ప్రశాంతంచ భాస్వరం లలితం తిథా సమగ్రమితి విజ్ఞేయా నాటకే పంచ జాతయః
(చే. 288)

అని శారదాతనయుడు భావప్రకాశలో చెప్పినాడు. మైన మనశిక సుమంతుడు తెలిసినాడు. ఈ సుమంతుడే సుబంధునై యుండునమ్మనా?

వార్తకకారులు ముగ్గురో, నలుగురో కన్పించుచున్నారు.

“వార్తకకృతా పుష్కలం—

‘నాట్యానుగతేభిః ప్రతిపాద్యైర్థేద గాత్ర విజ్ఞేయైః ఉభయోరపి హి సమాసేనో భేదోన్మత్తి నాట్య గతః’ ఇతి” (అ. భా. 1. 172)

“యద్వార్తకం—

‘ఏవ మవాంతర వాక్యైరుపజేతో రాగదర్శనీయేషు సింహాదివర్ణకై ర్వా క్య చిద ప్యరాంతరన్యాసాత్’ ఇతి” (అ. భా. 1. 174)

అని గెండుచోట్ల వార్తకముల నభివర్ణనలు ఉచ్చిన్నాడు. ఇతడు రాహులుడై యుండునమ్మన.

ఒక చోట సప్తమగా

“యథాహ రాహులః—

‘పరోక్షేఽపి వక్తవ్యో నార్యా ప్రత్యక్షవత్ప్రియః సఖీద నాట్యగోఽయం ధరతే నోడితం ద్వయమ్’ ఇతి” (అ. భా. 1. 172)

అని అభినవుడు రాహులుని వార్తకము నొకదానిని ఇచ్చినాడు.

“యథోక్తం రాహులకేన—

‘గ్రీవాయాం కరయోః కట్యాం పాదయోశ్చస్పృహ కృష్ణక భ్రమణం రేచితం విద్యా’దితి” (అ. భా. 1. 115)

అని రేచిత ప్రక్రియను మెడకు, నడుముకు, చేతులకు పాదములకు రాహులుడు చెప్పినట్లు గలదు. కాని

“తేన మార్గ్యమద భావికత్వపరితపనాదీనామపి గత్యా చార్యరాహులాదిభి రభిధానం విగద్యమితిలం బహువా” (వ్రాత ప్రతి, అ. భా. III. 88)

అని వల్క్యచు రాహులుని వాదము నిడట అభినవుడు త్రోసి వేయుచున్నాడు. ఇట్లే

“అయం గంధ శ్చిరంతినై ర్యృతీనాం దతుర్ద్వక దృష్టాంతితా మా శిశ్య వ్యాఖ్యాతః, తత్ర నైవ శ్లోకా దూషణ ముక్తమ్” (అ. భా. II. 208)

రాహులకాదులు నాలుగు వృత్తులనే గ్రహించినారు. కాని ఉద్భటుడీ వాదమును నిరాకరించెనని చెప్పుచు ఉద్భటుని సిద్ధాంతమును అభినవు డంగీకరించినాడు. కాగా వార్తక కాగడైనంతమాత్రమున రాహులుడు ప్రామాణికుడు కాబాలసిని సుప్రమమచున్నది.

రాహులుని వార్తకములు కారికాగూఢమున గలవు. కాని మరియొక వార్తక కాగడను శ్రీ హర్షుడు వచనమున వార్తకములను చెప్పినట్లున్నాడు.

“తవేవ వోటకం భేదో నాటక స్వేతి హర్షనాక్ తదిదన్యాక మిత్యనేత్య నాడియంతే విపశ్చితః” (చే. 288)

అని శారదాతనయుడు శ్రీహర్ష వార్తకమును ప్రస్తుతించినాడు. నాటక భేదముగా వోటకమును శ్రీహర్షుడు చెప్పి ఉపగూఢములను గతి కల్పింప నెంచినాడు. కాని ఇతరులీ మాట నప్రామాణికుని త్రోసి వేసి నారట.

గద్యగూఢమునగల శ్రీహర్ష వార్తకము నభినవు డే నేక స్థలములలో ప్రస్తుతించెను.

“రసభావవృష్ట హస్తశిరశ్చాద్యయ ద్యంగం పూర్ణం వా పూర్ణం వా కృతనివ నాట్య సృత్తియోర్భేద స్తుభ్యా నుకారత్వ ఇతి హ్న వార్తకమ్” (అ. భా. 1. 207)

అని నాల్గవ అధ్యాయము చివర అభినవుడు శ్రీ హర్ష వార్తకము నుదహరించుచు సృత్తినాట్యముల పరస్పర సంబంధములను వివేచించినాడు.

“శ్రీ హర్షస్తు రంగశబ్దే. తౌర్యత్రికంబ్రువక్ నాట్యాంగ ప్రయోగస్య తస్యైవ పూర్వరంగతాం మన్య మానః పూర్వశ్చాసౌ రంగ ఇతి సమాస మహస్త. యదాహ—‘దృషాయే వస్త్యర్థే నాట్యే రంగాయ పాద భాగాః స్యుః పూర్వం తివ యస్మిక్ కుద్దాః స్యుః పూర్వ. రంగోఽసౌ’—ఇత్యాది” (అ. భా. 1. 211)

అని శ్రీ హర్షుడిచ్చిన పూర్వరంగపదము శ్లోకరూపమున నిర్వచింపబడినట్లు వెలొకచోట—

“అతివివర శ్రీహర్షణ—అంగనాసముచితం వాద్య
మత్యాగయేన

వ్యక్తి వ్యంజన భాతూ నాం దళ విధే నేత్యత్ర లబ్ధా
త్య నే త్యక్తం” (484)

అని గలదు. అంగహరములపై నొక వార్తిక
కారుడిచ్చిన 14 శ్లోకముల నుదహరించి, స్థిర హస్తముపై
నీ క్రింది కారికలను పేర్కొన్నాడు.

“ఇత్యేవం కరణ గ్రామః సమ్యగ్యోజనయా కృతః
నిర్వర్తయ త్యంగహరం స్థిరహస్త సమాహ్వయమ్.
అతి దళ కరణాని.

అత్రైతదే తత్కిరణ మంగస్త్యాత్రోట నేన తు
జఘ్నుషీతి మితి హ్యత్వేం తిథాకరణ గామినామ్.
హస్తాం ఘ్రూడి సుశ్రితా నా ముచితత్వ యుజాం
భవేత్.

యోజనాయద్యర్తనానాం చారీణామతి ఏవచ
అవిచ్ఛిన్నద్రుతితరప్రబంధాలాతచక్రవత్.

ఏక బుద్ధ్యనుసంహార్యా స్థిరహస్తో భవేదథ
ఏవం సర్వేషు మంతివ్య మంగహరేషు నూరిభిః
ఆహూర న్యే సమాధేరప్యమం భగవతిః ప్రియమ్
సర్వవృత్తాంగ హరేషు ప్రాధాన్యే కరణే గుణే.

పక్షయిత్యా విశిష్టానీ చతుర్దిక్షు ప్రయాజ్యచ
పూరయేత్స్వముఖం తాభ్యామంతాభ్యామితి
మన్యతేమ్.

ఏషాం ప్రయోగః ప్రాధాన్యా దదృష్టఫల ఏవహి
ప్రయోగ విషయో గీత వర్ధనానాదికస్యచ.

త త్రైవ్యాక్యార్థ విధుగో విప్రకర్షానుసారతః
తేషాం యుద్ధనియుద్ధాదౌ న కదాచి త్ప్రీయో
జ్యతా.”

ఈ వార్తికములలోని విషయము నభినవుడు
పూర్తిగా తన వివృతిలోనికి తెచ్చి యుండుటచేతనే
నానా కరణ సమ్మిశ్రితములకు అంగహరములకు
ప్రత్యేక ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము నాపాదింపగలిగినాడు.

తల పువ్వుపుటమను కరణమునుగూర్చి ఈ క్రింది
వార్తికములు కన్పించుచున్నవి—

“నృత్రరంభేన సర్వత్ర తలహస్త ద్వయం తథా
స్థానకం సమపాదాఖ్యం ప్రాచుర్యేణ ప్రయోజ
యేత్.

తేన తత్ప్రభమం కృత్వా సమపాదం లతాకరా
దక్షిణాంఘ్రా నిష్క్రమితే చార్యాగ్యధిక
సంజ్ఞయా.

తల సంచర రూపేచ కృతే తత్కాల ఏవచ
వ్యావర్తితేన పార్శ్వేషు సమానీతేన దక్షిణే.
పరివృత్తి కళా త్సమ్యగానీతే న చ హస్తయోః
ద్వయేన వామపార్శ్వేషు సాష్టవేన ననేనతి
వామ ఏవస్త నక్షేతే కార్యః పువ్వుపుటః కరః
తల సంచరపాదేన యోగాత్మృచ్ఛపుటేనచ.
తలపువ్వుపుటం నామ్నా ప్రథమం కరణం భవేత్
కరణే ష్వేన మిన్యేషు మంతివ్యా నామ నాసనా.
యదాను చతురశ్రాంగం విధాయ కరణం త్వదిమ్
ప్రయాజ్యతే తదా స్వేస్వే పార్శ్వేషు కరయో
ర్వయోః.

ఆవేషితి క్రియాం కృత్వా పరివేషిత కర్మణా
కరణీయః పువ్వుపుట హస్తబంధః ప్రయోక్తృభిః”

భరతుని నిర్వచన మీ కరణమున కొక కారికలో నూత్ర
ప్రాయముగా గలదు. కాని ఈ కరణమును జూపు
నపుడు యోజించవలసిన చారీస్థానకాది సహితము
ప్రక్రియను పై వార్తికములు చక్కగా వివరించు
చున్నవి. ఈ వివరణను సులభ గాహ్యముగా నభినవుడు
తన వివృతిలో ప్రసాదించుటచే మనకు కరణము
లన్నియు చక్కగా బోగపడుచున్నవి.

నృత్ర హస్తములకు తల ముఖముల నీ రీతిగా
వార్తికములు వివరించినవి—

“యా పూర్వం చతురశ్రౌతు తతో వ్యావృత్త
కర్మణా

ఉన్వృత్తి క్రియయా చైవ హంస పక్ష కరావపి
స్వస్వ పార్శ్వౌతౌ త్యక్తౌ తలే నానోన్యస్య
సంయుభౌ

తదాతల ముఖౌ ప్రోక్తా యదాతల ముఖౌకరా”

ఈ విషయమంతయు నృత్రాభ్యాసమున కత్యంత
ముఖకరించునది. ఇట్టి వివరణము కన్పించుటచే నభిన
వుని కృత్యము చాలవరకు సులభమైనట్లు చూపబ్బు
చున్నది.

దోలా పాదాచారి విధాన మీ రీతిగా వార్తిక
ములయందు కన్పట్టుచున్నది—

నాట్యశాస్త్ర వార్తకములు

“కుంచితాంఘ్రిం యదాత్మ్య కర్తాంతం

నిజ పార్శ్వః

పార్శ్వ ద్విశీకుం తస్మాన్మహాలావ త్పార్శ్వ

మాత్మనః

సీత్యాతంకు నిజే పార్శ్వ పాతయే త్వాన్వినా తదా

దోణపాదా భివే చ్చార్

ఆక్షిప్తాచారీ ప్రక్రియ సీ క్రింది విధముగా వార్తక కాగుడు నిర్వచించినాడు—

“కుంచితాంఘ్రిం యదాపురః

సముత్థి ప్యన తాం స్త్రీ వర్త మంచలగచ్ఛనః

సీత్యా పాగ్వాంశిగం జంఘా స్వస్తికే

నిపాతయేత్

పార్శ్వ ధూమా తదాక్షిప్తా ”

ఆవిధాచారీ విధి సీ క్రింది రీతిగా వార్తకములు ప్రపంచించినవి—

“యదా విశేష వర్తనా

కృత్యాజంమా స్వస్తికంకుంచిత క్కగణోఽగతిః

ప్రసారితాంచిత విద్ధః సన్ పార్శ్వస్వ నిపాత్యే

పార్శ్వ పార్శ్వంగిర క్షేత్రే తదావిద్ధావ్యాసా

భవత్

ఈ విశేష వివరణ నభివృద్ధి చేపట్టి తన వివృతి లోనికి అనువదించినాడు సృత్యైశ్యాసమున కన్పించు ప్రక్రియను గూడ గ్రంథస్థము చేయబెంచిన ఈ వార్తకములతి సుఖ్యములని వేగుగా జెప్ప నొక్క రలేగు గురు శిష్య పరంపరలో మూల గ్రంథము వ్యాఖ్యానింప బహులు గలగు. ఈ వ్యాఖ్యయే వార్తకరూపమున బహులు¹రి శాస్త్రవిషయములను వివరించుచు, పూరించుచు, విశేషములను తెలుపసాగినది. ఇట్టి వార్తకములను రాహులు²డు, శ్రీహర్షుడు మొదలగు వాగు రచించినారు. వీరిలో కన్పించని విశేషాంశములను ప్రపంచించుటకై ఇతిర టికలు, వ్యాఖ్యలు, వివృతులు బహులు జరిగివి.

స్వార్థం - త్యాగం

శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు

ఇంకను నుంగు వదలూ నాన కురిసి, యిప్పుడే వెలిసింది. అయినా నీంకాశం యింకా నిర్మలం కాలేదు. మూడు గంటలకు చదువుతూన్న పుస్తకం మూసి చిగ్గి లేడీ బాక్సుకు విశాలాక్షి పట్టగోడ వద్ద నిల్పిని మేడ క్రిందకు నూస్తోంది.

పట్టపగలే నానాంధ్రం వుంది. ఈ నిమిషమే స్ఫురించి విశాల చిగురు పడింది. వస్తం వస్తే అన్నీ నిల్చిపోతే పుద్గమైన బట్టలు నిరించుచున్నాయి. పీకాగు బాగామంటే నీలులేదు. ఇనాళ ఆది వారమే కాబట్టి యీ పూటంతా ఖాళీ. కాస్త డిజిటల్ తీర్తిగా పీచుకు నేటి నాగానికి యీ సగం నోతే మల్లీ తెల్లనారి పే నాములే. తిరిగి నావగాకుండా వుంటే నే యీ నానాంధ్రం విమయినా సర్తాగా తిరగటం.

సంకేహం నివృత్తి చేసుకు నేందుకు ఆమె తల ఎత్తి ఆకాశంలోకి చూసింది. ఆశ నిరాశ అయింది. అనునాన మే—విసుక్కుంది.

నిన్నో తోచి వెనుదిగిన బోయేసరికి అప్పుడే మెలిక తిరిగి తమ యింటి సమీపిస్తూ ఓ చిన్న కారు స్పిగ్గోచిమైంది. “కొంప తీసి...”—ధిమి పడింది ఈ కారు తమ కేటు ముందరే ఆగను కదా.

కారు గేటు ముందరే ఆగింది.

విశాల దిచ్చే విసుకుతో కొంగి చూసింది. కారు లోంచి ముంగు తిలుపు తెగుమనుని ఓ యువకుడు దిగి పైకి చూశాడు. వైనున్న పేడ మీద నుంచి అయి దాగు నీటి కిందవులు జారి ఆమె తలమీద పడి, వెక్కి బారగిలబడేటంతా అతను విష్ చేశాడు.

ఆమె తిప్పని సరిగా, మనసులో దూషిస్తూ మెల్లగా ఎక్కి క్రిందకు వచ్చింది. అప్పటికే బ్రాడుంగ్ గూమ్మోకి వచ్చి సోఫాలో కూర్చున్న ఆ యువకుడు విషయంగా లేచి నిలబడ్డాడు. కూర్చున్నాడు కూర్చున్నాడు.

“నీం కానారీ?”

“చాలా అర్థంబు”

“నీం కానారీ?” విసుకుగా, విసుకుగా అడిగింది ఆమె.

అతనిసారి కొంపం కంగారు పడ్డాడు; అన్నాడు “నా మినెనకి పెయిన్స్ వస్తున్నాయి. దయవుంచి రావారీ”

“ఎక్కడికి?”

“నా వూరికి”

“వూరికా? ఈ వూరు కాదా” అశ్చర్యపడింది. విశాల.

కొంపం జంకుతూ ఆ యువకుడు “ఉహూ; కాని ఎక్కడకు ఆగు మెళ్ళే” అన్నాడు.

విశాల అతన్ని విశితంగా పరీక్షించింది. బయటకు ఎక్కువ తెలియపర్చకపోయినా అంతరంగికంగా చాలా వ్యవసయధినిస్తాన్నట్లుగా వున్నాడు. వాలకం చూస్తే వొడిలేటట్లు లేదు. తనమీద గురివుంచి వచ్చిన వ్యక్తిని, మిష పెట్టి పంపటం కష్టమే. అన్యాయం కూడా.

“దప్పవ రారా!”

విశాల నిస్సహాయురాలైంది. “సారీ...యింకెవరి దగ్గరకైనా” అని కనీసం తప్పించుకు నేందుకు ఒక ప్రయత్నమైనా చేద్దామనుకున్న ఆమె నోరు మూత పడింది.

“ఇదే మొదటిసారి. ఏమవుతుందోనని భయంగా వుంది”

ప్రశ్నలు అడిగి అతన్ని కేధించటానికి ఎక్కడగా అవకాశం లేదు. ఎన్ని ప్రశ్నలు అడిగినా వివో సాకులు చెప్పి “వూరే గానారీ” అని పట్టుబట్టే సమర్థత లేనివారై వున్నాడా యువకుడు?

స్వార్థం - త్యాగం

చేసింది లేక అసంగీకారంగానే లేచి నిలబడి “ఉండండి” అని లోపలకు వెళ్ళింది. పది నిమిషాల్లో తల్లికి చెప్పి కావలసిన యిన్స్ట్రుమెంట్స్ వున్న బ్యాగ్ తో గదిలోకి వచ్చింది. అతను లేచి నిల్చుని బ్యాగ్ అంగుకుని, బయటకు వదిలాడు. ఆమె మానంగా అతన్ని అనుసరించి, కారు వెనక స్ట్రీట్ కూర్చుంది. అతను ముందు స్ట్రీట్ డ్రైవరు ప్రక్క కూర్చున్నాడు.

కారు కదిలక వికాల నిట్టూర్చింది. ఇవారే ఎంత ప్రోగ్రాం! ఎన్ని ప్లాన్లు?

ఓ క్షణం ఆగి “టాక్సీనా?” అని అడిగింది. ఎక్కేమందుకు చూసుకోలేదు.

“అవునండీ”

ఆమె మానం వహించింది. ఓ అయిదు నిమిషాలు నిశ్శబ్దంగా గడిచాక, ఓ విషయం స్ఫురించి అంది. “మా మిడ్ వైఫ్ లీవ్ మీద వుంది. మీ ఫోన్లో..”

“ఉన్నాడు లెండి. ఆ జాగ్రత్త తీసుకునే వచ్చాను” అని నంటనే ఆ యువకుడు అన్నాడు.

* * * *

నాలుగు గంటలకాలం గడిచింది. లేడీ డ్రైవర్ వికాల యివారే అదృష్టవంతుగాలు. ఎక్కువ శ్రమ లేకుండా సఫలీకృతులైంది. మొగిల్లవాడిని ఎంప తులకు అందిచ్చింది.

అతను ఫీజు తెచ్చి యిచ్చాక తీసుకుని “యహ బెజతాను” అంటూ లేచింది రామె

“వొచ్చి దగ బెజతాను” అన్నాడు.

జాలిపడి, నవ్వి అంది వికాల “వొద్దు. నెల్లెగలను. ఈ సమయంలో మీరు యింట్లో వుంటేనే బాగుంటుంది.”

కారు చిన్నగా కదిలక లైటులలుగులో లైటు చూసుకుంది. ఏడు పది నిమిషాలు. గతులలోద్దు. అరగంట ప్రయాణం.

కొంతదూరం పోయాక గాని పొరిపాటు చేశావని తెలియలేనామెకు. తను చేసింది అంత ఆనోగ్య కరమైన పనికాదని అప్పుడు గ్రహించింది. మధ్యాహ్నం అలటం మూలం ముసుగుగావున్నా నచ్చేటప్పుడు దారి ప్రమాదకర పైనదని అనిపించలేదు.

ఇప్పుడు యీ గమావారి నిజస్వరూపం బయటపడింది. కటికచీకటి అటూ యిటూ జీ బూత్లా నెల్లు. భయంకరమైన నిశ్శబ్దం.

అరగంట యీ నిశ్శబ్ద నిశీధిలో సయం. భయపడవలసిన విషయం ఎందుకు కాదు? వికాల డాక్టరే — కానీ లేడీ డాక్టరు.

ఆమె బిగబట్టుకుని కూర్చుంది. ఈ డ్రైవర్ ను యిష్టంవచ్చినట్లు అధికారరీత్యా ఉపయోగించుకునే సాహసం యీ స్థితిలో ఆమెలో హించింది. “కొంచెం స్వీకుగా పోనియ్యి డ్రైవర్” అనగానికి కూడా ఆమె సంసిద్ధురాలు కానేకపోయింది. ప్రయత్నించి విడిచింది

బహుశా యింకా మూడు మైళ్లుకూడా పోయి వుండదు. గమ్యస్థానం సగందూరంపైగా వుంది. వాతావరణం కారే గింది.

వికాల భయకంపితురాలైంది.

“ఏ.. మి.. టి...ని....”

ఆమె అహలేకు డ్రైవరు మాట్లాడకుండా వెళ్ళులాగి గెండుమూడు నాగు ప్రయత్నించాడు, ఉపాధి ప్లాన్లు కాలేను. టార్పిలైట్ తీసి తిలుపు తీసుకుని బయటకు వెళ్లి, బాయ్ నెర్ ఎత్తిచూపున్నాడు.

లేడీ డ్రైవర్ గారికి ఏమి చెబుతూ పాలుపోలేదు. మనుషులకిచ్చినట్లు ఆమె నోరులేని యీ కార్లకు యిన్ జక్షన్ యివ్వలేదు కదా. ఓ నిమిషం తలదాచుకుని, ఏనోలోచి, డ్రైవరు తెచ్చుకుని, బయటకు దిగింది. టార్పిలైటు నలుగులో డ్రైవరు ఏదో యాదాస పడుతున్నాడు మెల్లిగా అతన్ని సమీపించి కంపిత స్వగంధో అడిగింది.

“ఏమయింది?”

“కార్నా కెటర్ గో ఏనో లోపం వచ్చింది పాజ్. దీని అంకు లేలుస్తాను” తల ఎత్తికుండానే జవాబు వొచ్చింది.

“ఎంతసేపు పడుతుంది?”

“పది నిమిషాలు”

వికాల మానం వహించింది. తిరిగి లోపలకు పోయి కూర్చో బుద్ధికాశేకు చుట్టూరా చీకటి. దిడీ దివ్యదూశేకు. ట్రాఫిక్ అపశిలేకు. భీత చెందిబయిది అతస్థం. ఎందుకులేకు? కదిలి ఓ అడుగు

వేసి, కొంపంగా జారింది. చాలాసేపు వర్షం కురిచింది. గోడ్డుంతా బుడబుడంగా వుంది. చీకెలమీద పాడుగాకుండా జాగ్రత్తగా నడిచి, ఓ చెట్టు కిందకునిచ్చి నిల్చింది. గాడికూడా లేకు, ప్రక్కకి పరిసరి చీకటి. తెలల మాటున దాగింది కదా. ఏం చెయ్యాలి యిప్పుడు?

మానగా, ఆమె ఎప్పుడో జరిగింది చిరంకు అధికం కాసాగింది. అది నైశిత్యంగా కూడా మాగు తోంది. ఈ నాయంత్రం అంతా ఎప్పటికీగా గతి లింది. కొత్తదనం ఏదీ లేకు. సగదా అసలే లేకు. వానీ యింకా కొను ముగ్ధురాలిలో ఆగివెప్పుడైనా ప్రక్కన యిద్దరు ముగ్గురు స్నేహితులు వుంటే...

మాతాత్తుగా ఉలుకుకు పడింది. నానాదృష్ట సంచారం ఏమీలేని యీ అంధకారంలో వొంటిరిగా, ఓ మళ్ళా ముహూర్తం తెలియని వ్యక్తితో యీ ఏకాంత ప్రదేశంలో వున్నాననే తలంపు వచ్చే సరికి వర్షంతో జలపించింది. రక్తం ఘనీభవించి నట్లయింది.

కొన్ని గజాల దూరంలో, తింటాలు పశువులను ద్రోవకు లంక చూసింది. పొరపాటునైనా యిటువైపు చూడటం లేకు. అయినా వికాల ప్రసన్నురాలు కూలేకు. ఏమియినా అపాయం సంభవిస్తే యిక్కడ తిమసు కాపాడేది ఎవరు?

ఆమె హృదయ క్షేత్రంలో ప్రయవకు నిలిచి, కృపరంగా నవ్వుతున్నాడు. ఆ నవ్వులోని అంత ర్ధాం శ్రీయైన వికాలకు తెలుసు.

ఆమె భావాలు అంతటితో ఆగలేకు.

మాతాత్తుగా దొంగలు వచ్చాడు. వాళ్ళకు పెద్ద కేడ్డి మీసాలున్నాయి. తిని బతుకుకు రిచ్చాడు. తిని కంఠానిమిలో ఒకటికే వెళ్ళేస్తా. అది కాస్తా కాజేతాను అంతటితో ఆగినా బాటుండును. నాశం యింకా ఏమిటి ఆశిస్తున్నా? వాణికి వాతూండిగిను?

నవ్వువోచ్చింది వికాలకు. అందరి కంటి శ్రీ కాను తిను. చనువునుంది. తెలివీలది. కానీ అది ఓ యువకుడి సహాయం తీసికొనింది. మల్లీ ఎంకు కంటి భయ, కాని అంత చీకటిలో కూడా. తిని ఎవరూ మానకపోయినా వంశవృద్ధి ఎంకుకు నవ్వు కుందో ప్రత్యక్షమైంది. అర్థం కావలలేకా మెను.

ఈ విచిత్రమైన అనన్యభరించటం ఆమెకు గుర్తు రంగా వుంది. ఒంకా ఎంతసేపని అనుకుదా మను కుంది. తలవల్లి ముసేంది ఓ కణంపాలు ఆవంతో పరివసుగాలైనిల్చింది. మరంగా ఆమెకు ఆకాశోత్తి — ఉమా — ఆకాశోత్తి కనిపించాయి.

అని ప్రమక్రమంగా సమీపిస్తున్నాయి.

బాగా దైన్యం చిక్కింది. మెల్లగా నడిచి గోడ్డుగూడపు వచ్చి నిల్చింది. గోడ్డు మెలికలలో జోళ్ళులు నాచుకుమాని అనుకున్నాయి. అయినే ఏమిమాని గడిగాయి చీకట్లో చిన్నగా నల్లుగు చేసు కుని, దాని నమస్కరంతూ వస్తోన్న చిన్నకారు వికాల చుట్టూలెన్న పరిస్థితి గమనించి కాబోలు దప్పుని ఆగింది. ఆమె వుద్దేశంకూడా అనే. లైట్లు ఆరాయి.

మగుక్షణంలో తలపు తీసుకుని, టార్పిలైట్లు వెలుగు గోడ్డుగూడ ప్రసరింపజేస్తూ ఓ వ్యక్తి, వికాల దగ్గరకు వెళిచివోచ్చాడు.

“ఏం జరిగిందండీ?” యింగ్లీషులో, సత్కృతగా ప్రశ్ని వోచ్చింది.

వెంటనే వికాల జవాబు చెప్పింది.

ఆ వ్యక్తి సానుభూతి చూపించి “ఏం దూరం పోవాలి?” అని మళ్ళీ అడిగాడు.

జవాబు చెప్పింది వికాల.

“మేయూ ఆ ఊరే. మీ కేరు ఏమిటి?”

జవాబు చెప్పింది.

చీకటిలో కనిపించకపోయినా ఆ వ్యక్తిలో కొద్దిగా సంవలసం కలిగివెళ్ళి లీలగా తట్టింది వికాలకు. ఈ విషయంలో ఆమె ఏదీ నిర్ధారణ చేసుకోకముందే ఆ వ్యక్తి “మాలతీ” అని పిల్చాడు.

లేడీ డాక్టర్ వివ్వరపాలు ప్రసించకుండా ఆ తీవ్ర వచ్చి తిని కాకున్నారకుపోయి మళ్ళీ “మాలతీ” అని మృదువుగా పిలిచాడు.

“ఏమిటి?” అని లోపలనుండి ఓ హావస్వరం రివచ్చి, యిందుమిందు అనే శబ్దంతో లోపలి డ్రెస్సూ నలిగింది. ముహూర్తంలో నిల్చున్న వికాల వసుక సీటులో కూర్చునివున్న ఓ శ్రీతలూకు ఫారిపోయివున్న గుండరివదనాన్ని ఆస్పష్టంగా చూడగలిగింది.

స్వార్థం - త్యాగం

“ఎవరోచ్చాకో చూడు” ఆ పురుషుడి కంఠ
ధ్వని ఉత్సాహంగా విసవచ్చింది.

“ఎవరు?”

“నువ్వే గుర్తుపట్టు...డాక్టర్! ఓసారి యిటు
వస్తారా?”

ఆమె మెల్లగా కౌగిదిగ్గరకు నడిచివచ్చి,
లోపలవున్న స్త్రీకేసి దీప్తిగా చూసింది. లోపలి
ఆమె అలాగే చూసింది.

మొదట సంజీవాం, పిదప ఆశ్చర్యం, తరువాత
సంతోషం యివన్నీ యిండుమిండు ఒకేసారి ఆయిద్దరి
స్త్రీల ముఖాకృతులలోనూ ప్రతిఫలించి “నువ్వా”
అని యిద్దరినీ మళ్ళీ ఒకేసారి రమరమి పలకరింప
జేశాయి

“మాలతీ” అంది విశాల గాఢదికంగా. ఆమెకు
ఎంగుకో యిప్పుడే దుఃఖంలాగా వచ్చింది. ఆ స్థితి
లోనే కన్నీళ్లు కారితే వాటి నే ఆనందభాష్మ
లంటారు.

“ఎన్నాళ్లకీ కలుసుకున్నాం విశాల. లోపలకు
రా” — ఆమె చూటలు వూర్తికొక ముంచే పెద్ద దగ్గు తెర
వచ్చింది. చప్పున నవకవున్న బాలీసుకు ఆమెను, తల
వంచుకుని, ప్రేమలు తెగిపోయేట్టు దగ్గుతూ, అవస్థ
పఠెసాగింది. విశాల ఆలస్యం చేయకుండా అటునైపు
తిరిగిచెల్లి, తలుపు తీసుకుని లోపలకు వెళ్లి మాలతి భుజా
లను గట్టిగా పట్టుకుంది.

“మాలతీ. అయ్యో ఏమిటి?”

మాలతి స్నేహితుగాలివైపు జాలిగా, దీపంగా
చూసింది. అతి ప్రయత్నమీద జనాబు ఏదో చెప్ప
బోయేటంతగా మళ్ళీ దగ్గు తెర వచ్చి, మనిషి వేళ్లాడి
పోయింది

అయిదునిమిషాలు బాగా, వ్యభగా నిశ్శబ్దంగా
గడిచాయి.

మాలతి బాగా లేరుకున్న తర్వాతి హీనస్వరంతో
అంది—“అంతే అది.”

“అంతే?”

నవ్వుటానికి ప్రయత్నించి విఫలురాలై ఆమె
“నాకు టి. బి.”

విశాల ఒక్కసారిగా విద్యుత్తాతం తగిలి
నట్లుగా వాణింది. “ఏమిటి? ఏమిటి?”

“ఏమీలేదు. రెండేళ్ల క్రితం చావురించింది
నాకు. అప్పటినుంచీ యింకే.”

“ట్రీట్ మెంట్ తీసుకోలేదా?”

“నెయ్యకలసిన ప్రశ్న వేశావు? ఎంగుకు తీసు
కోలేదా? గోజూ స్పెషలిస్టు మా ఇంటికి వచ్చిపోతుం
టానుగా.”

విశాల నిట్టూర్చి “ఎటువంటి ఫరిస్థితిలో నిన్ను
చూశాను” అని ధోరిణి మార్చటానికి ప్రయత్నిస్తూ
“అయితే ఇక్కడికి వచ్చి ఎన్నాళ్ళయింది? దారుకు
మూత లాడదామనుకుంటున్నావా? కనిపించావు
కానీ?” అని గబగబ అడిగింది.

మాలతి యీ ప్రశ్నలకు జనాబు చెప్పబోయే
టంతలో బయటనే తచ్చాడుతున్న మాలతి భర్త మరీ
దగ్గరకు వచ్చి “యక్కడేనా ఏమిటి కబుర్లు? ఈ
చీకట్లో ఏమిటి? డాక్టర్ గారు మనతోనే కారులో
వస్తారు.” అన్నాడు.

“కాదు. నాకోసం అక్కడ టాక్సీ వుందికదా”
అని విశాల నవ్వున అంది.

“అది యింకో గంటకు గాని బాసపశితే నయమే.
డ్రైవర్ తో నే చెప్పేసి వస్తాను” అని అతను రెండు
నిమిషాల్లో ఆ పని ముగించుకువచ్చి ముంగు తలుపు
తెరిచి స్తీరింగు ముంగు కూర్చున్నాడు. ఇంగులో
మొహమాట పడాల్సింది ఏమీలేదని గ్రహించి విశాల
మానంగా కూర్చుంది. కాదు కదిలింది.

“ఇప్పుడు చెప్పు” అంది విశాల రెండు నిమి
షాలు గడిచాక.

“ఏముంది? వారికి యక్కడికి ట్రాన్స్ ఫర్
అయి వారం రోజులయింది”

“అయితే నేను యక్కడే వుంటున్నానని
తెలిసి ఎంగుకు వచ్చి కనిపించలేదు? పోనీ ముందుగా
ఎందుకు ఉత్తరం రాయలేదు.”

మాలతి వెంటనే ఊణ స్వరంతో “ఏం
చెప్పనూ. నా ఊహలు మరో విధంగా వున్నాయి.
హఠాత్తుగా వచ్చి ఆశ్చర్యంలో మంచి రేడ్డామను
కున్నాను” అంది.

“ఆశ్చర్యం సరే. దుఃఖంలో ముంచావు” అను
కుంది విశాల లోలోపల.

ఇంతలో ఆమె దృష్టి సీరియస్ గా డ్రైవ్ చేసుకు పోతూన్న మాలతి భర్తపై బడింది. ఆమె పెళ్ళికి తను వెళ్లేను. అతని పేరు ముకుందరావు అన్నట్లుగా గుర్తు. గజిడేడ్ ఆఫీసరని మాలతి ఉత్తరాలే చెప్పాయి. ఆమెలో మాత్రాగా ఓ ప్రశ్న ఉదయించింది. దానికి జవాబు సులభమే. ఆ సులభమైన జవాబు ఆమెకు తోచేటంతలో మాలతి నాలిక కొరుక్కుని ఆంది. “సారీ—మీ యిద్దరకూ పరిచయం చేయ నేలేను.”

పోచయం ముగించాక ముకుందరావు అన్నాడు. “మీతో నాకు ముఖ పరిచయం యితే ప్రశంస అయినా, మీ గురించి ఎంతో స్నేహితుడైనవాడు కూడా తెలుసుకోవట్లుగా, మీరు నాకు తెలిసేటటు మా మాలతి చేసింది. ఘన కౌగిలం కనూ. అంకుక నే మీ పేరు మీ నోటినుంచి రాగానే ఎవరో గ్రహించి వేశాను.”

ఇదే, యిందాక విశాలకు తోచబోయిన సులభమైన జవాబు. ఆమె యిప్పుడు చిన్నగా నవ్వి, ఊగకుంది.

తిర్వాత స్నేహితురాలిద్దరూ లోకాభిరామాను ఇంట్లోపడ్డారు. మధ్య మధ్య ముకుందరావుకూడా వీళ్ళ సంభాషణలో జోక్యం కలిగించుకున్నాడు. ఈ యిద్దరి స్నేహితురాలి మధ్య వున్న స్నేహం కొంచెం విచిత్రమయింది. అయితే ఒక్కొక్కరు మానుకోకుండా గడిపారు. ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు కూడా యిన్నాళ్లు యొక్కువగా జరిగలేదు. కాబట్టి గోజులలో ప్రమిత్రురాలిగా పరిగణించిన వ్యక్తి వివాహానికి కారణాంతరాలవల్ల విశాల హాజరుకాలేదు. విశాల డాక్టర్ అయ్యాక చూడటానికి అవతల వ్యక్తికి పడలేదు. ఆమెకు భయంకరమైన ఓ వ్యాధి సంక్రమిస్తే ఈమెకు తెలియటం సంభవించలేదు. విచిత్రం కానూ? ఐనా ఇద్దరిమధ్యా ఆప్యాయతకేం లోటులేదు. అంతేకాదు. చాలా సంవత్సరాల తర్వాత కలుసుకున్నప్పుడు తాత్కాలికంగా జనించే సిగ్గు, మొహమాటం యివన్నీ లేవు వీళ్ళ మధ్య. విశాల స్నేహితురాలి ఆరోగ్యం గురించి వివరాలింకా అడుగుదా మనుకుందిగాని అది సమయం కావని ఊహించింది. మధ్య మధ్య రెండు మూడు సార్లు మాలతికి దగ్గుతెరలు వచ్చాయి ఆ సమయంలో మాలతి కళ్ళలో ఒకరకం బాధతో తిరిగిన

కన్నీళ్లే. విశాలతరళనయనాల్లోనూ మరో రకం బాధతో తిరిగాయి.

చాలాసేపు గడిచాక, సిటీలో జనసంచారం బాగా సన్నగిల్లక కారుపుంపీథులలోకి ప్రవేశించింది ఒకటి, గెండు మైళ్లు, పది పదిహేను ములుపులు తిరిగింది. ఓ పెద్దమేడ గేటుముందు కారు చిన్నగా ఆగాక “యిదే నూ యిల్లు” అంది మాలతి. విశాల తల ఊపి, లేచి స్నేహితురాలు కారునుంచి దిగటంలో సాయపడింది.

“లోపలకురా” అంది ఆమె ఆయాసపడుతూ.

“ఇప్పుడు కాదు. ఇప్పటికే చాలా రాత్రయింది. ఇంకో గెండు మూడు రోజుల్లో వీలు మాసుకుని వస్తాను” అంది విశాల.

“తిప్పకుండా రావాలిసూనా.” అని భర్త వంక తిరిగి “కారులో ఆమెను యింటివరకు దిగబెడ్డారు గదా” అంది.

విశాల యింకా కంగారు పడుతుండగానే ముకుందరావు “రాండి” అని ఆహ్వానించాడు. మనసులో చాలా నొచ్చుకుంటూ స్నేహితురాలి దగ్గర సెలవు తీసుకుని కారులో ఎక్కి కూర్చుంది. తిర్వాత యిద్దరూ ఎక్కువగా మాట్లాడుకోలేదు. విశాల తన యింటివద్ద దిగిపోతూంటే, అతను “ఒకసారి వీలు మాసుకుని తిప్పకరింతి. మాలతి కేమీ తోచదు” అన్నాడు. ఆమె తల ఊపి, థ్యాంక్స్ చెప్పి లోపల కొచ్చేసింది.

* * *

మొదట ఆమె గెండు మూడు రోజుల్లోనే స్నేహితురాలింటికి వెడదామనుకుంది గాని, డిప్రెషన్ రీలతో వర్క్ ఎక్కువగా వుండటం వల్ల, బంధువుల ఇంటికనినల్లిన తల్లి ఇద్దరు ముగ్గురు బంధువులని కూడా వెంటబెట్టుకుని బెంబూలూనుంచి వచ్చేయటంవూ తీరిక లేక వళ్ళలేకపోయింది. ఆ ప్రమాణం ఆదివారం దాకా వాయిదా వేసుకుంది. చివరకు ఆదివారం వచ్చింది. మధ్యాహ్నంనుంచీ అంతా సెలవే కావటం వల్ల ఆమె వొంటి గంటకు బయల్దేరింది.

“కుక్కలున్నాయి బాగ్రత్త” అన్న బోధ్ధ ఆమె మానుకోలేదు. తొందరలో రెండడుగులు గేటు దాటి ముందుకు వేసేసరికి గొలుసు కట్టివున్న దెయ్యపుకుక్క గయ్యమని ముందుకు ఉరికిబోయింది. విశాల దిచ్చే భయంతో కళ్ళప్పజెప్పి మాన్చి నిలబడి

స్వార్థం - త్యాగం

పోయింది. లేడీ డాక్టర్ గారిని యిస్సోలో పెద్ద సమస్య ఎదుర్కోబోతోంది. కాని ఆమె అదృష్టం బావుంది; ప్రక్క గదిలోంచి సవ్యకి విని లేచివచ్చిన ఫ్ర్యాన్ ఆమెను రక్షించాడు.

కుక్కని గడుసుతూ, వినయంగా ఆమెపైపు మాన్తూ “లోపలకు వెళ్ళిపోవటానికి” అన్నాడు.

విశాల వాడివంక కృతజ్ఞతతో చూసి, మరి రెండు మూడు అడుగులు వేయకముందే నీరసించిన మాలతి సుందరవదనారనిందం ప్రెన్ను కిటికీనుంచి తొంగిచూసింది.

“విశాలా” అని పిలిచింది ఆమె చేయిచూపుతూ.

విశాల పైకి చూసి జాలిగా నవ్వి “వస్తున్నా” అంది. ఫ్ర్యాన్ మెల్లపైపు దారి మాపాడు. ఆమె గబ గబ మెట్లను ఎక్కి పైకి నల్గిపోయి, స్నేహితురాలితో ముందుగా అన్న మాట ఇది: “హాజిరి చెప్పానా?”

మాలతి గోపకరమనునని నిలబడింది. ఆ క్షణంలో ఆమె పొలిపోయిన పెంపురూప చిగురించిన చిగురవ్వు ఆ ముఖానికి ఎటువంటి వన్నె చిన్నెలా తెచ్చి పెట్ట లేదు సరికదా, వెలాకెలా పోయింది.

“నూ యింటికి వచ్చిన ప్రతివారిపనీ యిలాగే అవుతుంది. “వచ్చిందీ” అన్నాను. విన్నాడుకాదు.

తర్వాతి యిద్దరూపోయి కుర్చీలలో కూర్చున్నారు. “రెండు మూడు గోసుల్లో రావటం అంటే యిదేనా నిమిషం?” అని మాలతి ప్రశ్నించింది.

“ఏం చేయను? నీకూ నాకున్నంత పనిత్రం లే తెలుస్తుంది.”

మాలతి స్నేహితురాలి వదనంలోకి ఒకసారి చూసి, తిగునాతి తలవంచుకుని అంది “ఉన్నావ నే నేను చేసుకోలేనుకదా.”

ఉత్తరక్షణంలో ఆమె కనుకొనల్లో నీళ్లు తిరి గాయి. చిన్నిగా అని తర్వాతి చిక్కిపోయిన చెక్కిళ్ళిగూగుగా కంఠం నీచుపై ప్రవహించాయి.

“మాలతీ” అంది విశాల. “ఛా—నిమిషం?”

“ఏం చెప్పను విశాలా! నావంక చూడటానికి నీ కిస్సుకు భయం వేయటంలేమా? నన్ను తొకం దుకు కూడా నీవు జంకబల్లేదా? బహుశా యీ అను భూతులు నీ కంతిగా వుండకపోవచ్చు. డాక్టరినిగా నువ్వు. మావారికీ లేవనుకుంటూ. ఆయన భర్తకొబట్టి

భరిస్తున్నాడు. మరి...మరి....” ఆమె కంఠం వాణి కింది. ఎంతో నీరసంగా వాణికింది. “సహృదయంతో నన్నెవరు ప్రేమిస్తారు విశాలా? ఒకప్పుడు—నీకు తెలుసుగా. ఈ అందం ఎంతనుందిని ఉన్నానున్నీ చేసిందా! ఈ చేతులు. చూడు ఎలా ఊణించిపో యాచూ. నా గొంతులో మాధుర్యమేనా నీకు విని పించేది? ఇంకా కొంచెం గట్టిగా మాట్లాడితే అంతా రక్తం—రక్తం—రక్తమయం.

ఆమె గెంతు చేతులతో ముఖాన్ని. కప్పుకుంది రక్తంతో కాదు; రక్తంలాంటి కన్నీళ్ళతో అని స్వీర లో నే తినిసిపోనూయి. విశాల ఉద్వేగాన్ని అణచు కుంటూ ఆమె చేతుల్ని, వదనమండలంనుంచి బావం తింగా విడదీసి, కంపితస్వరంతో అంది “మాలతీ. నీకు విచ్చిగానీ ఎత్తలేదుగదా.”

“ఆ అదృష్టం అందరికీ పడుతుందా విశాలా.”

“చాలే. ఈ వేదాంతం ఎప్పటినుంచీ?”

“చెప్పలేను” అని ఆమె గంభీరంగా “యిదీ వేదాంతమంటానా డాక్టర్. నే నందులో ఓసమా లయినా నేగ్గుకోలేనే. బహుశా ఒకటి నిజం కావచ్చు. కష్టాలు వచ్చినప్పుడు మానవుడి నోటినుంచి ప్రతిమాటా వేదాంతంగా యితరులకు భవించవచ్చు” అని నిజూర్చి “సంతోషంవస్తే మనిషి నవ్వుతాడు. కష్టంవస్తే నాలుగే విడుస్తాడు మరి యీ దుఃఖసమ యాల్లో నేనా వేదాంతం వచ్చేది? విశాలా, నేను చెప్పేది ఆర్థమయినదా? వేదాంతంలో కొంతస్వార్థం వుండవచ్చుమాట. ఆ ప్రకారం ప్రతివారూ ఎప్పుడో ఒకప్పుడు, ఏదో ఒక క్షణంలో వేదాం తాలు అవుతూనే వుంటారు. బలే. అయితే యీ సిద్ధాంతానికి ఏర్పడిన ఆ ప్రత్యేక విలువ ఏమయింట్టు.”

“మాలతీ...మాలతీ...మాలతీ”

తల వంచుకుని, కొంచెం ఆగి, మళ్ళీ తల పైకిఎత్తి గాఢాకంగా అంది ఆమె.

“మాట్లాడనియ్యి విశాలా! మాట్లాడితే కొంచెం ఆపేసిన తిగ్గవచ్చు”

విశాల స్వరం చిన్నదిచేసి అంది: “నీ కెలా ఊర్చు కలిగించాలో నాని బోధపడంలేదు. డాక్టర్లందరూ సాధారణంగా కృత్రిమంగా ఊరడించ టానికే అలవాటుపడి వుంటారు. ఈ అలవాటు

బహుశా నీవు నాకు ప్రాణస్నేహితురాలివి అవటం చేతనేమో, నా చేత నోరు విప్పించటంలేదు.”

తరచి యోజిస్తే యీ మాటలు అవతల వ్యక్తి హృదయానికి ఎంతగాఢంగా నాటుకుంటాయో విశాల ఆలోచించ లేదు. కాని అవతలి వ్యక్తి అంత తరచి యోజించక పోవటంవల్ల అక్కడ సన్నివేశం మరింతచెక్కి రసాభాస కాకుండా కాపాడబడింది.

తరువాత మళ్ళీమాలతి అంది “అక్కడవుండగా రెండేళ్లు యీ మాయదారి జబ్బుకోసం వేలకు వేల రూపాయలు తగలబోతాం. మెకిసిన్సో తీసుకుని తీసుకుని ప్రాణం విసిగిపోయింది. ఈ డిజిల్ మోటారు తగ్గి స్పెషలిస్ట్ ఎవరూ దొరకలేదు.” అని కొంచెం ఆగి “బహుశా యింకా కొన్నాళ్ళలో మదనపల్లి శానిటోరియంలో జాయిన్ అవుతాను. వారు అందు కోసం ప్రయత్నిస్తున్నారు.”

విశాలకు మనసంతా చాలా కలతగా వుంది. ఇవాళ యంత విపరీత పరిస్థితుల్లోకి యావ్వకు పోవడం తనని ఆమె ముందుగా కొందమైనా ఊహించ లేక పోయింది.

ఎవరూ మాట్లాడకుండా నిమిషాలు కొన్ని చికాకుగా మానంగా గడిచాయి.

మాలతి హఠాత్తుగా స్నేహితురాలి ముఖంలోకి నూటిగా చూస్తూ “డాక్టరీవి కదా నవ్వు. నన్ను పరీక్ష చేసి నేనింకా ఎన్నాళ్లు బ్రతుకుతానో చెప్పు” అంది.

విశాల ఒక్కసారిగా చలించింది. చప్పున ఆమె ముఖం నీలమేఘచ్ఛాదితమైన ఆకాశంలా, వివిధ వర్ష కిర్మిరితం అయింది. చాలా సేపటికి తెప్పరిల్లి అంది “నేనా సబ్బబ్బకును స్పెషలైజ్ చేయలేదు. అయినా అవ్వేం ప్రశ్నలు? నీ మొహం”

“నా కండుకో అటువంటి ప్రశ్నలే వేయబుద్ధి వేస్తూంటుంది విశాలా”

ఇహ లాభింలేదని విశాల గ్రహించి టాపిక మారుద్దామని “ఆదివారం కదా. మీ వారు కనిపించ లేదే?” అని ప్రశ్నించింది.

“లేదు. క్యూప్ వెళ్ళావు?”

“అయితే యింట్లో ఎవరెవరు వున్నట్లు?”

“నేనూ, పనివాళ్ళూ అంతే. మా కవరూ పెద్ద దిక్కు లేరుకదా”

ఎక్కువసేపు కూర్చోవటంవల్ల విశాలకు విసుగు వుట్టి, లేచి కిటికీ దగ్గరకు పోయి నిల్చుని క్రిందికు చూసింది ఇందాక మాలతి యీ కిటికీలోంచే తనను పిలిచింది. క్రింది పనివాడు కుక్కతో ఆటలాడు తున్నాడు. అది మచ్చిక అయిన జంతువే అయినా జాతి పౌరుషం నిలుపుకునేందుకు కాబోలు అప్పుడప్పుడు మారాము చేస్తోంది. కరుస్తోంది కూడా. పెద్ద ఉత్సాహమేమీ లేకపోయినా ఆమె యీ దృశ్యాన్ని పరికిస్తోంది. ఒక నిమిషమైనా వూర్తిగా గడవలేదు. ఇంతలో పెద్ద పెట్టిన సెనుక దిగ్గు వినిపించింది. ఆమె ఆగుర్తాలో చప్పున వెనుదిరిగింది. రోగి చాలాసేపు దగ్గి దగ్గి అలిసిపోయి, రోజుకుంటూ, శస్త్రచికిత్స కూడా తీసుకుని లేచి ప్రక్కనే మెత్తని పగులు వేసి వున్న మంచం మీద కూలబడి, తరువాత వాలిపోయి, తన వంక విచారంగా చూస్తోన్న విశాల శత్రుత్వయంత్రానికి దీనిగా చూసింది. తెల్లబోయి చూస్తున్న విశాలకు యీ మాపులు భరించడం కష్టం కాగా, మాపులు మరల్చుకుంది. ఎంతసేపు దుఃఖం భరించటం? చివరకు సాగ్యం కాలేదు ఏనాడూ చేయని పని ఒకటి యీనాడు చేసింది. పమిటచెంప కన్నీళ్లతో తడిసింది.

“విశాల! ఇల్లారా. నా దగ్గర కూర్చో”

ఎడిచి వెళ్ళి కూర్చుంది.

“నీ కళ్ళు అలా ఎర్రగా వున్నాయే?”

“అంతే అవి. అప్పుడప్పుడూ అలా ఎర్రబారు తుంటాయి.”

“మా వారికి అంతే. అప్పుడప్పుడూ యీ అరుణ వర్ణం వారి నేత్రాల నావరిస్తుంది”

విశాల జవాబు చెప్పలేదు.

“చెంపమీద గట్టిగా కొడితే ఆ ప్రదేశమంతా ఇలాగే ఎరుపు రంగు వాస్తుంది కదూ”

విశాల ప్రశ్నార్థంగా చూసింది.

“అలాగే హృదయం మీద ఎవరైనా కొడితే కళ్ళలో యీ రంగు ప్రతిఫలిస్తుందిని నాకప్పుడప్పుడూ అనిపిస్తుంది విశాలా?”

స్వార్థం - త్యాగం

ఈమె దీనికి ఏమని జవాబు చెబుతుంది? తల మాత్రం వంచుకుంది. బహుశా ఆ సమయంలో చేయ వలసిన సరియైన పని అదే.

మళ్ళీ కొన్ని నిమిషాలు నిశ్శబ్దంగా గడిచాయి.

“వాళ్ళ నన్ను చాలా ప్రేమిస్తున్నాడు విశాల.”

మాలతి ఆకస్మికంగా అంది. విశాల తల అడించి ఉోడుకుంది.

“నాకు ఒకటే దిగులు. వారి ప్రేమను, నేనుతిరిగి యివ్వలేక పోతున్నా నే అని. ఈ గోగ్గిదాన్ని చూసి ఆయన ఏనాడూ ఏనుక్కుసులేను. నా ఏమాటనూ తృణీక రించలేను. ఆయనకు నేను చాలా ఋణపశివున్నాను. ఆ ఋణాన్ని తీగ్గుకోలేకుండా నల్లిపోతా నేమోనని ... ఏదైనా క్యాంప్ వెళ్లాల్సినస్తే వారి మనసెంత కొట్టకుపోతుం దనుకున్నావ్?”

మళ్ళీ నిశ్శబ్దం; చాలా సెకన్లు.

“అదే నా బాధ. అర్థమైందా?”

విశాల మాటాడలేదు. తల ఉోపలేదు. క్షబ్ధంగా మాన్తూ ఉోడుకుంది.

ఆమె అక్కడే మరిరెండు మూడుగంటలు గడి పింది. అవీ అంతే చాలా నిస్సారంగా గడిచాయి. ఆమె యీ స్నేహితురాలి దగ్గరకు సరదాగా, కూ సాగా గడుపుదామని ఆశపడి రాలేదుగాని, అనుకో కుండా గుఱుం మింతి అధిమించింది మూడింటికి వంటమనిషి కాఫీ తెచ్చియిచ్చింది. మాలతి పాలు త్రాగింది. తిర్వాతి విశాల లేచి వస్తానంది. మాలతి ప్రతి రెండుమూడు గోజులకూ ఓసారి కలుసుకుంటూ నని మిశ్రుగాలు మాట యిచ్చాక నే ఆమెను వదిలి పెట్టింది. మధ్యాహ్నం నాలుగుంటలకు విశాల దిగు లుగా బయలువుగా యింటికి చేరింది.

* * *

ఆమె అన్నమాట నిలబెట్టుకుంటూ నే వుంది. సాధారణంగా వీలుగోరికినప్పుడెల్లా మాలతి యింటికి వెల్లి వస్తూ నే వుంది. తన జబ్బునుగురించి మాలతిఅంటు న్న మాటలలోని నిజం డాక్టరైన విశాలకి తెలుసు. ఆ వ్యాధి చాలా తీవ్రంగా ఆ వ్యక్తిగో ముదిరిపోయిం దనీ ఆమెకు తెలుసు. కాని యీ స్థితిగో ఆమె చేయ గలిగింది ఏమీలేదు. చప్పన శానిటోరియంలో చేరి

పోమ్మని సలహాలు ఇచ్చింది. చివ్వరికి అదీ కార్య రూపం దాల్చింది. ఓ నెలగోజులలో నే ముకుందరావు అంతా ఖాయం చేశాడు

ఆ రాత్రికి మాలతి బయలుదేరి వెతుకుందనగా విశాల చూసివద్దామని బయల్దేరింది. ఆమె వెల్లేసరికి మాలతి వంటరిగా కనబడింది. ముకుందరావు యింట్లో లేడు.

ఇద్దరూ ఆసీనులయ్యాక “అయితే వెల్లిపోతు న్నావన్న మాట” అంది.

“అవును. వెల్లిపోతున్నాను.”

విశాల చప్పన నాలుక కొరుక్కుంది. ప్రతి మాటకూ యీ పెదద్దం తీస్తే తనుమాత్రం ఏం చేస్తుంది?

“అలా గనకు మాలతీ. ఇంకో ఆరు నెలలో నువ్వు ఎలా తయారౌతావో చూడు. అద్దంలో చూసుకుంటే నిన్ను నువ్వే గుర్తు పట్టలేవు తెలుసా?”

“ఏ లోకంలో?” అని మాలతి పొడిగా నవ్వి “అవన్నీ గాలిమేడలు. రైట్ లంగ్ యిప్పటికీ పూర్తిగా చెడింది దాని బగులు స్పాంజ్ రిస్లేఫ్ చేస్తాయట ”

ఒక ఊణంతగి విశాల గట్టిగా నవ్వింది “అయితే ఏం? అలా వున్నావాళ్లు ఎంతయింది లేకు?”

కాని మాలతి యీ గోజు మరి గంభీరంగా వుంది. కొంచెం ఆగి “నిన్నో ప్రశ్న అడగనా?” అంది.

కొద్దిగా తెల్లబోయి విశాల “ఏమిటి?” అని ప్రశ్నించింది.

“జవాబు నూటిగా రావాలి ”

“అంగే”

“నువ్వొకా ఎండుకు పెళ్లి చేసుకోలేను?”

విశాల ముఖం చప్పన నల్లబడింది. స్నేహితు రాలి ముఖంలోకి ప్రశ్నార్థంగా చూసి ఉోడుకుంది.

“చెప్పవూ?”

ఆమె జవాబుగా అస్పష్టంగా గోణిగింది.

“కారణం లేవోలేను”

“అనే చెప్పవూ?”

ఎంతో జాలిగావుంది యీ మాట; ఈ మాటే విశాల గుండెను చీల్చింది. తను యింకా పెళ్లి ఎందుకు

చేసుకోలేను? పాతికేళ్ళ యావయ్య, యీ యావనం, యీ సౌందర్యం, యింకా... ఎందుకు? ఎందుకు? తను యింకా పెళ్ళియైతే చేసుకోలేను? ఈ విశాల జగత్తులో తనకు సమఉజ్జీ, ఎవరూ దొరకలేదా? కాదు. ఈ మాయదారి డాక్టర్ వృత్తిలో తను యీ సుఖాలన్నీ త్యజించిందా? పట్టినట్టిని విస్మరించిందా? కాదు. కాదు. ఎందుకు తను యింకా పెళ్ళిచేసుకోలేను?

ఆమె చలించింది. దీని కంటికి కారం ఒకటే.

మాన్యంపైగానే ఆమె తరళనయనాలు అవరళ భావ జలపూరితాలయాయి.

ఈ వైఖరి చూసి మాలతి తృప్తిపడింది. విహ్వల దృష్టితో ఆమె వంకమాన్య "విశాలా యిదేమిటి?" అని గొణిగింది.

ఒక క్షణం విశాల కనుకెప్పులు, టపటప కొట్టుకున్నాయి. వెంటనే ఆమె లేరుకుని రుమాలుతో కళ్ళు గబగబ తుడిచేసుకుంది. అంది:

"చెప్పలేను మాలతీ తమిండు."

ఈ జవాబు తన మొదటి ప్రశ్నకో, రెండో ప్రశ్నకో ఆమెకు మొదట అర్థంకాలేదు. ఈ కన్నీళ్లు తనలాంటి ఆడదానివే. కొంచెం నిశితంగా ఆలోచించాక రెండు ప్రశ్నలకూ జవాబు అదేనని తెలుసుకుంది.

"నాతో చెప్పకూడదా?"

"కూడదని కాదు. చెప్పలేను. అది నా అశక్తత"

"అయితే నిన్ను ఆ విషయం గురించి మరి ప్రశ్నించను. నా యింకో ప్రశ్నకు మాత్రం సమాధానం నూటిగా యివ్వాలి."

"ప్రశ్నల్ని పైను."

"ఉహూ. ఒప్పుకోను. నాకు చాలా ఖచ్చితమైన జవాబు అవసరం."

విశాల తల ఊపింది.

ఈ ప్రశ్న అడవిలో మేల్కొలుపుగా మాలతి చాలా విశ్రాంతి పైన అనుభూతి నొందింది. వెళ్ళులేక పారిపోయిన ఆమె ముఖం మరింత పారిపోయింది. చిన్న బోయింగిలాగా. తనలోని శక్తిసంతాపం కూడదీసుకున్నట్లుగా, విశ్వప్రయత్నం చేసి పెదవులు కదిలించింది.

"అవసరంపై యిహముందు పెళ్ళి చేసుకుంటావా?"

"ఇప్పుడేం చెప్పగలనూ?"

"అలాకాదు. కొంత శ్రమఅయినా సరే, ఆలోచించి చెప్పితిరాలి".

విశాల పెద్ద చిక్కులో ఇరుక్కుంది. ఏమిటి ప్రశ్నలు? తన మనసు యిహ ముందు వివిధంగా వుంటుందో తనేం చెప్పగలను? కాని చెప్పకుండా ఊహకుంటే మాలతి ఊహకు నేటలులేను. ఈ అవస్థ భరించలేక చివరకు ఆమె నోరు జారింది.

"ఆ చేసుకోవచ్చు".

ఈసారి మాలతి పరిస్థితి మరింత దిగజారింది. ఆమె ఫలభాగం మీద స్వేద బిందువులు అలుముకున్నాయి. శరీరం కొద్దిగా కంపించటం ప్రారంభమైంది. పెదాలూ వొణుకుకున్నాయి.

"అయితే...అయితే...విశాలా! ఒక ప్రార్థన"

"ఏమిటి?"

"నీమీద ఎక్కువ దనువు తీసుకుంటూంటే తమిండు. ఇది నా ప్రార్థన. నా కోరిక. నా కడసారి కోరిక."

వివరమైన ఆమె వచనం. హఠాత్తుగా గంభీర రూపం దాల్చింది.

"నాగురించి నాకు తెలుసు. నేను యిహ ఎలాగూ జీవించను. కాని పోతూ పోతూ నేను ప్రేమించే, నన్నంత కంటే ప్రేమించే ఒక మహాపురుషునికి అన్యాయం చేసి పోతున్నాను. ఇదే నా హృదయాన్ని కాల్చి వేస్తోంది. ఈ ఆవేదనను భరించలేను విశాలా కొంచెంమైనా భరించలేను. నేను పోయినా నాకు ఏకాంతంగా యీ గుఱుభావంతో భరిస్తూ ఎలా జీవించ గలుగుతాను. వారి బాధల్ని పంచుకుని, వారికి మనశ్శాంతిని ప్రసాదించే హృదయం ఏక్కడ లభ్యమౌతుంది?"...కాని...యింత చొరవ తీసుకుంటున్నందుకు తమిండు. అది నువ్వే...ఆ హృదయం నువ్వే విశాలా. నీ విశాల హృదయంగానే వారికి చోటివ్వాలి"

భయంకరమైన యీ ఆవేశంగా కూడా ఆమె ఎదుటి వ్యక్తి ముఖం చూడటానికి భయపడింది. పాశుముఖం అనుకుంటున్న తన పదనాకృతి ఎదుటి వ్యక్తికి

స్వార్థం - త్యాగం

చూపించకుండా దాచేందుకు వేరే ప్రకారం లేక, ఆ వ్యక్తి చేతుల్లోనే తల వాల్చి వలచగా ఏడ్చింది.

ఈ విపరీత పరిస్థితిలో ఏ స్త్రీ హృదయం, అంగుళా మరీ సన్నిహితురాలైన ఏ స్త్రీ హృదయం కరగదు.

మాలతి, విశాల హృదయంలో చోటు చేసుకుని, ఏడుస్తోంది.

ఈ కన్నీళ్ళని తుడిచేందుకు ఆమె చేతిలో వున్న రుమాల చాలగు; పడుటచెండా చాలగు. ఒకే ఒక వస్తువు. కాని అది తన స్వాధీనంలో లేదే.

“విశాలా. నాకోసం నువ్వే త్యాగం చేయాలి.”

త్యాగమా? ఇది త్యాగమా? విశాల మేను గుర్తుకొనింది. చాలా సంవత్సరాలుగా తనలో దాసున్న ఓ వ్యక్తి, యీనాడు భూమి మీద జీవించి వుంటే, అప్పుడు యీ చర్యకు విపరీతార్థం తీసుకుంటే అది త్యాగంలాగా గా ధ్వనించ వచ్చు. కాని ఆ వ్యక్తి యిప్పుడు లేడే. కాబట్టి ఆ మాటేడా యిది త్యాగమా కాదు. తనను తాను త్యాగం చేసుకోవలసివచ్చు మాటకి తన దృష్టిలో ఆర్థం లేదు.

సుఖాన్వేషణకు అది మారుపేరు. ఇంకాలో ఒకే ఒక అర్థం స్ఫురిస్తోంది. స్వర్గంలో వున్న ఆ వ్యక్తికి అపచారం చేయటం.

“విశాలా...చి...తా...అబ్బ”

దగ్గు...దగ్గు... దగ్గు...అంతులేని దగ్గు చాలా ఘోరమైన దృశ్యం. దగ్గు చమురే నేర క్తం. రక్తం మరకలు విశాల చేతులకూడా పంచుకున్నాయి. ఇహ యీ మనిషిలో కాఠిన్యానికి తావులేదు. సానుభూతికి లోటులేదు. అలిసి, సాలిసి నేలమీద వాలిపోయి, కళ్ళు మూసుకుని పడుకున్న మాలతి ముఖంలోకి ఆమె వంగింది. పేరుపెట్టి పిలిచింది.

ఈ పిలుపు క్రిందపడివున్న వ్యక్తియొక్క శ్రవణకుహరాన్ని తాకి విగ్ధం చేసేటట్లుగా పనిచేసి వుంటాయి. నెమ్మదిగా కళ్ళు విప్పింది. ఎంత ఆత్మీయ ఆ వాడిపోయిన నయనాల్లో కూడా.

ఈసారి విశాల గొంతు పీణమీటినట్లు మోగింది. “సరే అలాగే”.

మాలతి బలహీనంగా విశాలచేతిని పట్టుకుని, తన హృదయం మీదికు లాక్కుంది.

“వొట్టువెయ్యి”

విశాలను నియలేదు. మాలతి చేతిలో చేయి వేసి ప్రమాణం చేసింది.

* * * *

చాలా నెలలు కాకపోయినా అయిదారు దొర్లాయి. ముకుందరావు భార్యను దింపి, అక్కడే పదిహేను రోజులండి, తనకు అంతికంటే నెలవు లేక పోవటంవల్ల వచ్చేవాడు. ఒక ఆహవని మనిషి, పనివాడూ అక్కడే వున్నాడు. విశాల, అతనివద్దకు పదిహేనురోజుల కోసారి అయినాపోయి వస్తాండేది. మొదటి రోజుల్లో అతనితో మాట్లాడటానికి ఒక విధంగా సంకోచించినా, యిప్పుడా సిగ్గు, బిజీతనం లేవు. అయినా వీళ్ళయిద్దరిమధ్యా మాలతి సంభాషణ తప్ప మరొకటి దొర్లేదే కాదు. అయినా చాలా ముక్తసరిగా వుండేది. స్వభావసిద్ధంగా అతను మాట కాక అయినా యీ విచారాలవల్ల చాలా ముభావంగా వుంటున్నాడని ఆమె గ్రహించింది. నీలయినస్వప్నా అతను మాలతి దగ్గరకుపోయి వస్తాండే వాడు. అటువంటి సమయాలలో మరీ దిగులుగా వుండేవాడు.

మాలతిదగ్గరనుంచి విశాలకు తరుచు ఉత్తరాలు వస్తూనే ఉన్నాయి. వాటిల్లో రానూరానూ నిరాశా వాదం ఎక్కువై పోతుంటే ఆమె ఆశ్చర్యపడి లేచు. నూడు నాలుగు నెలలవరకూ ప్రతి ఉత్తరం లోనూ విశాల తననుచేసిన వాగ్దానం విషయం చొచ్చు రింపబడుతూ వచ్చింది. ఈ విషయం ఒకసారి ఎంత బోతుగా నెల్లెందంటే “వారికి యిదేమీ తెలీను, నన్ను ఎంత గాఢంగా ప్రేమిస్తున్నారో తెలుసా? బహుశా నేను చచ్చిపోయాక మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకోనని భీష్మించుకు కూర్చుంటారు. అటువంటిప్పుడు ఆ బాధ్యత నీదే. నాకు నువ్వుగాక యింకెవరున్నారు చెప్ప...”

ఈ ఉత్తరం చదివాక ఓరిగమైన అసహ్యం కూడా జనించింది విశాలకు. విమనకుంటోంది తన గురించి మాలతి. తోటి ఆడవాన్ని యిదేనా అర్థం చేసుకునే విధానం! స్నేహానికి యిటువంటివా పరీక్షలు? అయినా ఆమె తనకోసాన్ని ప్రత్యేక తీర్థంలో ఏమాత్రమూ తెలియపర్చలేదు. ఈసారికూడా ఆ స్నేహితురాలిని మన్నించింది.

కాని ఎందుకో తరువాత తరువాత మాలతి దగ్గర నుంచి వచ్చే ఉత్తరాలలో యీ అంశం మాయమైంది.

మొదట విశాలకు అర్థంకాలేదు. ఇదివరకటిలాగా వివరంగా కూడా మాలతి ఆ ఉత్తరాలు గాయశోకపోతుంది. తనమీద వుంచిన నమ్మకం ఆమె తిమ్మకు హామీగా నిలిచి వుండవచ్చు. అదే నమ్మకం విశాల.

రాను రాను మాలతి దిగ్గరనుంచి ఉత్తరాలు రావటం తక్కువై పోతోందికూడా.

ఒకసారి సరీ పది పానుగోజులు బాదాకబురూ ఏమీ తెలియలేదు. ఆఖరికి ఓ గోజు యింకా ఉండవల్సి లేక ముకుందగావు దిగ్గరకు పోవాలని బయల్దేరి బోతుండగా అతని నాకరే ఒకచీరే తెచ్చియిచ్చాడు. “మాలతికి చాలా ఎక్కువగా వుండిది. నేనక్కడికి వెళుతున్నాను.”

విశాల చిప్పన కుర్చీలో కూలబడి బగులుగా నిట్టూర్చింది. త్వరత్వరగా ఆమె కనుకోసలమండి నీళ్లు స్రవించాయి. “అంతే. ఇంకాకొన్నాల్లో ఆవార్తా చేసుతుంది.”

ఏ వార్త! ఏ వార్త? అయ్యో! ఎటువంటి గుర్తార్త!

బహుశా; బహుశా కాదు నిజంగానే యిది తన జీవితంలో తనలో సందలనం లేవే రెండో చావు అవుతుంది.

హఠాత్తుగా ఆమె ఉలుక్కుపడింది. ఎంత కఠినాత్మురాలుతాను? జీవించివున్న ఒక వ్యక్తి మరణాన్ని గురించి ముందుగా ఊహిస్తోంది.

కాని, తప్పుగు. తప్పుగు. మనసుని అరికట్టే శక్తి తనకు లేదు.

ఆ మొదటిచావు! అది ఎంతటి భయంకరమైంది. తను జీవితాన్ని గురించి నిర్మించుకున్న ఆశలు, ఊహలు అవన్నీ తనతో తీసుకుపోయింది. తనని యిందు మిందు జీవచ్ఛవాన్ని చేసింది.

ఇంతకాలం యీ గుఱాన్నంతా ఎలా భరించింది? మాపరలకు మామూలు మనిషిలా ఎలా కనిపించ గలిగింది? స్నేహితులతో, బంధువులతో సరదాగా, కులాసాగా కాలం ఎలా గడుపుతోంది?

ప్రయత్నిం. ప్రయత్నిం. ఆ ప్రయత్నమే తనని యంతవరకూ నలుగురితో కలిసిమెలిసి వుండే బట్లు చేస్తోంది. అది పోయేటందుకే ఆదినారాలు ఆనందంగా గడపాలని తాపత్రయ పడటం.

కాని...కాని...తనకు కఠినంగా ఆలోచించక తప్పటలేదు. గాబోతున్న మాలతినావు తనను మళ్ళీ ఏదో పరిస్థితుల్లోకి తీసుకు వెళుతోంది. మొదటిచావు తనను ప్రేమనుంచి దూరం చేసింది ఈ రెండవది ప్రేమని నేర్పుతుందట. తను ప్రేమించాలట.

అంత గుఱానా? ఆమె పెదవులు చిన్నగా హసించాయి ఇది నాన్యూ? అయితే తనగా స్వార్థం ఓపాలు ఎక్కువవుతుందన్నమాట. దీన్నే మాలతి త్యాగం అనవచ్చు.

ఏది త్యాగం? ఏది స్వాస్థ్యం? దానికి దీనికి ఎంత తేడా? మాలతితోసా అతన్ని పెళ్ళిచేసుకోవటం మాలతి స్వప్నాలో త్యాగం అనిపిస్తూ తనూ ఒప్పుకోవచ్చు కాని...కాని అతన్ని ప్రేమించడం అది త్యాగంకాదు. ఏనాటికూకాదు. అంతేకాదు స్వర్గంలోవున్న మరో వ్యక్తికి ద్రోహంకూడా.

“నిన్ను తప్ప ఎవర్నీ ప్రేమించలేను విజయ్”

ఈ మాటలు తను గోటితో పరీక్షించా? కాదు. ఎక్కడో ఓచోట శాశ్వతంగా వుండేటట్లు రీఖించింది. ఎంత మనస్ఫూర్తిగా, వేదనగా గాసింది! ఇప్పటికీ ఆ లేఖ ఎక్కడో ఓచోట భద్రంగా వుండే వుంటుంది. అతను తన ప్రాణంకన్నా మిన్నగా దానిని దాచుకుని వుంటాడు.

“నేనూ అంతే విశాలా”

తన దిగ్గర యీ మాటలు ఇప్పటికీ సురక్షితంగా వున్నాయి. మనసు బావుండవచ్చునట్లా వాటిని చదువుకుంటూనే వుంది. అతను అదృష్టవంతుడు. బ్రతికివుంటే తన మాటల్ని నిలుపుకు నేనాడు. జీవించలేదు కాబట్టి ఆ బాధ్యత అతనిపై లేదు. మొదటిది జరిగివుంటే తనూ నిలుపుకు నేది. ఇప్పుడూ చాలా కాలం వరకూ సఫలీ కృతురాలాతూ వచ్చింది. కాని మాలతికి సంభించబోయే విషయం తన మాటల నిలువను నశింప జేసేటట్లు చేస్తోంది. ఒక వాగ్దానం వచ్చి మరో వాగ్దానాన్ని ఎగరగొట్టింది. తను మాలతి భర్తను వివాహమాడకా తప్పుగు. అతన్ని ప్రేమించకా తప్పుగు.

ప్రేమ...ప్రేమ...ప్రేమ ప్రేమించాలి కాబట్టి ప్రేమించాలి.

స్వార్థం - త్యాగం

తనకు యీ అవస్థనుంచి విముక్తి వుండదు. దానికి ఒకటేదారి. మాలతి బ్రతకాలి. విశాల నిట్టూర్చింది. కాని ఆమె బ్రతకదు.

అలా ఏకాంతం అనుభవిస్తే యింకా ఎంతసేపు ఆలోచనలు సాగిపోయేవో! కాని ఆమె తల్లి వచ్చి నాటికి చేతు వేసింది. లోపలకు వెళ్ళిపోయింది.

* * *

మనో కొన్ని రోజులు బహుళగా నడిచాయి. ఆమెకు మనసు మరీ పాడయింది. డిస్పెన్సరీలో సరిగా పని చేయలేకపోతోంది. కాని తప్పనిసరి. చాలా మందికి తనమీద గురివుంది. చాలామందికి తన మాతృత్వాలు ప్రసాదించాలి. అది తన విద్యుక్త ధర్మం.

చివరకు ఒకరోజు హఠాత్తుగా ముఖం తెలిసిన పూర్వక ఒకడు వచ్చి, చీట్ల అందిచ్చాడు. అది ముకుందరావు దస్తూరి.

“మాలతి పోయింది”

నెంటు నేదిమొర్రపోయినా, మరుక్షణంలో తట్టుకుని వాడిని అడిగింది. “అయిన ఎప్పుడు వచ్చాడు?”

“రాత్రి వచ్చామ్యుగారూ!”

బహుళ గుండె యింకా మొగ్గలేదు. దాని శక్తి యిదివరకే అయిపోయింది. ఇహముందు రాబోయే ఆలోచనలకు ఆర్థం వుండదు. మాట్లాడకుండా పోయి పడుకుంది. నిండా ముసుగు కప్పకుంది. అయిదారు సార్లు తల్లి వచ్చి పిలిచినా లేవలేదు. మిడ్ వైస్ ఆర్డం టుగా వచ్చి బ్రతిమిలాడినా కదలేదు. మొదలేదు. విద్యుక్త ధర్మం అనుకుంటున్న గుణం ఆమెను యీ సారి కదిలించలేకపోయింది. ఆ రోజు ఆమెకు కదిలించ ప్రయత్నించిన వాళ్ళందరికీ నిరాశే మిగిలింది.

సాయంత్రానికి ఆమె ఉబ్బరించి పోయిన ముఖంగో ఒకసారి లేచి, అద్దంలో తన ప్రతిరూపం చూసుకుని, మళ్ళీపోయి పడుకుంది.

మరునాడు ఉదయం ఆమె లేచి స్నానం చేసింది. ముఖం యింకా కళావిహీనంగానే వుంది. ఎవరితోనూ ఎక్కువగా మాట్లాడలేదు. తరువాత టాక్సీలో ముకుందరావును చూడటానికి పోయింది.

నౌఖరు ఎదురుగావచ్చి “అయ్యగారు యింకా నిద్ర లేవలేదుమ్యుగారూ” అన్నాడు.

“లేవు. నేను వచ్చానని చెప్పు.”

వాడు తెల్లబోయి, కొంచెం సంకోచించి యిహ విధిలేక, లోపలకు వెళ్ళిపోయాడు. పావుగంటసేపు ఆమె ఆలూగే మానంగా కూర్చోవలసి వచ్చింది. తర్వాత ముకుందరావు లోపలనుంచి, చంటిపిల్లాడులా నడిచి వచ్చాడు. అతనికి కళ్ళు ఎర్రగా జ్యోతుల్లా వున్నాయి. అని పూర్తి నిరాశాజ్యోతులు. మాట్లాడకుండా ఆమె ఎదురుగా కూర్చున్నాడు.

రెండు నిమిషాలు యిద్దరిలో ఎవరూ పెదవులు కదపలేదు.

చివరకు అతనే బలశంతమీద అన్నాడు “మాలతి ఉచ్చిపోయి అయిదురోజు లయింది.”

విశాల మాట్లాడేందుకు ప్రయత్నించటం లేదు. తలవంచుకు కూర్చుంది.

ఇద్దరిలోనూ ఎవరూ మాట్లాడేస్థితిలో లేరు. సంభాషణ జరగటం ఎలా? ఈలోగా నాకరు కాఫీ తెచ్చి బల్లమీద పెట్టి వెళ్ళిపోయాడు. కొంతసేపటి దాకా కాఫీ గీసుకునేందుకు ఎవరూ ప్రయత్నించలేదు. అనాలనిపించికొడు గాని, అవసరం అనిపించి విశాల అనేసింది “కాఫీ తీసుకోండి. చల్లారిపోతుంది” తిరువాత నాలిక కొరుస్తుంది. మాటలు ఆమెకే ఎలాగో ధ్వనించాయి.

ముకుందరావు ముఖం ఎత్తి, ఆమెవంక పొడిగా చూసి, కాఫీకప్పు చేతుల్లోకి తీసుకుని అన్నాడు, “మీరూ తీసుకోండి”

విశాల తీసుకుంది. కాఫీ త్రాగుతున్నారే కాని ఎవరికీ మాటబరావు. ఏం చెయ్యటమో ఆమెకు పాలు పోవటం లేదు. తను ఏమి చెబుదామని యిక్కడికి వచ్చిందో గుర్తుకు రావటం లేదు.

“మిమ్మల్ని చాలా అడిగానని చెప్పమంది.”

జనాబు యివ్వలేక పోయింది యీసారి కూడా ఆమె.

“మిమ్మల్ని తమించమని కొరుకుంటున్నానని చెప్పమంది?”

తమించ మందా? ఎందుకు? త్వర త్వరగా ఆమెకు మాలతికీ తనకూ అనాడు జరిగిన సంభాషణ అంతా జ్ఞప్తికివచ్చింది. ముకుందరావు వంక చూసింది. విరాగిలా, యోగిలా వున్నాడు. అతన్ని చూస్తే చెయ్యొత్తి నమస్కరించ బుద్ధి వేస్తోంది. “ఎంత పని చేశావు మాలతీ” అనుకుంది.

ఎంతసేపు యీ మానం! తనయిక్కడికి వచ్చు
నిశ్చయంతో వచ్చింది? మళ్ళీ అవన్నీ గుర్తుకు వస్తు
న్నాయి. రహస్యాన్ని మనసులో దాచి పెట్టుకునే
శక్తి తనకు లేదు.

తనని మాలతి కోరిన సహాయంచేయవలసిన సమ
యం దగ్గరకు వచ్చింది. ఈతరుణంలో తప్పు అటువంటి
వాక్యాలు పెడవులుదాటి బయటకు రావు. కనీసం
పెడవులవరకైనా వచ్చే నమ్మకం లేదు. ఇదేమంచి
అదను.

“మాలతి మీతో యింకేమైనా చెప్పిందా?”

“ఆ...”

“ఏమిటి?” కుకూహలం ఆపుకోలేక పోతోంది.

ఈ విషయం అతనికి కూడా తెలుసునా?

అతను ఒకసారి నూటిగా ఆమె ముఖంగాకి
చూశాడు. ఏదో చెప్పబోయి, చేతకాక, తలవంచు
కుని, ఏదోతోచి, మళ్ళీ తలఎత్తి యిలా పలికాడు:

“నా...నా...పెళ్లి విషయం”

విశాల ఊపిరి విగపట్టింది. ఈ స్థితిలో అతని
మొహం తను ఎలా చూడ గలుగుతోంది?

“ఏ... ఏ...మంది?”

ఉన్నట్లుండి అతను విషాదం గానవ్వాడు. నాతో
ఆమె అయిదు సంవత్సరాలు గడిసింది. కాని నా
గురించి కొంచెమైనా అర్థం చేసుకోలేక పోయిందని
మొన్న తెలిసింది”

ఏమిటి అతను అనేది? తన నిశ్చయం, త్యాగం,
ఊహు స్వార్థంలో త్యాగం, ఊహు త్యాగంలో
స్వార్థం—అవన్నీ.....

“ఆమె అందికదా...మీరు...మీరు యింకేవర్సీ
పెళ్లి చేసుకోకండి”

తృప్తి పడింది విశాల. ఏమిటి? మాలతి యిలా
అందా?

ఆకస్మికంగా అతను ముఖం గంభీరంగా చేసి,
కటువుగా నవ్వాడు. “ఎంత స్వార్థమో చూడండి.
నేను యింకేవర్సీ పెళ్లి చేసుకోకూడదు. ఆమెని
ఎంత ప్రేమించినా, ఆ స్వభావాన్ని నిందించుకుండా
ఉండలేను.”

“విశాల యింకా, యింకా తెలబోతోంది.
ఆమెలోని రక్తమంతా ఘనీభవించినట్లు అనుభూతి
పొందుతోంది.

“ఆమె నన్ను ఎందుకు అర్థం చేసుకోలేదో నా
కర్థం కావటం లేదు. ఆలా అనివొట్ట కూడా వేయించు
కుంది.”

అతని గొంతు అపస్వరాలు పలుకుతోంది.

“నా హృదయంలో ఆమెకు తప్పు యింకొకరికి
చోటు లేదని ఆమెకు తెలియదు”

విశాల ముఖం త్రిణంలో మ్లానమైంది. మాలతి!
తను ఆమెను అర్థం చేసుకోవటంలో పొరబడిందా?
లేక ఆమె తనను అర్థం చేసుకోవటంలో పొరబడిందా?
మరి ఆనాడు ఆమె తనతో అన్న మాటలు? ఆ ప్రార్థన
ఆ వాగ్దానం; ఇంతిలో యీమె మనసు మరి
పోయిందా? ఇంతి స్వార్థమా? స్త్రీ స్త్రీ స్త్రీ
ఆమెకు పూర్తిగా దుఃఖమే వస్తోంది. తనూ స్త్రీయే.
తన ఆత్మను ఆమె సర్వ నాశనం చేసిందే. ఆ మాట
లకు లోబడి తను స్వార్థానికి తలపడింది. త్యాగం
చేయబోయింది. ఇప్పుడు లేని ఒక వ్యక్తికి ద్రోహం
చేయ తలపెట్టింది. అన్నీ చేసింది. మనసు వున్న స్త్రీ
చేయరాని పనులన్నీ చేసింది. ఏది స్వార్థం? ఏది
త్యాగం? చివరకు యీ విషయం జ్ఞానాన్ని కూడా
విస్మరించింది. తనని మాలతి తనకు తెలియకుండానే
అన్ని విధాలా సాధించింది. తన మనసు మీది స్వార్థి
చేసింది. చివరకు తనని ఎంగుకూ పనికిరాని దానిగా
చేసింది. తను దూరంగా తిప్పుకుంది.

అగ్రాలు...ఆమె అగ్రాలు అదురుతున్నాయి.
కన్నీళ్లు కారబోతున్నాయి.

కాని ఆ పరిస్థితి అంశటితోనే ఆగింది. హఠా
త్తుగా ఆమె నేత్రాలు మేలిాయి.

ఎంగుకు యిందాకటినుంచి దుఃఖపడింది? ఏం
జరిగిందెసలా?

ఏమీ జరగలేదు. కొంచెం మెలికలు. అంతే.
క్రమక్రమంగా ఆమె వదన మంహూన్ని ఆవరించిన
చీకటి ఛాయలు తొలగిపోయాయి. ఇప్పుడా వదనం
తైలంలేని దీపంలా లేగు. లేచి, నిలబడి ముకుందగావు
వంక చూసింది. అతను తల వంచుకు కూర్చున్నాడు.
ఈ వ్యక్తితో కొన్ని నిమిషాలక్షణం ఏం మాట్లాడ
బోయిందతను? సిగ్గుతో ఆమె సుందర వదనారంభం
సంభ్రాంతిగా దీపితమైంది కాని అది త్రిణంనేవే.
తనవాతి ఏమీ శబ్దం చేయకుండా బయటకు నడిచి
వచ్చేసింది.

బయట ఆమెకోసం యింకా టాక్సీ నిలబడే
వుంది. విసురుగాపోయి కూలబడింది.

“ధ్యాంక్యూ! ధ్యాంక్యూ మాలతీ.”

ఋశ్యశృంగర్షి

నన్నయ : విశ్వనాథ

శ్రీ కేతవరపు వేంకటరామకోటిశాస్త్రి

ఋశ్యశృంగర్షి కథ రామాయణముననున్నది. భారతమునను నున్నది. రామాయణమునకు ఋశ్యశృంగునితో గల దగ్గర తనయు భారతమునకు లేదు. భారతమున ఋశ్యశృంగుని వృత్తాంతము ప్రాసంగికముగ చెప్పబడినది. రామాయణమున ప్రధాన కథాసంబంధిగా చెప్పబడినది. ఋశ్యశృంగుడు శోచో రామాయణము లేదు. అతడు లేకపోయినను భారతముండును. రాముడు లేనిచో రామాయణము లేదు. దశరథుడు పుత్రకామేష్టి చేయనిచో రామవతారముండదు. ఋశ్యశృంగుడు లేనిచో పుత్రకామేష్టియేయుండదు. మరొకగు ఋత్విజులుగా నుండిన ఇష్టికాదాయనిన అగును. ఇష్టియగుట గాదు ముఖ్యము. దశరథుడందువలన సంతానవంతుడగుట ముఖ్యము. ఇదియే ముఖ్యమైనచో ఆ యజ్ఞమును ఋశ్యశృంగుడే నిర్వహించవలయును. ఇది చేవ రహస్యము. కనుక నే ఇతడు లేనిచో రామాయణమే లేదని చెప్పవలెను. భారత కథావిధానము వేరు. కాలకర్మ ప్రభావములకు లోనైన ధర్మరాజు వనములందుండి, కాలము పెళ్లిబుద్ధుకొనుటకు తనకు కనుపించిన బృహదశ్వ, నారద, గోమత, మార్కండేయులు నేవనికథలు చెప్పవలసివదిగా కోరును. ఉత్తమ పురుషుల కథలు, ధర్మసూక్ష్మములు వినుట ఉభయతారకమని వానిని వినిపింపవలసివదిగా కోరును. ఆ ఋషులు చెప్పదురు. గోమరుడే ఋశ్యశృంగుని కథను ధర్మరాజునకు చెప్పినాడు. అగస్త్యునికథయు, గంగావతరణము, హేమకూటమాహాత్మ్యము చెప్పవలసివచ్చుచున్నది ఋశ్యశృంగుడు ముని ప్రాదుమని చెప్పినాడు. ధర్మరాజు కథ చెప్పవలసివదిగా కోరినాడు. గోమరుడు చెప్పినాడు ధర్మరాజు డాకొట్టినాడు. అంతవరకే ఆ కథకు భారతమున

గల ప్రాధాన్యము. భారతమున ప్రధానేతివృత్తము దీనివలన నాగుటగాని — సాగుటగాని విషయము లేదు. కనుక నే ఋశ్యశృంగుడు లేకపోయినను భారతముండునని చెప్పవలెను.

వ్యాస వాల్మీకులతో నీ వ్యాసమునకు సంబంధము లేదు. భారతమును నన్నయ వ్రాసినాడు. రామాయణమును చాలనుంది వ్రాసిరి. రంగనాథ, భాస్కర, రఘునాథులు ముఖ్యులు. నవ్యులలో నొకరు భారతమును, ఒకరు రామాయణమును వ్రాసిరి. భారత కర్తయైన నవ్యునితో మనకు నిమిత్తములేదు. రామాయణకర్తయైన నవ్యుడు విశ్వనాథ. ఈయనచే వ్రాయబడిన ఋశ్యశృంగుని కథను వనుకటి వారి కథలతో పోల్చి చూచి గుణ నిర్ణయము చేయుట కీ వ్యాస ముద్దిష్టము. నన్నయ విశ్వనాథులను పోల్చుటయనగా రంగనాథాదులను సందర్భానుసారముగ ఖిన్నునచు పోల్చుటయని గ్రహింపవలయును. నన్నయతో విశ్వనాథకు తాదాత్మ్యమున్నది. పురామహాకవులందరితోడను నున్నది. ఇది మహాకవి లక్షణము. నన్నయ విద్యాదయియును. విశ్వనాథ కవితారూప తపస్సమాధి గత చేతిస్కుడు. అతడు గాఢ ప్రతిభుడు. ఇతడు ప్రాచీన సర్వ కవిత్వ మర్క విదుడు. అతడు నానారుచిరార్థ సూక్తినిధి. ఇతడు బ్రాహ్మమయమూర్తి. ప్రపన్న కథా కలితార్థయుక్తి నన్నయది. కథాకథన శిల్పానేక మార్గాభిరామ వేత్తిత్వము విశ్వనాథది. కనుక నే నన్నయతో విశ్వనాథను పోల్చి చూడవలసియున్నది. రంగనాథాదులు విశ్వనాథ వ్రాసిన ఒక్క కథను మాత్రమేగాక, ఆ గ్రంథమును సర్వమును వ్రాసిరి. పూర్వ రామాయణ కర్తలలో వారు శ్రేష్ఠులు. పూర్వ కవీంద్రుల కౌవ్యప్రపంచమును క్రాంతి దిగ్విత్వమున

దర్శించుట--పరిశీలించుట చేయగలవాడు కవియగుచో అతడు మహాకవియగును. విశ్వనాథ అట్టివాడు. కనుకనే వారితో పోల్చుననివాడు. ఆ పోల్చుటకే ఋశ్యశృంగుని కథను గ్రహించుట.

సన్నయ ఈ కథను 29 గద్యపద్యములలో వ్రాసెను. రంగనాథుడు 86 ద్విపదలలో వ్రాసెను. భాస్కరుడు (మల్లికార్జునభట్టు) 82 గద్యపద్యములలో వ్రాసెను. రఘునాథుడు 110 గద్యపద్యములలో వ్రాసెను. విశ్వనాథ 14 గద్యపద్యములలో వ్రాసెను. అందరికంటెను తక్కువమాటలలో ఋశ్యశృంగుని ఉదంతమును చెప్పినది సన్నయ. ఋషులు ఎక్కువ యర్థమును తక్కువమాటలలో చెప్పగలుగు. సన్నయ ఋషివంటివాడు. అదియును గాక భారతమున నా కథ సంతకంపై యెక్కువమాటలలో చెప్పరాదు. ప్రాసంగికముగ వచ్చిన కథ యది. నాలుగైదు విషయముల నూహించుట కవకాశము కల్పించుచు నొక విషయమును చెప్పట సన్నయ కథాకథనములోని యొక శిల్పము. కనుక, సన్నయ తక్కువగానే వ్రాయును. రఘునాథు డందరికంటెను ఎక్కువ మాటలలో వ్రాసెను. అతడు డక్షిణాంధ్ర యుగవి. ఆ యుగమున వర్ణన లెక్కువ. వాచ్య మెక్కువ. వ్యంగ్య విధివ శిల్పము తక్కువ. కనుక రఘునాథు డట్లు వ్రాసెను. రంగనాథునికంటె మల్లికార్జునభట్టు ఉత్తమకవి. కథను స్వయంసంప్రార్థముచేసి కథన శిల్పమును ప్రదర్శించుటలో మల్లికార్జునభట్టుకంటె విశ్వనాథ గొప్పవాడు. ఈ విషయమున విశ్వనాథ సన్నయవంటివాడు. కనుకనే సన్నయ విశ్వనాథలను పోల్చవలసి వచ్చినది.

రామాయణమునకు ఋశ్యశృంగునకు త్రేందరాని విడిదియరాని సంబంధమున్నది. వనములబడి యున్న ఋశ్యశృంగుని దేశములోనికి తెచ్చినవాడు గోమపాదుడు. ఒక హేతువును పురస్కరించుకొని తెచ్చినాడు. అసగా తెప్పించినాడనుట. ఆ హేతువును ముంగు సుస్పష్టము చేయుట కథను స్వయంసంప్రార్థము చేయుట. ఆ పనిచేయుట రామాయణమున కొక క్రొత్త బిరుదు దెచ్చుట. భారతమున నట్లు చేయనక్కరలేదు. నూచించిన చాలును. సన్నయ అట్లే చేసెను. విశ్వనాథ అవసరమును గ్రహించి బిరుదు కూర్చెను. పూర్వరామాయణ కర్తలలో ఒక్క రఘునాథుడు మాత్రము స్పష్టముగా

నా హేతువును చిత్రించినాడు. అనావృష్టి హేతువు. తత్ఫలితమును వర్ణించుటవలన రఘునాథుని చిత్రణము రక్షిగట్టినది. విశ్వనాథయు వర్ణించినాడు. రఘునాథుడా వర్ణనమునకు గీత మొకటి, కంద మొకటి, సీస మొకటి వాసినాడు. విశ్వనాథ ఒక ఉత్పలము — ఒక సీసము వాసినాడు. ఇరువుర భావనయు దాదాపు నొకటిగానే యున్నది. భావన యొకటియైనను కథన శిల్పము భిన్నమగుటవలన విశ్వనాథని పైచేయియైనది. అనావృష్టియు, తత్ఫలితమును గోమపాదుడే పునోహిత బ్రాహ్మణులతో చెప్పినట్లుగా వర్ణించినాడు రఘునాథుడు. సుమంత్రుడు దశరథునకు చెప్పినట్లుగా వర్ణించినాడు విశ్వనాథ. ఇందొక విశేషమున్నది. పునోహిత బ్రాహ్మణులను అనావృష్టియు, తత్ఫలితమును తెలియును తెలిసినవారికి తిరిగి విషయమును వివరించుటలో వాస్తవికత యుండిన నుండువచ్చునుగాని శిల్పములేదు. అనావృష్టి వలన ఫలితములు దశరథునకు మాత్రము తెలియవా? అట్టిచో సుమంత్రుడు దశరథునకు చెప్పినట్లుగా వర్ణించుటలో మాత్రము విశేష మేమి? అని అశాగవచ్చును. నిజమే. కనులముంగు జగురుచున్న విషయమును వివరించుటలోకంటె, తెలిసినదయినను ఎన్నడో జరిగిన విషయమును చెప్పటలో నొక విశేషమున్నది గదా? దానినే విశ్వనాథ సాగించినాడు. ఇది మాత్రమే గాక మరొక రమణీయమైన కల్పన చేయుటవలన విశ్వనాథ డైన పైచేయి సవిశేషమైనది. ధర్మము రాజానుమతియు. ధర్మచోనివలన అనావృష్టియైనది. తత్ఫలిత మెంతవరకు పోయినదిగా 'పాడిచూపుల చమ్ములపట నెత్తు ధారలోడు' వరకు పోయినది. అధర్మవిజయమును నూచించుటకు భారతీయుల కింతకంటె కొలమానము లేదు. నాలుగైదు దినము లన్నము లేకపోయినను భారతీ యాత్మ నిమ్మళముగనే యుండును. గోవు లేమాత్రము స్వస్థములైనను అది కలగుండు గొనును. హాహరవము చేయును. అంగదేశ ప్రజాహృదయ మట్లు చేసినది. రాజు మొగసాల నిలచి చేసినది. అపుడు రాజేమి చేయును? చేయవలయును? అనావృష్టి అంతకు పూర్వము చాలకాలమునుండియు నున్నది. తన్నివారణోపాయము గోమపాదు డాలోచించుచునే యున్నాడు. అనావృష్టివలన ఫలితములను ప్రజలనుభవించుచునే యున్నారు. సహించుచునే యున్నారు. ఆవులు నెత్తు లోడుటతో, కలతపడి ప్రజా హృదయము

ఋశ్యశృంగర్షి

పోహారము చేసినది. దానిని రాజు చూచినాడు. మాటాడలేక పోయినాడు. దైవ్యము వేయి మానవా కృతులతో ప్రత్యక్షమైనట్లున్న ఆ ప్రజా సమాహమును చూచి రాజును దైవ్య పశీనాడు. ఏళ్ళును వారిని చేవిసరి పంపినాడు. పురోహితులను మంత్రులను కనుగొని పాప మురీషులని. విక్రమపు బాములు ప్రజలని. ఈ యనావృష్టి కేప్రాయశ్చిత్తమో చెప్పడు. అదియు శీఘ్రమేను గావించెను' అని ప్రలాపించుచు నడిగినాడు. అతః పూర్వమట్లు వారి నడుగలేదు. అడుగకపోయినను చెప్పవచ్చును గదా యనిన ఆ మార్గము దుర్బలమనియు, చేయఁసాగ్యమనియు వాడు చెప్పలేదు. ప్రస్తుతము రాజు ఆప్రాయశ్చిత్త మెట్టి దుర్బలమును, అసాగ్యమును, నైనను చేయుటకు నిశ్చయించుకొనినాడు. నిశ్చయము వ్యక్తమైనది దివ్యులు మార్గము నుపదేశించినారు. గోమపాదునిగూర్చి యంత వ్రాయుట కథను స్వయం సంపూర్ణము చేయుట. నన్నియ భారతమున నెంత వ్రాయుట అవసరమో అంత వ్రాసినాడు. విశ్వనాథ రామాయణమున నెంత వ్రాయుట అవసరమో అంత వ్రాసినాడు. భారతమున ఋశ్యశృంగునకే ప్రవేశమున్నది గాని గోమపాదునకు లేదు. కనుక నన్నియ ఒక గీతము, మాకు పాదముల వచనముతో గోమపాదుని స్థితిని యెరుగక పరచి వదిలినాడు. భాస్కర రంగనాథులకంటె రామాయణ కథా వ్యాసమును రఘునాథుడు కొంచ మధికముగా నర్థము చేసికొనినాడు కాని, తరచు అనాచిత్యమునకు పాలుపడుట హేతువుగా వారి ముందు నిలువజాలక పోయినాడు. అనాచిత్యములను సాగ్యమైనంతవరకు పరిహరించుచు, గాఢమైన ప్రతిభ కలిగి, రామాయణకావ్యాత్మ్యోపాధ్యులకంటె అధికముగా తాదాత్మ్యమును చెందుటకు శక్తుడైన విశ్వనాథ ఇంతవరకు వచ్చిన రామాయణకర్తలలో శ్రేష్ఠుడు. రంగనాథుడు భాస్కరునకు చాలాడు. రఘునాథరామాయణమంతయు లభింపఁ పోవుట, లభించినదానిలో అనాచిత్యపుపా లభికముగా నుండుట కారణములుగా రఘునాథుడు పై వారికి తీసికట్టు. పూర్వ రామాయణములలో ఒక్క భాస్కర రామాయణమే విశ్వనాథ రామాయణముతో పోల్చించుకొనుటకు శక్తమైనది. కథా కథనమునను, పాత్రచిత్రణమునను . ముంపైత్వ నిరూపణమునను విశ్వనాథకుశలుపగుటవలన తరచు భాస్కరునికంటె పైచేయిగా కనుపించును.

అనావృష్టివోషము నపసయించు మార్గమును దివ్యులు గోమపాదునకు చెప్పిరి. ఋశ్యశృంగర్షి అంగదేశమున అడుగిడినచో ఐర్వము కురియునని చెప్పిరి. ఆ మాట విని రాజు 'మీరు వేగసని యామునిపుంగవుల డెండు' అనినాడనియు, 'ఏను చాల మప్పురము తపోఁగోత్రముని పాలికిఁ గాంతలఁ బంపు' మని వారు ప్రత్యుత్తర మిచ్చినారనియు, అంత జనపతి వారస్త్రిలను రావించి 'మీరు చతురతతోడం జని ఋశ్యశృంగుఁ గొనిరండు' అనినాడనియు భాస్కరుడు వ్రాసినాడు. 'మునినాథు నగరి కరీతి రావించువని విచారము చేసి మంత్రులఁ బిలచి మునులను రప్పించి యడుగ 'వారకాంతలఁ బంపు' డని వాడు చెప్పినట్లును తరువాత రాజు వారస్త్రిలను పిలచి చెప్పి పంపినాడనియు రంగనాథుడు వ్రాసినాడు. రఘునాథుడు భాస్కరునివలె నె వ్రాసినాడు. బ్రాహ్మణులవలన విషయము నెరిగి బుద్ధిమంతులతో విచారించి విద్వద్వేశ్యాంగులను నిలువనంపి, చెప్పి, పంపినట్లు నన్నియ వ్రాసినాడు. అందుకు వేర్వేల నే పంపించిరి. విశ్వనాథయు వేర్వేల నే పంపెను. ఉచితమును దయత్కారమును నై నోల్పన చేసి పంపెను. మంత్రులతో విచారించి యదికాదని యని కాదని పెక్కు ఆలోచనలు త్రోసిపుచ్చి దారి తోఁచకయున్న సమయమున వింజాయరలు వీచు వారయ్యవకులు నలుపురు తిరుగాతము :న్నిపుకొని ప్రభువులు తాంబూలంబు దునుసేయించినచో పోయి ఆ ఋశ్యశృంగుని దెస్తుమగిరి. రాజు వారిని పంపెను. ఇట్లు సన్ని వేశమును కల్పించుటలో విశేషమున్నది. ఋశ్యశృంగుని కృతాంతమును పురోహితులు రాజునకు చెప్పించుటగా వారస్త్రిలు విరినారు. అతడు స్త్రీ పురుష భేదము నెరుగనివాడని వారి మాటల వలన వ్యక్తమైనది. అట్టి వానిని మానవలయునన్న ఒక ఉబలాటము కలుగుట తగును. వారకాంతల కది కలిగినది. అతనిని చూచి వచ్చుట రాజుగారి ప్రయోజనమును చేయుటగాదు. అతనిని గొని తేరివలయును. స్త్రీ స్పర్శ నెరుగక ముక్కు మూసికొని యున్నవారి నెందరను తిరుజాతి వెంట బడి తిరుగునట్లు చేసికొనలేదు? అట్టి వారిని వశము చేసికొనుట యయినది వారస్త్రి జాతికి గౌరవాపాదకమే యగును. అది వారి జాతినమునకు, రాసికృమునకును నిదిర్చనము. అట్టివో స్త్రీ పురుష భేదమెరుగని వానిని వశము చేసికొని వెంట పడివేసి

కోనుట తమ జాతిలో తమ్ము తామున్నతస్థితిలో నుంచుకొనుట. అంగులకు వా రున్నహించిరి. 'అతినికి లోకమే తెలియదు. స్త్రీ పురుష భేదము కూడ నెఱుంగఁ దని పురోహితులు రాజుతో చెప్పినప్పుడే వారి కాయతానహము కలిగింది. తరువాత మంత్రు లతో నాలోచించి ఆలోచించి 'అనావృష్టిచేర జైసి యున్ మృత్యువు వచ్చి నుండియు మునిం జేరన్ భయం బంట' అని రాజు ఒక దీర్ఘ నిశ్వాసము విడచి వరకు, వారస్త్రీల యుత్సాహము ద్విగుణమై త్రిగుణమై లోపల నిగుడక హృదయమును భేదించుకొని వచ్చు నంత యైనది. అట్లే వచ్చినది. ఇంత యుత్సాహము, పట్టాదల పూర్వ రామాయణములలోని వేశ్యలకు లేదు. ఉండుట కవకాశము లేదు కనుక లేదు. రాజు వేశ్యలను పిలిపించి చెప్పి పంపుటకంటె నాశ ముండుకు వచ్చి తాము పోయి తెచ్చెదమనుటలో గుణ మున్నది. క్రొత్తిగా రాజుచేత పిలిపింపబడి వచ్చిన వారికి ఋశ్యశృంగుని యుదంతము తెలియదు. రాజు గాని, తదితరులుగాని వారి కౌతసి విషయము చెప్పి నట్లు పూర్వరామాయణ కర్తలు వ్రాయలేదు. అంగు వలన పూర్వ రామాయణములలోని వేశ్యలు ఋశ్య శృంగుని యాశ్రమ ప్రాంతములకు వెళ్లిట—ఋశ్య శృంగుని గుర్తించుట — ఇత్యాదులైన పాపగీనము ప్రశ్నములకు సమాధానములంత తృప్తికరము గానిచ్చు టకు విలువపడుదు. భాస్కరుడు మాత్రము చమత్క రించి ఒక సమాధానమును చెప్పినాడు. ఋశ్యశృంగుడు మెలగెడు వృక్షవాటి చెంతల వారస్త్రీలు నిలిచి యున్న సమయమున నొక ఋషి యటవచ్చిన 'ఓ ముని పుత్ర యేల యొక్క గుండవుఁ జొచ్చి యీ విజన కౌనసభామఁ జరించెద' వని వారణిగిల్లును దానికి సమాధానముగా నతడు ఋశ్యశృంగుడునవాడ నని తన యుదంతము చెప్పినాడట. అంగువలన వేశ్యలు తమ క్షాశలమును జూపుటకు ప్రకటించినారట. ఇది భాస్క రుని కల్పన. రంగనాథునకీ సందేహము కలుగలేదు. సమాధానము వ్రాయలేదు. రఘునాథుని వేశ్యలు సుపరి చితిమైన స్థలమును ప్రవేశించినట్లు ఋశ్యశృంగుని యాశ్రమమును ప్రవేశించిరి. తస్పటడుగులు వేయు టలో రంగనాథ, రఘునాథు లొకరినొకరు మించిరి. నన్నయ తానొక చమత్కరము చేసెను. తాను పంపిన విదగ్ధ వేశ్యాంగనలలో నొక జరజ్వశ్యును

గూడ నుంచెను. అది ఆరిగేరిన గడుసరి. విభాం కుడు వన్యఫలాహరజార్థము వనమున కరిగిన యవ సరము గుర్తించి అభినవయావన విలాస విభాసిని యైన తన కూతు నానుని పుత్రునిపాలికి పంపినది. ఇది నన్నయ పద్ధతి. విశ్వనాథుని వేశ్యలు ఋశ్య శృంగుని కథను వినిరి. కావలెనని విశ్వనాథ విను పింప లేదు. అట్లు కలిసి వచ్చినది. 'ఆ జనకుండు పుత్రివిరహంబు సహింపఁడు. విభాండుకు మొఱంగి రావలె లేవలె గుట్టమాని' ననుగాటలను గూడ వారు వినిరి. కనుక జాగగూకులకై తాము మెలగవలసి యున్నదను విషయము విశ్వనాథ రామాయణములోని వేశ్యలకు తెలియును. కనుక నే నాగు 'విభాండుకుని యాశ్రమంబున కుల్లయగు ప్రవేశించున బండ్లు దిగి యంగు విడిసి' ఋశ్యశృంగుని రాకకై ఎగుగుతెన్నులు చూచుచుండిరి. ఒక నాడు ఋశ్యశృంగుడు వచ్చి నాడు.

రంగనాథ, రఘునాథుల వేశ్యలకు విభాండుకుని గూర్చిన జ్ఞానమున్నట్లే లేదు. విభాండుకుని యాలో చన లేక యాశ్రమమును ప్రవేశించుటవలన సమయ మునకత పడట నే యున్నచో శిషింపకపోడు. అపుడు వాడు వచ్చిన కార్యము సాగ్యము గాదు. స్త్రీలను స్త్రీలుగా గుర్తించగలజ్ఞానము విభాండుకున కున్నది. కనుక ఆతిడున్నచో కుపితుడై శిషించుట యనివార్యము. ఋశ్య శృంగుడు తెలిసికొనినతగుసాతినే భాస్కరుని వేశ్యలు ప్రసంగమునకు దిగిరి. కనుక ఇట విభాండుకుని కాపప్రసక్తిలేదు. నన్నయ గారిజరజ్వశ్య, విభాండుకుడు లేని సమయము చూచి, తనకూడు నా ఋష్యశృంగుని పాలికి పంపినది. విశ్వనాథుని వేశ్యల కుల్లయగు ప్రవేశమున నుంచినాడు. అటు నిటు తిగుగాడుచు ఋష్య శృంగు డటకు రావచ్చును. విభాండుకుడు గూడ రావచ్చును గదా? అట్టిచో నాతడు వారిని శిషింపక పోవునా యనిన, దూరముగా నున్నవారిని, పాంథు లను, స్త్రీలను, అత దూరక యేల శిషించును? ఆతడు వచ్చినపుడు వీరు హావభావ విలాసము లేల ప్రదర్శింతురు? ఋష్యశృంగుడు వచ్చినపుడు తా మువన్నియు ప్రదర్శింప వలయునుగదా, ఆతినిని గుర్తుపట్టట ఎల్ల? ఆతిని కథ వారికి తెలియునుగదా? అతినికి స్త్రీ పురుష భేదజ్ఞానము లేదు. తనకంటె భిన్నమైన యాకృతి ప్రవృత్తి కలిగి తనవలెనె యున్నవారు కనిపించినచో

ఋశ్యశృంగర్షి

మానిసి ఎంత వింతగా చూచును. ఆవింతదనము, ఋశ్యశృంగర్షి డటకు వచ్చినపుడు కప్పిపుచ్చుకొనలేను. దానినిబట్టియే గ్రహింపవచ్చును. విభాంశకున కట్టి ప్రవృత్తి యుండును. కనుక నే వేశ్యలుల్లయగు ప్రదేశమున దగినారని విశ్వనాథ వ్రాయుట.

యశ్యశృంగమనంబున నొకనాడు ఋశ్యశృంగుడు వేశ్యలు విడిసియున్న కాంతారాభిముఖుడై వచ్చినాడు. వారు చూచిరి. వీణయు, మృదంగమును, తాళములును మ్రోయించిరి. నాయకురాలు గొంతెత్తి కృశులు వర్తములు పాడినది. వేశ్యలు గానము చేసినట్లు రంగనాథుడు, భాస్కరుడు వ్రాసిరి. రఘునాథుడెల్లు వ్రాయలేను. నన్నయ, ఋశ్యశృంగుని చేరి వేశ్య 'ముని ముందటఁ గంగుక నర్తన మృగుగీతములయందుఁ దన కొలమెల్లను జూపి, విరచితాలింగనయై, మునిపతికి ముదము గానించెను'ని వ్రాసినాడు. విశ్వనాథ, భరత శాస్త్ర సరణిని బాడిన యా పాటలు వినిన ఋశ్యశృంగునితో కలిగిన ఆంతరములయిన మాన్యులను వర్ణించెను. ఇది పూర్వకపు లెన్వగును చెయని పరి. మానవజీవితముపై గానకళాప్రభావమెంత యుండునో ఈ ఘట్టమున విశ్వనాథ నిరూపించినాడు. సంగీతము మానవుని ఎంత చైతన్యకంఠునిగా చేయవలదో అంత చేసిన దా వేశ్యల సంగీత నాఋశ్యశృంగుని. గానము చేసినారని చెప్పటలో లేను గొప్పతము. దాని ప్రభావమును, తిష్ఠితమును చెప్పులుబటలో నున్నది. అదియే విశ్వనాథ చెప్పినాడు. ఆ గానము వినుచున్న ఋశ్యశృంగునకు "తన యాత్మిక దానెగంగని యొక్క యానందపరిధి రేఖాస్వయం వ్యక్తి కలిగి మ్రోగుర్పొకిచి ననుకటి బలపు చెకి క్రొత్తి బిగువులను దెచ్చుకొనినట్లు. కనులు విచ్చి చూచుచు నిలువబడిపోయినాడు ఋశ్యశృంగుడు. అంత వారు స్పృశ్యముచేసిరి. నాలుగుబులులవోలె చేసిరి. నర్తన కళాప్రదర్శనమునుగూడ చేసినారనిమాత్రము రంగ నాథుడు వ్రాసినాడు. కేవలము నర్తనము చేసినానిగాక ఎల్లు చేసిందియు విశ్వనాథ వ్రాసినాడు. నాట్యశాస్త్రముతో వానికిగల పరిచయమున కిది నిదర్శనము. ఉచితస్థలమున శాస్త్రసౌండిత్యమును ప్రదర్శించుటను మహాకవులు చేయుదురు. విశ్వనాథ ఆ కోవలోనివాడు. సంగీతమును, స్పృశ్యమును, 'నిని విని, చూచి చూచి కనువేడులు తీరఁగ భారీ

జేరి'నాడు ఋశ్యశృంగుడు. కనులు చెవులు కుతరి తముగా నొనరించివారని వారల పొగడి, ఆనందాతి శయమున వారిని అలనల్లన స్పృశించి కాగిలించుకొని నాడు. ఒక తెలియగరాని సుఖానుభూతికి లోనయినాడు. పూర్వ రామాయణములలో కాగిలి ప్రసక్తి లేను. 'ఒకతెంతయుఁ బులికింపఁగఁ పుడికి'వారని మాత్రము వేశ్యలనుగూర్చి భాస్కరుడు వ్రాసెను. ఆలింగనప్రస్తావన భారతమున నున్నది. భాస్కరుడు-మఱునాడు వచ్చినపుడు వేశ్యలు వానిని పలుమాలు కాగిలించుకొనినా రనినాడు. నన్నయ విశ్వనాథ లిరువురును మొరటినాడే కాగిలింతలు జరిపించిరి. నన్నయ ఋశ్యశృంగుని వేశ్యయే కాగిలించుకొన్నది. విశ్వనాథ ఋశ్యశృంగుడు తానే వేశ్యలను కాగిలించుకొనెను. ఈ విషయమున నన్నయ విశ్వనాథలకు భేదమున్నది. నన్నయ సంయమనమున కిచ్చిన ప్రాధాన్యము కళాప్రభావమున కీయలేను. విశ్వనాథ కళాప్రభావము సంయమనమును లోగోనగలవని నిరూపించినాడు. నన్నయ వ్రాసినది కావ్యముగాను. కావ్య త్వము నిఘుశ్చుకొనిన ఇతిహాసము. విశ్వనాథ వ్రాసినది ఇతిహాసముగాను. ఇతిహాసరేఖల నిఘుశ్చుకొనిన కావ్యము. ఇది సర్వమును రసపర్యవసాతియు కావలయును. అందుకే నర్తన కళాసంగీతములను, వాని యాధార్య స్వరూపమును చిత్రించినాడు విశ్వనాథ. భారతమున సంయమనమునకు ప్రాధాన్యమున్నది కనుక నే, తగునాతి విభాంశకునితో ఋశ్యశృంగుడు జరిగిన వృత్తాంతముంతయు వ్రాసగుచ్చియు తూచా తిష్ఠకుండు చెప్పెల్లు నన్నయ వ్రాసినాడు. రామాయణ కర్త లెవరును ఈ పని చేయలేను. చేయగూడదు గనుక చేయలేను. చేయవలయును గనుక నన్నయ చేసినాడు భారతములోని ఋశ్యశృంగునకు వేశ్య మాపిన కంగుక నర్తన మృగుగీతములయందలి కాశలమువలన ముదిముగలిగింది రామాయణమునందలి ఋశ్యశృంగునకు తన యాత్మిక దానెలుగని ఒక ఆనందము కలిగింది. ముదమునకంటె ఆనందము గొప్పది. ఆనందము కలిగినది గనుక నే విశ్వనాథ ఋశ్యశృంగుడు వారిని తానుగా కాగిలించుకొనినాడు. భారతమున నన్నయ ఋశ్యశృంగునియందు నిగ్రహమును పరాకాష్ఠలో చూపినాడు. తన కొలము చూపి, విరచితాలింగనయైగాని భారతమున వేశ్య మునిపతికి ముదము గానించలేకపోయింది. అధికనిష్ఠాకీలుడైన ఋశ్య

శృంగుని స్థితి భారతమున నన్నయ అట్లు చూపినాడు. వేశ్యలను ఋషి కుమారులనియే రెండు గ్రంథముల లోని ఋశ్య శృంగును తలచినాడు. కనుక రెండింటియందును కామనాంధ్ర రేఖా మాత్రముగా నైనను వాని హృదయమున పొడగట్టలేదు. కళా ప్రభావమునకు లొంగిన వాని గా చిత్రించుట మూలముగా, కొందరు ఋశ్య శృంగునకు వేశ్యలయందు కామిక మేర్పడినదిని తలతుర్రెమోసని విశ్వనాథ, అంతగా వ్రాసియు చివరకు 'అసమర్థుడు తొంగిమాడడు ముని ఋశ్య శృంగవంక' అని స్పష్టము చేసినాడు. అంత యానందమును గూర్చిన వారి యాశ్రమ ధూము లొకమాటు మానవలయునన్న సాత్వికపు కోరిక మాత్రము కలిగినది ఋశ్య శృంగున కని విశ్వనాథ వ్రాసినాడు. చూచెంచిన 'తరుణి మునినందను చిత్రంబునకు నైకృతియుఁ జేసె'నని మాత్రము నన్నయ వ్రాసెను. మఱునాడు ఋష్య శృంగును వారి వద్ద కేగెను. పోదెను యనిన పోదెను పోదెనును నందరును కడలి అందరును అంగదేశము చేరిరి. అంతట వర్షము కురిసెను. అదివర కేమియు తెలియని ముని కుమారుడు అంగదేశ ప్రవేశమాత్రమున సర్వమును గ్రహించెను. సహజబోధయు నిశ్చైత్యత్వమునగులని విశ్వనాథ సమర్థన. నన్నయకూడ తన భారతమున నొక విషయమును సమర్థించినాడు. అది విశ్వనాథ సమర్థించిన దానికంటె భిన్నము. వేశ్యను మఱునాడు ఋష్య శృంగు డనుసరించుటను 'విలాసినుల సహృదయ సహ సహాయములు బంధసములు' అను సిద్ధాంతమును చూపి సమర్థించినాడు. ఇనుప కచ్చడాలు కట్టుకొనిన మునులను కూడ స్త్రీలమెయిత్నాపు గగుర్పడించును. ఇక సామాన్యుల విషయము చెప్పవలసిన దేమి? అను విషయమును నిరూపించుటయే నన్నయ యుద్దేశము. తపస్సమాధిగతి చేతస్మృతి మానవుని అత్యున్నత స్థానమున నిలపగలదని వైదికమైన యభిప్రాయము. వేద తుల్యమైన భారతమును వ్రాయు నన్నయ కున్నదియు నదియే. 'సచ్చరిత్రంబైన తన యాశ్రమములు విడిచి మనుష్యయోగంబునం దిగిలి యక్కోమలి పిఱుందన చనియోసని ఋశ్య శృంగుని గూర్చి నన్నయ వ్రాయుటలో నర్థమదియే. వాస్తవమును చెప్పి అవసరమును నన్నయ నూచించినాడు. ఆ నూచనకే ఋశ్యశృంగుని కథను వ్రాసినాడు. ఋశ్య శృంగుని పట్ల పొడవైన వాస్తవిక విషయమే

రామాయణమునకు ముఖ్యము. సాంసారిక విషయ పరిజ్ఞానము ఋశ్యశృంగునకు కలిగినట్లు వ్రాయు వలసిన యవసరము భారతకర్తకు లేదు. ఆత్మసంయమమును నిరంతరమును ఈషణాత్రయము భేదించుటకే దామయించును. కనీస మాజ్ఞానము లేని వానిని గూడ అవి లోగొనునని వ్రాయుట భారతకర్త చేయదగిన పని. దానినే నన్నయ చేసినాడు. సాంసిద్ధికమైన సాంసారిక విషయ పరిజ్ఞానము కలుగుటయే రామాయణమునకు కావలయును. ఋశ్యశృంగున కది కలిగినది. దానిని విశ్వనాథ సమర్థించినాడు. ఉచితస్థలమున దీనిని సమర్థించుట యవసరమే దానిని సమర్థించుట మేధావంతులు చేయగలరు. నన్నయ విశ్వనాథ లట్టి వారు. ఋశ్యశృంగుని ప్రవేశ పెట్టినప్పటినుండియు నన్నయనిగ్రహము వైపునకు ములు నూపించుచు నడిపించి నడిపించి చివరకు 'విలాసినుల... బంధసములు గాన' అను సూత్రమును వ్రాసి ఋష్యశృంగుని వేశ్యనంట పంపినాడు. విశ్వనాథ ఋశ్యశృంగును గానమును వినుటకు ప్రారంభించినప్పటినుండియు ఆ మహర్షిగో ఎక్కడనో, అందని లోతులందు, అంకురింపకయే చివకిపోయిన భావసముదాయము, ప్రాణము పోసికొని నెమ్మదిగా పైకి వచ్చి, చివరికొక క్రొత్త బిగువు కూర్చుకుని, పూర్వ మనసుధూతిమైన ఒక ఆనందానుభూతిని ఆతినికి కలిగించినట్లుగా వ్రాసి, తరువాత నతడు వారిని కొగలించుకొని మాటాడి, వారిచ్చిన భిక్షువుల నారగించి, తగుపరి తన యాశ్రమమునకు పోయి 'దినముదినము నారేయును వారలఁ గూర్చి యూహ లూహించుచు ప్రార్థన లేచి' వేశ్యలున్న చోటకు వచ్చి వారితో కలిసి అంగదేశమునకు వచ్చినట్లు వ్రాసినాడు. నన్నయ ఋశ్యశృంగుని నొక మార్గమున నడిపించినాడు. విశ్వనాథ మఱొకట నడిపించినాడు. నన్నయ దృష్టి సంయమనము మీద విశ్వనాథ దృష్టి సంసారము మీద. భారతమునకు నన్నయ యవసరము. రామాయణమునకు విశ్వనాథ యవసరము. ఋశ్యశృంగుని సంసారము వైపు త్రిప్పుటకు విశ్వనాథ సంగీతమును సాగనముగా వాడినాడు. సంగీత శ్రవణ మాత్రమున మహర్షి యట్లు బిగువు చెడి లోబడునాయని ప్రశ్న. అట్లయినచో నాతని మహర్షిత్వము కంటుపడిన యట్లేగదా? కొందము కంటు పడవలయును. అట్లు పడినపుడే భారత రామాయణ కర్తల నిరూపణము రక్షిగట్టును. సంగీత మట్టి ప్రభావ

ఋశ్యశృంగర్షి

మును చూపగలదని తులసీదాసు కూడ వ్రాసినాడు. సీతా రాముల కల్యాణసమయము నందలి గాన కళా ప్రదర్శనమునకు మహర్షులు, ధ్యానముద్ర విశిది ఒక ఆనందము ననుభవించిరని తులసీదాసు వ్రాసినాడు. మహర్షుల తపోభంగము చేయుటకు వచ్చిన స్త్రీ జనము గానకళా నర్తన ప్రదర్శనము మునుముంగు చేసిపట్టుగ నే మన పూర్వ గ్రంథములు చెప్పమన్నవి. కనుక గానకళకు సంయమి లోబడుట వింతగాదు.

విశ్వనాథ ప్రవర్ణించిన కథాకథన శిల్పమును పూర్వవ్రాతలో వ్రాల్చి స్థలముగ వైన నిరూపించితిని. ఋశ్య శృంగ పాత్ర విషయమున నన్నయ విశ్వనాథు కున్న దృష్టిభేదమును గూడ కొంత వ్రాసితిని. నన్నయ విశ్వనాథులలో నున్న ఈ రెండు విశేషములు భాస్కరాదులలో లేవు. నన్నయకు లేని యనసరము విశ్వనాథ కున్నంగున కథను స్వయంసంప్రాప్తము చేసినాడీతడు. ఆ చేయుటగో గోమపాదుని పూర్తి మూర్తిని చిత్రించుట యొకటిగా ననుక నిరూపించి తిని. ఇక వేశ్యల పాత్రము లున్నవి. వారి విషయము వ్రాసిన గాని ఈ వ్యాసము సంప్రార్థము గాదు.

విశ్వనాథ, రాజునకు వింజాయరలు పీచుచున్న వేశ్యలతో రంగము ప్రారంభించెను. వారు నలువురు. కుసుమ శరకోపించల స్త్రీమగ్ధులు, తిత్కాగ్ధుక భూయుగలు, తిత్కాతెనులతలు—అరు వారమునకులు నలువురని వ్రాసినాడు. నలువురకును మూడు విశేషములు వాడినాడు. నలువురకును నాలుగు వాడనచ్చును గదా—వాడలేదు. అందరి మగ్ధములు, అందరి భూవల్లులు, అందరి తినులతలు కూడ కుసుమశరకోపించుని లస్త్రకమును వలెను, కాగ్ధకమును వలెను, జ్యోవలెను నున్నవట. ఇందొక విశేషమున్నది. అందఱును అన్నింటివలె నున్నను, ఒక్కొక్కరియందు ఒక్కొక్క గుణము త్రిగుణమై యున్నది. మరి నాల్గవదాని మాట—చెప్పబడలేదు. మిగిలినవారి యందు వలెగాక ఈమెయందు దిన్నిగుణములు మూర్తిగట్టుకొని యున్నవి. ఈమెయే నాయకురాలు. వీణయును, మృదంగమును, తాళములను మ్రోయించుటయే వైమువ్వరసని. గొంతెత్తునది నాయకురాలు. ఈమెను, ఈమె పాటను చూచుటనే, వినుటనే మునుముందాసుని బిరుదు చేసినాడు. ఆ మువ్వరయంగు కంటె నాయకురాలియగు దొక విశేష ముండవలెననె, విశ్వనాథ ఆమెకు ప్రశ్నోకముగా నొక విశేషము వాడలేదు. నూచించినాడు. రాజుతో మాటాడినది నాయకురాలు. ఆమె గడుసరియట. కనుకనే “మా నీంగ్రుక్క గొని ముతం దెత్తుకొ, లేనుంజాలక నృతి రానే, రానీపట్టణ రమ సిగ్గిల్లకొ” అని ‘పణవము’కొట్టి చెప్పినది. ఆ గడుసరి తనమునకు గోమపాదు డచ్చెగు వశి “ముని శాపభీతి మీకు లేనో భీతహరిణ నేత్రలార! యన లనిత్రములో వోని చూపులు నిగుచ్చి మందముగ హసించినారట వారస్త్రీలు. భీతహరిణనేత్రలార యని రాజునగానే లనిత్రములో వోని చూపుల నిగుచ్చి వైపెచ్చు మందముగా హసించినారనుటలో నున్నది కవిత్వము. వ్యంగ్యవైభవవాసన యనగా నది హరిణనేత్రము లందముగా నుండును. హరిణమునకు బిత్తరబోవు గుణ మొకటి సహజము. ఆ గుణము దాని నేత్రాపాంగములలో వ్యక్తమగుచుండును. అదియే ఆ నేత్రముల కందము. స్త్రీల కన్నులల్లుండునని వర్ణించుట కవిగోక సామాన్యము. ఊరకే హరిణము భీతిగొనును. నిజముగా భయమే సంభవించినపుడు దాని కన్నులు చూడవలసినదేగాని చెప్పనలవిగాదు. గోమపాదుడా వేశ్యలను భీతహరిణ నేత్రలార యని సంబోధించినాడు. వారు రాజునకు పరిచారి కలు. హరిణ నేత్రలైనవారు రాజుగారిని చూడగనే భీతహరిణ నేత్రలగుట వారి కలనాటు. అది మర్యాద. అతిశయార్థము రాజు వారి భీతహరిణనేత్రములనే చూచినాడు. నేను వారు తాముగా ముందుకు వచ్చి ఋశ్యశృంగర్షిని గొని తెత్తుమనినాడు. హితులు, పునోహితులు, మంత్రులు మునిని చేరుటకు భయపడుచుండగా వారు తెత్తుమని ముందుకు వచ్చినారు. రాజును నచ్చెగు వశినాడు. తాను ప్రతిదినమును చూచు భీతహరిణ నేత్రలేనా వీరు? అను సందేహము కలిగినది. భీతహరిణనేత్రలుగా కనుపించు మీకు మునిశాపభీతి లేదేమి యనినాడు. ఆపుడు వారు భీతహరిణనేత్రలు కాదుగదా, హరిణనేత్రలు కూడ కాకుండ లనిత్రములోవోనిచూపులు నిగుచ్చిరి. ఈ హతాత్పంభనమునకు రాజుచ్చెగువశి గ్రహించుకొనినాడు. మా అసలు విషయము ప్రభువులకు దెలియదేమియని మందిముగ హసించిరి. లనిత్రములువోనిచూపులు నిగుచ్చుట వారు నేర్చుకొనిరి. ఆ నేర్పునంతకు పూర్వము ప్రవర్ణించవలసిన యవసర మేర్పడలేదు. భరతు నాగమెల్లను ప్రయోగవైఖరిం దెచ్చినవారు వారు. ఆ చూపులు

విశ్వనాథ ఆమెకు ప్రశ్నోకముగా నొక విశేషము వాడలేదు. నూచించినాడు. రాజుతో మాటాడినది నాయకురాలు. ఆమె గడుసరియట. కనుకనే “మా నీంగ్రుక్క గొని ముతం దెత్తుకొ, లేనుంజాలక నృతి రానే, రానీపట్టణ రమ సిగ్గిల్లకొ” అని ‘పణవము’కొట్టి చెప్పినది. ఆ గడుసరి తనమునకు గోమపాదు డచ్చెగు వశి “ముని శాపభీతి మీకు లేనో భీతహరిణ నేత్రలార! యన లనిత్రములో వోని చూపులు నిగుచ్చి మందముగ హసించినారట వారస్త్రీలు. భీతహరిణనేత్రలార యని రాజునగానే లనిత్రములో వోని చూపుల నిగుచ్చి వైపెచ్చు మందముగా హసించినారనుటలో నున్నది కవిత్వము. వ్యంగ్యవైభవవాసన యనగా నది హరిణనేత్రము లందముగా నుండును. హరిణమునకు బిత్తరబోవు గుణ మొకటి సహజము. ఆ గుణము దాని నేత్రాపాంగములలో వ్యక్తమగుచుండును. అదియే ఆ నేత్రముల కందము. స్త్రీల కన్నులల్లుండునని వర్ణించుట కవిగోక సామాన్యము. ఊరకే హరిణము భీతిగొనును. నిజముగా భయమే సంభవించినపుడు దాని కన్నులు చూడవలసినదేగాని చెప్పనలవిగాదు. గోమపాదుడా వేశ్యలను భీతహరిణ నేత్రలార యని సంబోధించినాడు. వారు రాజునకు పరిచారి కలు. హరిణ నేత్రలైనవారు రాజుగారిని చూడగనే భీతహరిణ నేత్రలగుట వారి కలనాటు. అది మర్యాద. అతిశయార్థము రాజు వారి భీతహరిణనేత్రములనే చూచినాడు. నేను వారు తాముగా ముందుకు వచ్చి ఋశ్యశృంగర్షిని గొని తెత్తుమనినాడు. హితులు, పునోహితులు, మంత్రులు మునిని చేరుటకు భయపడుచుండగా వారు తెత్తుమని ముందుకు వచ్చినారు. రాజును నచ్చెగు వశినాడు. తాను ప్రతిదినమును చూచు భీతహరిణ నేత్రలేనా వీరు? అను సందేహము కలిగినది. భీతహరిణనేత్రలుగా కనుపించు మీకు మునిశాపభీతి లేదేమి యనినాడు. ఆపుడు వారు భీతహరిణనేత్రలు కాదుగదా, హరిణనేత్రలు కూడ కాకుండ లనిత్రములోవోనిచూపులు నిగుచ్చిరి. ఈ హతాత్పంభనమునకు రాజుచ్చెగువశి గ్రహించుకొనినాడు. మా అసలు విషయము ప్రభువులకు దెలియదేమియని మందిముగ హసించిరి. లనిత్రములువోనిచూపులు నిగుచ్చుట వారు నేర్చుకొనిరి. ఆ నేర్పునంతకు పూర్వము ప్రవర్ణించవలసిన యవసర మేర్పడలేదు. భరతు నాగమెల్లను ప్రయోగవైఖరిం దెచ్చినవారు వారు. ఆ చూపులు

నిగుడ్డుట నారికొక లెక్కగా? అలవోకగా వారట్లు చూచిరి. ఆ చూపులు రాజునకు వారి గుండెనిబ్బరమును చూపినవి. రాజు వారి నంపినాడు. విశ్వనాథ వ్రాసిన ఆ యాటవెలది పద్యములోని ఆ రెండు వాక్యములలో నింత ఆర్థమున్నది. ఈపద్ధతిని నన్నయ వ్రాయగలడు. లలితములు వోని చూపులు వాగు చూపగా వారి గుండెనిబ్బరమును తెలిసికొనుటయే గాను గోమపాగును చేసినది, ఋశ్యశృంగుని తిప్పక ఆ చూపులను మెడకు తగిలించి తీసికొని వస్తు - అతిశయమవును. అని తాను ముందు గుండెనిబ్బరము చేసికొనినాడు. క్షణములో నింత వ్యవహారమును రెండు వాక్యములలో చెప్పి భాస్కరాది పూర్వ రామాయణ కర్తలను మించినాడు విశ్వనాథ.

వేశ్యలు బతులులేరినాగు. 'తాతనికూడ మాగు మొయితాపు గగుర్పొడిపించు నట్టిటే చేతము గల్గువారి నికక జెప్పు మటంచును గువ్వకొలుగా నవును' - గ్రుల్లము - మగ్యగుగ్య - 'ఓసీ నవ్వెక్కువ నీకు' అని పరస్పర మనుకొనుదు బతులులేరినాగు. విభాంశ కని, ఋశ్యశృంగుని తలంచుకొనుదు చెల్లినారు. 'విభాంశకున్ మొఱంగిరావలె'నను వాక్యము వాగు మరచిపోలేను. కనుక నే మార్గమగ్యమున 'మాని కోపం బున నోసి మిమ్ము నెవరింగు పంపినారన్న ధూవగుని చెప్పకుడు. ఏమె వచ్చితి మన పాడొనా బీజానా' అని యనుకొనినాగు. ఇది వారి స్వామిభక్తికి నిదర్శనము. ఇట్టి సమయములగుతప్పు వారు రాజునకు చేయు సాహాయ్యము మరి యొకటి లేదు. ఇట్టి యవకాశములు నాత్రము తిరుచు వచ్చునా? ఋశ్యశృంగుని గొని తెచ్చుట కుపక్రమించుటలో వేశ్యల కుత్సాహముతో పాటు ప్రభు భక్తియు నిరూపించి విశ్వనాథ వారి కొక యున్నతి కలిగించినాడు. ఇంత ప్రభు భక్తి పరాయణులు గనుక నే, ఋశ్యశృంగుడు తమ్ము సమీపించి ఉరములు తాకుదు, పిగులు ముట్టుచున్న సమయమున 'ధూప శ్రేష్ఠుని కూతు పెన్నిటనుదున్ బూజింతు రమ్మాని' నని విశ్వనాథ వ్రాయును. సంగీత నర్తన కళా కాశలము నెరపిన తరువాత ఋశ్యశృంగుడు వారిని సమీపించి యెన్నియో ప్రశ్నలకిగి వారిలను కాగిలించుకొని ఉరములు - అననములు - పిగులు స్పృశించుచున్నంతసేపును వారెమియు మాటాడలేదు. నాద్యుతిమగు నా సన్ని వేశ్యుని వారు

మాటాడలేదు. తాము మాటాడక ఋశ్యశృంగుని యాశ్చర్యమును పెంచిరి. 'ఎనున్ మీనెంబఁ గొంపో గురో? మీ పుణ్యాశ్రమ హోమ కర్మలు గనన్ పేలెను నా గుండె' కని యాత డసిన తరువాత 'మా మాశ్రమ మున నన్నియుఁ గనక సాధములు గల' వనిరి. ఇది యాతడెడిగి ప్రశ్నకు సమాధానము గాను. ఇంకను నతిని కొక అస్తిత్వమున్నదా? లేక తమ చేతిలోని వాడైనదా? అను విషయమును స్పష్టము చేసికొనుటకు వారా వాక్యము పలికిరి. వానికి అస్తిత్వము లేదు. ఉన్నచో తన ప్రశ్నకు సమాధానమును ముంది మృని కొరి యుండెడివాడు. లేదు కనుక నే కనక మన నేమని వారి మాట నందుకొని యడిగినాడు. వారెది పలికినదియే అతని చెవికింపుగా నున్నది. కనక మన నేమో వాగు చూపి చెప్పిరి. అట్లయిన తిప్పక వస్తు ననినాడు. ఈ రెండింటికిని సంబంధములేదు. తెలియకుండానే వారియందొక గౌరవము, న్యామోహ మేర్పడినది ఋశ్యశృంగునకు. వారి గూహ్వనముతో నిమిత్తము లేకుండానే వారి ననుసరించవలయునన్నంత ఉత్సాహ మాతనిలో వాగు రెక్కెత్తించిరి. వారిచ్చిన భక్తియులు నేలించుదు మరల 'నన్నాహ్వనించుట కేదయైనఁ గలదా గుభ్యంతర?' మని యడిగినాడు. వారికి నమ్మక మేర్పడింది. మూడునాగు లతనిచేత నడిగింపించి 'తెరుగున్ జనుదెంతురో? గూతిధేయ మందిచ్చెద మింతిన్న వలెనే చిరితార్థుల ముమ్ముఁ జేయగ' ననినాగు. అతడు తృప్తిపడినాడు. తన యాశ్రమమునకు వారి నాహ్వనించినాడు. వారంతట 'మిమ్ములబట్టి నిల్చితిమి. మేమును బోవలె మాకు ప్రత్యేనాయములు వుట్టు తక్షణము మార్చునలెన్ జని. మీగు నాతిధేయములు మాకు వచ్చె. భవదాగమ నార్థమ యుండుమంగురా ముమ్ముల నిందె యెల్ల.' అని బ్రాహ్మణ సంప్రదాయము ననుసరించి మాటాడినారు. మంచితటే యుండువని చెప్పి తన తండ్రి యుటజము చేరువేళ యైనదిని చనినాగు ఋశ్యశృంగుడు.

తాము నిర్వహించవలసినదంతయు జాగరూకమై నిర్వహించిరి. అతడు పోయిన తరువాత వారి కొక భయము పట్టుకొన్నది. ఈ యమాయక వ్యక్తి జరిగినదంతయు తిండియైన విభాంశకునకు చెప్పు నేమో నని వారి భయము. చెప్పినచో క్రుద్ధుడై వృద్ధ మాని వచ్చినచో నిక తమ పాట్లు పెరుగుశృకే ఎగుక. మరునాడు ఋశ్యశృంగుడు వారిని చెరివచ్చువరకు

ఋశ్యశృంగర్షి

వారి కొ ధయమున్నది. అంతవరకు వారు మండ్లపై కూగుచున్నటుల బాధపడినారు. ఎంత గడుసరైనను వృద్ధమానివలని ధయ మిప్పుడు వారికి కలిగినది. ఇది సహజము. ఇప్పుడు వారు ధీమణిగ నేత్రులు. తండ్రికి చెప్పినాడో లేదో తెలియదు గాని విభాండుకు మాత్రము రా లేదు. మరునాడు ఋశ్యశృంగుడే వచ్చి నాడు. వారి యత్నము సఫలమైనది. అంగును అంగ శేషమునకు వచ్చినారు. వర్షము కురిసినది. శేష ప్రజలకు వర్షము కలిగినది. అంగశేషము ప్రపశించుటతోడనే తోకకవ్యవహార రహస్యములన్నియు నా ఋషి కుమాగునకు తెలిసిపోయినవి. అంత గోమహాగు డెగురు వచ్చి శీర్షక మాతని పదాబ్జముల చేర్చి, ఆత్మజ నిచ్చి వినాహము చేయుచునని శాంతిమ పిల్చి మాపగా ఋశ్య శృంగుని లజ్జ యొత్తిబిడి మొగము వాల్చగా “మహాశ! పురికిన్ వంబునకు నీ మాత్రంబు భేదంబటంబజల్ ప్రాప్తులు వారముఖ్యులు సురంబంటించి గెంటించుదు పరిహాసములు” చేసిరట. అంతి శాంతిమను, ఋశ్య శృంగునకును వివాహము చేసినాడు గోమహాగుడు.

ఋశ్యశృంగోపాఖ్యానమున వేశ్యల నింత కట్టు దిట్టముగా పూర్వ రామాయణ కర్తలు దిద్దలేదు. ఈ విషయమునమాత్రము భాస్కరాచార్యులకుండు రఘు నాథుడు కొంత నయము. అతడు కూడ ఋశ్యశృంగున కును, వేశ్యలకును జరిగిన సంభాషణము గాక, వారి వారి చేష్టల సభివర్ణించినాడు. వేశ్యలను గూర్చి ఋశ్య శృంగుడును, ఋశ్యశృంగుని గూర్చి వేశ్యలను మనస్సులలో ఏమేమనుకొనిరో కొంత విపులముగా రఘు నాథుడు వర్ణించినాడు. వేశ్య లనుకొనిన విషయము లన్నియు ఆతి సామాన్యములు. అందు కొన్ని పేలవ ములు. కొన్ని ఆనాచితీ దోష దూషితములు. వారు దక్షిణాంధ్ర యుగమునకు సంబంధించిన వారే గాని, రామాయణ కాలమునకు, అంగ శేషమునకు సంబంధించినవారు గారు. వారిని చూచిన ఋశ్యశృంగునకు కలిగిన అంతర భావములను వ్యక్తీకరించుచు వ్రాసిన మాడు సీసపద్యములలో నొకటి ఆత్యుత్తము. ఒకటి ఉత్తము. ఒకటి అధము.

అబ్బంగంబుగ నెన గుబ్బకొమ్ములు మొల్చె
ఘనలు ఓరొర నాకన్న ననుచు
బంబులఁ బొడిమెనఁ బన్నము లీవరల
మహిమ యెంతటి వింత మహి నటంచు

ఘనములు వెనువెంటఁ గదియుచున్నవి జల
దాకర్షణము ఓరి క బ్బెననుచు
బలమల నమృతంబు దొలఁకెను బళివీర,
లమృతంబులకన్న నధికులనుచు
గాన మెన్నఁడు నీసామగాన గరిమ
గతిన పాపాణముల నీరుగాఁ గరంచె
నంచు మది నెంచి పలుమటు నగుగు పడుచు
గొమ్ముకొన యూగఁ దలయూచికొనుచు-జేరె!”
(రఘునాథ రామాయణము. ఆ. 2. ప. 157.)

ఈ పద్యము తరువాతి నున్న గెండు సీసపద్య ములును నతని చేష్టలను వర్ణించుచు. చేష్టలకంటె భావములను సృష్టించుటలో గొప్పతనమున్నది. వై పద్యములో రఘునాథు డెదయే చేసినాడు. అతని రామాయణమున సర్వత్ర ఇట్టి భావకల్పన కనుపించును. ఆనాచిత్యము లెక్కువ. ఋశ్యశృంగునకు వేశ్యలను చూచినపు డీ వై భావము కలిగినట్లు పూర్వ రామాయణ కర్త లెవ్వరును వ్రాయలేదు. విశ్వనాథ స్వయము నానందిములో లీనము చేసినాడు. రఘునాథుని వేశ్య లకు సంభాషణచాతుర్యమే లేదు భాస్కరాగు లంత చాతుర్యమును చూపకపోయినను వేశ్యలచేత ఆధిక ప్రసంగాము చేయింపలేదు. రఘునాథుడు చేయించిన దంతయు నదయే ఏమి దిద్దినను విశ్వనాథ. దిద్ది తీర్చినాడు వేశ్యలను.

గోమహాగుని దీపస్వరూపమును, పుగోహి తుల యుచితజ్ఞతను, వేశ్యల నెరిజాణతనమును. ఉచిత ప్రవర్తనమును, ఋశ్యశృంగుని ఆహాయికప్రవృత్తిని కమ్మచ్చున తీసినట్లు చిత్రించినాడు విశ్వనాథ. ఋశ్య శృంగుని పాత్రచిత్రణమున విశేషమైన వైగుచ్య మును ప్రదర్శించి సన్నియతో తౌల్యము తెచ్చికొని నాడు. వేశ్యలవిషయమున నొక యుగాత్రితను కల్పించి, పూర్వ రామాయణములను మించి ఋశ్య శృంగోపాఖ్యానమును శ్రేజోవంతము చేసినాడు. పాత్రల మహస్త్య వ్యక్తీకరణమునను, అర్థ గాంభీర్య ప్రతిపాదిక రచనాకౌశల్యమునను విశ్వనాథ తిక్క నను తలపించుచున్నాడు మహా కవుల గ్రంథములను వలె విశ్వనాథ రామాయణమును మనము చేసి చేసి ఒక మాట మాటాడవలయును.

కలగూరగంప

విశ్వనాథవ్యక్తిత్వము

శ్రీ హరీత శివశర్మ

క్రవులు గెండువిధములు. కవిత్యపుజాలు కొంతకాలము వరకుండి, అనంతరము అది ఆగిపోగా, ఆ పూర్వపు అంతఃకృత్యము వైభవమును మామకొని కవుల మనుకొనువారు ఒక తరగతి. మరిఒకతరగతి నిరంతరము ప్రవహించు గంగానదివలె కవిత్యపు జాలు కలవారు. శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు ఈ రకము కవి.

మరి ఈ కవులు మరియు గెండు విధములు. వట్టి భావుకులు; ప్రతిభావంతులయిన మహామనస్సులు అని. శ్రీ సత్యనారాయణగారు ఈ ప్రతిభావంతులయిన మహామనస్సులలోనివాడు.

మరి ఈ ప్రతిభ విచిత్రమైనది. ఇది కొందరిలో అనుకూల పరిసరములలో గాని పెరుగదు. కొందరిలో ప్రతికూల పరిసరములను చీల్చుకొని, వాటిని అడిమిగాని పైకి రాదు. శ్రీ సత్యనారాయణగారిది ఈ రకమైన ప్రతిభ.

* * *

శ్రీ సత్యనారాయణగారిది నందిమూరు. బెజవాడ దగ్గర. తాను తల ఎత్తేనాటికి తమ కుటుంబ స్థితి ఏమిటో రామాయణ కల్పవృక్షంలో ఆయనయే ఇట్లా వ్రాసుకున్నారు :

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి షష్టిపూర్తి మహోత్సవాలు గుడివాడపట్టణంలో జనవరి 14, 15 తేదీలలో జరుపుటకు విస్తృతావధిని ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నట్లు, ఇందుకొర కేర్పడిన సన్మాన సంఘమువారు ప్రకటించుతున్నారు.

“నకనకలాడునట్టి కడుపులన్ వచ్చి
త్రేచుచు బోయెడు తెరువరులును
చినిగిన గుడ్డల చనుదెంచి నూతన

ఋణానముల దాల్చి యరుగువారు
ఋణీనవదనులై యరుదెంచి ఉత్సాహ
కృతమందహాసులై యేగువారు
సందేహభాజనాస్యములతో వచ్చియూ
శ్వర్యసూచిముఖాల జనెనువారు
బాలుతు రన్నాతురులు యాచకులును నిత్య
కలిత బహుళ కార్యోత రాగతులు విశ్వ
నాథ వంశాబ్ధి శశి శోభనాద్రి యింట
నిరులు వదలి వెల్తురులు గొంచేగునట్లు.

తప్తాఘుల్ బహుసోమపీఢి పరిభు

క్షక్తిష్ట సోముక్ బలెక్
సప్తాశ్వద్యుతి శోభనాద్రి వినయాం
చద్వంశపారంఘర

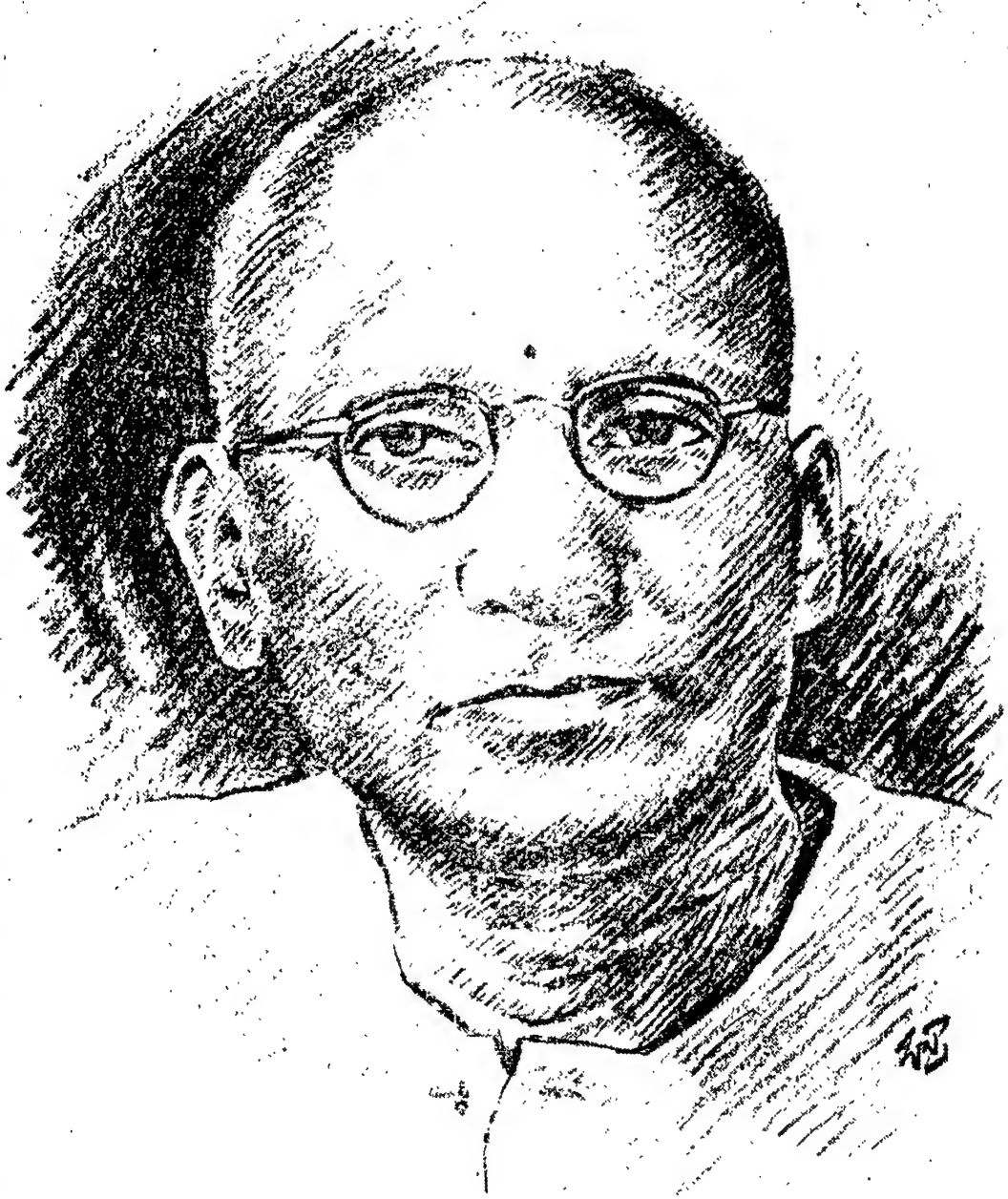
ప్రాప్తంబై చను షేత్రమర్థి జన లి

ప్సాపూర్తి వెచ్చించి ని

ర్ణి ప్లుండుంబలె బాలె యాచకముఖా

లీధార్తి నిర్యాతనన్.”

అనగా తల ఎత్తునాటికి ఆర్థికముగా పరిస్థితులు ఆయనకు తగునూరులైనవి. బ్రతుకు కష్టమున పడినది. గిరికుమారుని ప్రేమగీతములయందును, మరికొన్ని ఖండకావ్యములయందును ఈ కష్టముల ఉద్ధతి. యొక్క వర్తనమున్నది. ఆ కష్టముల తాను ఎదుర్కొన్న వైఖరి ఎట్టిదో అది యున్నది. ఒక అరటిమూకు ముండుల

పయి పడగా పడగా, దానికి ఆ ముండ్లవలని బాధ బాధ కొకుండా పోయినదట. కష్టములు, సుఖములు త్రాసుచుండిము కాగా, తాను జీవితములోని లాభిష్టములను ఎంచినాడట. ఆయన వైఖరి అట్టిది. ఆ వైఖరియే ఆయన కవిత్వ సర్వస్వమునకు కూడా పట్టినది. తన్ను తాను విచక్షించుకొని ఇతిగులను విచక్షించి, లోకమును విచక్షించి విషయమును విచక్షించేసి సాగు ఆయన మహారచనాశిల్పి వైఖరికి జీవితమును గూర్చిన ఆయన ఈ వైఖరియందే జన్మము.

* * * *

సత్యనారాయణగారు చదువుకొన్నది బందగులో ఆంగ్లపుం చదువు. అది చెల్లెళ్ళి కవి గురువంతు చెప్పికోసగా గొప్ప అయిన రోజులు. జంటకవిత్వముల యందు మోజు రోజులు. సత్యనారాయణగారికిని జంటకవిత్వపు మోజు ఉండేది వేరేమో అని మనము అనుకొనవలెను. ఆయన ఒక నాటకమువీధి జంటపేటలున్నవి. మరి ఈ జంటకవిత్వమును ఎవరితో కలిపి వ్రాయవలెనని ఆయన ఆరోజులలో అనుకొనెనో తెలియదు. కాని అది బెజియగా, తాను తన కవిత్వమార్గమును నిర్ణయించుకున్నవాడై అవ్యతనాంధ్రకవిత్వ కైత్రయాత్రను ప్రారంభించిట్లు తోచును. రాళ్లనాగు దాటి, పథాంతరములు దాటి, ఆడుగులలో ఆడుగులు కలుపుకొనుచు అడవులను నాటి, కొండకొనలను దాటి, వెన్నెల బయలులో ప్రవేశించి, మధురరసమూర్తి గోదావరితో సంగమించి, సంగమించి కూడా తన విశిష్టతను నిల్పుకొని, అనంతర సంసారంలో చిరం తనవైన ప్రశుభాణాన్ని మహాకవిత్వ కిన్నెర ప్రారంభించింది. తెలుగు కవిత్వ వసంత ఉద్యానవనంలో ఒక కొత్త కోకిల కూసింది.

* * *

అసలు బందగు రోజులే సత్యనారాయణగారి రచనాచరిత్రలో ప్రధానమైన వనిపిస్తుంది. అక్కడ పుండ్లగానే ఆయన మహారచనలు వెలువడ్డాయి. నవలలలో నీకవీర, నాటకాలలో వేసరాజు, అనార్కలీ కావ్యాలలో ఆంధ్ర ప్రశస్తి, కిన్నెరసాని పాటలు, శృంగారవీధి ప్రకటితాలైనాయి. వెయ్యి పదాలు రచన బందగులోనే సాగింది. రామాయణకల్పవృక్షం రచనకు అంకురార్పణ గూడా అక్కడే. వ్రాసిన 'రామచంద్రకథ' వ్రాసితివం చనిపించుకో, వృధామా సముకాక కట్టుకథలైహికమా పరమా' అటంచు తా

జేసిన తండ్రిగూజ్జ, జీవుని వేదన, నీకముకాగా కల్ప వృక్షరచనం ప్రారంభమైంది.

* * *

బందగులోవుండి ఆయన రచనలు సాగించిన కాలం గండుభాగాలుగా వుంది. ఒకటి 1921 ప్రాంతపు కాలం. గండువది 1930 అనంతరకాలం. 1930 అనంతరమే సునిధిమైన నవలల రచన సాగింది. వెలినులికట్ట, మా బాబు, జేబునొంగలు, వెయ్యి పదాలు రచనలు ఈ కాలంలో సాగినవే. అవి ఉద్యోగం లేని రోజులు. కష్టములలోవున్న రోజులు. ఆ రోజులలో ఈ నవలల నేగాక బహుభండకావ్యములను గూడా ఆయన ప్రకటించెను. ఒక విషయము: అసలు సత్యనారాయణగారి భండకావ్యములను ప్రకటించినచో అవి కొన్ని సంపుటములు గావచ్చును.

బందగు అనంతరం ఆయన కొన్ని రోజులు గుంటూరులో మేష్టగుగా వున్నాడు. కాని ఆ రోజులనాటి రచనలు ఇవి అని చెప్పడానికి లేదు. బందగు తర్వాత బెజనాడలోనే మళ్ళీ బృహద్రచనలు సాగాయి. కుజాశుని శాపం, ధర్మనక్రము, బడ్డన్న పేనాని, స్వర్గానికి నిచ్చెనలు, తెలచిరాజు మొదలైన వచన రచనలు, విశ్వనాథ పంచశతి, ఝాన్సీగాణి వంటి కావ్యాలు, రామాయణం రచన, బెజనాడలో సాగినవే. ఈ విధంగా సత్యనారాయణగారి రచనలను బందిరు రచనలు, బెజనాడ రచనలుగా భాగించవచ్చును.

* * *

సత్యనారాయణగారు జీవితంలో పోరాటం సాగించినట్లే, కవిత్వ రంగంలో గూడా పోరాటం సాగించే ఇప్పటి తమ స్థానాన్ని పొందగలరు. ఈ పోరాటం పురాణములోని విశ్వామిత్రుడు బ్రహ్మగ్ని అగుటకు సాగించిన పోరాటంగా ఉంటుంది. దీని లక్షణం ఆయన ప్రతి పుస్తకంలోనూ గోచరిస్తుంది. ఋషులలో విశ్వామిత్రుడు గాయత్రి దర్శించినట్లు కవులలో సత్యనారాయణగారు రసాత్మక సాక్షాత్కరింపజేసుకున్నారు. వేదానికి గాయత్రి విలాసో, మరి కావ్యానికి రసం అలాగేగదా. వేదపరిభాషలో కవి శబ్దం సత్యనారాయణగారియందు సర్వథా అన్వర్థం అవుతుంది.

అయినా ఆయన లోకం తన్ను కవిగా గుర్తిస్తుందా, గుర్తించడా అని బాధపడ్డ రోజులూ

వున్నాయి. లోకం తన్ను ఏమో అనుకుంటున్నదని తనకు విరోధి వర్గం వున్నదని, ఆ అర్థాన్ని తాను వ్రాసిన ఖండాకావ్యాలలో గ్వనించినట్లు అంతలోనే తాను కవిని అన్న యధార్థ జ్ఞానమును అనుభవించిన స్థానములు చాలా వున్నాయి వాడు అన్న ఖండాకావ్యంలో, కవి-భ్రమరము అన్న ఖండాకావ్యంలో ఇట్టి అర్థాన్ని మనము దర్శించవచ్చు. ఇట్లుగాక తాను బహిరంగముగా బయటకు వచ్చి “నన్ను ఎరుగకో, విశ్వనాథకవిని” అని బాహుళంగా గ్రుద్ది చెప్పినట్లు లేకపోలేదు. ఇట్టివట్టుల్లో సత్య నారాయణ గారి స్వయం వ్యక్తిత్వం ఆయన కవిత్య వ్యక్తిలో ఎంతగా హుతుకొనిపోయిందో కన్పిస్తుంది.

* * *

సత్యనారాయణగారు ఇప్పుడు 70వ పక్షిలో పడుతున్నారు. పక్షి పూర్తి ఉత్సవాలు ఆనీ జరుగుతున్నాయి. ఇప్పుడు యువలో ఆదిమంచి ప్రజ్వలిస్తూ వచ్చిన శిక్తి ప్రజ్వలిస్తూనే వుంది. చిరంతనమైంది. దానికి వరుసపైరుట! ఆయన కవిత్యానికి మనీనే, ఆశక్తికి వరుసపైరుట! ఆయన అంతగా భారతీయత్వము కావ్యాల్లో నిక్షేపించినకవి ఈదేశంలో మరి ఎవ్వరు వున్నార! ఆయన ప్రతిగ్రంథము ఆ ఆత్మీయైక్య లక్షణానికి వ్యాఖ్యానమే. ఈ రహస్యాన్ని గ్రహించినప్పుడే, ఆయనవ్యక్తి, ఆయన కవిత్యము సరిగ్గా అర్థం అవుతాయి. లేకపోతే కావు

నిర్జీవ వస్తురాశినుంచి జీవరాశి పరిణామం సాధ్యమా?

వ్యాధులకు నూత్నక్రిములు (Bacteria) కారణమని పాశ్చర్ (Pasteur) ప్రతిపాదించిన నాటినుంచీ, విజ్ఞానవేత్తిలంతా అదే విశ్వాసంతో వ్యవహరించుతూ వచ్చారు. మైకొస్కోపు సహాయంతో ఆయా చాలా వ్యాధులకు కారణమైన వివిధ క్రిములనూ విస్తృతంగా తెలుసుకోగలిగారు. మిగతా వ్యాధులకు కారణమవుతున్న క్రిములను కూడా ఉత్పాదించి కనుగొనగలమునున్నారు. పాశ్చర్ సహాయ పరిశోధకుడు చాంబర్లండ్, కెయిలన్ (Kaoline) అక్షేమిటితో నల్లకంకరను

(Quartz) కలిపి ఉడకబెట్టిన పదార్థాన్ని ఔషధ పదార్థంగా ఉపయోగించి ఒక క్రొత్తరకం వజ్రపోత యంత్రాన్ని తయారుచేశాడు. దాన్ని ‘చాంబర్లండ్ ఫిల్టర్’ అంటారు. ఈ చాంబర్లండ్ ఫిల్టర్ నూత్నక్రిములను క్రిందికి దిగకుండా వజ్రపోతలను.

1892 ప్రాంతంలో ఇనానోవిస్కీ అనే రష్యన్ శాస్త్రజ్ఞుడు పాగాకు మొక్కలకు తగిలే చీడమరురించి పరిశోధనలు చేస్తూ, చీడబట్టిన పాగాకు ఆకులను తొక్కి రసందీసి దాన్ని ‘చాంబర్లండ్’ ఫిల్టరులో వజ్రపోతాడు. ఈ ఫిల్టరులో వజ్రపోసినప్పుడు నూత్నక్రిములేపే (Bacteria) క్రిందికి దిగటానికి వీలేదని చెప్పాడు. ఇనానోవిస్కీ అలా దిగింజూర్చి పరిశీలించాడు. దాన్ని మంచి పాగాకు ఆకుకు రాస్తే అది తిరిగి చీడబట్టి పోయినాయి దీన్ని బట్టి ఆ జలంలో నూత్నక్రిములేపే లేకపోయినా చీడకు కారణమైందేనో మిగిలివుందని గ్రహిస్తున్నాడు. నూత్నక్రిములకంటే నూర్చుతి నూర్చుములైన వేవో ఇందులో వున్నాయని తేల్చి వాటికి ‘వైరస్’ (Virus) అని నామకరణం చేశాడు.

ఆర్రసాయనశాల ముక్త్యాల, కృష్ణ

ఫాపితము 1925.

ప్రశస్తాయుర్వేదోషధములకు నిలయము. ఏమందుకావలసినను మాకు వ్రాయుడు. నమ్మకమైనవి లభింపగలవు

ఆయుర్వేదభూషణ

వేటూరి శంకరశాస్త్రి,

ఎ. ఎం. ఏ. సి.

Consulting Physician

అచిరకాలంలోనే వివిధ శాస్త్రపరిశోధకుల కృషి ఫలితంగా, కామలాజ్వరం, జలుబు, ఇన్ ఫ్లుయెంజా, మశూచి, శైషామిడ్, మొదలైన వ్యాధులన్నిటికీ ఈ 'వైరస్'లే కారణమని తేలింది.

ఈ వైరస్ మైక్రోస్కోపునల్ల పరిశీలించటానికిగాని వడపోయటానికిగాని వీలులేనంత నూత్నమైన పాతలం చేత చిరకాలం వాటి రూపురేఖ లెలపుంటాయో తెలుసుకోవటం సాగ్యంకాక పోయింది.

తొలుదొల్ల ఓటిరిషయం కొంత తేల్చినవాడు అమెరికన్ శాస్త్రజ్ఞుడు స్టానీ (W. M. Stanley) చీడపట్టిన పాగాకు ఆగలను నూరి ఆపసగును 40°-50° ల. వరకూ వేడిచేస్తే అంగుల్పుండ్ల మూలాలు మాంస కృత్తులన్నీ (Proteins) గడ్డకట్టుకు పోతాయి. వీటిని వడపోయటం సాగ్యంకాదు. వీటిని 'అల్ట్రా' సెంట్రీఫూజ్'లో వేగంగా తిప్పి వేర్పిరి వేగుపడి పోతాయి. అలా తేర్చి గడ్డకట్టిన మాంస కృత్తులను తీసివేయగా మిగిలినీటిలో, స్టానీ, ఉదజ హరికామ్ము కలిపాడు. తెల్లని అవక్షేప మొకటి (Precipitate) యేర్పడ్డది. దీనిని వేగుచేసి శుద్ధపరిచాడు. దానికి చీడబట్టే గుణం వుండటంచేత, ఇదే పాగాకుచీడకు కారణమైన 'వైరస్' అని తేల్చాడు.

ఈ 'వైరస్' కణములు (Molecules) ఉపజని కణముల కంటే 4 కోట్ల రెట్లు ఘనంగా వుంటా

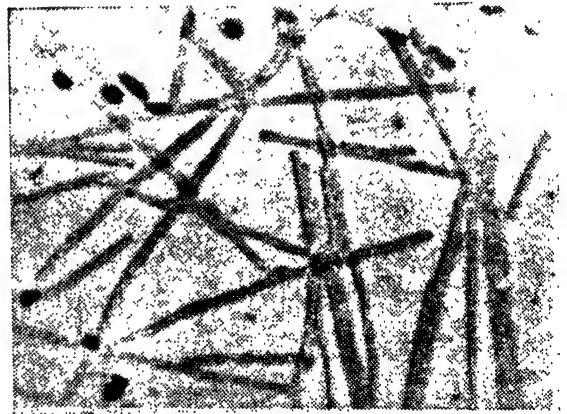
యనీ కాంతి వక్రీకరణ గుణములు కలిగివుంటాయనీ పరిశోధనలనల్ల తెలుసుకున్నాడు. వక్రీకరణ స్వభావము కలిగివున్నాయంటే కడ్డీలవలె పొడవుగా వుంటాయని మనం ఉహించవచ్చు.

మన కంటికి కనబడే వెలుగుయొక్క ప్రసరణ తరంగాంతరము (వేవ్ లెన్గు) ఒక మిల్లిమీటరులో 10 వేల వంతుండుటంచేత మైక్రో స్కోపుతో మిల్లిమీటరులో 4 వేల వంతుకంటే తక్కువున్న కణాలను చూడటానికి వీలేదు. 'అల్ట్రా' వైలెట్' కిరణాలను ఉపయోగించితే మిల్లిమీటరులో పదివేల వంతుకంటే చిన్నదైన వాటినికూడా చూడవచ్చు. మశూచివగైరా వైరస్ను ఇలా చూడవచ్చు. కాని విగత వైరస్లు ఇంతకంటే చాలా నూతనైతి నూత్నమైనవి.

1924 లో డి బ్రోగ్లీ (De Broglie) ఎలక్ట్రాన్లు నాలు తరంగాలుగా ప్రవర్తిస్తాయని నిరూపించాడు. ఎలక్ట్రాన్ తరంగాంతరము మిల్లిమీటరులో వందకోట్ల వంతు వుంటుంది, అనికూడా తేల్చాడు. ఎలక్ట్రాన్ కాంతిని వాడితే ఎంత చిన్న 'వైరస్' నైనా చూడవచ్చు. ఈ కాంతిని వాడే మైక్రోస్కోప్ నే 'ఎలక్ట్రాన్ మైక్రోస్కోప్' అంటారు. ఎలక్ట్రాన్ మైక్రోస్కోప్ తో తీసిన చిత్రాలు దిగువను చూడవచ్చును.

స్వటికాలరూపంలో కూడుకున్న పాగాకు వైరస్ (ఎలక్ట్రాన్ మైక్రోస్కోప్ ఫోటో.)

కడ్డీ రూపంలోవున్న పాగాకు వైరస్ (ఎలక్ట్రాన్ మైక్రోస్కోప్ ఫోటో.)

నైరస్లు వంశపారంపర్యంగా జీవకణముల ద్వారా వ్యాపింపబడుతవి. అవి ప్రాణులవలె తమ జాతిని తాము ఉత్పత్తిచేసుకొను శక్తినికూడ కలిగి యున్నవి. ప్రొటోప్లాస్మ్లో తప్ప ఇవి జన్మించి నట్లు కనబడదు.

రెండుమాసములక్రితం కాలిఫోర్నియా విశ్వ విద్యాలయపు నైరస్ కేంద్రంలో ఫ్రాంకోల్ కానాట్, విలియమ్స్లు (Fraenkel Conrat, Williams) పొగాకు చీడనైరస్ (దీనిని T. M. V—అంటే Tobacco Mosaic Virus—అంటారు)లో పరిశోధనలు చేస్తూ దానిని (నైరస్ను) ప్రోటీన్లుగాను, న్యూక్లియర్ ఆమ్లములు (ప్రాణులలోవుండే ఒక రకమయిన ఆమ్లములు)గాను విరగకొట్టి, వేరుచేసి మరలా వాటిని కలిపి నైరస్ను 'నిర్మించారు.'

పొగాకు నైరస్ ద్రావకానికి కొంచెం ఊరములను (alkalies) కలిపితే పై చెప్పిన ఆమ్లములుగాను, ప్రోటీనులుగాను నైరస్ విగుళుతుంది. వీటిని గండింటినీ అల్ట్రా సెంటిఫ్యూజ్ (Ultra Centrifuge)లో వేరుచేశారు. ఈ ఆమ్లములుగాని, ప్రోటీనులుగాని పొగాకుకు చీడ పుట్టించలేవు. అంటే వీటికి 'ప్రాణము' లేదని నిర్ధారణ అగుచున్నది. మరలా ఈ గండింటినీ కలిపి కొంచెముగా ఉదజహరి కాన్సుమును (Hcl.) చేర్చి, 0° (centigrade) కంటే కొంచెంపైగా ఉంచగా పొగాకు నైరస్ తిరిగి ఏర్పడినది! దీనికి పొగాకు మొక్కలకు చీడ పుట్టించే గుణాలన్నీ ఉన్నవి. అంటే 'ప్రాణం' ఉన్నదని చెప్పవచ్చు.

ఈ నూతన పరిశోధన నైద్యశాస్త్రంలో అనేక విప్లవాత్మకములైన పరిణామములకు దారితీయవచ్చు. అంతేకాక పదార్థ విజ్ఞానశాస్త్రంలో తీరని సమస్యగా ఉన్న 'అప్రాణీపదార్థంనుంచి జీవరాశి యేగా ఉత్పన్నమవుతాయి?' అనే ప్రశ్నకుకూడా వొక సమాధానం ఇకముందు లభించవచ్చు. ఈ ఆశనే విలియమ్స్కూడా వ్యక్తంచేస్తున్నాడు.

— బొల్లి —

తెల్లమచ్చలు, మేహపాడ వగైరా సమస్త చర్మ వ్యాధులకు పురాతన చికిత్స!
పతి సంలరము వేలాది ప్రజలకు
పూర్ణారోగ్యమును, నవజీవనమును
ప్రసాదించుచున్నది.

హిందూ శశిమంతల, ఆఫ్రికా, బర్మా,
మలగూ విదేశములలోను ప్రఖ్యాతి
గాంచి విరివిగా వాడబడుచున్నది

మా బై పథరాజములే!

నేడే మా ఉచిత సలహాకు,
క్యాటలాగుకు చ్రాయండి.

జి. వి. రెడ్డి & కో

(రిజిస్టర్డు)

"భాస్కరాశ్రమము"

గోపాలపురం : తూ. గో. జిల్లా.

గ్రంథ విమర్శనము

నాగార్జున సాగరం

శ్రేయశ్శాస్త్రం, రచన: శ్రీ సి నారాయణ రెడ్డి:
ప్రచురణ: తెలంగాణా రచయితల సంఘం హైదరాబాదు. నెల రు 1-8-0.

నాగార్జున కేంద్రంలో బహుల్పశిన బౌద్ధ కళా శిల్పాలు, వాటి పరిరక్షకులైన ఇక్ష్వాకు రాజుల, శాతవాహన చరిత్రలు, బౌద్ధమత సంప్రదాయాలు ఈ మొదలైన కళాసాహిత్య పేరించి శ్రీ నారాయణ రెడ్డిగారు రసవత్తరమైన ఒక కల్పన చేశారు. అది యీ శ్రేయశ్శాస్త్రం వ్యాసికి కథావస్తువు. నాగార్జున పర్యవేక్షితంలో 'మహాచైతన్య' శిల్పారామంగా నిర్మింపబడుతున్న శోజాలవి. ఆమహాచైతన్యంలో శిల్పమూర్తులను గంపరించటానికి బౌద్ధాచార్యులచే నియోగించబడిన పద్మజేవుడు ఈ కథకు నాయకుడు. ఇతడు యువకుడు, అందగాడు. చిత్రశిల్పకళలందు మహత్తరమైన అభినివేశం కలవాడు.

'కళాత్మక'ను ఉలితో
మేల్కొలిపెనదో యువకు డొకడు.
ఆతడు సామాన్య మనుజుడైన నమరకళ నజుండు.
ఆంగ్గు డతడు అంతియకాదనంత విశ్వాత్మజుండు
ఆతడు పద్మదేవు డనెడు
అభిధచేత మించువాడు
ఆతడు కళాత్మక జీవన మభ్యాసము జేసినాడు
ఆతనికి ప్రాంతపు తెల్లలు అక్షిగోచరములు గావు
ఆతనికి మతవైషమ్యము లణుమాత్రము తెలియరావు
ఆతని హృదయ మనల్పము
ఆతడు సజీవ శిల్పము

ఆతడు మానవుని రూపము
నందికొన్న గాంధర్వము.

*

*

కఠినశిలల నవనీతము
గా మార్చెడు తాంత్రికుండు
ఆతని కలలే కళలైతా
ఆకారము దిద్దకొనుచు
'మహాచైతన్య' కుశ్యముల
పై హల్లీనకమాడెను

ఇతను ఒక నాడు యశోధరాగౌతముల ప్రణయ ఘట్టం చిత్రించుకొనుటగా :

అల్లంతదూరాన
అంగనామణిదోచె.

కదలివచ్చిన మల్లిలే
వల్లికయనంగ
అనియవములుదాల్చి
నట్టి అమృతమనంగ
మదన సామ్రాధుడు
రమ్యదలను దాట
వెనుకముందాడు క్రొ
వ్విరి మార్గణమనంగ,

కథానాయిక శాంతిశ్రీ అచ్చటికివచ్చింది. 'దోర వన్నెలనంటి ఆ రూపం చూచిమాడ్డంతోనే అతిని 'కుంచీయ' చేశారంది. 'కుంచీయ' అతినిచేతి అందు లను దిగజారిందోలేదో, అంతలోనే 'ఆమె నేత్రాల జోల్పిన్నకలూరినై.'

కాని వారి ప్రణయం సుఖాంతంకాలేదు. ఆమె బౌద్ధధర్మం ఉపాసించటానికివచ్చిన విద్యార్థిని. కళారమైన బౌద్ధమత సంప్రదాయం వారి ప్రణయజీవి తాన్ని ఛిన్నాభిన్నం చేసింది. బౌద్ధమతాచార్యులు ఆమెకు శాశ్వత బ్రహ్మచర్య దీక్ష నిచ్చి, అతిన్ని ఆ బౌద్ధారామంనుంచి బహిష్కరించాడు. అతిడు విరా

గియి వెళ్ళిపోయాడు. దుఃఖా ర్తిలో పొగులుతున్న ఆమెకలలో :

.....పరా
జుఖుడైన పద్మదే
వుడు వెన్నెల బయళ్ల
బడి మాయమగుచుండె.

ఆమెహృదయమే సాగరమైపోయినది. ఆ నాగా
ర్జునసాగర తిరంగములపై నడయాడుమా అతని మూర్తి
అనంతపథంలోకి పరిక్రమించుతున్నది.

కరుణావిలమైన ఈ మధురగాథను శ్రీ వారాయణ
రెడ్డి చాలా ప్రతిభావంతంగా నిర్వహించారు. ఈ
రచనలో రెడ్డిగారిభావన, ఒక సమున్నతస్థాయిని
అందుకున్నది. రచనా శిల్పంకూడా ఓరియెంటల్ రచన
లలో కనుపించని క్రొంగ్రొత్త సాగసులమకైసేసు
కున్నది.

ఆమెలో పద్మదే
వారోపితమైన
ప్రణయాంకురము రెమ్మ
లను వేసివడ్చితై

* * * *

నేటి శాంతి శ్రీ వి
నీల ధమ్మిల్ల భా
రమునందు దిన మొక్క
రంగు వుప్పులు నవ్వు

* * * *

ఆమెలో నీ సంత
యమ్ముకుబుసమువిడిచె.

ఈ రకం సాగసు సాంపుల నెన్నిటివో ఈ రచన
సంతరించుకున్నది. శ్రీ వారాయణరెడ్డిగారి రచనా
శిల్పం ఇంకా ముమ్మంగు విరియ బూయగల నూచనల
ఈ రచనలో కన్పించుకున్నాయి. తె. మా.

పుష్పాంజలి

ఖండకావ్య సంపుటి: రచన: శ్రీ చిల్లర భావ
నారాయణరావు; ప్రచురణ: నవ్యకళా సమితి, శంకర
విధి సికింద్రాబాదు. వెల రూ. 0-8-0.

ప్రాచీన వాఙ్మయంలో వ్యావహారిక భాష

రచన: శ్రీ వడ్లమాడి గోపాలకృష్ణయ్య;
ప్రచురణ: ఆంధ్ర గ్రంథాలయ బ్రహ్మ, పడమటలంక.
వెల రూ 4-0-0.

తెలుగుభాషకు వున్న వ్యాకరణదీపం చాలా
చిన్నది. ప్రజలలో తరతరాలుగా పెరుగుతున్న విజ్ఞా
నాభివృద్ధితోపాటు భాష కూడా విస్తృత వర్ధిని
పెంపొందివున్నా ఈ గుడ్డిదీపంతోనే దాన్ని ఆవ
గతం చేసుకోవటానికి ప్రయత్నించుతున్నాం. నిజా
నికి ఇది చాలా హాస్యాస్పదమైన విషయం. శిష్టగ్రంథ
హాంసిద్ధమై ఈనాడు జాతిలో విస్తరించివున్న భాష
నంతను లక్షణబద్ధం చేసి ఒక దూపానికి తెచ్చుకోవలసి
ఉంది.

ఇట్టి వ్యాకరణనిర్మాణం సాగ్యం కావాలంటే
భాషయొక్క వృద్ధిపరిణామాల చరిత్ర మనకు సు
గ్రంథాల తెలిసివుండాలి. ఆ దృష్ట్యా శ్రీ గోపాల
కృష్ణయ్యగారి యీ రచన అయ్యాల్యమైనదిగా వుంది.

చిన్నయనూరి బాలవ్యాకరణపు కొలబద్ధంతో
కొలిచి పోతనాది మహానుషులు వాడిన భాషను
సహితం లక్షణ యుక్తమైనదికాదని కొట్టి పారేసే
వలెకూ పోయింది మన గుడ్డిమాపు. ఈ గుడ్డిమాపును
ఆధారం చేసుకుని సంస్కరణ శిథిల ప్రాచీన మహా
కవుల ప్రయోగాలను చెడిది వాఙ్మయ ప్రపంచంలో
అయోమయస్థితిని కలిగించిన 'తియ్యబాల్స్' ఈనాడు
ఎందరో ఉన్నారు. ఇట్టిస్థితి యేర్పడటానికి కారణం
భాషాశాస్త్ర విషయకమైన కృషిలోపమనే చెప్పాలి.

తెలుగుభాషకు వ్యాకరణనిర్మాణం చెయ్యటా
నికి పూనుకున్నవారే బహు కొద్దియింది. వారైనా
కాముదిన దృష్టిలో పెట్టుకుని దానికి నకలుగా వుండే
లాగు తెలుగుకు వ్యాకరణాన్ని నిర్మించ ప్రయత్నిం
చారేగాని తెలుగుభాషయొక్క స్వరూప స్వభావా
లను గాని దాని ప్రయోజనాలను గాని దృష్టిలో
ఉంచుకొని వేసిన ప్రయత్నాలు లేవు. వ్యాకరణ
నిర్మాణస్థితి ఇలావుండగా, ఈ భాషయొక్క వృద్ధి
పరిణామములను తెలిపే సరియైన భాషాశాస్త్ర నిర్మా
ణమే జరుగలేదు. శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారు రచించి
న ఈ గ్రంథాన్ని పరిశీలించితే అట్టి భాషాశాస్త్ర
నిర్మాణానికి ఒక ప్రాతిపదిక యేర్పడినట్లు మనకు అవ
గతమవుతుంది.

'ప్రాచీన వాఙ్మయంలో వ్యావహారిక భాష' అన
గానే శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారు, ప్రాచీన కవులలో
గల, లాక్షణికు లంగీకరించని ప్రయోగాలను పూర్తి

తాగా యిచ్చాడు కాబోలునని భయ కలుగుతుంది. కాని ఈ గ్రంథంలో జరిగిన ప్రయత్నం అదికాదు. ప్రాచీన వాఙ్మయంలోవున్న వ్యాహారిక భాషను దాని స్వరూప పరిణామాలనూ ద్వితీమానం చేయటంలో శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారు ఒక శాస్త్రీయ పద్ధతిని అవలంబించారు. దానికి వీరు "స్వని—లిపి—పరిణామం" అని నామకరణం చేశారు. ఈ సూత్ర నామాన్నే వీరు గ్రంథానికి కూడా నామాంతరంగా వుంచారు. ఉచ్చారణ సౌలభ్యాన్ని బట్టి శబ్ద వ్యవహారంలో భాష ఎలా ఎలా మారుతున్నది? వ్యవహారంలోవున్న భాషను కవులు యెలా గ్రంథ ప్రం చేస్తావచ్చారు. లాక్షణికులు ఈ భాషను యెలా సూత్రబద్ధం చేస్తావచ్చా? ఒక దశలో గ్రంథ ప్రమా సూత్రబద్ధమా అయిన శబ్దాలు తిరిగి అనంతర దశలో జన వ్యవహారంలో యెలా పరిణామాల పొంది తిరిగి గ్రంథ ప్రమా లభిస్తున్నాయి?—ఈ మొదలయిన విషయాల వన్నిటినీ పరిశీలించి గంభీరమైన విమర్శచేసి భాషాస్వరూపాన్ని సువ్యక్తం చేశాడు.

అదే, హల్ వర్ణక్రమాన భాషలోని వర్ణములు, సంయుక్తవర్ణములు వ్యవహారంలో యే కాలంలో యే యే రూపాలను పొందాయో ఆ రూపాలను కవులు లాక్షణికులు యెలా స్వీకరించుతూ వచ్చాగో విస్తృతం చేశాడు.

ప్రాచీన వాఙ్మయంనుంచి వీరు ఎత్తి చూపుతున్న ప్రయోగాలను పరిశీలించితే శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారు ఈ గ్రంథాధికారులైనట్లు యెంత మహత్తరమైనదో మనకు బోధపడుతుంది.

కీ॥ శే॥ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు వదిలివెళ్లినపనిని గోపాలకృష్ణయ్యగారు చేపట్టి దానిని ఫలితానికి తేపటానికి ప్రయత్నించుచున్నారు. వీరు వ్యాకరణాధిక భాషా వ్యాకరణాన్ని కూడా నిర్మించి ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది. ఆ గ్రంథంకూడా త్వరలో వెలువడగలదని ఆశించుతున్నాము. తే. నూ.

జీవనరంగం

నాటికలు: (రెండు సంపుటలు):

ప్రచురణ: శోభోద్ధారక గ్రంథమాల, 3-5-1027 నారాయణగూడ, హైదరాబాదు. వెల: ప్రథమ సంపుటము రూ 1-12-0. రెండవ సంపుటము: రూ. 1 12-0.

ప్రథమ సంపుటంలో శ్రీయుతులు మల్లికార్జున్, ధరణికోట శ్రీనివాసులు, పొట్టిపల్లి రామారావు, పొతు కూచి సాంబశివరావు, వట్టికోట ఆళ్ళాగూస్వామి, పల్లె దుర్గయ్య, కనిమలరెడ్డి నారాయణరెడ్డి, దివాకర్ల వేంకటాచార్యగార్ల రచనలు ఎనిమిది వున్నాయి.

రెండవ సంపుటంలో శ్రీయుతులు ఏ. ఆర్. కృష్ణ, దాశరథి, భాగి నారాయణమూర్తి, వేంకటాచార్యులు, డి. రామలింగం, సి. నారాయణరెడ్డి, శ్రీమతి ఇల్లిచెల సరస్వతీదేవిగార్ల రచనలు 7 వున్నాయి ఒక్కొక్క రచయితలో ఒక్కొక్క ప్రత్యేకత వుంటుంది గనుక, ఈ సంపుటాలు రెంటినీ సేకరించుకుంటే 15 మంది ప్రసిద్ధ రచయితల అభిరుచుల వైవిధ్యాన్ని మనం అవగతం చేసుకోవచ్చు.

యాజ్ఞవల్క్య చరిత్రము

ఘట్టప్రభు ప్రణీతిము: ప్రచురణ శ్రీ లింగం నుంట్ల నంకటసుబ్బయ్యగారు; 4 లైన్, బ్రాడీ పేట, నుంట్లూరు. ఘట్టప్రభువు 17-0—1780 ప్రాంతముల వాడు. ఈ కవి గురితర కృతులు సత్యభామా విజయము (నిర్వపద), సురాభాంజేశ్వరము, కుచోపాఖ్యానము. యాజ్ఞవల్క్య చరిత్ర మాడు ఆశ్వాసముల ప్రబంధం ఘట్టప్రభువు గొప్పసంజీవుడు ప్రాచీనాంధ్ర కవులలో ఒక ప్రధానమైనవాడని అలంకరించుతున్నాడు. ఈ రచనను ఉద్ధరించి యిచ్చిన శ్రీ లింగం నుంట్ల నంకటసుబ్బయ్యగారికి ఆంధ్రులు కృతజ్ఞులు.

శ్రీహరిరావు కథలు

(కథా వాహిని : 8)

ప్రచురణ: ఆదిర్క గ్రంథమండలి విజయవాడ: వెల 1-0-0 ఈ సంపుటలో శ్రీ వాలవరపు శ్రీహరి రావుగారు రచించిన ఆమె చూపులు, ఎంతో చోద్యం, అననుయ, సీతాపతి, కర్మిష్టి, విరిగిన మనస్సు, కన్నారీవాగు, ఇలరికపు అల్లుడు, లకలుకలు, మంచి వాడు, బాగుడు నేల అనే, 11 కథలున్నాయి.

శారద కథలు

(కథా వాహిని : 9)

ప్రచురణ: ఆదిర్క గ్రంథమండలి, విజయవాడ-2 వెల రూ 1-0-0.

'శారద' అనే సంకేతనామంతో ఆంధ్ర పాఠక లోకానికి సుపరిచితులైన కీ॥ శే॥ నటరాజన్ రచించిన పరిష్కారాలు, కళారాగములు, ఎగిరే పల్లెం, జీవితసారం పరోపకారం, అవసానం, కొముడి, శేవం విలువ అనే 8 కథలున్నాయి. వీరుల జీవితసమస్యలను వ్యక్తీకరించటంలో శారద ప్రత్యేక ప్రాధివాన్ని చూపారు.

